

**T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

GÜNÜMÜZ GAZİANTEP ESNAFININ MESLEK FOLKLORU

Ayşenur ÖZDAL

Danışman

Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

ADYAMAN-2018

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Behiye Köksel danışmanlığında Ayşenur ÖZDAL tarafından hazırlanan "Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru" başlıklı çalışma 16/02/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

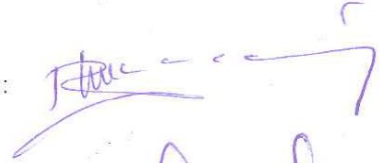
Başkan : Prof. Dr. Halil İbrahim TUĞLUK

İmza:

Danışman : Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ali YAKICI

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Selim SOMUNCU

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜMER

İmza:

21/03/2018

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Mücahit ÇELİK

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora tezi olarak sunduğum "**Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru**" başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

16/02/2018

Ayşenur ÖZDAL

ÖZET

Doktora Tezi

Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru

Ayşenur ÖZDAL

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Şubat, 2018

Bu çalışmada alan araştırması yöntemleri kullanılarak tespit edilengünümüz Gaziantep esnafının meslek yaşantıları etrafında meydana getirmiş olduğu folklor malzemeleri ele alınmıştır. Alan araştırmasının mülakat, gözlem ve anket tekniklerinden faydalanılarak Gaziantep şehir merkezinde bulunan yüz dokuz esnaf ve ayrıca Gaziantep hakkında bilgisine başvurulmuş dört kişi ile görüşülmüştür.

Altı bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde araştırma sahası hakkında bilgi verilerek bölgedeki ticari yaşamın esnafılık üzerine etkilerinden söz edilmiştir. İkinci bölümde kavramsal çerçeve ele alınmış; grupların mesleklerine yönelik yapılan ilmi çalışmalar tanıtılmış ve meslek folkloru çalışmalarının tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde esnaflığın tarihsel ve kültürel arka planı derinlemesine ele alınmıştır. Bu doğrultuda cahiliye dönemindeki feta tipinden başlanarak fütüvvet teşkilatı, ahilik, Osmanlı loncaları ve günümüzde esnafın bağlı bulundukları örgütlere uzanan süreç karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır. Gaziantep'te ahiliğin izleri sürülmüş ve esnafın ahilik değerlerine bağlılığı tespit edilmiştir. Dördüncü bölümde meslek kavramı hakkında bilgi verilmiş, meslekler sınıflandırılmış ve Gaziantep'te günümüzde yaşayan geleneksel meslekler tanıtılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümünde alan araştırması ile elde edilen veriler ile günümüz Gaziantep esnafının sözlü edebiyatı işlevsel ve yapısal yaklaşım ile ele alınmıştır. Bu bölümde konuşmalık, söylemelik, anlatmalık halk edebiyatı türleri ve esnafa özgü törenler incelenmiştir. Altıncı bölümde esnafın mesleki yaşantısı etrafında oluşturduğu siftah, nazar, büyü, bereket ve uğura yönelik inançlar belirlenmiş bu inançların var oluş sebepleri eski Türk inançları ve İslam inancına göre açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meslek Folkloru, Gaziantep Esnafı, Kültürel Miras.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Occupational Folklore of Gaziantep Artisans in Present-Day

Ayşenur ÖZDAL

Adıyaman University

Graduate School of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department

February, 2018

In this study, by the use of area research techniques, the folklore materials, made up by the profession experiences of artisans of Gaziantep, have been dealt. By benefiting from the techniques of area research such as interviewing, observation and questionnaire, meetings have been conducted with one hundred nine artisans located in the city center of Gaziantep moreover four authorized people about Gaziantep have been interviewed.

In the first section of this study which is composed of six sections, the effects of trade life on artisanship in the region have been illustrated by giving information about the field of research. In the second section, conceptual frame has been mentioned; the scientific studies about the professions of the groups have been introduced and information about the history of folklore profession studies has been given. In the third section, the historical and the cultural background of artisanship has been indicated in-depth. In this direction, starting from the type of feta in the Age of Ignorance, the Futuvvet organization, ahi-order, the Ottoman guilds and the process that leads up to the organizations that artisans are bound to in present-day have been explained comparatively. The traces of ahi-order have been followed in Gaziantep and the artisan's connection to values of ahi-order has been identified. In the fourth section, information about the concept of profession has been given, the professions have been categorized and the traditional professions that exist in Gaziantep in present-day have been introduced. In the fifth section of the study, besides the data collected through area research, the oral literature of current Gaziantep artisans has been dealt by both functional and structural approaches. In this section, the types of Folk Literature which are meant to be told in a conversational tone and the ceremonies special for artisans have been analyzed. In the sixth section, the beliefs such as handsel (first sale of the

day), devil's eye, magic, abundance (asked from Allah), and good luck have been determined and the reasons of existence of these beliefs have been clarified in accordance with the old Turkish and Islamic beliefs.

Keywords: Folklore Profession, Gaziantep Artisans, Cultural Heritage.

ÖNSÖZ

Türkiye, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan konumu ve denizlerinin varlığıyla kıtalararası ticarete hem kara yolu hem deniz yolu ile her zaman avantajlı durumda olmuştur. Her zaman söylenen ve bilinen bu jeopolitik konum ülkemizin bir ticaret merkezi olmasını ve dolayısıyla çok çeşitli meslek kollarının var olmasını sağlamıştır. Gaziantep ise Anadolu'nun önemli ticaret yolları üzerinde kurulu bir şehir olması sebebiyle Türkiye'nin ticarete önde gelen şehirlerinden olmuştur. Hem sanayinin hem de geleneksel mesleklerin günümüzde aktif bir biçimde var olması kentte esnafın meslek yaşantısı etrafında eskiye dayalı ancak yeni ve kendine özgü folklor malzemesi oluşturmalarını sağlamıştır.

Son yıllarda Türkiye'de mesleklerin folklorunu üzerinde yapılan çalışmalar artmış ve mesleklerin kendilerine özgü adet ve gelenekleri, inançları, sözlü edebiyat varlıkları derlenmeye başlanmıştır. Gaziantep'te var olan mesleklere yönelik bazı çalışmalar mevcut olsa da bu çalışmalar mesleklerin tanıtımı, tarihçesi, üretim süreçleri üzerinedir. Gaziantep esnafının meslek folklorunu ele alan bir çalışmanın yokluğu bu araştırma konusunun seçilmesine sebep olmuştur.

"Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru" başlıklı bu çalışmada Gaziantep esnafının mesleki ortamlarında oluşmuş inanç ve uygulamalar ile sözlü edebiyat ürünleri, halk biliminin kuramları yardımıyla, Ahilik ile eski Türk inançlarının ışığında ele alınmıştır. Çalışma esnasında 113 kaynak kişiye, mesleklerin tarihini, mevcut durumunu, halk bilgisi inanış ve uygulamalarını, halk edebiyatı ürünlerini tespit etmemize yönelik hazırlanmış sorular yöneltilerek ve sahada gözlem yapılarak gerekli veriler elde edilmiştir.

Altı bölümden oluşan çalışmada Gaziantep esnafının mesleki yaşamı bütün yönleriyle ele alınmıştır. Birinci bölümde Gaziantep'in tarihi, coğrafyası, nüfus ve yerleşmesi, sosyal ve ekonomik yaşamı ele alınmış; ikinci bölümde esnaflık kavramı ve değerleri feta tipinden başlanarak fütüvvet, Ahilik, Osmanlı loncaları ile esnafın günümüzde bağlı olduğu konfederasyonlara varan detaylı bilgi verilmiştir. Esnafılıkta mesleki hiyerarşinin tarihin tüm dönemlerinde nasıl işlediği mukayeseli biçimde açıklanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü Türkiye'de meslek folkloru konusunda yapılmış ilmi çalışmaları tanıtmaktadır. Dördüncü bölümde meslek kavramı izah

edilmiş; profesyonel meslekler ve geleneksel meslekler açıklanmış ardından Gaziantep'teki geleneksel meslekler dünü, bugünü, üretim aşamaları ile tanıtılmıştır.

Beşinci bölüm ve altıncı bölüm derlemelerden edinilen verilerle hazırlanmıştır. Gaziantep esnafının sözlü edebiyatının ele alındığı beşinci bölümde esnaf sözlüğü, işyeri adlandırmaları, lakaplar, mesleklerden alınmış soyadları, atasözleri ve deyimler, dua ve beddualar, efsane, masal, fıkra türleri ve Gaziantep'e has bir tören olan esnaf sahresi bağlamsal ve yapısal kurama dayalı olarak değerlendirilmiştir.

Altıncı bölüm esnafın halk inançları ve uygulamaları üzerinedir. Siftah kavramı, nazar, büyü, uğur, sayılar, bereket ile ilgili inanç ve uygulamalar, esnaftan derlenen malzeme ile ele alınmıştır. Bu inançlar İslam inancı ve eski Türk inançları dayanağında incelenmiştir.

Tezin sonucunda ise bölümlerde ele alınan konular sırayla değerlendirilmiş ve Gaziantep esnafının mesleki değerleri dünü, bugünü ve yarınıyla analiz edilmiştir.

Günümüz Gaziantep esnafının meslek folklorunu ele alan bu çalışmanın Gaziantep için önemli bir boşluğu dolduracak olmasının mutluluğuyla çalışmalarım süresince her türlü yardımı ve kolaylığı sağlayan Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK'a, çalışmaya değerli katkılarını sunan Yrd. Doç. Dr. Selim SOMUNCU ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜMER'e, yardımlarını esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Sayın Dr. Çetin Yıldız ve Sayın Dr. Necla Dağ'a, lisansüstü hayatıma rehber olan çok kıymetli hocam Doç. Dr. Behiye KÖKSEL'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Her zaman yanımda olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen yol arkadaşım, eşim Doç. Dr. Mustafa ÖZDAL'a ve yalnız başladığım bu yolda bana sonradan katılıp umudum olan canım oğluma teşekkür ederim.

Adıyaman, Şubat, 2018

Ayşenur ÖZDAL

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Folklor üzerine yapılmış çalışmalar yakın tarihe kadar metinlerin ilk formuna ulaşmayı amaçlamıştır. Bu gaye ile bir metnin binlerce varyantı değerlendirilerek ur-form ortaya çıkarılmak istenmiştir. Çoğunlukla metin üzerinden giden folklor araştırmalarında mitlerin ortak yapısı olduğunu öne sürmek, çeşitli epik yasalar ortaya koymak, tahkiyeli manzum anlatıların sözel formüllerine değinmek gibi çeşitli sorunlar taşıyan ve bugün gelinen noktada kimisi manasız bulunan çalışmalar ortaya çıkmıştır. Alan Dundes'in folklor konusundaki açıklamaları ve tanımlamaları ile folklor çalışmaları başka bir boyut kazanmıştır. Bir metnin ur-formuna ulaşmaya çalışmaktan küçük bir grubun folklorunu incelemeye yönelik araştırmalardaki esas düşünce dünyadaki tüm grupların kendilerine has bir folkloru olduğunun farkına varılmasıdır (Erdem, 2012: 41).

Alan Dundes halkı tanımlarken "en az bir ortak faktörü paylaşan insan grubu" ifadesini kullanır. Grubu birbirine bağlayan etken meslek, dil, din olabilir. Önemli olan herhangi bir sebeple oluşmuş grubun kendine has geleneklere sahip olmasıdır (Dundes, 1998: 139-142).

Grupların folklorunu ele alan çalışmaları niteleyen ad, grubu bir araya getiren kuvvetli etken olmuştur. İş yaşamını inceleyen halk bilimi çalışmaları, grubu meydana getiren faktör "meslek" olduğu için "meslek folkloru" olarak adlandırılmıştır. Meslek folkloru kapsamlı bu çalışmanın önemini ve katkılarını ifade etmek gerekmektedir;

Çalışmanın bilime ve insanlığa katkısı: Halk bilimi alanı için meslek folkloru çalışmaları tüm dünyada önemli bir konu olarak görülmektedir. Bu konu Türkiye'de de son yıllarda üzerinde durulan bir konu olmuştur. "Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru" başlıklı bu çalışma Türkiye'de meslek folkloru kapsamında yapılmış ilk çalışmalardan biri olması ve bu bağlamdaki yeni çalışmalara örnek olacağı düşüncesiyle önemli görülmektedir.

Çalışmanın ülkeye katkısı: Türkiye'de folklor araştırmaları malzemenin zenginliği sebebiyle çok zaman başka bir bilimle disiplinler arası ilişki kurulmadan ve kırsal yaşam üzerinde yapılmıştır. Kent kimliğini yok sayan bu anlayış, kenti

yozlaşmanın sebebi olarak görmenin ve köy hayatına dair yapılan çalışmalarla bu yozlaşmanın önüne geçileceği fikrinin sonucudur (Oğuz, 2000: 17; 2001: 46). 1940'lardan sonra folklor çalışmalarına yeni saha önerileri ortaya konmuş ve maden ocakları, asker kışlaları gibi topluluklarda eski inançların tesirinde özgün folklor ürünlerinin verileceği fikri belirmiştir (Boratav, 1991: 117-119). Bu anlamda Tahir Alangu folklorun toplumun her sınıfında geçerli, kesintiye uğramadan yaşayan bir olgu olarak görülmesi gerektiğini belirtmiş, folklor araştırmalarının şehir merkezlerinde de yapılabileceğini vurgulamıştır (Alangu, 1983: 33). Görüşlerini aynı yönde belirten İlhan Başgöz de araştırmacıların yozlaşmadıklarını sandıkları köylerde ve yaşlı kimselerle derlemeler yapmasının halk bilimi alanı için tehlikeli olduğunu belirtir. Ona göre kent merkezleri yeni çalışma alanı olarak görülmeli, modern ile gelenekselin senteze ulaştığı bu bölgelerde folklor araştırmaları yapılmalıdır (Başgöz, 1986: 182).

Türkiye'de mahiyeti 20. yy.ın başlarından itibaren tartışılan folklor araştırmalarını disiplinler arası ve bütüncül bir yaklaşımla kültürün dinamik yapısını göz ardı etmeden gerçekleştirmek gerekmektedir (Aça, 2017: 68). Bu kapsamda hareket etmek gayreti ile yapılmış olan bu çalışma ile Türk folklorunun sahip olduğu kültürel değerlerin bir parçası ortaya konmuştur.

Çalışmanın şehre katkısı: Gaziantep'in kültürel zenginliği dolayısıyla şehir ile ilgili pek çok halk bilimi çalışması yapılmış olsa da meslek folkloru kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalarda genellikle el sanatlarının tanıtımı yapılmış ve şehrin gastronomi zenginliğine değinilmiştir. Gaziantep esnafının meslek folklorunu kapsamlı biçimde ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Günümüz Gaziantep esnafının meslek folkloru bağlamında ortaya koyduğu inançlar ile sözlü kültürünü ele alan bu çalışma ile Gaziantep esnafının halk bilimi varlığı belgelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI.....	x
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SAHASININ TARİHİ, COĞRAFI VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

1.1. GAZİANTEP'İN TARİHÇESİ.....	5
1.2. GAZİANTEP'İN COĞRAFYASI	7
1.3. GAZİANTEP'İN NÜFUS VE YERLEŞMESİ	9
1.4. GAZİANTEP'İN SOSYAL HAYATI	9
1.5. GAZİANTEP'İN EKONOMİK HAYATI	11

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KİTAPLAR.....	15
2.2. MAKALELER	17
2.3. BİLDİRİLER.....	18
2.4. TEZLER	19
2.4.1. Doktora Tezleri	19
2.4.2. Yüksek Lisans Tezleri	20
2.5. MESLEK FOLKLORU ARAŞTIRMALARI TARİHİNE BİR BAKIŞ	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FÜTÜVVET VE AHİLİK TEŞKİLATI

3.1. FETA KAVRAMI	26
3.2. FÜTÜVVET.....	27
3.3. AHİ KELİMESİNİN KÖKENİ	30
3.4. AHİ EVRAN	31
3.5. AHİLİK TEŞKİLATI.....	31
3.6. OSMANLI LONCA SİSTEMİ	33
3.6.1. Lonca Sözcüğünün Kökeni	34
3.6.2. Loncalarda İş Anlayışı ve Ahlakı	34
3.7. GAZİANTEP'TE AHİLİK.....	35
3.8. TÜRKİYE ESNAF VE SANATKÂRLAR KONFEDERASYONU	37
3.9. GAZİANTEP ESNAF VE SANATKÂRLAR ODALARI BİRLİĞİ	37
3.10. AHİLİK VE OSMANLI LONCALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	39
3.11. AHİLİK TEŞKİLATI İLE TÜRKİYE ESNAF VE SANATKÂRLAR KONFEDERASYONU'NUN KARŞILAŞTIRILMASI	40
3.12. ESNAFLIKTA MESLEKİ STATÜ VE HİYERARŞİ	41
3.12.1. Çıraklık.....	42
3.12.2. Kalfalık	44
3.12.3. Ustalık	46
3.13. GAZİANTEP'TE KADIN ESNAF	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MESLEK KAVRAMI

4.1. PROFESYONEL MESLEKLER	52
4.2. GELENEKSEL MESLEKLER.....	55
4.3. GAZİANTEP'TE YAŞAYAN GELENEKSEL MESLEKLER	60
4.3.1. Bakırcılık	60
4.3.2. Kutnu Kumaşı Dokumacılığı.....	62
4.3.3. Sedefçilik.....	64

4.3.4. Yemenicilik.....	65
4.3.5. Kuyumculuk.....	68
4.3.6. Gümüş İşlemeciliği	69
4.3.7. Zurnacılık	69
4.3.8. Küpçülük.....	70
4.3.9. Baklavacılık.....	71
4.4. GELENEKSEL GAZİANTEP ÇARŞILARI	72
4.5. DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİYLE GAZİANTEP ÇARŞI VE BEDESTENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	74

BEŞİNCİ BÖLÜM

GAZİANTEP ESNAFININ SÖZLÜ EDEBİYATI

5.1. KONUŞMALIK TÜRLER.....	75
5.1.1. Gaziantep Esnafından Derlenmiş Esnaf Sözcükleri.....	76
5.1.2. Gaziantep Esnafının Lakapları	85
5.1.3. Gaziantep'te Mesleklerden Alınmış Soyadları.....	94
5.1.4. Gaziantep Esnafının Kullandığı Atasözleri.....	95
5.1.5. Gaziantep Esnafının Kullandığı Deyimler	111
5.1.6. Dualar ve Beddualar.....	125
5.1.7. İşyeri Adlandırmaları.....	128
5.2. SÖYLEMELİK TÜRLER.....	132
5.2.1. Türküler	133
5.2.2. Maniler.....	141
5.3. ANLATMALIK TÜRLER	144
5.3.1. Efsane, Masal ve Hikâyeler.....	144
5.3.2. Fıkralar	156
5.3.3. Esnaflıkla İlgili Anılar	165
5.4. TÖRENLER	172
5.4.1. Esnaf Sahresi.....	172
5.5. GAZİANTEP ESNAFI İLE İLGİLİ STEREOTİPLER VE ESNAFIN GÜNDELİK HAYATI.....	177

ALTINCI BÖLÜM
GAZİANTEP ESNAFININ İNANÇLARI VE UYGULAMALARI

6.1. İNANÇ ve HALK İNANCI	184
6.2. ESKİ TÜRK İNANÇLARI	186
6.2.1. Atalar Kültü	186
6.2.2. Tabiat Kültü	187
6.3.3. Gök Tanrı Kültü	189
6.3.4. Fetişizm, Totem, Animizm, Ritüel	189
6.3. GAZİANTEP ESNAFININ İNANIŞ VE UYGULAMALARI	191
6.3.1. Siftah	191
6.3.2. Nazar	197
6.3.3. Büyü	203
6.3.4. Tabiat	206
6.3.5. Hayvanlar	208
6.3.6. Uğur-Uğursuzluk	212
6.3.7. Bereket	216
6.3.8. Dua-Beddua	218
6.3.9. Bayramlar, Mübarek Gün ve Geceler	220
6.3.9.1. Dini Bayramlar	220
6.3.9.2. Kandil Geceleri	222
6.3.9.3. Milli Bayramlar	222
SONUÇ	224
KAYNAKÇA	228
ÖZGEÇMİŞ	245
EKLER	246
EK-1	246
EK-2	249
EK-3	251
EK-4	253
EK-5	292

KISALTMALAR

çev.	: Çeviren
GEAF	: Gaziantep Esnaf Fıkrası
GEAN	: Gaziantep Esnaf Anısı
GEAS	: Gaziantep Esnaf Atasözü
GEAT	: Gaziantep Esnaf Türküsü
GED	: Gaziantep Esnaf Deyimi
GEE	: Gaziantep Esnaf Efsanesi
GEM	: Gaziantep Esnaf Manisi
GEMAS	: Gaziantep Esnaf Masalı
GES	: Gaziantep Esnaf Sahresi
KK	: Kaynak Kişi
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra
ÖAA	: Ömer Asım Aksoy
t.y.	: Tarih yok
TDK	: Türk Dil Kurumu
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru başlıklı bu çalışmanın konusu Gaziantep esnafının mesleki yaşantıları etrafında şekillenmiş folklor malzemelerinden oluşmaktadır.

Tarih boyunca aktif ve hareketli bir ticaret yaşamına sahip olmuş olan Gaziantep günümüzde de beş organize sanayi bölgesi ve devlet eliyle restore edilerek geleneksel atmosferin muhafaza edildiği bu vesileyle cazibe merkezi haline gelmiş eski çarşıları ile esnafın etkinliğini koruduğu bir şehirdir. Meslek folkloru çalışmaları Türkiye'de üzerinde çok çalışma yapılmamış bir alandır ve daha özelde de Gaziantep esnafının meslek yaşamı üzerine kurduğu halk bilimi kültürü daha önce üzerinde çalışılmamış bir konudur. Bu çalışma ile Gaziantep esnafının meslek folkloru üzerine yarattığı halk bilimi ürünleri bağlamsal ve yapısal incelenerek Türkiye'de bu kapsamda yapılacak çalışmalara örnek olmak, Gaziantep esnafının meslek folkloru incelenerek bunları kayıt altına almak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

"Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru" başlıklı bu çalışmada görüşülen kaynak kişiler Gaziantep şehir merkezindeki esnaflardan seçilmiştir. Her esnaf kolundan bir esnaf ile görüşülmeye özen gösterilmiştir.

Görüşmeler esnasında esnafların konunun önemini kavrayamaması, iş yoğunlukları sebebi ile çok vakit ayırmak istememeleri, konuyu bir gazete röportajı ve araştırmacıyı gazeteci olarak algılamaları araştırmanın zorluklarından olmuştur. Bazı esnaflar problemlerini basın aracılığı ile yetkili kişilere duyuracağı zannı ile siyasetle ve gündemle ilgili meselelere yönelik fikirlerini anlatmışlardır. Ancak gerekli izahlardan sonra bu tutumdan vazgeçmişlerdir. Bununla birlikte azımsanmayacak esnafın samimiyetle ve açıklıkla verdiği cevaplar çalışma için önemli folklorik malzeme derlenmesine imkân tanımıştır.

Araştırmanın genel başlığı olan meslek folkloru çalışmaları için aşina olunan bir grupla çalışılması tavsiye edilmektedir (Marcus ve Marcus, 1990: 21). Araştırmacının yakın çevresinde tanıdık bir esnafın bulunmaması çalışmanın başlangıcında engel

sayılabilecek durumlardan olmuştur. Ancak gündelik yaşamda esnaflarla sürekli iletişim halinde olunması, esnafların tutum ve davranışlarına dair önceden bilgi sahibi olmayı sağlamıştır. Ayrıca bu durum esnaf ile sıfırdan bir münasebetin oluşmasını dolayısı ile objektif bakışı sağlamıştır. Görüşme yapılan esnaf sayısı arttıkça dezavantaj olarak görülebilecek durum ortadan kalkmıştır.

Araştırmacının cinsiyeti araştırmayı etkilemiştir. Gaziantep'te esnaflar bayan araştırmacının yanında argo sözcük ve jargonları kullanmamaya dikkat etmiştir. Araştırmanın doğruluğu ve güvenilirliği açısından bu durum bir handicap oluştursa da farklı yollarla bu sorun aşılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın konusu belirlendikten sonra Gaziantep ile ilgili folklor temelli yazılmış kitaplar ile akademik çalışmalar taranmıştır. Gaziantep'in tarihi, sosyal ve kültürel dokusu hakkında kapsamlı veriye ulaşabilmeyi sağlayacak Cumhuriyet Döneminden sonraki gazetelere, il yıllıklarına ve salnamelere erişilmeye çalışılmıştır. Ayrıca üzerinde çalışma yapılmış şerhiye sicilleri taranmıştır. Çalışmaya konu olan esnaflığın tarihsel ve kültürel arka planı analiz edilmiştir. Literatür araştırmaları sonucunda elde edilen bilgiler ile ağırlıklı olarak tezin genel bilgileri bölümü hazırlanmıştır.

Halk bilimi araştırmalarında bağlam merkezli halk bilimi kuramı en sık tercih edilen teorilerdendir. Kuramın kurucularından B. Malinowski'ye göre kültür nesneler, eylemler ve zihniyetler sistemi olarak ihtiyaçların giderilmesi için bir araçtır ve din, aile, ekonomi, eğitim, siyaset ve boş zaman kurumları olarak örgütlenmiştir (Malinowski, 1992: 22-24). Malinowski daha detaylı bir biçimde kültür için "Aletlerden ve tüketim mallarından çeşitli toplumsal gruplaşmalardan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır" tanımını yapmıştır (Çobanoğlu,2005: 224-225). Bağlamsal kuram alan araştırması ile görüşme ve gözlem yöntemlerini gerekli kılar. Çalışmada bu çerçevede hareket etmek gerekliliğinden 113 kaynak kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin tamamına yakını Gaziantep esnafı ile yapılmış bir kısım görüşmeler de esnaf kültürü ve Gaziantep hakkında bilgi sahibi kişilerle gerçekleştirilmiştir. Gaziantep esnafı içerisinde her meslek dalından en az bir kişi ile görüşülmesine özen gösterilmiştir. Görüşme

yapılacak esnaf dalları belirlenirken Gaziantep Esnaf ve Sanatkârlar Odasına kayıtlı esnaf odalarına mensup esnaflar tercih edilmiştir. Derlenecek malzemenin çeşitliliği ve yaygınlığını tespit edebilmek açısından esnafların işyerlerinin farklı mahallelerden olmasına ve esnafların farklı yaşlarda olmasına dikkat edilmiştir.

Çalışma için gerekli birtakım bilgilere ulaşabilmek, hızlı ve yoğun veri elde edebilmek adına anket tekniğine de başvurulmuştur. Anket yöntemi uygulanan kişiler esnaflar ve esnafın dışındaki çeşitli sosyal gruplar (memur, öğrenci, ev hanımı vb.) olmuştur. Anket uygulanan kişilerin ad ve soyadları herhangi bir gerek görülmediğinden kayıt altına alınmamıştır. Anket uygulanan kişilere daha çok esnaflara yönelik algılarına dair sorular yöneltilmiştir.

Kaynak kişilerden esnaflara ulaşmak için önceden bir haberleşme gerçekleştirilmemiştir. Rastgele tercih edilen işyerlerine girilerek esnafın müsaitlik durumu gözetilmiş, çalışmanın konusu ve amacı hakkında bilgi verilerek gönüllü esnaflarla görüşmeler yapılmıştır. Gaziantep ve esnaf kültürü ile yakından ilgili konu hakkında bilgisine başvurulmuş diğer kaynak kişiler ile (KK (Kaynak Kişi) -1, KK-2, KK-3, KK-5) randevu ile görüşülme planlanmıştır.

Esnaflar ile yapılan görüşmeler işyerlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu sayede meslek ortamı, esnafın müşterilerle ve diğer esnaflarla ilişkisi gözlenebilmiştir. Esnaflar ile araştırmacı sıfatı dışında bir münasebet kurulmamış herhangi bir alışveriş gerçekleştirilmemiştir.

Esnaflar ile daha önceden hazırlanmış olan sorular çerçevesinde sohbet havası içerisinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Esnafın görüşmeden sıkılmaması veya herhangi bir rahatsızlık duymamasına dikkat edilmiş, bilgisi ve fikri olan konulara doğru genelden özele bir sohbet gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kaydı ve not etmek suretiyle kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerde Gaziantep esnafının yerel ağza mahsus kullandığı sözcükler üzerinde sözlükler yardımıyla değerlendirmeler yapılarak Türkiye Türkçesine uygun şekilde yazıya aktarılmıştır.

Esnaflara bilimsel etik ilkeleri gereğince isimlerinin kullanıp kullanılamayacağı sorulmuştur. Esnafların tamamı isimlerinin kullanılmasında bir sakınca olmadığını belirtmiştir.

Tanımlar

Meslek Folkloru: Meslek folkloru, çalışma hayatı etrafında meydana gelmiş folklor malzemelerin içeren bir kavramdır. Meslek yaşantısına dair yapılan folklor araştırmaları kırsaldan başlayıp büyük kent merkezlerine doğru ilerlemiştir (McCarl, 1996: 71). Çalışma hayatı ile ilgili yapılan çalışmalar işyerlerinde meslek sahiplerine has bir dilin, inançların, hayat tarzının ve meslek için lazım olan eşyaların üretilip kullanılması ile ilgili süreçleri ele almıştır (Marcus, 1989: 121).

Esnaf: Arapça kökenli bir sözcük olan esnaf "küçük sermaye ve zanaat sahibi" anlamındadır (www.tdk.gov.tr). Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonunun 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununa göre esnaf için şu tanım yapılmıştır; "İster gezici olsun, ister bir dükkânda veya bir sokağın belli yerinde sabit bulunsunlar, ticareti sermayesi ile birlikte vücut çalışmalarına dayanan ve geliri o yer gelenek ve teamülüne nazaran tacir niteliğini kazanmasını icap ettirmeyecek miktarda sınırlı olan ve bu bakımdan ticaret sicili ve dolayısıyla ticaret ve sanayi odasına kayıtları gerekmeyen, aynı niteliğe (sermaye unsuru olsun, olmasın) sahip olmakla beraber, ayrıca çalıştığı sanat, meslek ve hizmet kolunda bilgi, görgü ve ihtisasını değerlendiren hizmet, meslek ve sanat, sahipleriyle bunların yanlarında çalışanlar ve geçimini sınırlı olarak kamyonculuk, otomobilcilik ve şoförlükle temin eden kimselerdir" (www.tesk.org.tr).

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SAHASININ TARİHİ, COĞRAFI VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

Gaziantep'in tarihsel sürecindeki hadiselerin gelişmesinde coğrafi özellikleri çok etkili olmuştur. Gaziantep verimli bir coğrafyada, önemli ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle pek çok kültürle karşılaşmış ve tanışmış, kıymetli konumu şehrin gelişmesinde çok etkili olmuştur.

1.1. GAZİANTEP'İN TARİHÇESİ

Evliya Çelebi'nin "düz bir yerde ve bazı zemini mürtefi bayırlar üzere vakti olmak ile ab-ı hevası latif şehir-i azimdir" (Evliya Çelebi,1935: 355) dediği Gaziantep'in önemli güzergâhların kavşağı durumunda olması tarihine yön vermiştir.

Bu durumdan dolayı kuzeye çıkan Mısırlılar, Asurlular, İranlılar; doğu ve güneye giden Romalılar, Selçuklular, Bizanslılar, Haçlı orduları, Timur'un akıncıları, Araplar, Osmanlılar Gaziantep üzerinden gelip geçmişlerdir (Göğüş, 1997: 20).

Gaziantep, Fırat nehrinin elli beş kilometre batısında, bugünkü Türkiye sınırının kırk beş kilometre kuzeyinde bulunmaktadır; batıda ve kuzeyde Toros dağlarıyla çevrilidir (Canbakkal, 2009: 35).

Bölgeden bahseden eski kaynaklarda Antep adı geçmez. Bunun yerine bölge için "Dülük" adının yer alması başlardaki yerleşim yerinin Dülük olduğunu gösterir. Bölge çeşitli kaynaklarda "hantab", "entab", hamtab", "hatab", "ayntab" olarak değişik isimlerde anılmaktadır. Bu adların parlak güneş anlamındaki "ayntab" kökünden geldiği ile "hantap" sözcüğü ile bağlantılı olarak "hükümdara ait toprak" anlamına geldiği şeklinde iki görüş mevcuttur (Kuzucu, 2006: 40).

Şehrin adının ne zamandan beri Antep olarak anıldığı tam olarak belli değildir ancak ilk kez Araplar tarafından kullanıldığı söylenmektedir. Dülük Kalesi'nin yıkılmasından sonra bugünkü Gaziantep Kalesi'nin inşa edilmesiyle Antep isminin yaygın olarak kullanılmaya başladığı düşünülmektedir (Özdeğer, 1996: 466-668).

Gaziantep'in tarihi yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde Paleolitik ağ'a kadar uzanmaktadır (Pamuk, 2009: 35-36).Orta Tunç ağı'nda Babil hâkimiyetinde bulunmuş olan Gaziantep MÖ. 1800'lerde Hititlerin (Güllü, 2010: 100), MÖ. 717-612 arasında Asurluların, MÖ. 612-329 arasında Medlerin, MÖ. 330-333 arasında Perslerin hâkimiyetine girmiştir (Göğüş, 1997: 25; Güllü, 2010: 40). Daha sonra Roma hâkimiyetine girmiş olan şehir MS. 395'te Roma'nın ikiye ayrılması ile Bizans İmparatorluğu'na dâhil olmuştur.

Bizans İmparatoru Justinyanus'un Antep Kalesi'ni inşa ettirmesinin ardından kalenin etrafında Antep şehri belirmiştir. şehrin Bizans ve Arap Devletleri arasında olmasından dolayı iki bölge arasında yaşanan mücadelelere meydan olmuştur (Altınöz, 1999: 101).

638 yılında Hazreti Ömer zamanında Gaziantep ve Hatay'ın İşlam orduları tarafından Bizanslılardan alınmasıyla Gaziantep ve Hatay Anadolu'da Müşlûmanlar tarafından ele geçirilerek İşlam halkının yaşadığı bölgelerden olmuştur (Özdeğer, 1988: 3).

1071 ile 1084 yılları arasında Gaziantep'te Ermeni ve Hıristiyan Türkler egemendir. 1150'de Selçuklular tarafından Türk-İşlam egemenliği öne çıkarılsa da 1192'ye kadar Hıristiyan etkisi bölgede varlığını korumuştur (Güngör, 2004).

1187-1250 yıllarında Eyyubiler, 1120-1516 yıllarında Memlûklûler egemenliği altındaki Gaziantep daha sonra Osmanlı devletine tabii olmuş, Maraş'a bağlı bir livaya haline gelmiştir (Güngör, 2004).

Tarihte önemli ticaret yolları üzerinde yer alan şehir farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. 1516'da Antep'in Osmanlıların eline geçmesiyle Arap ve Halep eyaletine bağlı bir konuma gelmiştir (Altunöz, 1996: 146).

1531'de Dulkadir Eyaleti'nin teşekkül etmesiyle bu eyaletin sınırları içinde yer almış ve 1818'e kadar bu konumunu muhafaza etmiştir. 1818'den sonra da Halep eyaletine sancak olarak bağlanmıştır (Altunöz, 1996: 146).

Osmanlı idaresine girdikten sonra fizikî yönden ve nüfus bakımından gelişimini sürdüren Antep (Özdeğer, 1996: 468) 19. yüzyılın ortalarından 1915'e kadar Türkiye'nin en büyük şehirlerinden biri haline gelmiştir (Gökhan, 2000: 60).

İngilizler Mondros Ateşkes Antlaşmasına dayanarak 15 Ocak 1919 tarihinde bir süvari tugayı ile Antep'i işgal etmişlerdir. İşgal altında zor koşullarda yaşayan Antep halkı Kuvay-ı Milliye'nin savaş planına uyarak işgallere kahramanca tepki göstermiş, Fransız birliğini etkisiz hale getirmiştir (Doğan, 2010: 232).

10 Ağustos 1920'de, Fransızlar Antep'i ikinci defa kuşatırlar. Antepliler şehri 9 Şubat 1921 tarihine kadar savunmada kalır. Neredeyse on bir aylık mücadele sonunda Antep teslim olmak zorunda kalır. Ankara İtilaf namesi gereğince Fransızlar Antep'ten 25 Aralık 1921'de ayrılır (Doğan, 2010: 232).

Açlık ve imkânsızlıklara rağmen gösterilen üstün müdafaa dolayısıyla 6 Şubat 1921'de 93 Sayılı Kanun'la Antep'e "Gazi"lik unvanı verilir. 8 Şubat 2008 tarihinde ise İstiklâl Madalyası verilir (Doğan, 2010: 232).

Büyük Millet Meclisi, Antep halkının yaptığı kahramanlık neticesinde şehre 08 Şubat 1921 tarih ve 93 sayılı kânun ile "Gazi" unvanını vermiştir (TBMM. 93 Nolu Kanun).

1.2. GAZİANTEP'İN COĞRAFYASI

Gaziantep Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük şehirlerindendir. Alleben deresinin üzerine kurulmuş, deniz seviyesinden yaklaşık 850 m. yükseklikte bir coğrafyada bulunmaktadır.

Coğrafi olarak elverişli bir iklimi sahip olması, ticaret yollarının üzerinde kurulması sebebiyle Gaziantep tarih boyunca önemli bir merkez olmuştur.

Gaziantep'in güneyinde Suriye ve daha önce kendisinin bir ilçesi olan Kilis, doğusunda Birecik ve Halfeti, kuzeyinde Kahramanmaraş ve Pazarcık, kuzeydoğusunda Besni, batısında Osmaniye, güneybatısında Hassa yer almaktadır.

Gaziantep Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alır ancak Şahinbey ilçesinin bir bölümü ile İslâhiye ve Nurdağı ilçeleri Akdeniz bölgesinde yer alır.

Tarih ve coğrafya alanında yapılmış eski çalışmalara göre Güneyde Arap Yarımadasından, kuzeyde Toros sıradağlarına doğru uzanan Arap çöllerinin sona erdiği yerde, Toros sıradağlarının eteklerinde verimli topraklar yer almaktadır. Arap çöllerini

kuzeyden bir hilal gibi saran bu topraklara binlerce yıldan beri (Verimli Ay), Hilal adı verilmiştir. Ortadoğu ülkelerinin merkezinde yer alan Verimli Ay (Hilal) topraklarında Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından gelen ana karayolları birbirlerini kesmektedir. Tarih boyunca Verimli Ay bölgesi ana ticaret yollarının kavşak noktalarında, büyük ticaret ve sanayi şehirleri doğmuş, büyümüş, yıkılmış ve yerlerine yenileri kurulmuştur. Verimli Ay bölgesinin bir parçası sayılan Gaziantep ili, bu bölgenin de ortasında stratejik bir mevkide yer almaktadır. Gaziantep ilinin yeryüzü şekilleri yapısıyla her devirde insanların yaşamasına elverişli olmuştur (Gaziantep İl Yıllığı, 2002: 43-44).

Fırat Nehri'nin, kuzey-güney doğrultusunu takip eden vadisinden itibaren kuzey batıya doğru yükselen ve deniz seviyesinden yaklaşık 800 m yükseklikte, oldukça engebeli bir zemin üzerinde bulunan Gaziantep (Darkot ve Dağlıoğlu, 1961: 64) Batı Anadolu ve Avrupa'yı doğuya bağlayan tarihi İpek Yolu ile Kuzey Anadolu'yu güneydeki Orta Doğu ülkelerine bağlayan ana yolların kesiştiği bölgede oldukça önemli bir konumdadır. Süveyş Kanalı'nın açılmasından önce, Avrupa ülkeleri ile yapılan ticaret Gaziantep üzerinden sağlanırdı. Avrupa ve Anadolu'dan gelen mallar, şehir üzerinden Fırat ve Dicle'yi takip eden yollardan Basra Körfezi'ne ulaşır, burada Hindistan ve Uzakdoğu'dan gelen mallarla takas edilerek, kervanlarla yeniden Anadolu ve Avrupa'ya taşınırdı. Daha sonra, Süveyş Kanalı'nın açılması ile Antep'in ticarî önemi kısmen azalmıştır (Özsabuncuoğlu, Özsağır ve Uğur, 1999: 32).

Coğrafi konumu itibariyle Akdeniz ve karasal iklimin geçiş noktasında kalan Gaziantep'te yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçmektedir. Yağış en fazla kış ve ilkbahar aylarında görülür. Gaziantep topraklarında zeytin, fıstık, üzüm, buğday yetiştirilir. Dağlık bölgelerde çam, köknar, sedir ormanları, step bitki örtüsü görülmektedir.

Türkiye'nin yerleşme kademesi açısından en büyük illerinden biri olan Gaziantep Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en gelişmiş şehri olarak bilinir. Medeniyetin ilk yerleri olan Mezopotamya ve Akdeniz arasında bulunmasından dolayı toplulukların yerleşme alanı, ticaret merkezi ve transit geçiş yeri olmuştur. Mersin Limanı'na olan yakınlığı ve İpekyolu üzerinde bulunması gelişimi için şehre avantaj sağlamıştır. Civar illerle günlük ticari ve sosyal ilişkiler kurulmuştur. Bu illerden ticari

hizmetlerden, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmak amacıyla günlük yolculuklar yapılmaktadır.

Bölgede etkili olan ve kapsadığı bölgelerin hızlı biçimde kalkınmasını, altyapı ve diğer gerekli hizmetlerin gerçekleşmesini, halkın eğitim düzeyinin yükseltilmesini hedef alan ve bunun için gerekli kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde hareket eden GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) kentte hayat standartlarının yükselmesini sağlamıştır.

1.3. GAZİANTEP'İN NÜFUS VE YERLEŞMESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş şehri olarak bilinen Gaziantep Türkiye'nin de nüfus sayısı ve gelişmişlik düzeyi açısından önde gelen şehirlerindendir.

Gaziantep 2016 yılı itibariyle adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre, 1.974.244 kişilik bir nüfusa sahiptir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş, Türkiye'nin il nüfusu olarak 8. ve kent nüfusu olarak 6. büyük şehridir (www.tuik.gov.tr). Gaziantep sanayisi ve ticari faaliyetleri ile de Türkiye'nin önemli şehirlerindendir. Son derece hızlı şehirleşen Gaziantep'teki hızlı nüfus artışının sebebi doğumdan ziyade göçten kaynaklanmaktadır. Özellikle kendi kırsalından göç alan Gaziantep, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Kilis ve Adıyaman gibi civar illerin kırsal bölgelerinden, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden göç almaktadır. Gaziantep'in ekonomik büyüklüğü hacmi ve imkânları şehrin göç için cazibe merkezi olmasına neden olmaktadır.

1.4. GAZİANTEP'İN SOSYAL HAYATI

Gaziantep çok zengin ve çeşitli sosyal yapıya sahip bir kettir. Şehrin tarihinin çok eski olması bu zenginliğin sebeplerinden birisidir. Birçok kültürü barındıran toplumsal yapı günümüzde de bu özelliğini korumaktadır. Gelenek ve görenekler, yaşam şekli, giyim-kuşam, yeme içme adetleri, inanç sistemi ile geçmişten günümüze kültürel farklılıklar Gaziantep'te bir arada yaşamaktadır.

Gaziantep'te toplumsal yapı şekillenmesinde bölgenin Türklerin hâkimiyetine geçmesi ile meydana gelen iskânlar da etkili olmuştur. Cumhuriyet öncesinde ve

sonrasında şehirde mevcut olan gayrimüslim nüfus fıstıkçılık, taş ustalığı, bakırcılık, kuyumculuk ile kentin ekonomik yapısının şekillenmesinde etkili olmuştur. Ermeni ve Yahudiler ticarete etkin olmuşlar ve esnaf ve zanaatkâr kesimi oluşturmuşlardır. Gaziantep'teki Ermeni nüfusun çoğu esnaf ve zanaatkârlıkla meşgul olmuş, Ermeni tehcirinden sonra şehrin ekonomik hayatı olumsuz yönde etkilemiştir (Güllü, 2010: 67-82).

Kayıtlara göre cumhuriyetin kurulduğu ilk senelerde şehirde 6 ilkokul ve 1 ortaokul vardır (Gürkan, 2004: 80). 1940'larda okul sayısı 54'tür ve 13000 çocuğun ancak 3200'ü okula gitme imkânı bulabilmiştir (Gürkan, 2004: 132). 1946 yılında eğitimin yaygınlaştırılmasına gayret gösterilmiştir, masrafları devlet ve halk tarafından karşılanarak pek çok okul inşa edilmiştir (Gürkan, 2004: 154).

Dünya savaşları ve Kurtuluş Savaşı toplumsal yaşamda sarsıntılar meydana getirmiştir. Meslek sahiplerinin savaşlar dolayısıyla şehirden ayrılmaları ekonomik yaşantıyı olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla cumhuriyetin ilk senelerinde Gaziantep halkı tarım, hayvancılık ve sınırlı ticaretle geçimini sağlamaya çalışmış bu yüzden sosyal, kültürel yapının değişim ve dönüşümü bir hayli yavaş olmuştur. Gaziantep bu dönemde hala gelenekselliğin hâkim olduğu toplumsal yapıyı muhafaza etmiştir. Gaziantep'in sosyal, ekonomik ve kültürel olarak toparlanmaya başlaması 1950'li yıllardan sonra gerçekleşebilmiştir (Biçici, 2014: 14).

Günümüzde Gaziantep'te yılın her döneminde faal olan önemli aktivite sahaları alışveriş merkezleridir. Hem soğuk kış mevsiminde hem de bunaltıcı yaz mevsiminde ideal bir ortam sunması giyim, market, eşya alışverişi yeme-içme mekânları, sinema, eğlence parkurları ile birçok ihtiyacın birlikte görülmesine imkân sunması açısından AVM'ler yoğun ziyaret gören mekânlardır. Gaziantep'te en popüler AVM'ler SankoPark, PrimeMall ve Forum Gaziantep'tir. Şehir insanı kadar civar illerden de ilgi gören bu merkezler, çeşitli sebeplerle Gaziantep'e gelen insanların uğrak noktaları haline gelmiştir.

Geleneksel çarşılar hem yerli halkın hem de yerli ve yabancı turistin ilgisini görmektedir. Bu çarşılarda 2004 yılında Kültür Yolu Projesi dâhilinde yapılan yenileme hizmetleri neticesinde bu ilgi son on yılda daha da artmıştır. Bu yenileme çalışmaları

sonucunda mekânların özgün yapısı örnek alınarak modern bir görünüme kavuşturulmuştur.

Gaziantep 2016 yılında UNESCO Gastronomi dalında Yaratıcı Şehirler Ağına girmeye hak kazanmıştır. Son derece zengin mutfak kültürüne sahip olan Gaziantep'in bu zenginliği tescillenmiştir.

Gaziantep'te yeme içme alışkanlıkları kendiliğinden oluşmuş ev-esnaf ilişkisinin doğal sistemine göre ilerler. Kasap, fırın, market evin bir uzantısı gibidir. Esnaf hangi yemeğe hangi malzemeyi vereceğini bilir, bulgur, dövme, nohut, et ısmarlanırken yemeğin adı söylenir ki malzeme de ona göre verilsin. Ev, çarşı, pazar, manav, fırın arasında aksamadan devam eden kendiliğinden oluşmuş bir düzen kuruludur (Öney, 2014: 8).

Yeme içme alışkanlığının kültürün en zengin bölümünü oluşturmuş olmasının doğal sonucu olarak bunlara yönelik inanışlar da gelişmiştir. Örneğin köfte yapılırken (avuç içinde yuvarlanmak sureti ile şekil verilen) birkaç köftenin üst üste gelmesi misafir geleceğine delalettir, şire yapılırken etraftaki çiftlerin adı zikredilir, güneş battıktan sonra tencere, tava gibi ev eşyalarının alınıp verilmesi uğursuzluk getirir, çocuğa ilk dişi çıktıktan sonra diş hediği yapılırsa tüm dişlerin erken çıkacağı düşünülür (Kartal, 2015: 14).

Yeme içmenin özel bir yeri olan Gaziantep'te son yıllarda buna hizmet eden kebabçı, tatlıcı gibi hem yerli halka hem de Gaziantep'i gastronomi amaçla ziyaret eden turistlere hizmet edecek işletmelerin sayısının arttığı görülmektedir. Bu durum Gaziantep esnafının kalkınmasına katkı sağlamaktadır.

1.5. GAZİANTEP'İN EKONOMİK HAYATI

Gaziantep'in yerleşim bölgesi olarak tarihte bilindiği zamandan beri başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olmuştur. Antep fıstığı, üzüm, zeytin, tütün en yaygın yetiştirilen ürünlerdir. Ayrıca günümüzde endüstriyel ürünlerin üretimi ile Türkiye'nin önemli bir sanayi şehridir.

Osmanlı döneminde Halep'e bağlı olan Gaziantep, ekonomik alanda da bu bağlılığa sahip olmuştur. Yalnızca Gaziantep'te yetiştirilebilen antepfıstığının

pazarlanması dahi ancak Halep üzerinden mümkün olmuştur. Antepfıstığının Şam fıstığı olarak bilinmesi de bu sebeptir. Aynı şekilde üzüm, pekmez ve zeytinyağı gibi tarımsal ürünler ve endüstriyel kökenli kilim, deri vb. ürünler de ancak Halep'te pazarlanmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti'nin mağlup çıkması sonucu bölge tamamıyla İngilizler ve Fransızların işgali altına girmiş ve savaş dolayısıyla iyice kötüleşen ticari hayat neredeyse bitmiştir (Gürkan, 2004: 5).

Cumhuriyetle beraber ürün kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalarla beraber pazarlamanın yaygınlaşması için girişimlerde bulunulmuştur. Bu amaçla her dönemde siyasi alanlarda dahi bu konularla ilgili sorunlar ve çözüm önerileri gündeme getirilmiştir (Gürkan, 2004: 80). Bu doğrultuda “Fıstık İhracatçıları Birliği” ve “Doğu ve Cenup Vilayetleri Canlı Hayvan İhracatçıları Birliği” gibi birtakım kamu iktisadi teşekkülleri oluşturularak tarım ve hayvancılık hususunda yaşanan problemler azaltılmaya çalışılmıştır (Gürkan, 2004: 80; Kopar, 2011: 1037-1055).

Gaziantep'te Cumhuriyet'in ilanının ilk yıllarında tarıma dayalı dokuma sanayisi ağırlıktadır ve atölyelerde işlenen ürünlerin pazarlanmasıyla ekonominin şekillendiği görülür. 1923-1933 yılları arasında ilerleme gösterememiş Gaziantep sanayisi (Dünya Gazetesi, 2002: 65) 1923 senesinde yapılan İzmir İktisat Kongresi'nin sonucunda ivme kazanabilmiştir. İzmir İktisat Kongresi kararlarına doğrultusunda 1925 yılında Gaziantep'te iki fabrika kurulmuştur (Pekdoğan, 1999: 26). 1925 senesi Ticaret Salnamesi kayıtlarına göre Gaziantep'te 29 meslek kolu vardır ve bu kollardan en kalabalık olanı bakkallardır (Büyük Ticaret Salnamesi, 1925: 525). 1926 yılında Gaziantep'te 2299 dükkân, 4 bedesten, 30 fırın, 2210 dokuma tezgâhı, 45 boyahane, 6 sabunhane ve debbağ hane, 11 değirmen, 1 pamuk fabrikası, 1 torna fabrikası ve 2 tane anonim şirketi olduğu saptanmıştır (Pekdoğan, 1998: 771-783).

1927 senesinde çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu sonrasında Gaziantep'te sanayileşmenin hızlandığı görülmektedir. Bu kanundan Gaziantep'te 28 firma avantaj sağlamıştır. Kanundan faydalanma hususunda Gaziantep, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde birinci ve Türkiye genelinde sekizinci sıradadır (Pekdoğan, 1999: 30).

1927'de Gaziantep'te fabrika sayısı 9, 1928'de 12 iken, 1933 yılına gelindiğinde 1'i elektrik, 1'i iplik ve mensucat, 9'u un, 16'sı sabunhane ve 1'i rakı fabrikası olmak üzere bu sayı 36'ya yükselmiştir (Pekdoğan, 1999: 30). 1933 yılında Gaziantep'e yer

alan meslek dalları içinde kilimcilik, terzilik, sabunculuk, kasetçilik, kunduracılık, debbağlık, vb. meslekler bulunmaktadır (Pekdoğan, 1999: 29). 1930'lu yıllarda Gaziantep'te en önemli gelişme dokuma sanayinde görülmektedir. Dokuma endüstrisinde üretim 1930-1937 yılları arası 4,5 kat arttırılmış, modern dokuma fabrikalarının açılmış ve eskilerin de üretim kapasitelerini arttırmaları sağlanmıştır (Dünya Gazetesi, 2002: 66).

II. Dünya savaşının sonuçlarından sonra devletçilik politikası ağır bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamalardan biri olarak ağır vergiler Gaziantep'te dokumacılık sektörünü olumsuz etkilemiş ve 1941-45 yılları arası 8000 olan el tezgâhı sayısı, 1945 yılında 1500'e kadar düşmüştür. Ayrıca iplik dağıtımının devlet elinde olması ve oldukça sınırlı tutulması da büyük ölçekli işletmelerin kurulmasında olumsuz bir rol oynamıştır. 1941'de devlet iplik dağıtım işini Sümerbank'a devretmiş, Sümerbank da bu dağıtım işini kurulan kooperatifler aracılığıyla yapmaya karar vermiştir. Bu karar üzerine Gaziantep'te de 3 adet dokumacı kooperatifi kurulmuştur (Dünya Gazetesi, 2002: 66).

Günümüzde Gaziantep beş organize sanayi bölgesi ile ihracatta Türkiye'nin en büyük şehirlerinden birisi durumundadır. Ayrıca yerli ve yabancı turistin ilgisini çeken AVM'ler, devlet eliyle restore edilen geleneksel çarşıların muhafaza edilen otantik atmosferi Gaziantep esnafının diri ve dinç kalmasını katkı sağlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada literatür araştırması esnasında fayda görülen ve meslek folkloru araştırmalarına kaynaklık edebilecek çalışmalara bakmadan önce Türkiye'de folkloru ve akabinde meslek folkloru çalışmalarının hangi çizgide ilerlediğini görmek gerekmektedir.

Türkiye'de folklor araştırmaları halk kültürü ile ilgili malzemelerin zenginliği sebebiyle, yoğunlukla başka bir bilimle disiplinler arası bir ilişki kurulmadan kırsal yaşam üzerinde sürdürülmüştür. Özellikle imparatorluktan ulus devlet sistemine geçişte şehir merkezleri folklorik malzemenin olmadığı, halkın bir kültürünün olamayacağı mekânlar olarak görülmüş, kırsal yaşam ve köy hayatı geleneksel yaşamın sürdürüldüğü ve halkbilim çalışmalarına malzeme sunabilecek yegâne alan olarak kabul edilmiş, söz konusu çalışmalar bu bölgelerde yoğunlaşmıştır (Oğuz, 2000: 17; 2001: 46). Bu yaklaşım sebebiyle uzun süre folklor çalışmalarının kırsal yaşam alanlarında yapıldığı görülür. Bu anlayış ile köy hayatı dışındaki kültürel unsurlar yok sayılmıştır.

Bu görüşün değişmesine başlangıç olarak Pertev Naili Boratav'ın 1940'lardan itibaren folklor için yeni konulara değinmesi kabul edilebilir. Boratav maden ocakları, asker kışlaları gibi alanlardaki insanların eski inanışların tesirinde yeni ve kendine has folklor ürünleri yarattığını belirtmiştir (Boratav,1991: 117-119). Bu bakış açısıyla artık köy hayatı dışında da folklor çalışmaları için yeni sahaların olduğu fark edilmiştir.

Geçmişten bugüne ve geleceğe kesilmeyen ve birbirinden kopuk olmayan bir yol şeklinde toplumun her kesiminde yaşayan ve daimi bir oluşum olan folklor ürünleri için Tahir Alangu şöyle söylemiştir (Alangu, 1983: 33); "Endüstri kuruluşları, pazarlar, yollar, savaşlar ve göçler, büyük şehir çevrelerindeki meslek grupları ve yeni karışık yerleşmelerin içinde eski gelenekler yavaş yavaş silinip yerlerini yeni gelenek ve törelere, zamanla folklorik bir kılığa bürünen yeni modalara terk ederken, konservatif kapalılıklarını muhafaza eden köylerimizde, değil eski töreler ve gelenekler (işe, çalışmaya, yaşama ve sanata bağlı) manevi kültürünü teşkil eden sözlü gelenek ve kültür bile hâlâ yaşamakta, dünya görüşü ve düzeni olarak hükmünü hâlâ sürdürmektedir."

Bu izahattan sonra folklorun asla bitmeyecek malzemesinin toplumun tüm sosyal gruplar tarafından kasıtsız olarak, geçmişin izini üzerinde taşıyarak her zaman yenileneceğini söylemek mümkündür.

Saha araştırmalarında kent merkezlerinin de çalışma alanı olarak seçilmeye başlanması üzerine mesleklere yönelik çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar başlarda kültür tarihi eksenlidir ve özellikle geleneksel meslekler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar içerisinde meslek folkloru çalışmalarına kaynaklık edecek olanları niteliklerine göre kısaca tanıtmak gerekmektedir.

2.1. KİTAPLAR

“Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Meslekler”, başlıklı kitap Öcal Oğuz, Emine Aydoğan, Nilgöl Aytuzlar, ve Tuba Saltık Özkan editörlüğünde hazırlanmıştır. Son derece kapsamlı bir çalışma olan kitap lisans öğrencilerinin Türkiye’deki çeşitli şehirlerindeki meslek erbaplarıyla yapmış olduğu görüşmelerin derlendiği bir çalışmadır (Oğuz, Aydoğan, Aytuzlar ve Özkan, 2004).

“Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Gaziantep’te Sanat ve Ticaret Dalları” adlı çalışma Hasan Remzi Çitçi ve Şakir Sabri Yener tarafından hazırlanmıştır. Çalışmada yirminci yüzyılın başlarında Gaziantep’te bulunan tüm meslekler hakkında bilgi verilmiştir. Eser, mesleklerin sınıflandırılması, meslekler hakkında genel bilgi ve meslek erbaplarıyla yapılan görüşmelerden oluşmaktadır (Çitçi ve Yener, 1999). Bu çalışma tarih itibarıyla "Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru" başlıklı çalışmamızdan yaklaşık 150 yıl önceki durumu ele almakta ve esnaflığın meslek folklorunu incelememektedir.

Öcal Oğuz ve Ezgi Metin’in editörlüğünü yaptığı “2005 Yılında Çorum’da Yaşayan Geleneksel Meslekler” isimli kitap Çorum’da yaşayan geleneksel meslek sahipleri ile yapılmış görüşmelerden oluşmuştur (Oğuz ve Metin, 2005).

2010 yılında basılan, M. Ali Diyarbakırlıoğlu’nun hazırladığı “Kaybolan Meslekler ve Son Ustalar” adlı ansiklopedik çalışmada kaybolmaya yüz tutmuş meslekler hakkında bilgi verilir (Diyarbakırlıoğlu, 2010).

Doç. Dr. Hülya Taş’ın yazdığı “Günümüz Bursa Esnafında Ahilik” isimli Kitabın giriş bölümünde fütüvvet ve ahiliğin kaynakları hakkında bilgi verilmiş ahilik

teşkilatının yapısı üzerinde durulmuştur. Kitabın birinci bölümü Fütüvvet ve Ahilik ana başlığı altında “Fütüvvet Teşkilatı ve Ahilik Teşkilatı” olarak iki alt başlığa yer verilmiştir. Bu başlıklardan “Fütüvvet Teşkilatı” (Taş, 2011: 15-24) bölümünde, “Fütüvvet Kavramı, Fütüvvetin Fikri ve Ahlaki Gelişimi, Fütüvvetin Tarihi ve Yayılışı, Anadolu Fütüvvetçiliğinin Bir Devlet Başkanı Eliyle Örgütlenmesi ve Fütüvvet-nameler” yer almaktadır. Bu şekilde fütüvvet kavramı kronolojik sıra gözetilerek ve eserlerden örnekler verilerek çok yönlü bir şekilde dikkatlere sunulmuştur.

“Ahilik Teşkilatı” bölümünde ise, “Ahilik Kavramı, Anadolu’da Ahiliği Ortaya Çıkaran Sebepler, Ahi Teşkilatının Kuruluş ve Yayılma Dönemlerinde Anadolu’nun Durumu, Ahi Evren ve Görüşleri, Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahiliğin Önemi, Ahi Tipi, Ahi Birliklerinin Yapısal Analizi, Ahi Birliklerinin Genel Teşkilat Yapısı, Ahi Birliklerinin İktisadi Teşkilat Yapısı, Merasimler, Ahi Birliklerinin Fonksiyonları, Ahiliğin Sosyal Fonksiyonları, Ahiliğin Ekonomik Fonksiyonları, Ahiliğin Ahlaki Fonksiyonları, Ahiliğin Dinî Fonksiyonları, Ahiliğin Askeri ve Siyasi Fonksiyonları, Ahi Teşkilatının Çözülmesi, Cumhuriyet Döneminde Ahilik, Fütüvvet ve Esnaf Teşkilatından Halka Geçen Sözler ve Âdetler” başlıkları altında, ahilik kurumunun ortaya çıkış süreci, özellikleri, dönemin sosyal ve siyasal olayları ve Ahi Evren gibi önemli kişileri ele alınmış ve ahilikle ilgili geçmişten günümüze detaylı ve karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır (Taş, 2011: 24-55).

“Uygulamalı Araştırma” başlığındaki “İkinci Bölüm”de araştırmanın yönteminden ve fütüvvet-ahilik kapsamında Bursa’daki esnaf ve sanatkârlardan bahsedilmiştir. Bu bölüm çeşitli meslek ustalarıyla yapılan görüşmeler neticesinde edinilen veriler ışığında oluşturulmuştur. Terzilik, yorgancılık, debbağlık, semercilik, saraççılık, süpürgecilik, küfecilik, fıncılık ve kalaycılık sanatları ayrı başlıklarla ele alınmıştır. Bu mesleklerin ustalarına çalışma hayatı, mesleki özellikler, işyeri nitelikleri, sosyal ilişkiler ve mesleğin geleceğine yönelik sorular sorulmuş bu mesleklerde devam eden ahilik gelenekleri tespit edilmiştir (Taş, 2011: 55-179). Kitabın sonuç bölümünde edinilen bilgiler genel olarak değerlendirilmiş, usta çırak ilişkisinin devam ettiği mesleklerde bazı geleneklerin yok olma, bırakılma nedenleri sosyal yaşamdaki farklılaşmalara bağlı olarak açıklanmıştır. Kitap kaynakça ve resimler bölümü ile tamamlanmıştır (Taş, 2011).

2.2. MAKALELER

Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilgiler Araştırma Dergisi'nde 2013 yılında yayımlanan "Anadolu'da İlk Esnaf Teşkilatı" başlıklı, Muhammet Kemaloğlu tarafından hazırlanmış olan çalışmada ahiliğin tanımı, tarihçesi, ahi kelimesinin kaynağı ve etimolojisi, fütüvvet kavramı, Ahi Evran, ahiliğin ortaya çıkışını hazırlayan sebepler, ahi birliklerini kuran düşünce, ahi birliklerinin kaynağı, ahiliğin Anadolu'da yayılışı, ele alınmıştır (Kemaloğlu, 2013).

İsmail Abalı'nın "Meslek Folkloru Bağlamında Zeytincilik (Gözkaya Köyü/Aydın Örneği)" başlıklı makalesi kırsaldan şehre yönelimin bir sonucu olarak ortaya çıkan meslek folkloru araştırmaları dâhilinde zeytincilik mesleğini folklorik açıdan değerlendirmesi bakımından önemlidir. Makalede Meslek Folkloru hakkında bilgi verilerek dünyadaki ve Türkiye'deki çalışmalardan bahsedilmiş ardından zeytinciliğin bir meslek olup olmadığı halk bilimi çalışmalarının ışığında değerlendirilerek bu sayede meslek tanımı ve iş kollarının meslek olarak nitelendirilebilmesi için gerekli ölçütler açıklanmıştır. Zeytin, zeytinyağı ve zeytincilikle ilgili sözcüklerin kökeni, sembol olarak anlamları ve tarihi ele alınmıştır. Çalışmanın uygulama alanı olan Gözkaya Köyü ile ilgili bilgiler verilerek zeytinciliğin bu bölgede hangi aşamalarla ilerlediği ve zeytincilik faaliyetleri sıralı olarak açıklanmış sonra mesleği icra edenlerin inanış ve ritüelleri ele alınarak oluşturulan sözlü ürünlere yer verilmiştir (Abalı, 2014).

Milli Folklor dergisinde yayımlanmış olan "Meslek Folkloru Kapsamında Geleneksel Mesleklerdeki Pir İnancı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makale Prof. Dr Ali Duymaz ve Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim Şahin tarafından hazırlanmıştır. Makalede meslek folkloru kavramından ve meslek folkloru araştırmalarının tarihinden bahsedilmiş ardından sosyal gruplar ile folklor ilişkisi ele alınmıştır. Sosyal gruplar arasındaki ilişkinin özellikleri yakınlık, gereklilik, düzenli etkileşim, ortak ilgi ve yetenekler noktasında açıklanmıştır. Geleneksel mesleklerdeki pir inancı ve mesleklerin pirlерinin adları detaylı bilgilerle açıklandıktan sonra meslek mensuplarının pir inancı üzerine anlatmalarına yer verilmiştir (Duymaz ve Şahin: 2010).

2.3. BİLDİRİLER

VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri'nde sunulan Prof. Dr. Mediha Güler ve Doç. Dr. Melda Özdemir'e ait "Gaziantep İlinde Yemeni Yapımı" başlıklı bildiri Gaziantep'e ait önemli bir zanaat dalını tanıtmaktadır. Bildiride el sanatlarının tarihi gelişimi açıklanmış, Selçuklu ve Osmanlı döneminden günümüze ayakkabının tarihi hakkında açıklamalarda bulunulmuş ve Gaziantep ilindeki yemenicilik geleneğinin tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Yemeni yapımında kullanılan malzemeler, araç ve gereçler fotoğraflarla desteklenerek tanıtıldıktan sonra yemeni yapım tekniği yine fotoğraflar yardımıyla tanıtılmıştır (Güler ve Özdemir, 2006).

"Gaziantep İlinde Sedef Kakmacılığı Üzerine Bir Araştırma" başlıklı bildiri VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri'nde Öğretim Görevlisi Şirin Şahan ve Yrd. Doç. Dr. Feryal Söylemezoğlu tarafından sunulmuştur. Bildiride el sanatları ve sedefçilik açıklanmış daha sonra Gaziantep'te sedefçiliğin tarihi gelişimi üzerinde durulmuştur. Gaziantep coğrafyasının el sanatları gelişimine katkısı belirtilmiştir. Gaziantep ilinde sedef kakmacılığı için kullanılan hammaddeler, araç ve gereçler, işlem basamakları fotoğraflarla desteklenerek açıklanmıştır. Sedef kakmacılığı ile yapılan ürünler fotoğraflarla tanıtılmıştır (Şahan ve Söylemezoğlu, 2006).

VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri'nde sunulan "İpekyolundan Günümüz Tasarımına Kutnu" Prof. Dr. Günay Atalayer'e aittir. Bildiride kutnu konulu yayınlar kronolojik olarak verilmiş, kutnu kelimesinin kaynaklarda ne şekilde geçtiği ele alınmıştır. Çalışma kutnu kelimesinin kökeni ve kutnu geleneğinin tarihi üzerine yapılmıştır (Atalayer, 2006).

Öğr. Gör. Süheyla Kale Bilki'nin hazırlamış olduğu "Antep İşlemeleri" başlıklı bildiri Gaziantep geçiş dönemlerinden evlenme geleneğine ait önemli bir el sanatı olan "Antep İşi"ni tanıtmaktadır. Antep işinin tarihçesi ve Antep işinin bugünü çalışmada ele alınmıştır. Antep işlemlerinde kullanılan kumaş ve iplikler, Antep işlemlerinin cins ve çeşitleri, uygulanan teknikler, kumaş ve iplik özellikleri, bezeme ve kompozisyon özellikleri, maliyet bilgisi kaynak kişilerden ve yayınlardan edinilen bilgilerle tablo ve fotoğraflarla açıklamıştır (Bilki, 2006).

Yrd. Doç. Dr. Aysen Soysaldı'ya ait olan Antep kilimleri konulu bildiride Gaziantep sanayisi ve kilimcilik tarihi üzerinde durulmuş. Kilimcilikte kullanılan

malzemeler, dokuma şekli ve tekniği, desenler açıklanmıştır. Daha sonar kilimcilik geleneği ile ilgili oluşmuş halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir (Soysaldı, 2006).

Araştırma Görevlisi Serkan Ertural tarafından hazırlanmış olan. “Geçmişten Günümüze Uzun Çarşı Ve Geleneksel Esnaf Pratikleri" isimli bildiride Gaziantep’in canlı ticari mekânlarından olan “Uzun Çarşı” tanıtılmıştır. Bildiride Uzun Çarşı'nın tarihi dokusu ve Gaziantep çarşılarının üretim ve tüketim özellikler hakkında bilgi verilmiş ardından esnaf pratikleri, esnafın iş ahlakı, halk ile olan iletişimi, prensipler, geleneksel uygulamalar tanıtılmıştır. Sonuç bölümünde edinilen bilgiler doğrultusunda pratiklerin sosyal ve kültürel işlevleri tartışılarak bunların korunması ve turizme katkısı için öneriler verilmiştir (Ertural, 2012).

2.4. TEZLER

Meslekler etrafında gelişen halk bilimi ürünlerinin derlenmesine yönelik çalışmaların son yıllarda arttığı daha önce ifade edilmişti. Bu kapsamda son yıllarda hem geleneksel hem de profesyonel mesleklerin folkloru üzerine yapılmış tez araştırmalarının olduğu görülmektedir.

2.4.1. Doktora Tezleri

Mustafa Aça'nın 2015'te tamamlamış olduğu "Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru" başlıklı doktora tezi meslek folkloru ile ilgili Türkiye'de yapılmış en önemli tezlerden biridir. Bu çalışma 2016 yılında kitap haline getirilmiştir. Çalışmada deniz avcılığı çevresinde gelişen sözlü kültür mirasının önemli temsil alanlarından Giresun ve Trabzon balıkçıları üzerine gözlem ve mülakat yöntemi uygulanarak hazırlandığı belirtilmiştir. Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde kültür bilimlerinin halk ve halk grupları kavramlarına bakışları tartışılmış ve meslek folkloru kavramı, bu araştırma kolunun kapsamı ve araştırmalar tarihi içindeki yeri hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, önce Karadeniz, sonrasında da Giresun ve Trabzon illerinde balıkçılık çevresinde oluşan kültür bölgeleri hakkında bilgi ve izlenimlere yer verilmiştir. Giresun ve Trabzon yöreleri balıkçılarının sosyal ve meslekî hayatları bağlamında statü ve hiyerarşiye dönük özellikleri, meslek hukukları, aile yapıları, gündelik hayatları, çoğunluğu geleneksel nitelik taşıyan avcılık biçimleri

ve av araçları ile meslekî kültürün aktarımına imkân tanıyan eski ve yeni aktarım ortamları gibi konular çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde, balıkçılık etrafında şekillenen geleneksel dünya görüşünün izlerini taşıyan meslekî inanışlar ve uygulamalar, balıkçıların geleneksel çevreyle ilgili bilgileri ile geliştirdikleri takvim ve meteoroloji bilgileri, yöre insanının ve bu bağlamda balıkçı ailelerinin deniz mahsulleri ile gerçekleştirdikleri sağaltma uygulamaları, ad folklorunun zengin meslekî temsilleri, meslek argosu, sözsüz iletişim teknikleri ile söylemelik, anlatmalık ve göstermelik karakterli halk edebiyatı ürünleri incelenmiştir. Çalışmanın sonunda meslekî kültüre dönük sonuç niteliği taşıyan değerlendirmelere yer verilmiş; yöre balıkçılarının meslekî kültürlerinin zaman içindeki nitelikleri değerlendirilmiş ve öneriler ortaya konulmuştur (Aça, 2015).

Pınar Karataş tarafından hazırlanan "Meslek Folkloru Bağlamında Hekimlik" başlıklı doktora tezi 2016 senesinde tamamlanmıştır. Çalışmada meslek folkloru bağlamında hekimlerin kültür ve folkloru ele alınmıştır. Alan araştırmasına dayalı çalışmada devlet hastanelerinde görev yapan yüz hekim ile görüşmeler yapılmış. İnanç ve adetler bu görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın teorik ve metodolojik çerçevesi belirlenmiş, meslek kavramı, mesleklerin sınıflandırılması, profesyonel meslekler ve geleneksel mesleklerden söz edilmiştir. Ayrıca dünyadaki ve Türkiye'deki meslek folklorunun halk bilimi açısından gelişim süreci incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Türk kültür tarihi içerisinde hekimlik ve hekimler açıklanmış, eski dönemlerden itibaren hekimlerin eğitimleri, çalışma koşulları ve toplum içindeki konumları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde alan araştırması sonucunda tespit edilen hekim folkloruna ait malzemeler ele alınmıştır. Hekim folklorunu oluşturan anlatılar, ritüeller, töre, adet ve görenekler, meslek ahlakı, stereotipler ve lakaplar, semboller, giyim kuşam, meslek jargonu ve inançlar bağlamsal yaklaşım ile değerlendirilmiştir (Karataş, 2016).

2.4.2. Yüksek Lisans Tezleri

2016 yılında yazımı tamamlanmış olan Berkan Örkün'ün hazırladığı "Meslek Folkloru Bağlamında Mersin'de Balıkçılık" başlıklı yüksek lisans tezi meslek folklorunun ele alınışı bakımından son derece kıymetlidir. Yedi bölüm olarak hazırlanan tezin birinci bölümünde meslek folkloru kavramı, dünyada ve Türkiye'de meslek

folkloru çalışmaları değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Mersin'in coğrafi, tarihi yapısı ve balıkçılık ile Mersin'de balıkçılık bölgeleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde mesleğin seçilme nedenleri, balıkçılığın evreleri, Mersin'deki ünlü balıkçılar, mesleki zorluklar ve mersin balıkçılığında kadın başlıklarına yer verilmiştir. Tezin dördüncü bölümünde mersin balıkçılarının kullandığı av araçları ve avlanma yöntemleri ile avlak yerlerinin belirlenmesi açıklanmıştır. Beşinci bölümde somut olmayan kültürel miras kapsamında tekne ve kayık yapımı ve bunlara dair ritüeller yer almaktadır. Tezin alan araştırması neticesinde oluşturulan altıncı bölümünde mersin balıkçılarının inanış ve uygulamalarına yer verilmiş ve bu inanış ve uygulamalar işlevleri açısından değerlendirilmiştir. Araştırmanın son bölümünde mesleki temsiller yer almıştır. Bu bölümde balıkçı lakapları, deniz canlılarının adları, tekne ve kayık adları, avlak yerlerinin adları, argo ve jargon kullanımı, balıkçılıkta halk mutfağı, halk edebiyatı türleri ve Taşucu balıkçı festivali yer almaktadır (Örkün, 2016).

Mustafa Duman tarafından 2011 senesinde tamamlanmış olan "Gaziantep'teki Geleneksel Meslekler Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezi Doç. Dr. Ruhi Ersoy danışmanlığında hazırlanmıştır. Tezin giriş bölümünde çalışmanın tanımı ve amacı açıklanmış ve Gaziantep hakkında bilgi verilmiştir. İkinci Bölümde benzer konularda yapılmış kitap, makale, tez ve bildiriler özetlenmiş ardından üçüncü bölümde yöntem ve metot ele alınmıştır. Çalışmanın asıl kısmını oluşturan dördüncü bölümde gelenek, el sanatları ve geleneksel meslekler, halk bilimi çalışmalarında üçüncü boyut, ahilik teşkilatı ile esnaf ve sanatkârlar odası konuları ele alınmıştır. Ardından Gaziantep'teki geleneksel meslekler tanıtılmış ve meslek ustalarıyla yapılan görüşmelerden edinen çıkarımlar anlatılmıştır (Duman, 2011). Mustafa Duman bu çalışmasında sadece meslekleri tanıtmakta, esnafın meslek yaşantıları etrafında oluşturduğu folklor malzemelerinden bahsetmemektedir.

Fatma Jale Gül Çoruk'un 2009 yılında hazırladığı "Kayseri Esnafının Kent Kimliği Oluşumuna Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezi Kayseri'nin esnaf geleneğiyle ilgili yapılmış çalışmalardan biridir. Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Kavramsal çerçevenin anlatıldığı birinci bölümde kent, kentleşme ve kentlileşme ile kent kimliği iki alt başlık olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde yer alan üç alt başlığın birincisinde Kayseri'nin tarihçesi hakkından bilgi verilir. Başlık altında Kayserilinin tarihte aldığı isimle, çevresindeki eski yerleşim yerleri, Kayseri'nin Türkleşmesi

anlatılmaktadır. Kayserinin coğrafi ve sosyo-kültürel demografik yapısı da bu bölümde ele alınmıştır. Osmanlı döneminde Kayseri'de yaşayan farklı etnik kökene sahip topluluklardan bahsedilmektedir. Osmanlı döneminden itibaren nüfus sayım sonuçları etnik kökene, dinlere göre tablolastırılarak aktarılmıştır. Bu bölüm Ahilik'in kent kimliği oluşumuna etkisini açıklamakta ve Kayseri esnafını tanımlamaktadır. Son bölüm ise Kayseri Esnafılık geleneği çevresinde oluşan halk bilimi unsurları; ritüeller, halkbilgisi ürünlerini içermektedir. Anadolu'da "Kayserili" kavramını açıklayan önemli bir çalışmadır (Çoruk, 2009).

Ayca Özentürk Tezgel'in 2008 senesinde Prof. Dr. Pakize Aytaç danışmanlığında hazırlanmış olduğu "Samsun İli'nin Vezirköprü İlçesi'ndeki Geleneksel Meslekler" konulu yüksek lisans tezi mevcuttur. Tezde geleneksel mesleklerin geçmiş ahilik kavramı ile birlikte değerlendirilmiş ardından küreselleşmenin geleneksel meslekler üzerinde etkileri tartışılmıştır. Ardından Vezirköprü'deki geleneksel meslekler ele alınmış ardından Vezirköprü'deki geleneksel meslek ustalarıyla yapılan görüşmeler aktarılmıştır (Tezgel, 2008).

Gürsoy Akça tarafından hazırlanmış "Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı" başlıklı yüksek lisans tezinde Ahilik geleneğinin fütüvvet anlayışıyla ilişkisi, başlangıcından günümüze nasıl geliştiği anlatılmış ardından Fethiye esnafı ile yapılan görüşmeler neticesinde edinilen bilgiler aktarılmıştır (Akça, 2003).

2014 yılında Neslihan Yazıcı tarafından yazılmış olan "Geçmişten Günümüze Gaziantep Kutnu Dokumaları" konulu yüksek lisans tezi mesleği el sanatları açısından ele almıştır. Türk kültürünün inceliklerini yansıtan kutnu kumaşının dokuma, malzeme, desen özellikleri; kutnunun yöresel tekstil sanayisine katkıları incelenmiştir (Yazıcı, 2014).

2013'te Mehmet Aktürk tarafından hazırlanan Gaziantep ilinde yaşayan el sanatları başlıklı yüksek lisans tezi Gaziantep'teki el sanatlarının tanıtımı ve özelliklerinin arşivlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma meslek sahipleri ile yapılan 43 soruluk görüşmelerle edinilen bilgiler ışığında oluşturulmuş, meslek sahipleri ve üretim aşamaları fotoğraflanmıştır. Çalışmada Antep işi el işlemeciliği, bakır işlemeciliği, kilim dokumacılığı, kutnu kumaşı dokumacılığı, toprak işleri, sedefkârlık ve yemenicilik olmak üzere 7 farklı el sanatı incelenmiştir. Bu yedi el

sanatının tanımı ve tarihçesi kullanılan araç gereçler ve yapım aşamaları detaylı şekilde açıklanmış, mesleklere ait araç gereçler, işlem basamakları ve ürünler fotoğraflanmıştır (Aktürk, 2013).

2001 senesinde yüksek lisans çalışması olarak hazırlanmış "Gaziantep Yöresel El Sanatları" adlı tez Ümmühan Aksoy tarafından yazılmıştır. Çalışmada Gaziantep yöresel el sanatlarının bakır işlemeciliği, yemenicilik, sedefçilik dışında kalanları incelenmiştir. Kutnu dokumacılığı ve Antep işi nakışın Gaziantep dışında başka bir yerde bilinmediği tespit edilmiş; aba dokumacılığı ve şal kumaşı dokumacılığının yakın illerde devam ettiği belirlenmiştir. Gaziantep dokumalarında kullanılan ipliklerin işlem aşamaları incelenmiş bunların motif özelliklerinin kültürle ilişkisi ele alınmıştır. Tez Gaziantep el sanatlarının yeterince tanıtılmaması, yeni kullanım alanlarının olmaması, maddi yetersizlikler, ustaların imkânsızlıkları sorunlarına çözüm önerisi bulmak ve bu mesleklerin tanıtılması amacıyla yazılmıştır (Aksoy, 2001).

Geleneksel Meslekler üzerine hazırlanmış bir başka tez de Şirin Şahan tarafından yazılmış olan Gaziantep İlinde Sedef Kakmacılığı Üzerinde Bir Araştırma Başlıklı yüksek lisans çalışmasıdır. Birçok el sanatının yok olmaya yüz tutması fikriyle seçilen konu Gaziantep ilinde icra edilen sedef kakmacılığı hammadde, üretim aşamaları, desen-motif, teknik açılarından ele alınmıştır (Şahan, 2002).

İçerikleri ve kapsamı tanıtılmaya çalışılan mezkûr araştırmalarda görüldüğü üzere çalışmaya kaynaklık edebilecek nitelikteki çalışmalar çoğunlukla geleneksel bir mesleğin tarihçesi, üretim süreci ve gerekli aletlerin yaratılması ve işlevinin açıklanması şeklinde oluşturulmuştur. Esnaf gruplarını ele alan çalışmalarda tamamen veya büyük ağırlıkta ahilik üzerinde durulduğu görülmektedir. Çalışmaların bir kısmında ise meslek folkloru temelinde meslekler etrafında meydana gelmiş inanç ve uygulamalar ile sözlü ürünler tespit edilmiş bu bilgiler alan araştırması yöntemi ile edinilmiştir.

Eldeki veriler neticesinde meslek folkloru çalışmalarının Türk folklor araştırmaları için yeni bir çalışma alanı, el değmemiş bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Bu alandaki çalışmalarda meslek folklorunun ne olduğu üzerinde derinlemesine araştırma yapıldıktan sonra saha derlemesi yöntemiyle meslek sahiplerinin giyim-kuşam, yeme-içme alışkanlıkları gündelik hayatı, mesleklerdeki

sosyal yapılanma, inanç ve pratikler ile sözlü edebiyat mahsullerinin incelenmesi gerekir.

2.5. MESLEK FOLKLORU ARAŞTIRMALARI TARİHİNE BİR BAKIŞ

Batı'da "occupational folklore" olarak anılan meslek folkloru kavramı, halk bilimi çalışmalarının şehirlere yönelmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Şehirde yaşayan varoşların ve modern bir yaşam sürüp çeşitli gruplar kurarak ortak değerleri olan şehirlilerin de kendilerine ait folklorlarının olduğu fikri benimsenmiştir. Bu fikirden hareketle "meslek folkloru" kavramı önem kazanmıştır (McCarl, 1986: 71).

Meslek folkloru kavramının çıkış noktası, işyerlerindeki kodlaşmış bir dilin, inanışların, giyim-kuşamın ve mesleğe ait aletlerin nasıl yaratıldığı ve kullanıldığının ortaya çıkarılmasıdır. Bu çalışma konusu, Avrupa'da o mesleğin çalışma kültürü ve ideolojisi, Amerika'da ise mesleklere ait hikâyeler, şiirler ve kostümler olarak benimsenmiştir (Duymaz ve Şahin, 2010: 105).

Meslek sahibi kimselerin kasıtsız öğrendiği adet ve gelenekler, beceriler ve anlatıları ortaya çıkaran meslek folkloru üzerine teorik ve uygulamalı araştırmalar yapılmıştır (McCarl, 1996a: 1089). Bu çalışmalar mesleklerin ortak değerleri, alışkanlıkları, gelenekleri, anlatıları, şakaları, alayları gibi mevzuları konu edinir Aça'ya göre (Akt.: Green, 1978: 213; McCarl, 1996a: 1089).

Birinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa ve İskandinav ülkelerinde yok olan kültürel mirasın kayda alınarak korunması amacıyla meslek folkloru çalışmaları yapılmaya başlanmıştır Aça'ya göre: (Akt: Marcus ve Marcus, 1990: 125). Kuzey Amerika'da da 19. yy. sonlarında benzer çalışmalar yapılmaya başlanmıştır: Amerikan Folklor Toplum'un kurulmasından sonra demiryolu çalışanlarının sözlü dili ile denizci efsaneleri konulu çalışmalar bu alanda ilk olmuşlardır. Aça'ya göre: (Akt: Green, 1978: 72-73; McCarl, 1996a: 1089-1090)

Türkiye'de mesleklere yönelik yapılmış folklor merkezli çalışmalar olmuştur. Bahaeddin Ögel (2000) ve İbrahim Kafesoğlu (2003) başta olmak üzere pek çok kültür tarihçisi, Türk tarihinin sosyal ve iktisadî hayatını incelerken mesleklerden ve meslekî zümrelerden de bahsetmişlerdir. Türk folklor araştırmaları tarihinde 1940'larda folklor hala bir araştırma şubesi olarak görülmemiş olsa da meslek folklorunun kısmen ele

alındığı görölür. Araştırmacılar daha çok geleneksel meslekler üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu çalışmalarda bağlamın göz ardı edilerek sadece üretim teknikleri, malzemeler ve ürünün önemsendiğı görölmektedir. Türkiye'de meslek folkloru kapsamına giren ahilik konusu da çalışma konusu olmuştur. Ahilikle ilintili çalışmalar dışında geleneksel özellikteki mesleklerle ilgili araştırmalar da yapılmıştır (Aça, 2015: 121-123).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FÜTÜVVET VE AHİLİK TEŞKİLATI

Günümüzde esnafın örgütlenmesini sağlayan bir kurum olan Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Ahilik geleneğinin devamı niteliğindedir. İlkelerini fütüvvet anlayışından alan Ahilik kurumunun gelişim sürecinin Arap coğrafyasındaki feta tipinden başlanarak incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca Osmanlıdaki Gedik Sistemi ve Loncaların durumunun anlaşılması Ahiliğin tarihsel kültürel arka planını görmek açısından doğru olacaktır.

3.1. FETA KAVRAMI

Günümüzdeki Ahilik olgusunun cahiliye devrindeki feta tipinden başlayan oluşma sürecini anlamak için feta kavramına bakmak gereklidir.

Feta sözcüğü Arapçada çocukluk çağını tamamlamış kimseler için kullanılan bir kelimedir. Bazı sözlüklerde kelimenin kahramanlık ve yiğitlik anlamlarını karşıladığı da görülmektedir (Kocatürk, 1984: 17).

Feta kelimesi İslamiyet öncesinde genç, güçlü, eli açık ve yiğit anlamlarındadır. Kelime bu anlamıyla bir grubu değil sadece bir kişiyi kasteder şekilde kullanılmaktadır (Çağatay, 1997: 4).

Kuran-ı Kerim’de dinlerini yaşamak için kavminden gizlenen Ashab-ı Kehf hakkında “Biz sana onların başlarından geçeni gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi (fetâ) biz de onların hidayetini artırdık” denilmektedir. Ayrıca kavmiyle mücadele eden Hz. İbrahim hakkında kavminin “(Bir kısmı) Bunları diline dolayan bir genç (fetâ) duyduk, kendisine İbrahim denilirmiş” ve Hz. Musa’nın yol arkadaşına seslenerek “Musa fetâsına (genç adamına); kuşluk yemeğimizi getir, gerçekten bir bu yolculuğumuzda çok sıkıntı çektik” ayetleri geçmektedir. Buradan feta kelimesinin İslamiyet öncesi varlığı görülebilir (Çakmak, 2005: 257).

Feta sözcüğü Kuran-ı Kerim’de Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Yusuf, Hz. Yuşa ve Ashab-ı Kehf için kullanılır. Bu peygamberler şahsi özellikleriyle İslam’da ideal tiplerdir. Fetâ da bu ideal tipin adıdır (Torun, 1996: 163).

Kuran-ı Kerim’de feta kelimesinin hemen hepsinin sözlük anlamıyla yani genç, delikanlı, yiğit manalarında kullanıldığı sadece Kehf suresinin 60. ve 62. ayetlerinde feta kelimesinin uşak anlamına geldiği görülür. Kuran’da fütüvvet kelimesinin geçmemesi fütüvvet kavramının burada temellendirilemeyeceğini gösterir (Demir, 1996: 21).

Görülmektedir ki feta sözcüğü İslamiyet öncesinde ve İslami devirde genç, yiğit, kahraman gibi erkeklere özgü iyi bir sıfat olarak kullanılmıştır.

3.2. FÜTÜVVET

Son derece kapsamlı bir kurum olan fütüvvetin gelişim sürecini anlayabilmek için tarihi ve sosyal alt yapısına bakmak gereklidir.

"Gençliğin en delikanlıca tavra sahip olduğu dönemi", manasında kullanılmakta olan fütüvvet sözcüğünün temel anlamı gençlik, ergenlik dönemi, yiğitlik, delikanlılık olarak bilinmektedir. Türkler feta özelliğindeki kişiler için önceleri akı sözcüğünü daha sonra ise cömert kelimesini kullanmışlardır (Taş, 2011: 15). Terim olarak fütüvvet kelimesi dünyada ve ahrette halkı nefsine tercih ederek cömert davranmak, halinden şikâyet etmemek, ahlaki olarak doğru davranışlarda bulunmak anlamındadır (Ceylan, 2013: 16).

Feta sözcüğünden türemiş olan fütüvvet kelimesi soy temizliği, mertlik, yiğitlik, delikanlılık, cömertlik anlamlarına gelir. Feta sözcüğü Kuran-ı Kerim’de Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Yuşa ve Ashab-ı Kehf için kullanılır. Bu peygamberler şahsi özellikleriyle İslam’da ideal tiplerdir. Fetâ da bu ideal tipin adıdır (Torun, 1996: 163).

İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde meslek ahlakı ile ilgili düzenlemeleri içeren ilk örgüt fütüvvet teşkilatı olmuştur. Bu teşkilat meslek hayatı ile ilgili ahlaki düzenlemeleri ilk kez yazılı olarak ortaya koymuştur. Arap geleneğinde fütüvvet sözcüğü gençlik, kahramanlık, misafirperverlik ve cömertlik anlamlarına gelmektedir (Çağatay, 1997: 52).

XVII. yüzyılda Irak ve İran'da başlayıp tasavvufi çevrelere ve mesleki oluşumlara etki eden fütüvvet kavramını konu eden ve bu oluşumların gittikçe nizamnamesi haline gelen risalelere "Fütüvvetname" denilmektedir. Bu tip eserlerin kendilerine has isimleri olsa da asıl isimleri unutulmakta ve fütüvvetname olarak bilinmektedir (Ocak, 1996: 265).

Fütüvvet konusunda yazılmış ilk eser olarak Ebu Abdurrahman es-Sülemî'nin yazdığı Kitabü'l-Fütüvvet bilinmektedir. Eserde fütüvvet Allah'ın emirlerine uyarak kötülükten kaçınma, ahlaki değerleri gizli ve açık her şekilde en güzel haliyle benimseme, ibadetleri yerine getirme olarak açıklanmıştır. Kitapta doğruluk, cömertlik, mütevazılık, vefa, açgözlü olmamak, insanlarla iyi geçinme, kötü sözden kaçınma, aileye, çocuklara ve hizmetçiye iyi davranışta bulunmak gibi özellikler fütüvvetin ilkeleri olarak belirtilmektedir (Çakmak,2014: 147-148).

Civanmert, ayyar, fetâ gibi isimlerle anılan fütüvvet ülküsünün, İslâm'ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygın olduğu bilinir (Kazıcı, 1988: 541).

Abbasiler döneminde Türkistan ve Horasan'dan gelen Türk esirlerden kurulmuş askeri oluşumların güçlenmesiyle fütüvvete benzer ilk kuruluşlar halk arasında ortaya çıkmaya başlamıştır (Anadol,1991: 8).

Tasavvufi boyutta bir mertebe olarak görülmüş olan Fütüvvetin bir kuruluş olarak ortaya çıkması İslamiyet'in ortaya çıktığı yüzyıla kadar gitmektedir. İslamiyet'in örgütlendiği hicri ikinci yüzyıldan itibaren fütüvvet yayılmış ve etkili olmuştur (Erken,2008: 25). Bu kuruluşlar o dönem için Türk-İslam yönetimindeki yerleşim yerlerinde güvenliğin yeterli olmadığı şehirlerde bir milis gücünü temsil etmişlerdir. Bazen de yöneticiler güçlü olmaları sebebiyle bu kuruluşlara dayanmıştır (Çağatay, 1997: 6).

Siyasi otoritenin zayıfladığı dönemlerde sosyal hayatın düzenine karşı oluşan ve bekâr/genç erkeklerin var olduğu bir cemiyetin belirmesi Abbasiler Döneminde meydana gelmiştir. Abbasilerin son dönemlerinde oluşan otorite boşluğu dolayısıyla Halife Nasır fütüvvet teşkilatlarını merkeze bağlamıştır (Anadol, 2001: 12).

Abbasiler döneminde fütüvvetin kurum olarak teşkilatlanmasını sağlayan kişi Abbasi Halifesi en-Nasır'dır. En-Nasır fütüvveti İslam dinini benimseyenleri kendi himayesi altına toplamak amacıyla fütüvveti de kendi şahsı etrafına toplamıştır. Yöneticilerin, askerlerin, dini toplulukların sosyal birlik etrafında birleşmesini istemiştir (Arslanoğlu,1997: 17).

En-Nasır Lidinillah'ın fütüvvete ne zaman girdiği ile ilgili Kâtip Çelebi 1182 yılını işaret etmektedir. Bu durumda halifenin fütüvvete girmesinin saltanatın başlangıcıyla ve Şeyh Abdulcabbar adlı bir sûfinin izinde olduğu görülür (Kayaoğlu, 1981: 222).

En Nasır fütüvvet oluşumlarını bir araya toplayarak bunların bir arada hareket edebilmesi amacıyla Şahabüddin Ebu Hafs Ömer el Suhreverdî (1145-1234)'yi bunların başına getirmiş ve kendisine bir fütüvvetname yazdırmıştır. Bunun fütüvvet birlikleri için sonuçları şu şekilde olmuştur (Erken, 2008: 16):

- O döneme kadar dağınık durumdaki fütüvvet birlikleri bir merkeze bağlanarak teşkilat haline gelmiştir.
- Mahalli örgütlenmelerden daha güçlü olan merkezi örgütlenmeler sayesinde fütüvvet daha güçlenmiştir
- Dağınık haldeki fütüvvet birlikleri arasındaki problemler çözülmüş; birlik, beraberlik, dayanışma sağlanmıştır.
- Devletin de destek vermesi ile fütüvvetçilik daha geniş alanlara yayılma olağanı bulmuştur.

Fütüvvetin bir araya gelmesinin devlet faydasına sonuçları ise şu şekilde olmuştur (Erken, 2008: 16):

- Bağımsız hareket eden toplulukların devlet tarafında kontrol edilmesi ve denetlenmesi mümkün olmuştur
- Devlet dağınık durumdaki birlikleri yanına alarak güçlenmiştir.

- Sultanlara fütüvvet libasının giydirilmesiyle devletin manevi etkisi artmıştır.

Yukarıda anlatılan bilgilerden hareketle görülmektedir ki; Ahilik Fütüvvet Teşkilatının içinde ortaya çıkmıştır ancak ayrı bir biçimde şekil almış ve Fütüvvet Teşkilatı kaybolduktan sonra da Ahilik varlığını devam ettirmiştir.

3.3. AHI KELİMESİNİN KÖKENİ

Ahilik kültürünü iyi anlayabilmek için Ahi sözcüğünün kökeni hakkında da kapsamlı bilgi sahibi olmak gerekir. Ahi kelimesinin kökeni ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur.

Kelimeye semantik açıdan yaklaşanlar Türkçedeki eli açık cömert anlamına gelen “akı” kelimesinin bozulmasıyla sözcüğün ortaya çıktığını söylemektedirler. Divan-ı Lügat-i Türk ve Atabetü'l Hakayık'da "akı" kelimesi aynı manayı karşılar ve ayrıca Divan-ı Lügat-it Türk'te "k" sesi "h" olarak söylenir (Erarıcı, 1999: 118).

İkinci görüşe göre Arapça erkek kardeş anlamına gelen “ah” kelimesinin sonuna sahiplik anlamı veren “ye” zahirinin gelmesiyle ahi kelimesinin oluştuğudur. (Bayram: 1991: 22)

Fransız Taeschener kelimenin Arapça kökenli kardeşim anlamındaki ahi kelimesi gibi görünse de eski bir Türkçe kelime olduğunu belirtir. Kökeni Türkmence olan bu sözcüğün ahi şeklinin Büyük Selçuklu Devleti döneminde İran'a ve dolayısıyla oradan da Anadolu Türklerine geçtiği söylenmektedir (Köksal, 2005: 49).

Claude Cahen ahi sözcüğünün dilbilimsel açıdan Arapça kökenli olması mümkün olsa da kesin olarak bunun kabul edilmemesi gerektiğini belirtir ancak kelimenin akı'dan türediği görüşünün de Ahiliğin Türklere dayandırılmak istenmesini kanıtlamak için benimsendiğini söyler (Cahen, 1986: 591).

Anadolu'daki esnafın ve üreticilerin ahlaki, iktisadi ve siyasi ilkelerini belirlemiş bir kurum olan Ahilik'in kurucusu Ahi Evran'ın kim olduğu bu teşkilatın duygu ve prensiplerinin öğrenilmesi açısından önemlidir.

3.4. AHI EVRAN

1171 senesinde İran'ın batısındaki Hoy kasabasında doğmuş olan Ahi Evran'ın asıl adı Mahmut'tur. Babasının adı Ahmet olan Ahi Evran'a Mahmut bin Ahmet el-Hoyi denilmiştir. "Dinin yardımcısı" anlamına gelen Nasiruddin lakabına sahiptir. (Ceylan, 2013: 23). Herad'da Fahrüddin Râzi'dden ders alarak ona hizmet emiş ve ilk terbiyesini Ahmed Yesevi'nin öğrencilerinden almıştır (Çağatay, 1981: 275).

13. yüzyılın başlarında Anadolu'ya gelen Ahi Evran önce Kayseri'ye yerleşmiş burada debbağlık atölyesi kurmuş ve şeyhi ile birlikte köy ve kasabaları gezerek Ahiliğin teşkilatlanmasını sağlamıştır (Erken,2008: 47). Evhadüddin Kirmani'nin kızı Fatma ile evlenmiş olan Ahi Evran Ahıyan-ı Rum teşkilatını eşi Fatma Bacı ise Bacıyan-Rum teşkilatını kurmuştur. Bu iki teşkilat da Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde önemli rol oynamıştır. Kayseri'den sonra Konya'ya ardından da Kırşehir'e yerleşen Ahi Evran burada esnaf ve sanatkârlara ağırlık vermiş Ahiliği fütüvvet ilkeleri ile harmanlayarak ahlakla sanatın birleşmesini sağlamış ve bu sayede zanaatkârlığı itibarlı bir konuma getirmiştir (Çağatay, 1990: 161).

Farabi ve İbn-i Sina'nın eserlerini okuyarak ekonomi ve tıp alanında da kendini yetiştirmiştir. Eğitimin insanların ihtiyaçlarını gidermek amacına hizmet etmesi gerektiğine inanmıştır. İlim ve tecrübesini Ahilik sistemine dönüştürmüştür (Kantarcı, 2007: 73).

3.5. AHİLİK TEŞKİLATI

Ahi Evran'ın kuruculuğunu yaptığı Ahilik teşkilatı, Anadolu esnaf ve sanatkârının uyması gereken ilkeleri düzenleyen, toplumda dirlik ve düzenin korunmasını sağlayan bir kurum olmuştur.

Mertlik, delikanlılık, yiğitlik, diğerkâmlık, fedakârlık gibi anlamlar taşıyan Ahilik konusunda araştırmalar yapan Batılı araştırmacılar Ahilik teşkilatının temelini Doğu'ya özellikle İslamiyet'ten sonra Araplar arasında gelişmiş olan “Fütüvvet Teşkilatı”na dayandığını söylemekte ancak Ahiliğin Anadolu'da yaşayan Türkler tarafından İslam Ahlakı ve Türk geleneklerine göre yeniden şekillendiğini düşünmektedirler (Çağatay, 1997: 52).

Oğuz Türkleri, Orta Asya'daki Oğuz Yabguluğu'nun yıkılmasıyla Selçuklu egemenliğine girerek Anadolu'ya göç etmeye başladı. Oğuzlar daha çok orta Anadolu kırsalına yerleşti (Çağatay, 1997: 80-85). Yeni bir vatan edinen ve farklı geleneklere sahip insanlara Anadolu'nun yerli Bizans halkına karşı, usta oldukları esnaf ve sanatkârlık alanlarında rekabet imkânı tanımak ve bir yaşam alanı oluşturmak Ahiliğin kuruluş amacı idi. Bu amaçla üyeler arasında dayanışmanın sağlanması ve eğitimlerin gerçekleşmesi için bir örgüte ihtiyaç vardı. Bu hedefleri gerçekleştirecek birleşmenin adı Ahilik olmuştur. Birlik çatısı altında üyelere mesleğin becerileri öğretilecek aynı zamanda çalışma ve iş ahlakı prensipleri de kazandırılacaktı. Bu sayede esnaf öğrendiği teknik bilgi ve sosyal ilkelerle yeni vatanında rekabet gücü edinebilecekti (Arslan, 2012: 158).

Türk halkını yerli Bizans sanatkârı ile rekabet edebilmesi, üretimin kalitesinin sağlanması, bağımsız ekonominin sağlanması, gelenek ve göreneklerin yaşatılabilmesi için ahlaki kurallarını Fütüvvetnamelerden alan Ahilik Teşkilatı kurulmuştur (Şanal ve Güçlü, 2007: 384).

Temel ilkelerini Fütüvvet geleneğinden alan ahiliğin temel ilkeleri şu şekildedir;

- Öfkelenince yumuşak olmak
- Yenileni affetmek
- El emeğini kutsal bir yaşama ilkesi haline getirmek
- Bütün insanlara karşı sevgi, saygı, yardım duygusu taşımak
- Kardeşlik dayanışması içinde devleti güçlü tutmak
- Halkın çıkarlarını savunmak
- Misafirperver olmak
- Ayrım yapmadan talep edenlere zanaat öğretmek (Nasır, 2002).

Ahi olmak için bir meslek sahibi olmak ve eline, diline, beline sahip olmak ilk şartlardandır. Bununla birlikte şunlar da gereklidir;

- Eli açık olma
- Kapısı açık olmak
- Sofrası açık olmak

- Gözü kapalı olmak
- Dili bağılı olmak
- Beli bağılı olmak (Anadol, 1991: 63)

Ahilik, mutasavvıflarca gerçek manada derinliğe ulaşan fütüvvetçilik ile Türk geleneklerinin etkileşimiyle ortaya çıkmıştır. Ahilik teşkilatı sanat ve ticarete bir ahlakın oluşması açısından çok önemli bir fonksiyona sahip olmuştur (Bayram, 1994: 24-48). İslam anlayışındaki fütüvvetçilik daha önce de ifade edildiği gibi cahiliye dönemine dayanmaktadır. Ancak gerçek anlamına İslam dininin ortaya çıkmasından sonra mutasavvıflar sayesinde ulaşmıştır. İslamiyet'te yiğitlik ve kahramanlık özelliklerinin genel adı olurken bu özellikleri şahsında barındıran kişiye feta denmiştir. VIII. yy.dan itibaren fetihlerle İslam dünyasında siyasi ve sosyal yıpranmalar yaşanmıştır. Bunun sonucu olarak siyasi otoritenin zayıf olduğu yerlerde değişik adlar altında kendini fütüvvet ehli olarak tanıtan ancak toplumda ciddi huzursuzluklara sebep olan örgütler peydah olmuştur. Bu durumu düzeltmek için mutasavvıflar cömertlik, Allah'tan korkuculuk, bağışlayıcılık gibi özelliklerin ön plana çıkarıldığı fütüvvet anlayışı geliştirmişlerdir (Çağatay, 1990: 4).

Anadolu'da Ahi Evran tarafından fütüvvet anlayışını ilke edinerek kurumsallaştırılan Ahilik Teşkilatı Türkistan'dan Anadolu'ya göç etmiş esnaf ve sanatkâra iş imkânı sağlamak, bu esnafların Bizans sanatkârı ile rekabet edebilmesini mümkün kılmak amacıyla kurulmuştur. Ahilik Teşkilatı'nın üretim kalitesi, arz-talep dengesi, istihdam, yeni meslek erbaplarının yetişmesi gibi pek çok sosyal ve ekonomik amacı hedeflediği görülmektedir.

3.6. OSMANLI LONCA SİSTEMİ

Fütüvvet anlayışını kendine ilke edinmiş olan Ahi birlikleri zaman içinde Osmanlı loncaları olarak örgütlenerek mesleki örgüt olmuştur. Loncalar gayrimüslimlerin de üye olabilmeleri dışında Ahiliğin devamı şeklindedir.

Ahi törenlerinin zor ve geniş bir kültüre bağlı oluşu ve azımsanmayacak sayıdaki gayrimüslim esnafın varlığı Ahilikten loncalara geçilmesine sebep olmuştur (Turan, 1996: 47)

3.6.1. Lonca Sözcüğünün Kökeni

Lonca sözcüğü İtalyanca "loggia" kelimesinden türemiştir. Osmanlıda oda manasında kullanılmıştır. Bu kelimenin dağarcığımıza girmesi Osmanlı'nın doğu ile zayıflayan ticari ilişkilerinden sonra yönünü batıya çevirmesi ve İtalya ile ticari ilişkiler kurması ile meydana gelmiştir. Loncalar başta hammaddelerin verildiği yer anlamında kullanılmış daha sonra tarikat anlayışı ve ekonomik özellikleri birleştiren bir kurum olarak meslek örgütü haline dönmüştür (Şener, 1991: 373). Sanat ve zanaat alanlarında batının ve doğunun sahip olduğu gelenekler Osmanlıda yaşadığı görülmektedir.

3.6.2. Loncalarda İş Anlayışı ve Ahlakı

Kuruluşunun esas maksadı tüccar ve zanaatkârların haklarının korunması olan loncalarda değişmeyen toplum düzeni ve mesleki beceri söz konusu olmuştur (Turan, 1982: 31).

Farklı özelliklere sahip mal ve hizmetlerin nedeni üretim sürecindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bir hammaddenin temin edilmesinden son şekline kavuşuncaya kadarki her aşama farklı esnaf birliklerinin kontrolünde gerçekleşiyordu (Kal'a, 1995: 426). Örneğin kasaplar koyun kasapları ve sığır kasapları olarak ikiye ayrılmış, hamallar çalışma şartlarına göre at hamalları ve merkep hamalları olarak sınıflandırılmıştı (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1995: 426). Loncalarda üretici çalışma alanına göre bir loncaya katılmak ve önceden belirlenmiş miktarda vergi ödemek zorunda idi. Loncaların gelirini oluşturan bu vergilerin ne zaman ve ne şekilde harcanacağı önceden belirlenmiştir (Ekinci, 1991: 67). Bu vergilerden usta olmuş ancak dükkân açmak için yeterli sermayesi olmayanlara, evlenmek isteyenlere, hasta olanlara, yoksul olanlara, herhangi bir maddi hasara uğramışlara yardımda bulunulurdu (Sencer, 1999: 224). Görüldüğü gibi loncalarda yardımlaşmaya önem verilmiş, toplumsal açıdan önemli bir görevi loncalar üstlenmiştir.

Loncalarda her zanaat alanı kendi içinde sınırlandırılmış, yapı dışarıya kapalı hale getirildiği için rekabet açısından arzu edilen gerçekleştirilebiliyordu, bu rekabetsizlik durumu kaliteyi arttırmak için herhangi bir gayret göstermeyen içe kapalı bir esnaf grubu oluşmasına sebebiyet vermekte idi. Ayrıca tekелci duruma gelen loncalar ekonomini olumsuz etkilenmesine sebep olmaktaydı (Yalçın, 1979: 206).

Loncalarda aynı alanda faaliyet göstermiş olan üyeler birlikte çalışmış ve birbirlerini denetlemişlerdir. Hiyerarşik bir yapılanmanın ve nizamnamelere göre düzenlenmiş görevlerin olduğu loncalara esnaf şeyhi, esnaf kethüdası, yiğitbaşı, usta, kalfa ve çırak yer alıyordu (Kal'a, 1995: 424).

Loncalarda esnaflar sıkı bir disiplin içinde bulunmuşlardır. Osmanlının gerileme sürecinden nasibini alan loncalar 1860'a kadar yaygın eğitim, 1960'tan sonra örgün eğitim kurumları ile birlikte işleyişini sürdürmüştür. 1912'de kanun ile loncaların varlığına son verilmiştir (Kılıç, 2007: 12).

3.7. GAZİANTEP'TE AHİLİK

Ahilik teşkilatı Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi Gaziantep'te de etkili bir şekilde idare edilmiştir. Coğrafi konumu sebebiyle pek çok medeniyetle münasebet ve mücadelede bulunan Antep'e orta Asya ve İran üzerinden gelen ahiler Bizanslara karşı Türk esnafının rekabet potansiyelini oluşturma, esnaf hakkını koruma amaçlarıyla esnafı organize hale getirmiştir. Antep'teki ahi teşkilatı ahi tekkesinden yönetilmiştir. Osmanlının ilk senelerinde Ayıntab'da ahiler mevcuttur. Bulunduğu yer ile alakalı tam bir bilgi olmamakla beraber "Ahi Ahmed bin Ahi Mahmud Zaviyesi" olarak kayıtlara geçmiştir. Adına bakılarak teşkilatın şehirde etkili olduğu anlaşılabilmektedir. Ahiler Ayıntab'da civardaki tarım alanlarını açarak göçmenlere örnek olmuş, üyelerin meslek edinmelerine yardımcı olarak ekonomik ve toplumsal kalkınmaya yardım etmişlerdir. Ayıntab'da etkili olan zaviye 15. Yüzyıl için ahiliğin etkisini gösterir (Pamuk, 2015).

16. Yüzyılda Antep'teki alışveriş mekânlarında ticaret canlı olarak devam etmiştir. Özellikle kale ve çevresinde ticaret güvenli olarak yoğunlaşmıştır. Meydana çıkan problemlere karşı ahiliğin ilkeleri çevresinde çözümler sunulmuştur. Vergi kaybı, haksız rekabet gibi sorunları mesleki teşekkülün en üstünde bulunan kimselerle takip edilmiş, düzene ve kurallara ter iş yapanlar ile ilgili hukuki yollar takip edilmiştir. Ahilikte esnaf teşkilatının başındaki kişiye ve debbağlığın şeyhine Ahi Baba denilmiştir. Ayıntab'da debbağlar şeyhi oldukça etkili bir nüfuza sahiptir. Ahi baba hileli iş yapan, düzene aykırı davranan esnafa dükkânını kapatma, ayıplı malın dükkân önünde teşhir edilmesi gibi maddi ve manevi yaptırımını olan cezalar vermiştir. Ayıntab'da Ahi babası

görevinde 1666 senesinde Ömer, 1668'de Şeyh Ahmed, 1672'de Şeyh Hasan ve 1678'de Mustafa bulunmuştur (Pamuk, 2015)

Gaziantep'te Ahilik teşkilatı cumhuriyetin ilanından sonra yerini esnaf ve sanatkârlar odasına bırakmıştır. Gaziantep'te görüşme yaptığımız Ertuğrul Ahi son Ahi Baba ve debbağ şeyhi "Ahibabazade Ökkeş" in torunudur. Annesinin dedesinin de son Mevlevi şeyhi Mustafa Nuri Ocak olduğunu belirten Ahi Cumhuriyetten önce ailenin Ahibabazade adıyla anıldığını belirtir. Soyadı kanunuyla aile "Ahi" soyadını tercih etmiştir. Ahi baba esnaf içinde en yetkili kişidir. Kırşehir'de düzenlenen Ahilik kutlamalarında kendine tabi olan esnafı temsilen katılır. Ahi baba aynı zamanda kuvvetli bir maneviyata sahiptir. Bu maneviyatla kendisine şifa umarak gelen kişilere dua okur. Bu özellik el verme denilen sosyal sistemle günümüze kadar gelmiştir. Ertuğrul Ahi "Bir gün sofrada babama sordum sen kime el vereceksin diye, herkes de orda bulunuyordu. Babam bu işi sen yaparsın Ertuğrul diyerek bana el verdi. Biz de isteyen kişilere duada bulunuyoruz. Özel bir duam yok Allah'ım kulların beni vesile kılarak senden istiyor sen onların duasını kabul et sıkıntılarını gider diyerek dua ediyorum, tekrar gelip dua isteyenler oluyor" diye anlatmaktadır. Ertuğrul Ahi günümüz esnafının etkin bir cezaya tabi tutulmadığı için hilenin çok yapıldığını düşünmektedir: "Eskiden hileli mal satanın ayıplı malı dükkân önüne asılırdı, diğer esnaflar da selamı keserdi. Böylesine etkili bir sosyal ceza sayesinde hem müşteriler o dükkândan alışverişi keser hem de esnaf muhataplığı keser. Bu sayede hile ve düzenbazlık esnafların çekindiği bir durum olurdu" (KK-1).

Ahilik Teşkilatı Gaziantep'te sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük gibi değerleri temek ilke olarak kabul etmiş toplumdaki sosyal dengeyi kurmayı amaçlamıştır. Hem üreticinin hem de tüketicinin memnun olması için birtakım düzenlemeleri ve kuralları kullanarak güçlü bir teşkilat olmuştur. İfade edildiği gibi Gaziantep'te Osmanlının ilk yıllarında ahiler mevcuttur ve bunlar şehir merkezinde etkindir. Günümüzde ahiliğin bir kurum olarak var olmamasına rağmen Gaziantep esnafının kusurlu malı saklamamak, komşu esnafa müşteri yönlendirmek, hem işyerinde çalışan çırak ve kalfalara hem de duyduğu bildiği ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmak, haramdan uzak durmak, müşteriye karşı kendini sorumlu hissetmek gibi davranışları, meslek yaşamını ahiliğe has kural ve kabullere göre sürdürdüğünü göstermektedir.

3.8. TÜRKİYE ESNAF VE SANATKÂRLAR KONFEDERASYONU

Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu, Anayasanın 135. Maddesine göre kanunla kurulmuş Ankara’da yerleşik kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur. Kuruluş Türkiye'deki esnaf ve sanatkârların, dernek ve meslek birliklerinin bir çatıda toplanabileceği örgütlenmedir. İlk yasal örgütlenmesi 18 Kasım 1943 tarihli 4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları, Ticaret Borsaları Kanunu ile sağlanmıştır. Ahilik kültürünü temel alan kurum cumhuriyet ile birlikte esnaf ve sanatkârların modern örgütlenişinin başlangıcı olan 5373 sayılı Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Kanunu çıkarılmış, 1964 yılında yürürlüğe konulan 507 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu ile de esnaf-sanatkârlar teşkilatı bugünkü yapısına kavuşmuştur. Teşkilat son olarak 21 Haziran 2005’te yürürlüğe giren 5362 esnaf ve sanatkârlar meslek kuruluşları kanunu hükümleri doğrultusunda hizmet vermektedir. İl ve ilçe düzeyinde kurulmuş 3.098 meslek odası, il düzeyinde kurulmuş 82 Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, 13 mesleki federasyonu ve sayıları 2 milyonun üzerinde kayıtlı esnaf ve sanatkârı bulunmaktadır. Konfederasyon Ahilik ilkelerini korumaya çalışan ve ilkelere sahip çıkan en üst kuruluştur. Kültür bakanlığı ile işbirliği içinde bulunarak Ahilik Kültürü Haftası Kutlamaları önetmeliği çerçevesinde yerel yönetimlerin katkısıyla kutlamalar yapılmaktadır (www.tesk.org.tr.).

3.9. GAZİANTEP ESNAF VE SANATKÂRLAR ODALARI BİRLİĞİ

Gaziantep Esnaf ve Sanatkârlar Odası 1953 yılında Reşat Güzelbey tarafında derneklerin dayanışması ve birlik-beraberliğin sağlanması amacıyla kurulmuştur. Günümüzde genel başkanlık görevini Ömer Kusbeyoğlu sürdürmektedir. Yıllara göre Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Başkanları sırasıyla; 1953-1960 Reşat Güzelbey, 1960-1980 Celal Arıcı, 1981-1982 Mehmet Kahveci, 1982-1988 Mahmut Özbirecikli, 1988-2002 Ökkeş Özpolat, 2002- Ömer Kusbeyoğlu (www.gesob.org.tr).

Daha önceleri dernek olarak anılan Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı kollar 17.05.1991 tarihinde çıkarılan kararla "Oda" olarak anılmaya başlanmıştır. Ayrıca 1984 senesinde 507 sayılı kanunun 119. Maddesi doğrultusunda esnaf ve sanatkârlara sicil

ıkarma mecburiyeti getirilmiştir. Gaziantep Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliğinde merkeze bağlı 51 oda bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir (www.gesob.org.tr);

1. Ahşap İşleri Odası
2. Attarlar Ve Zücaciyeler Odası
3. Bakırcılar Odası
4. Bakkallar Ve Bayiiler Odası
5. Berberler Odası
6. Briketiler Odası
7. Buzdolabı Ve amaşır Makineleri Tamircileri Odası
8. Ciğer Kebapları Odası
9. orap Ve Trikotajcılar Odası
10. Değirmenciler Odası
11. Demir Doğramacılar Odası
12. Dokumacılar Odası
13. Elektrikiler Odası
14. Elektronikiler Odası
15. Fırıncılar Odası
16. Fıstıkılar Odası
17. Fotoğrafçılar Odası
18. Helva ve dondurmacılar Odası
19. İnşaat Sanatkârları Odası
20. Kahveciler Odası
21. Kamyoncular Otomobilciler Kamyonetiler Odası
22. Kantinciler Odası
23. Kasaplar Ve elepiler Odası
24. Kebap Ve Lokantacılar Odası
25. Kuaförler Odası
26. Kunduracılar Odası
27. Kuyumcular Odası
28. LPG Tüpüler Odası
29. Madeni Sanatkârlar Odası

30. Mahrukatçılar Odası
31. Marangozlar Odası
32. Matbaacılar Odası
33. Milli Piyangocular Odası
34. Mobilyacılar Odası
35. Oto Hurda Parçacılar Odası
36. Oto Lastikçiler Odası
37. Oto Makine Ve Sanatkârları Odası
38. Pideciler Simitçiler Ve Yufkacılar Odası
39. Plak, Kasetçiler Ve Otelciler Odası
40. Sayacılar Odası
41. Servis Araçları İşletmecileri Odası
42. Simsarlar Odası
43. Şekerciler Ve Leblebiciler Odası
44. Şoförler Ve Otomobilciler Odası
45. Terziler Ve Konveks Odası
46. Triportörcüler Odası
47. Tuhafiyeciler Odası
48. Turistik Eşya Satıcıları Odası
49. Tüm Emlakçılar Odası
50. Umum Minibüs Sahipleri Odası
51. Umum Nakliyatçılar Odası.

3.10. AHİLİK VE OSMANLI LONCALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Loncalar Osmanlıda Ahiliğin ekonomik ve mesleki açıdan devamıdır. Ahiliğe tabii olanlar söz vererek ahiliğin gayesine hizmet edenler ve bir hukuka sahip üyeler olarak ikiye ayrılırdı. Bunlara kavli ve seyfi adları verilmiştir. Osmanlı lonca üyeleri için loncaya dâhil olma durumu kavli, seyfi ve sürbi olarak üçe ayrılmıştır. Sürbi iyeler özel toplantılarda fütüvvet kadehinden şerbet içmiş olanlardır (Baykara, 1999: 167-173).

Ahiliğin birçok özelliğini korumuş olan loncalarda ahi Baba ve şeyh gibi görevler loncalarda da yönetici olarak 19. yy.ın ilk yarısına kadar varlıklarını

korumuşlardır. Lonca ve ahilik dışında bir özelliği olmayan bu görevler bağlı oldukları esnaf birlikleri için anlamlıdır.

Loncalar devlet tarafından sıkı bir şekilde denetlenirken en azından ilk dönemleri için ahilikte bu durum söz konusu olmamıştır. Uygulanan kararlar loncalarda siyasi otorite tarafından belirlenmiş ancak ahilikte benimsenen sosyal değerlerin kurallaşmasıyla belirlenmiştir. Loncalar üretim sürecinde aktif olanlar dışındakilere kapalı iken ahiler tüm gruplarla ilişkilidirler (Güllülü, 1992: 68).

3.11. AHİLİK TEŞKİLATI İLE TÜRKİYE ESNAF VE SANATKÂRLAR KONFEDERASYONU'NUN KARŞILAŞTIRILMASI

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Müslüman esnafın gayrimüslim esnafa karşı rekabet edebilmesini sağlamak, esnafların problemlerine kalıcı ve etkin çözümler sunmak, usta-çırak ilişkisiyle yeni zanaatkârların yetişmesini ve esnafın bir nizamla hareket etmesini sağlamak amacıyla kurulan Ahilik Teşkilatının günümüzdeki devamı olan Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu da aynı amaçlarla örgütlenmiştir. TESK de esnaf ve sanatkârların mesleki çalışmalarını desteklemek, düzenlemek, mesleki eğitimleri geliştirmek, sorunları çözmek, ekonomik gelişmeler doğrultusunda mesleki tedbirleri almak amaçlarıyla şekillenmiştir.

Ahilikte Kırşehir'de bulunan Ahi Baba'nın görev ve yetkilerinin günümüzdeki TESK Genel Başkanıyla paralel olduğu görülmektedir. Ahi Babanın her ildeki vekili olan illerin Ahi Babalığı ise yine her ilde bulunan Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanıyla aynı görev tanımına sahiptir. Her meslek kuruluşuna ait bir esnaf odası ve bu esnaf odalarının her türlü işlerinden sorumlu başkanları esnaf şeyhleriyle benzer nitelikte iş görmektedir.

Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonuna üye olabilmek kanun ile düzenlenmiştir. Buna göre esnaf ve sanatkârlar kanununun 35. Maddesinde belirtilen şekilde esnaf ve sanatkârın bulunduğu ildeki esnaf odalarına kayıtlı gerçekleşmektedir. Ahilik'te ustanın himayesinde yetişen çırağın bu yolla aldığı eğitim neticesinde üyeliğe kabulü söz konusudur.

Ahilikte teşkilatının gelir kaynağını orta sandıkları adı verilen üyelerin aidatları, terfi harçları, bağış için toplanan paraların toplanması oluşturmuştur. Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu'nda gelir kaynağını ahilikte olduğu gibi üyelerin kayıt ücretleri, cezalar, bağışlar oluşturmaktadır.

Ahilik Teşkilatında esnafın hileli ve ayıplı mal üretmesi ve satması cezaya sebep olan davranışlardandır. Esnaf teşkilatta görevli idareciler tarafından denetlenmiş ve gerekli durumlarda Ahi Babanın da bilgisi ve onayı dâhilinde gerekli cezalar verilmiştir. Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu da hem müşterilerden gelen şikâyetleri değerlendirerek hem de ilgili birimlerce denetimler yaptırılarak gerekli cezaların verilmesini sağlamaktadır.

Esnaf ve sanatkârın örgütlenerek kuvvetlenmesini sağlayan Ahilik Teşkilatı 13.yüzyıldan itibaren Anadolu'da etkili olmaya başlayarak esnafın hem manevi hem de maddi yönden gelişmesine önem vermiştir. Cumhuriyet'le beraber Ahilik Teşkilatının misyonunu Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu üstlenmiştir. Birçok yönden Ahilik Teşkilatı'nın bir devamı niteliğinde olan TESK bu devamlılığın farkında bir kurum olarak Ahiliğin tanınması ve gelecek nesillere aktarılması için çalışmalarına devam etmektedir.

TESK; Ahilik gibi her ilde bir temsilciliği bulunan esnafın gelişimini desteklerken müşterinin de haklarını muhafaza eden bir kuruluş olarak ticaret hem üreticinin hem de tüketicinin menfaatini gözetten bir kuruluştur.

3.12. ESNAFLIKTA MESLEKİ STATÜ VE HİYERARŞİ

Toplumun her kesiminde resmi olarak belirlenmemiş olsa da herkes tarafından bilinen ve kabul edilmiş hiyerarşi söz konusudur. Bu hiyerarşiyi oluşturan unsurlar içinde bulunulan gruba göre farklı şekillerde olmaktadır.

Statü grup veya toplum içinde doğal olarak var olan, kendine kazandırdığı haklar ve ayrıcalıklar bulunan, diğer konumlardan bazı açılardan ayrılan sosyal pozisyon olarak açıklanır (Akyüz, 2001: 202).

Meslekler daha önceki başlıklarda da bahsedildiği üzere kişilerin toplum içindeki konumlarının ve durumlarının işaretlerindendir. Mesleğe dair edinilmiş genel fikir, kalıp yargı o mesleğe ait kişiyi de bir statüye koymaya sebep olmaktadır. Seçer

(Seçer, 2009: 42) bu durumu saygınlık ile izah eder. Prestij mesleki konumla bütünleşiktir bu sebeple meslekler değerlendirilirken statü ve prestijin de birlikte ele alınması gerekir.

"Makam sırası"nı gösteren hiyerarşı ve "kadro bakımından bağlı olduğu durum, pozisyon" (www.tdk.gov.tr) olan statü esnaflık için çırak-kalfa-usta olmak üzere üç basamaktan oluşmaktadır. Bu düzen ilgili kanun ve mevzuatla resmi boyut kazanmıştır.

3.12.1. Çıraklık

Farsça kökenli bir kelime olan ırak TDK'de "zanaat öğrenmek için bir ustanın yanında bulunan kimse" ve "dükkânda" ayak işlerine bakan kimse" olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr). Sosyal hayatta da yan anlamla karşılık bulan kelime bir işin acemisi manasında kullanılmaktadır.

Çıraklık Osmanlıda Ahilik sistemi içerisinde başarı ile devam ettirilmış, usta-çırak ilişkisi ile zanaatkârlar yetişmiştir. 17. Yüzyılda Osmanlıda meydana gelen olumsuzluklar ile ıraklık eğitimi bir müddet göz ardı edilmiştir. Osmanlının yıkılmasından sonra yeni kurulan devlette ara insan gücünün yetiştirilmesi gerekliliği ve çabaları ile ıraklık okulları açılmaya başlanmıştır. 1938 senesinde çıkarılan kanun ile yüzden fazla işçinin çalıştığı işyerlerinde meslek kurslarının açılması mecburi hale getirilmış ayrıca dükkânlarda mesleği ustadan öğrenen çıraklar da yetiştirilmıştir. Mesleki eğitimlere yönelik kanunlar her zaman eksiklerin giderilmesi ve koşulların iyileştirilmesi amacıyla devletin gündeminde olmuş bu amaçla pek çok kanun çıkarılarak problemler zlmek istenmiştir. Bu gayretlerin sonucunda 1985 de uygulanan 2089 sayılı kanunun neticesinde 13.000 olan çırak ğrenci sayısı günümüzde 250.000 olarak kayıtlara geçmiştir (www.tesk.org.tr).

Çıraklık eğitimi uygulaması dâhilinde olan ve olmayan meslekler vardır. Bunlar yönetmelikle belirlenmiştir. Çıraklık eğitim ile ilgili iki temel grup vardır; aday çırak ve ırak. Aday ırak; çıraklığa başlayabilmek için gerekli yaşı doldurmamış, meslek ve işyeri hakkında genel bilgilerin verildiği ve tanıtımların yapıldığı kişidir. Çırak ise ıraklık sözleşmesine göre mesleğe yönelik bilgi ve becerilerinin işyerinde geliştirildiği kişidir. Çırak olabilmek için 14 yaşından küçük, 19 yaşından büyük olmamak,

ilköğretim mezunu olmak, sağlık durumunun elverişli olması gerekmektedir. Çırakların eğitimi MEB tarafından sürdürülmektedir. Çıraklık eğitimine dâhil olacak kişiler için işyeri sahipleri ile çırakların aileleri arasında sözleşme imzalanmaktadır (www.mevzuat.meb.gov.tr).

Deneme süreci ile başlayan çıraklıkta bu dönem bir aydan az ve üç aydan çok olmamaktadır. Deneme süreci tamamlandıktan sonra 10 gün içinde herhangi bir müracaat olmadığı takdirde çıraklık sözleşmesi kesin hüküm kazanır. Bu şekilde aday çıraklıktan çıraklığa geçilmiş olunur. Çıraklık eğitimi 2-4 yıl olarak gerçekleştirilmektedir. İşyerlerinin aday çırak ve çırak alabilmek için bünyelerinde usta öğretici olması gerekmektedir (www.mevzuat.meb.gov.tr).

Gaziantep'te "şeert" olarak anılan çıraklar esnafılık kültüründe hatırı sayılır yer edinmiştir. Çırakla ilgili söylenen atasözleri ve deyimler, işyerine göre çırağa yeni adlar verilmesi bunun göstergesidir. Resmi bir eğitime tabi olmadan bir işyerinde yaz tatili, sömestr tatili, öğleden sonra gibi okuldan arta kalan zamanlarda bir aile büyüğüne işinde yardımcı olmak ve işi öğrenmek amacıyla yardım eden kişilere de çırak denmektedir. Yani mevzuatta şart olsa da sosyal hayatta çıraklık için bir yaş sınırı aranmamaktadır. Yapılacak işin ufak tefek işlerini yapabilecek beceriye ulaşmış kimseler çıraklık yapabilir. Çıraklar işyerinde mesleğin inceliklerini ve becerilerini öğrenmek için gerekli meşguliyetler dışında, dükkânın içinin ve dışının temizlenmesi, eşyaların tozunun alınması, para-evrak, götür-getir işleri, müşterilere eşyaların taşınması konusunda yardım etmesi gibi pek çok "ayak işi" olarak tabir edilen işi yapmaktadır. Bu sebeple çıraklara "el ulağısı" da denir. Bu işler dükkânda çırak dururken ustanın yapacağı işler değildir. Bu sebeple çırağın basit işleri yapması hem usta-çırak arasındaki saygının gereğidir hem de çırağın pişmesini sağlamaktadır. Çıraklar Gaziantep'te yaptıkları işe göre farklı adlarla anılmaktadır; kasap çırağına: şallak (gasap şallaa), fırın çırağına: daraba şeerti denilmektedir. Çıraklar özellikle gıda sektöründe bir işin çıraklığını yapanlar "saya" denilen beyaz önlük giyerler.

Mesleki derecelendirme Ahilikte de aynı şekildedir. Yamak ve çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi günümüzde olduğu Ahilik sisteminde de mevcuttur.

Ahilikte en fazla on yaşında olan çocukların velisi tarafından bir ustanın yanına sanat öğrenmek için verilmesi ile yamaklık dönemi başlamış bulunurdu. Veli yamağın

işe devamı konusunda ustaya söz verirdi. Ahiliğe girenler çırak kabul edilerek bir ustanın yanına verilir, seçilen sanat dalının çeşidine göre bir yol izlenerek işin yapılışını öğrenir, usta uygun gördüğü zamanda çırağa iş vererek yapmasını isterdi. Ustanın uygun bulduğu zamanda çırak kalfalığa terfi ederdi (Akdağ, t.y.: 15)

Çırağın görevleri bugün olduğu gibi ahilikte de temizlik işlerini yapmak, öteberi taşımak gibi işlerdir. Ayrıca temiz giyinmek, dürüst davranmak, yerli yerinde konuşmak, dedikodu yapmamak gibi davranışlara sahi olarak çırağın ahlaklı bir esnaf olarak yetişmesi sağlanmaktadır (Akdağ, t.y.: 15).

Çıraklık süresi genel olarak mesleklerde 1001 gündür. Ancak beceri ve hüner gerektiren kimi işlerde bu sürenin 20 yıla kadar çıkığı görülmüştür. Bir usta ile birlikte iki yıl ücret almadan yamaklık edenler özel bir tören düzenlenerek çıraklığa yükselmiştir. Törende çırağın ahi kardeşi yanı ustası ile yol arkadaşları yani kalfaları, velisi ve esnaf şeyhi sabah namazının ardından bir araya gelir, usta çırağın yetenekleri hakkında bir konuşma gerçekleştirdikten sonra esnaf şeyhi çırağın sırtını sıvazlayarak işine bağlılık, ibadetleri yerine getirme, kötü huylardan uzak durma gibi nasihatler verirdi. Usta çırağa artık bir ücret tayin eder bu ücretin iki katı miktarı esnaf sandığına "terfi harcı" olarak yatırılır ayrıca çırağın velisine ve esnaf vakfına bir "kap" hediye olarak sunulurdu (Akdağ, t.y.: 15).

3.12.2. Kalfalık

Kalfa kelimesi Arapça kökenlidir. Tdk'de "aşaması çırakla usta arasında bulunan zanaatçı" olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr). Çıraklığın bir üst kademesi olan kalfalık mesleki hiyerarşinin ikinci basamağıdır.

Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında çıraklık eğitimini başarı ile tamamlayıp yapılan sınavdan başarı elde edilenler kalfalık belgelerini alırlar. Kalfalık sınavında kişinin mesleğe dair gerekli bilgi ve beceriye sahip olup olmadığı belirlenir. Kalfalık belgesi olmayanlar bu unvanı kullanamaz ve bu unvan ile çalıştırılmazlar. Bir işyerinde çalışarak kalfa olanların en az bir sene orada çalışmaları gerekmektedir.

Gaziantep'te kalfa için "halfe" sözcüğü kullanılır. Halfelikte yapılan işin iyi ve kaliteli olması ustalığa etki eder. Sözcük Arapça "birinden sonra gelip onun yerine

geçen kimse (www.tdk.gov.tr)" anlamındaki halef kelimesinden türemiştir. Halfe ustanın yokluğunda çırakları yetiştirme ve yönlendirme yetkisine sahip, dükkânı yönetebilen kişidir. Günlük hayatta halfe sözcüğü özensiz giyim, tavır ve davranışa sahip kimseler için kullanılmaktadır.

Ahilikte kalfa olmaya aday olan, henüz kendi başına bir işyeri açmaya müsait sermayesi bulunmayan 1001 gün çıraklık yapmış kişidir. Kalfalar ustanın bulunmadığı durumlarda onun adına işleri yürütme yetkisine sahip olmuştur (Akdağ, t.y.: 16).

Kalfalık sürecinin sonunda bir sınava tabii tutularak mesleğine dair hünerini sergilediği bir şey hazırlayarak onun ustalar meclisine sunardı. Hem ahlaki hem de yetenek düzeyine iyi yetiştiğine inanılan aday esnaf teşkilatına bildirilerek tören yeri belirlenirdi. Mescit, camii veya esnaf odası çoğunlukla törenler için seçilen mekânlardan olmuştur. Törende ustası ve kalfanın velisi kalfadan memnuniyetini dile getirir ardından fatiha ve dua okunarak esnaf başkanı kalfaya nasihatlerde bulunurdu, bu nasihat genellikle şu sözlerle dile gelmiştir;

Oğlum bundan sonra helal işler gör

Haramdan kaçın kimsenin malına göz dikme

Gerçeği söylemekte keskin ol

Gerçeğe gitmekten alıkoyan engeli kes, bu arşın Allah'ın zatına işarettir

Yani Allah'ı her yerde hazır ve nazır bil

Arşını eline aldıkça sırat-ı müstakimi an.

Kanun ve töre dışına çıkma

Namahreme bakma ve dünyaya fazla bağlanma (Akdağ, t.y.: 16).

Nasihatlerin ardından esnaf başkanı kalfanın beline şed de denilen peştemali önze uzun tarafından beşe sonra kısa tarafında üçe katlayarak kalfanın beline sarardı. Kalfa şed bağlamadan sonra oradakilerin ellerinden öper ve çıraklıktan kalfalığa yükselmiş olurdu (Akdağ, t.y.: 16).

3.12.3. Ustalık

"Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse" usta olarak tanımlanır (www.tdk.gov.tr)

Mesleki bakımdan kalfalık için gerekli şartları tamamlamış kişiler için Bakanlık tarafından "ustalık eğitimi" kursları açılmaktadır. Kurs süreleri ve özellikleri Bakanlık tarafından belirlenmektedir. Kursun neticesinde yapılan ustalık sınavları için önceden belirlenmiş süre kadar çalışmış olmak, ustalık kurslarını başarı ile bitirmiş olmak gerekmektedir. Ayrıca ortaöğretim kurumlarının ilgili bölümlerinden mezun olanlar sınava başka bir koşul olmadan katılabilirler (www.mevzuat.meb.gov.tr).

Bir işyeri açabilmek için ustalık belgesinin varlığı zorunludur. İşyerini kalfa veya çırak olanlar açamamaktadır. Her şehirde işyeri açmaya yetki veren kuruluşlar muhakkak ustalık belgesini istemektedirler. İşyeri sahipleri bu belgeyi lazım olan diğer evraklarla birlikte dükkâna asarlar. Ustalar mesleği çıraklara gelenek yoluyla öğretirken, gerekli pedagojik dersleri alan ustalar bu öğretimi "usta öğreticilik belgesi" olarak resmi olarak da yapabilirler.

Gaziantep esnafı hâlihazırda resmi nitelikte işleyişi olan mesleki statünün gereğini her zaman yerine getirmiştir. Usta-kalfa-çırak arasındaki münasebetler her zaman büyüğe saygının korunduğu, küçüğün sevildiği korunup kollandığı biçimde var olmuştur. Ustanın ve kalfanın yapmaması gereken işleri çırak bilir ve hem hürmeten hem de meslekte pişmek için bu işleri yapar. Aynı zamanda sadece ustanın veya kalfanın yapabileceği işler de sözsüz iletişimle resmileştirilmiş gibidir, çırak müdahil olup olmayacağı konuları iyi bilir. Esnaf için hiyerarşinin ortadan kalktığı tek zaman "esnaf sahreleri"dir. Bu sahrelerde herkes birdir. Hatta usta çıraklara hizmette hürmette bulunur, burada geleneğin tersine çevrilmesi işlevi söz konusudur. Esnaf sahreleri mesleki terfilerin ilan edildiği, çıraklara kalfalık, kalfalara ustalığın takdim edildiği önemli merasimlerdir. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi esnaf sahreleri başlığında ele alınmıştır.

Ahilik kültüründe usta olmak için en önemli şart kalfa iken 3 çırak yetiştirmektir. Ustanın meclise girebilmesi için de üç kalfa yetiştirerek bunlara şed kuşatılması gereklidir. Bir işyeri açabilmek için usta olmak gerekmektedir. Bahar mevsiminde gerçekleştirilen ustalık törenlerinde üç yıl kalfa olarak çalışmış, görevlerini

yerine getirmiş olanlar ustalığa yükseltebilebilirdi. Törenlerde usta olabileceği düşünülen kalfanın durumu esnaf başkanına bildirilir, değerlendirmeler sonrasında hazırlansın izni verilirdi. Ahi Baba vekilinin köşkünde, usta esnaflar, esnaf başkanları, müftü, kadı, imam ve hatipler bulunurdu. Usta adayı sınav günü berbere, hamama gider, temiz elbiselerini giyer ustanın karşısına çıkarılırdı. Usta ile birlikte iki rekât namaz kılan aday son nasihatlerini aldıktan sonra utanın hayır duası ile tören yerine geçerdi. Tören yerinde iki sıralı bir dair oluşturularak oturulur, ortaya konmuş sedir üzerinde esnaf başkanlarından yaşlı olan ile birlikte müftü ve kadı bulunurdu. İmamın bir aşır okuması ile tören başlar, müftü ve kadı ticaret hayatına dair ayet ve hadisler okur, esnaf başkanı yeni ustaya hangi peygamberin mesleğin piri olduğunu belirtir ve nasihatler verirdi. Son olarak ustanın söz alarak kalfaya karşı duygu ve düşüncülerini dile getirmesi ve helalleşmenin gerçekleşmesiyle kalfa ustalığa terfi etmiş olurdu (Akdağ, t.y.: 17). Yeni ustaya dükkân açabilmesi için yetki belgesi verilir.

3.13. GAZİANTEP'TE KADIN ESNAF

1481'de Âşık Paşazade tarafından yazılmış Tarih-i Al-i Osmanî adlı eserde Anadolu Selçuklu dönemindeki sosyal gruplar Gazîyan-ı Rum, Ahîyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacîyân-ı Rum olarak dörde ayrılmıştır. Bacîyân-ı Rum ifadesinin Anadolu Selçuklu Döneminde Türkmen erkeklerin mensubu olduğu ahilik teşkilatının kadın yapılanması olduğu anlaşılmaktadır. Kadınların kurduğu bir sosyal yapılanmanın varlığının mümkün görülmemesi sebebiyle bu zümre Bâcıyan-ı Rum (Anadolu Hacıları) veya Bahşıyan-ı Rum (Anadolu Sihirbazları) olarak değerlendirilmiştir. Fuat Köprülü ilk defa Âşık Paşa tarafında kaynaklara geçirilmiş Bacîyân-ı Rum teşkilatının kadınlara özgü bir yapılanma olduğunu delillere dayanarak teyit etmiştir. Üzerinde oldukça az çalışmanın ve değerlendirmenin yapıldığı bu konu ile ilgili en sağlam sonuç Anadolu Selçuklu Döneminde Türkmen kadınlara ait bir teşkilatın varlığıdır. Önderliği Fatma Bacı adındaki bir Türkmen kadın tarafından sürdürülmüş Ahi Bacılar Teşkilatında birbirlerine bacı diyen kadınlar çeşitli geleneksel sanat dallarıyla meşgul olmuşlardır. Bu sanatlar usta-çırak ilişkisiyle öğrenilmiş ve icra edilmiştir (Bayram, 2002: 365-377).

Esnaflığın örgütsel manadaki tarihi kültürel arka planına bakarken çalışmalar feta kavramı ile ortaya çıkmış olan fütüvvet anlayışı ile şekillenmiş ahilik teşkilatına

dayanır. Türk kültüründe çalışma yaşamında kadınların varlığı da ahilik teşkilatı ile birlikte faaliyetlerini sürdürmüş olan Bacîyân-ı Ruma dayanmaktadır.

Kadınlar Türk toplumunda her zaman hayatın içinde var olmuşlardır. Savaşta kılıç kuşanan kadınlar, ev ve sosyal yaşamda da hayatın kotarılması için hep aktif olmuştur. Aile hayatının içyapısı ile ilgili işlerin yanı sıra gerektiğinde eşiyle beraber refah için çalışan kadınlar Gaziantep'te de görülmektedir. Mevcut bilgilerle Gaziantep'teki kadın esnaf sayısı ile ilgili bir bilgi vermek mümkün değildir. Zaten bu bilgi gerçeği yansıtmayacaktır çünkü kayıt altında olan kadın esnaf kadar eşiyle beraber işyerinde çalışan kadınlara rastlanmıştır. Özellikle kantincilik, tuhafiyecilik, bakkallık mesleklerinde kadınlar aktiftir. Eşleriyle beraber veya dönüşümlü olarak kadınların çalışma hayatında bulunduğu görülmüştür.

Saha araştırması esnasında kadınların eşleriyle ve bazen de çocuklarıyla beraber dükkânda çalıştığı görülmüştür. Bazen de kadınların üretim, hazırlama aşamasını dükkânda bulunmadan evde gerçekleştirerek arka planda canlı bir rolde bulunduğu görülmüştür. Erkek müşterilerin çok olduğu mesleklerde dükkânda kadınların özellikle de aile fertlerinden bir bayanın çalışması nadirdir. Özellikle kuaförlük mesleğinde erkek esnaf kadar bayan esnaf sayısının olduğu görülmüştür, yapılan işin niteliği ve müşteri özellikleri kadınlar esnafılık yapma durumlarını doğrudan etkilemiştir.

Kadınların çalışmasının sebebi sorulduğunda, evin geçimini üstlenen kişiye yardımcı olmak açıklanmıştır. Çoğunlukla kadın evin geçiminden tek başına sorumlu değildir.

Kadınların erkek esnaflardan farklı olarak halk inançlarına daha yaygın olarak sahip olduğu gözlemlenmiştir. Erkek esnaf bir inanışa sahip olsa da bu inanışın uygulama ile buluşması kadınlara göre daha azdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MESLEK KAVRAMI

Toplumda belirli bir yaşa gelmiş, bir evin sorumluluğunu üstlenmiş kimselerin bir meslek sahibi olması beklenir. Kişilerarası diyaloglarda insanların birbirlerini tanımak için sordukları soruların başında "ne işle meşgulsün?" sorusu gelmektedir. Öyle ki yapılan mesleğin ne olduğu birey hakkında çok büyük bilgi verir. Kişinin ne işle meşgul olduğunu bilmekle onun sosyal statüsü, ekonomik düzeyi, entelektüelliği, eğitim durumu, aile yapısı, yaşam biçimi ve daha birçok konu ile ilgili ipucuna sahip olunabilir.

Arapça yer, yol, gidiş manasındaki "sülûk" sözcüğünden türeyerek (Devellioğlu, 2006: 749) dilimize geçmiş bir sözcük olan meslek “bir kimsenin kendine temel çalışma alanı edindiği, geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş” anlamındadır (Püsküllüoğlu, 2003: 640). Meslek kavramı Türkçe sözlükte “tutulan yol, bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş” şeklinde açıklanmaktadır (www.tdk.gov.tr).

Kişinin istihdam edilmesini sağlayan meslekler bilgi, beceri ve eğitim gerektirmektedir. Yapılan mesleğe ve bulunduğu topluma göre insanlar saygınlık ve statü elde ederler.

Asırlardır zanaatkârlar ya da sıradan insanlardan daha çok gerekli eğitimi almış, iyi bir konuma sahip kişiler tarafından yerine getirilen işi ifade eden meslek kavramı zamanla itibara ve konuma bakılmadan gelir sağlayan her türlü uğraşı kasteder hale gelmiştir (Şahin, 2006: 262). Bu açıklamayla beraber el becerisi, deneyim ve ustalık gerektiren zanaatkârlığın da toplumda bir meslek olarak kabul edildiğini belirtmek gerekir.

Yapılan iş veya uğraşın meslek olarak tanımlanabilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekmektedir (Şahin, 2006: 264);

- Ortak bir bilgi bütünü,
- Üzerinde uzlaşılmış performans standartları,
- Üyeleri temsil eden meslek örgütü,
- Bir meslek olarak kamuoyu tarafından kabul edilme,

- Etik ilkeler,
- Meslek belgesi (diploma, sertifika v.b.).

Batıda meslekler görevlerin özelliğine ve mesleğe sahip olmak için gerekli eğitime göre uzman meslekler (professions), beceriye dayalı meslekler (vocations) olarak farklı terimlerle adlandırılmaktadır. Meslek kavramı yerine sosyal hayatta uğraş, iş meşguliyet, sanat gibi kelimeler kullanılmaktadır. Bu kelimeler küçük farklarla birbirinden ayrı meslek gruplarını da çağrıştırır (Kuzgun, 2000: 1). Türk toplumunda bir eğitimle edinilen meslekler profesyonel meslek, beceriye dayalı meslekler ise geleneksel meslek olarak adlandırılır. Bir örgüt altında toplanmış olan geleneksel meslek sahipleri için de diploma, sertifika, kurs vb. bir eğitimden geçmiş olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu eğitimler günümüzde meslek liseleri, akşam sanat okulları ve yüksekokullar tarafından verilmekte ayrıca belediyelerin açtıkları kurslarla da gerekli eğitimlerin alınmasına imkân tanınmaktadır.

İş ve meslek sözcükleri birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Tanım olarak mesleğe göre daha kısa süreli öğrenim ve eğitim gerektiren iş, kavram olarak kişinin gündelik yaşamı ve gelecekteki ihtiyaçları için mal üretimini ve amaçlı olarak yapılan zihni çalışmaları karşılar. Bu durumda insanın bütün etkinlikleri iş olarak tanımlanabilir. Kişinin doğal ve sosyal çevresine uyumu ve bu çevreleri etkileme, değiştirme çabası işle alakalıdır. İş aynı zamanda kültürü taşıyıcı özelliktedir. Topluma ait işler, işin değerler sisteminde bir öneme sahip değildir. İşlerde çalışanlar durum ve koşullara göre işlerini değiştirebilirler ancak meslek sahibi kimseler ömür boyu mesleğini icra etmek zorundadır çünkü aldığı eğitimi ancak o meslekte kullanabilir fabrikadaki çalışanlar iş yapar; doktor, öğretmen, avukat mesleğinde çalışır ve mesleğin gereklerini yerine getirir. Meslek bağımsız olarak da yapılabilen, öğrenilmiş beceri ve bilgi karşılığında para alınan, insan ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayan bir çalışma sisteminin adıdır (Özcan,1985: 3-4).

İfa edilen uğraşın meslek olarak karşılanabilmesi için kazanç sağlanması dışında bazı kıstasları da karşılaması gerekmektedir. ABD Eğitim İstatistikleri Ulusal Merkezinin yayımladığı İstatistiksel Analiz Raporunda meslekleri diğer işlerden ayıran ölçütler açıklanmıştır (Şahin, 2006: 263) Buna göre;

- Diploma, lisans, sertifika v.b. bir belge sahibi olma

- İş başında eğitim sunma
- Hizmet içi eğitim ile mesleki gelişim sağlama
- Belirli bir alanda uzmanlaşma
- Mesleki konularda yetki sahibi olma
- Nispeten iyi bir gelir sağlama

İnsana toplumda saygınlık ve statü kazandıran meslekler kişinin halk arasındaki konumunun belirlenmesinde son derece etkilidir. Bu açıdan hem özel hayatta hem de sosyal hayattaki ilişkilerde yapılan meslek çok önemli rol sahibidir.

Meslek sahibi olmak toplumsal açıdan bazı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olur. Tanınan bir meslek kişiye pek çok prestiji kazandıracığından o mesleği icra eden kişilere ayrıcalık, sosyal, ekonomik, yasal ve siyasal üstünlükler sağlar. Bu durum dolayısıyla yeni oluşan iş dalları meslek olarak algılanmak ve tanımlanmak için büyük gayretler gösterirler (Arslan, 2012: 74).

Durkheim'e göre günümüzde insan aktivitelerinin başında meslek hayatı gelir, mesleki doyum çağımız insanları için en büyük manevi dayanaktır. Ne aile bağları ne de dinsel hayat mesleki dayanak kadar insana doyum vermemektedir. Çok uzun mesailer harcanan mesleki hayat insanın ruhunu baştanbaşa sarmış durumdadır. Bu gidişe meslek ailenin ve inancın yerine geçecektir. Durkheim bir şehirde mesleklerin birbirine olumsuzluk oluşturmaktan birlikte yaşayabileceğini çünkü her mesleğin farklı amaçlara sahip olduğunu, iş bölümüne uğramış meslekler arasında dahi rekabet olmazken aynı meslekle uğraşan kişiler arasında yarışmanın ileri boyutta olacağını söyler (Durkheim, 1962: 154).

İnsanın yaşamı süresince duyacağı psikolojik memnuniyet ve memnuniyetsizlik kişinin kendini gerçekleştirmesinde rol oynayan en büyük etkenlerdendir. Mesleği sayesinde insan kendi kültürü ve insanlık kültürü arasındaki, ilintiyi görür ve bireyin kendini toplumun bir parçası olarak kabul etmesine yardımcı olur. Bireyin bu anlayışla kendini görmesi onun hayattan mutlu olmasını sağlar. Meslek sahibi olan kişi o andan başlayarak o mesleğin gerektirdiği ve diğer mensupları sahip olduğu kanaat, davranış ve tutumlarla hayat görüşlerini özümsemek durumundadır. Meslek sahibi olmak insanın uymak zorunda olduğu birçok kuralı da beraberinde getirir. Bu kurallara riayet eden insan sosyalleşmenin bir basamağını da tamamlamış olur. Kurallara aykırı davranırsa

emir ve yasaklarla karşı karşıya gelir. Ortaya çıkan bu durum kişinin kendisini tanımasına ve çatışmaya sebep olur (Özcan,1985: 5).

Platon toplumun oluşumunda ve işleyişinde kişinin kendi kendine yetememesi sonucunda farklı işlerle meşgul olarak ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla bir araya gelmesinin etkili olduğunu söyler. Oluşan toplum düzeninin işleyebilmesi için insanların tabiatlarına ve becerilerine uygun iş ve mesleklerle meşgul olmaları gerekir (Kemerlioğlu, 1973: 29).

Meslekler orta çağda esnaf ve zanaatkâr örgütleri olan, aynı zanaatı yapan kimseler arasında kurulmuş loncalarda örgütlenmiş ve meslekler önder olarak kabul ettikleri pir veya din büyüğüne bağlanmıştır (Arslan, 2012: 82). Loncalar dini derneklere olarak işçi, kalfa ve ustayı bünyesinde barındırır (Kızılçelik ve Erjem,1992: 280).

Sanayi devrimi sonrasında evlerde gerçekleştirilen üretim fabrikalara taşınmıştır. Aile genişlemiş, kentleşme çoğalmış ve emek bağımsızlaşmıştır. Ayrıca toplum gelir düzeyi bakımından çeşitlenerek zenginlik ve fakirlik arasında ciddi bir uçurum oluşmuş ve ikiye ayrılmış sosyal yapı belirmiştir (Erkan,1994: 4).

Sanayileşmeye bağlı olarak meslekler gelişmiştir. Tarımdan sanayiye yönelme sonucunda yeni meslek grupları ortaya çıkmıştır. Bu mesleklerden toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyen, teknik gelişmelere adapte olamayan meslekler yok olmuştur (Özcan,1985: 8).

Dünya Savaşları sonrasında gelişme kaydeden mesleklerin yapısı, mahiyeti değişmeye başlamıştır. Kimi meslekler daha yeni çalışma alanları bulurken kimisi de yok olmak zorunda kalmıştır (Özcan,1985: 10).

Meslekler ele alırken temel sınıflandırma olan "Profesyonel Meslekler" ve "Geleneksel Meslekler" kavramlarına bakmak gerekmektedir.

4.1. PROFESYONEL MESLEKLER

Profesyonel kelimesi bir işi en iyi şekilde yapmak anlamına gelmektedir. Gündelik karşılığı gözlem ve beceriyle edinilen uzmanlığı düşündürmektedir ancak bir

meslek için profesyonel sözcüğü kullanıldığında hem eğitim hem de tecrübe olarak en üst düzey bilgi ve beceri kastedilir.

Profesyonel sözcüğü bir mesleğin yapılma şeklini niteler. Son dönemlerde kazandığı anlamda ise insanın meslek sahibi olmak için edindiği kasıtlı bilgi ve beceriyle kazandıklarının üst derece olduğunu ifade eder. Profesyonel meslekler bir eğitim sonucunda sahip olunabilen, çalışma sosyolojisi kapsamında yapılan kurs, seminerlerle geliştirilen mesleklerdir. Oldukça fazla sayıda iş kolunun profesyonelleştiği görülür. Profesyonelliğe erişen meslekler bu itibara sahip olduğunu göstermek için çaba göstermektedir. Kütüphanecilik, sigorta temsilciliği, hemşirelik, halkla ilişkiler alanlarında çalışanlar, yöneticilik yapanlar, hapishanelerde çalışanlar, hastane yöneticileri ve hatta kamu kurumlarında çalışan hekimler bu meslekleri temsil eder (Hughes, 1963: 135). Profesyonel tanımına giren mesleklerin tarihi çok eski değildir. Gelişen dünya ve istihdam için bir elemeye tabii olma gerekliliği insanları yaptıkları işte en iyi olmaya sevk etmiştir. Edindikleri mesleklerin en iyisi olmak isteyen kimseler bunun için lazım olan bilgi ve beceriyi bir eğitimle beraber kazanmaktadır. Gerekli olan diploma, sertifika vb belgelerle beraber, insanların ihtiyaç duydukları zamanlarda birbirlerine mesleğinin en iyisini tavsiye etmesi "profesyonel olma" açısından önemli bir göstergedir.

Amatörlüğün zıttı olan profesyonellik hayatını bir işten kazanmayı gerekli kılar ayrıca yapılan işin son derece becerikli ve işin tabiatına en uygun şekilde yapılması anlamındadır. Profesyonel sözcüğü ile yapılan işte gösterilen ustalık kastedilir (Arslan,2012: 73). Gerek usta-çırak ilişkisiyle olsun gerek bir diploma ile edinilmiş olsun insanlar işlerini görmek için her zaman o işin en iyisini tercih ederler.

Meslekler profesyonel olmaları açısından topluma, ülkeye göre değişmektedir. Ülkeler farklı gelişim süreçlerinden geçerek bugüne gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde profesyonelleşmekte olan mesleklerin yaptıkları işlere engel olacak kapitalizmin sonucu olan tekeli oluşumlar görülür. Batıda araştırmacılar şirketleşen profesyonel mesleklerin üzerlerinde şirketleşmeden kaynaklı baskı oluştuğunu söyler. Profesyonel mesleğe sahip olanlar teknolojik bilgiye de sahiptirler (Cirhinlioğlu,1996: 23). Sosyoloji ve halk bilimi açısından profesyonel mesleklerin toplumdaki algısı, mesleklere dair oluşmuş stereotipler, mesleklerin inanç ve uygulamaları

değerlendirilmelidir. Nitekim toplumu ilgilendiren pek çok şey gibi profesyonel meslekler de halk bilimi için kıymetli bir araştırma konusudur.

Meslekler arasında en saygın durumda olan profesyonel meslekler bir eğitimi tamamlamış çalışanı alır ve bu çalışanlar içinde işe yeni başlayacak olanlardan en yüksek donanıma sahip olmasını bekler (Goode, 1996: 69). İş ilanlarına bakıldığında profesyonel meslek sahiplerinin ilgili oldukları alanda bir diploma sahibi olmalarının yanı sıra pek çok kıstas aranmaktadır.

Endüstrisi gelişmiş toplumlarda doktor, hukukçu, mühendis, öğretmenler mesleki teşkilatlanmalarını tamamlamışlardır. Örgütlenmiş meslekler çağın biçimlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu meslekler kültürel ve ekonomik etkinliklere her geçen gün daha fazla ve aktif katılım göstermektedir. Toplumda görülen hiyerarşinin en üst basamağında profesyoneller yer alır. Profesyonel mesleklerle ilgili oluşan sorunları yine meslekleri konu edinen bilim çözmektedir. Eğitim problemleri eğitimciler tarafından, hukuk sorunları hukukçular tarafından çözülmektedir (Goode, 1996: 57). Profesyonel özelliğine sahip olmak isteyen kişiler bu amaçla hedeflerini, imajlarını ve bu doğrultuda her türlü bilgiyi yeniler ve değiştirir.

Profesyonelliğin özellikleri şu şekilde sıralanmıştır (Cirinlioğlu, 1996: 70);

- Profesyonellere getirilen sorunlar sadece profesyonellerin çözebileceği türden sorunlardır.
- Müşteri, genelde, profesyonelleri çok bilinçli olarak seçmez ve iş bittikten sonra işin uygun bir hâlde yapılıp yapılmadığını değerlendirebilecek durumda değildir.
- Geçmiş yıllara göre profesyonel meslekler şimdi çok daha çeşitlidir.
- Emek gücünün çok daha geniş bir oranını profesyoneller oluştururlar.
- Profesyonelce eylemde bulunma ya da buna benzer bir psikoloji gittikçe yaygınlaşmaktadır

Bir mesleği profesyonel meslekle grubunda değerlendirmek için şu özelliklere sahip olması beklenir (Cerit, 1994: 35)

- Özel bir bilgiye sahip olma,
- Meslek üyelerinin bir örgütlenme göstermesi,
- Bu örgütlere devlet tarafından özerk imkânların verilmesi

4.2. GELENEKSEL MESLEKLER

Basit akılla düşünüldüğünde geleneksel tanımına giren mesleklerin profesyonel mesleklerden daha yaşlı olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlık; geliştikçe, çoğaldıkça, sınıflara ve zümrelere ayrıldıkça meslek sahibi olabilmenin belirli bir eğitim sonrası mümkün olacağını görmüş olmalı ki meslek sahibi olabilmek için bir eğitim belgesinin gerekliliği meydana çıkmıştır. İnsanoğlunun var olduğu günden beri ihtiyaç duyduğu eşyayı ürettiği ve bu sürede sanat yapmayı da ihmal etmediği bilinir. Estetik zevkin, ihtiyaç olanla birleşmesiyle geleneksel el sanatları doğmuş olmalıdır.

Geleneksel el sanatları bir toplumun geçmişten bugüne yaşantısını taşıyan önemli bir değerdir. Estetik anlayışı yansıtan büyük emekle ve özenle ortaya çıkarılan yapıtlardır bu ürünler. Günlük kullanımdan, süs eşyalarına kadar değişen farklı kullanım alanlarına sahiptir.

Doğal hammaddenin elle ve basit aletler aracılığıyla işlenerek kişinin bilgi, beceri ve zevkiyle şekillenen el sanatları toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini, folklorik özelliklerini yansıtır. El sanatları ayrıca onu üreten kişinin zevk ve becerisinin göstergesi olan, gelir sağlayıcı üretime yönelik etkinliklerdir (Özdemir ve Yetim, 1997: 191). Toplum hayatının çeşitli şekillerde yansıtıldığı geleneksel meslekler hem toplumun kültürel hafızasını hem de emeğini ortaya çıkaran kıymetli ürünlerdir. Bu ürünlere toplum çok çeşitli sebeplerle ihtiyaç duymaktadır. Günlük kullanılan araç gereçler, hediyeelik eşyalar, süs eşyaları hep el emeği ile üretilir.

Sanatçı, sanatkâr, el sanatçısı, güzel sanatlar, esnaf-sanatkâr, zanaatkâr gibi kavramlar sıklıkla kafa karıştırıcı bir konu olarak algılanır. El sanatlarının geçinmek amacıyla elişine dayalı kullanışlılığı olan eşya yapım ve satımı olarak tanımlanan zanaat ile fiziksel ve zihinsel özelliklerin kullanılarak geçim veya başka amaçlarla estetik duyulara hitap eden sanat arasında bir yeri vardır. Sosyal bilimciler tarafından el sanatlarının incelenmesi sırasında bu çok yönlülük belirginleşmektedir (Oğuz, 2000: 5-

10). Geleneksel meslek sahiplerinin, estetik zevk anlayışları ile üretim yapmaları öncelikleridir. Ürettikleri bu ürünlerin ticaretini yapmaları onlara bir meslek sahibi olmanın yolunu açmıştır.

Geleneksel sanatlar halkın yaşayışı hakkında önemli bilgileri içerir, kültürün yeni kuşaklara aktarılmasını sağlar ve ayrıca bir toplumun kültürel kişiliğinin de en canlı ve anlamlı belgeleridir. İş gücünün değerlendirilmesi için faydalı bir uğraş ortamı oluşturmakta olan ve çağa tanıklık eden el sanatları, bireyin maddi ve manevi yönden eğitilmesini sağlayarak sosyal kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (Akpınarlı, 2004: 25). Geleneksel sanatlar bireyin ve bireyin yaşadığı dönemin kültürel özelliklerinin, sanat anlayışının duygu ve düşünce dünyasının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

El sanatları toplumların tarihine ait en önemli kültür miraslarından biridir. İhtiyaçları karşılamak amacıyla üretilen eşyalara özel zevkler de yansıtılarak bu eşyalara estetik değer kazandırılmıştır. Böylece el sanatı ürünü motif ve renkler aracılığıyla duyguları da ifade etmeye başlamıştır (Sarioğlu, 2005: 72). El sanatlarının topluma ait değerleri taşıyor olması onu halk bilimi için bir çalışma konusu haline getirmektedir.

Bahsedildiği gibi hem kültürün taşıyıcısı olan hem de ülkenin küresel anlamda tanıtımına katkı sağlayan geleneksel meslekler ve el sanatları bir ülkenin en değerli halk bilgisi ürünlerindendir. Geleneksel meslekler ve el sanatlarının ülke ekonomisine, tanıtımına katkı sağlaması için şu koşullar gerekir (Özdemir ve Yetim, 1997: 194):

- Geleneksel sanat temsilcilerine danışma, pazarlama ve tanıtım hizmeti verecek bir merkezin oluşturulması,
- İlgili kurum ve kuruluşlar aracılığıyla yönetilecek büyük atölyelerin kurulması, kooperatifleşmenin sağlanarak standart üretimin oluşması,
- Geleneği ve tekniği iyi bilen, eğitim kurumlarında yetişmiş elemanların kurulan atölyelerde çalışması
- Üniversitelerde ortaya çıkan üretimin satışının sağlanarak üniversiteye gelir oluşturma ve bu ürünlere üniversite damgasını taşıyan kalite uygunluk belgesi verilmesi,

- Süratle değişen toplumsal beğeni ve isteklerin geleneksel özelliği bozmadan, geleneksel sanat ve meslek dallarına yansıtılması bu sayede yeni kullanım alanlarının oluşturulması,
- Geleneksel meslek ve el sanatları konusunda devlet desteğinin sağlanması gerekir.

Yerleşik yaşama geçen Türkler İslamiyet ile de tanıştıktan sonra mimarlıkla beraber diğer sanat dallarında da eserler vermeye başlar. Tüm bezeme sanatlarında izlenen bu durum tarihsel çizgide belirli bir evrimi yansıtarak siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlere bağlı yeni oluşumları da birlikte getirmiştir (Sözen ve Güner, 1998: 16).

Geleneksel Türk el sanatları, Asya'dan İran ile Irak'a göç eden Büyük Selçuklular ve onlara etki eden Hun, Göktürk, Uygur, Gazne ve Karahanlı gibi Türk devletlerinin sanatlarından etkilenecek oluşmuş; Hitit, Frig, Yunan, Roma ve Bizans sanatları gibi Anadolu uygarlıklarından beslenerek gelişmiştir. Türkler Asya'dan Anadolu'ya taşıdıkları geleneksel sanatları, geçtikleri İslami çevrede tanıştıkları sanatlar ile zenginleştirmiş ve kendilerine has eserlerin oluşturmaya başlamışlardır (Barışta, 1998: 1).

Selçuklular döneminde, hükümdarlar herhangi bir sınıf farkı gözetmeksizin sanata ve sanatçıya değer vermiştir. Kökleri Paleolitik döneme dayanan, Anadolu kültür kalıtının da katkısıyla yüksek düzeyde, bir İslam kültürü oluşturmaya çalışmışlardır. Ayrıca Anadolu'da karşılaştıkları Hristiyan kültürüne de uzak durmamış, ona saygı göstererek ve uyum sağlamaya dikkat etmişlerdir (Barışta, 1998: 4). Oluşumu, gelişimi ve denetiminin sarayın elinde olduğu Selçuklu dönemindeki başlıca Türk el sanatları şunlardır: Maden sanatı ve kuyumculuk, taş işleme sanatı, ağaç sanatı, çini ve seramik, halı, kilim, kumaş sanatı, işleme sanatı, mimarlık, minyatür sanatı, hat sanatı, tezhip sanatı, ciltçilik, süsleme sanatı (altın ve gümüş hariç), cam sanatı ve el yazmaları (Sözen ve Güner, 1998: 16).

Selçuklu dağıldıktan sonra beylikler döneminde de Selçuklularda olduğu gibi el sanatlarının kontrolü beylik saraylarının elindedir (Sözen ve Güner, 1998: 16).

Seramik (çini, seramik), metal işleri (savaş, süs ve günlük eşyalar), ağaç işleri (oyma, kakma), tekstil (halı dokuma, elbise), el yazması (ilk görülmeye başlanan kaat'ı, minyatür, hat, tezhip, kaligrafi) ve taş işçiliği (oyma ya da ajur) Selçuklular döneminde üretilen el sanatları eserlerindendir (Öztürk, 2003: 14).

Osmanlı döneminde sanat ehline esnaf adı verilirdi. Esnaflar devletin işlerinde çalışanlar (ehl-i hiref-i hassa) ile bağımsız çalışanlar olarak ikiye ayrılırdı. Devlete ait olarak çalışanların işyerleri saray ve çevresinde bulunurdu. Devletin Hassalar üzerinde doğrudan, bağımsız çalışan sanatkârlara ise, esnaf örgütleri ve loncalar aracılığı ile dolaylı kontrol yetkileri vardı. Sarayın el sanatı üretim ve denetimi Selçuklulardan Osmanlılara kadar her zaman hissedilmiştir. Bu dönemde esnaf ve sanatkâr atölyeleri şehrin merkezinde çarşılarda sınıf sınıf bulunurdu. Örneğin; esnaf atölyeleri ve dükkânlar, Kapalıçarşı çevresinde, kaşıkcılar kapısında kaşıkcı zanaatkârları, Kazancılarda bakır işleri ile uğraşan sanatkârlar, Uzun Çarşı'nın bir bölümünde de boydan boya Kehribarcı sanatkârı yer alırdı (Sözen ve Güner, 1998: 18) estetik özelliğinin yanı sıra dönemin ihtiyaçlarına cevap veren el sanatları bu Osmanlı döneminde yeniden şekillenmiştir. Tanzimat Fermanının ilan edilmesinden sonra Avrupa'daki seri üretim sürecinden etkilenen Osmanlı'nın yapmış olduğu girişimler ile açılan sanayi okulları ve sergiler, saray ve çevresi için de olsa üretimi, dönemin gerekliliklerine ulaştırmıştır. Bu dönemde halı dokumacılığı, çinicilik gibi bazı el sanatlarının Avrupa'da revaçta olmasından dolayı bunların geliştirilmesi için 19. Yüzyıl sonlarında küçük çapta atölye ve fabrikalar kurulmuştur (Öztürk ve Anmaç, 1997: 26-32).

Görülüyor ki uzun bir tarihi olan Osmanlı el sanatları döneminde son derece zengin sanat dallarına ait özgün eserler verilmiştir. Bu durumun oluşmasında padişahların sanata değer vermesi ve sanatçıyı muhafaza etmesinin rolü büyüktür. Sosyal ticari ve ekonomik ilişkilerle geliştirilerek günümüze ulaşan el sanatları ürünleri kültürün korunduğu nadide eserlerdir.

Cumhuriyet döneminde toplumdaki değişimlere paralel olarak fabrikalaşma artmaya başlamış bu sebeple kırsal kesimden kente göç hızlanarak kırsal kesimde yaşayanların sayısı azalmıştır. Ülke nüfusunun %80'lerden %60'lara düşerek kentleşmenin arttığı bir döneme giren ülkemizde el sanatlarının üretim biçimi de

değişime uğramıştır. Köylü el sanatları, köylü ailesinin el işçiliği, ev sanayi gibi terimler yerine 1940'larda, el sanatları, ev sanatları, çarşı sanatları gibi terimlere kullanılmaya başlanmış, 1960'larda ise, küçük sanayi ürünleri gibi terimler ile el sanatları tanımlanmıştır. 1960-70'li yıllarda turizmin önemsenmesinden dolayı turistik eşya, turistik hediyelik eşya, turistik el sanatları gibi kavramlar dile yerleşmiştir. Ayrıca bu dönemde halk bilimi ve sanat tarihi alanında araştırma yapan fikir ürete bilim adamlarına önem verilmiştir (Öztürk, 2003: 10). Turizm ile halk bilimi yakınlaşmasının temeli 1950-1960 yıllarında atılmıştır. Bu tarihte turizm ve tanıtma adını taşıyan birçok dernek halkevlerinin yerine kurulmuştur. Bu dernekler halk bilimi çalışmalarında devamlılığın oluşmasına katkı sağlamıştır (Gürçayır, 2005: 48-55).

1980'li yıllardan sonar kent nüfusunun artmasıyla sanayileşme genişlemiş ve günlük hayatta kullanılan birçok el sanatının kullanım alanı daralmıştır. 1990'lı yıllarda el sanatlarının yaşatılabilmesi için turizm sektörünün önemi fark edilmiş ve düzenlenen bilimsel toplantılarla turizm ve el sanatlarının birbirini ve Türk ekonomisini nasıl destekleyebileceği görüşülmüştür (Öztürk, 1994: 367-374).

Geleneksel meslekler ve geleneksel el sanatları UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Miras olarak korunmaktadır. 2003 senesinde yapılan UNESCO 32. Genel Konferansında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesine TBMM de onay vermiştir (Arıoğlu 2006: 186- 187). Bu sözleşme ile geleneksel el sanatları ayrı bir anlama kavuşmuş ve bunun bir sonucu olarak halk bilimi araştırmalarında geleneksel mesleklere yönelinmiştir (Oğuz, 2003: 247-253).

Geleneksel mesleklerin ortaya koyduğu ürünler fabrikasyon ürünlere göre bireysel farklılıkların ortaya konulduğu tek tip olmayan ürünlerdir. Bu ürünlerin üretim sürecinin emek ve kişisel zevk barındırıyor olması müşteri için özel bir anlam oluşturur. Kültür turizmi sebebiyle gelen müşteri fabrikasyon ürünler yerine el yapımı ürünleri tercih eder. Geçmişten günümüze kültürel mirasın taşınmasını sağlayan el sanatlarının kentteki zenginliği sayesinde Gaziantep turistler için tercih edilir bir kent olmaktadır.

4.3. GAZİANTEP'TE YAŞAYAN GELENEKSEL MESLEKLER

Kişisel yaratma kabiliyetinin ortaya konmasına imkân tanıyan, usta-çırak ilişkisinin söz konusu olduğu, geçmişten günümüze bir köprü kurarak kültürel değerleri aktarabilen meslekleri geleneksel meslek tanımı içerisinde değerlendirmek gerekir. Gaziantep jeopolitik konumunun avantajıyla tarihte var olduğu dönemden beri ticaretin canlı olduğu bir şehir olmuştur. Bu canlılık kentte pek çok geleneksel mesleğin yaşamasına da imkân tanımıştır. Bazısı unutulmuş, bazısı unutulmaya yüz tutmuş olsa da devletin desteğiyle günümüzde pek çok geleneksel mesleğe ve meslek erbaplarına rastlanmaktadır. Hatta Gaziantep'i Gaziantep yapan en önemli özelliklerden biri bu geleneksel mesleklerin varlığıdır. Çalışmanın bu bölümünde Gaziantep'te hala varlığını sürdüren geleneksel mesleklere yönelik bir tanıtma yapmak gereği görülmüştür.

4.3.1. Bakırcılık

Gaziantep'te meşhur bir çarşısı olan bakır sanatı en yaygın el sanatlarından birisidir. 2007 senesinden önce köhne ve unutulmaya yüz tutmuş bir çarşı olan Bakırcılar Çarşısı belediyenin yeniden yaşatma çabalarıyla restore edilmiş bu sayede bakır ustalarının mesleklerini kaybetmek için duydukları endişe de ortadan kalkmıştır.

Divan-ı Lügat-it Türk'te geçen etnolojik kelime adları Türk kültürünün eskiliğine birebir belgedir. Halı-kilim-bakır-kap kakak, at koşumları-keçeler-dokuma alet ve edevatları giyim-kuşam malzemeleri de gözleri kamaştıracak kadar zengindir (Gülensoy, 1994: 6).

Türklerin en eski sanatlarından biri olan maden sanatına ait İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonraya ait birçok madeni örnek mevcuttur (Bezirci, 2001, 28).

Tarihte bir döneme de adını vermiş olan bakır insanoğlunun hayatını kolaylaştıran maddelerden biridir. İnsanların bakırı keşfetmeleriyle medeniyetin yükselmesi sağlanmıştır. Bakır ile bakır-çinko karışımının işlenerek günlük hayatın her alanı için eşya üretilmesine bakırcılık denir. Bu sanat Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yapım tekniğiyle süslemeler konusunda gelişmeler sağlanarak varlığını sürdürmüştür (Gaziantep Ticaret Odası (GTO), 2010a: 7-8).

Bakırcılık sanatının en önemli üretim yeri olan Anadolu toprakları son derece zengin bakır madeni yataklarına sahiptir. Doğu Anadolu'da bulunan Ergabi bakırlarının

yedi bin yıldan uzun bir süredir işlendiği bilinmektedir. Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün raporlarına göre bugün Anadolu'da 500 kadar bakır madeni yatağı bulunmaktadır (Kayaoğlu, 1985: 24–25).

Bakırcılık günümüzde eski saltanatını koruyamasa da İstanbul, Ankara, Çorum, Kahramanmaraş, Gaziantep, Erzincan, Tokat, Diyarbakır, gibi yörelerinde bir el sanatı olarak varlığını sürdürmektedir (Arlı, 1984: 64).

MÖ. 5.500-3000 yılları arasında yaşanan Bakır devrine ait birçok höyüğün Gaziantep, Adıyaman ve Kilis'te bulunması bu bölgelerde bakırcılığın oldukça eski bir tarihe sahip olduğunu gösterir. Osmanlı Döneminde bakırcılığın merkezlerinden birisi de Gaziantep'tir (GTO, 2010a: 7-8).

Gaziantep'te bakırcılık sanatının Antep Harbi'nden önce Ermeni Ustalar tarafından yapıldığı ve Antepli ustalara öğretildiği bilinmektedir (Bezirci, 2001: 203).

19. yüzyılda Gaziantep'te Bakırcılar Osmanlı sınırları içindeki diğer merkezleri takip etmiş ve diğer bakırcılık anlayışlarından etkilenecek süsleme tekniği açısından yenilikler kazandırmışlardır (Uğurluer, 2002a: 12).

Gaziantep'te üretilen bakır eşyaların bir kısmı Osmanlı Dönemini yansıtan estetik anlayışa uygun şekilde imal edilirken bir kısmı da şehrin kendi kültürüne özgü şekiller içermektedir (Uğurluer, 2002b: 5).

Bakır işlenirken kabartma, kesme-çakma, çizme-kazma, oyma ve kaplama teknikleri kullanılır. Oyma tekniğinde çekiçe adına kalem denilen alete belli bir açıyla vurularak “V” şeklinde desenler oluşturulur. Bu desen elin sağa ve sola doğru hareketleriyle oluşturulur. Motif oluşturulurken kalemlerle vurulan yerlerde bakırın asıl rengi ortaya çıkar. Bu sanat büyük ustalık, incelik ve özen gerektirir çünkü motif işleme esnasında oluşabilecek istenmeyen çiziklerin tamir edilmesi oldukça güçtür. Çelik kalemin ucu körelirse çarkla düzeltilir ancak bu da kolay bir iş değildir ve maharet gerektirir (KK-63).

Gaziantep'e gelen her ziyaretçi bakırcılar Çarşısı'na uğramak istemektedir. Her bölgeden insan kalabalığının eksik olmadığı çarşıda çınlayan çekiç sesleri mesleğin üretim aşamasını canlı canlı yaşamaya vesile olmaktadır.

4.3.2. Kutnu Kumaşı Dokumacılığı

Kutnu çözgü adındaki dikey ipliklerde ipek, atkı denilen yatay ipliklerde pamuğun kullanıldığı parlak yüzeyli dokuma türüdür. Eskiden ahşaptan yapılmış tezgâhlarda dokunurken günümüzde daha gelişmiş tezgâhlarda dokunur. Tezgâhın özelliği değişse de dokuma yöntemi yüzyıllardır aynı kalmıştır. Ülkemizde sadece Gaziantep’te icra edilen kutnu sağlıklı olması ve kendine özgü renk, motif özellikleriyle geniş bir alanda talep görmüştür. Eskiden bu sanat dalında binlerce insan istihdam edilmişken bugün mesleği sürdürmeye kararlı az sayıda usta mevcuttur (GTO, 2010b: 9-10).

Kutnu kumaşı, Arapça pamuk anlamına gelen “kut(u)n”dan adını alır (Tez, 2009: 18). Kutnu kumaşı geleneksel giysilerde kullanılan bir kumaş türüdür. Osmanlılar döneminde kadın ve erkek giyiminde elbiselik, İstanbul gibi büyük kentlerde de döşemelik olarak kullanılmıştır (Büyük Larousse, 14). Akten Köylüoğlu kutnu ile ilgili şu hatırasını anlatır; “Tarihi bir mekân olan Kürkçü Hanı’nın yan tarafı Boyacı Camisine giden yola bakar, hanın o taraftaki duvarı geçmişte ipek açan ustalara (mezekçi) tezgâh vazifesi görürdü. Bizim evin pencereleri de oraya bakardı ve biz çocukluğumuzda o ustaları izlemekten büyük keyif alırdık. Sabah erkenden omzuna rengârenk ipek toplarını yüklenen usta önce Kürkçü Hanı’nın duvarına büyük demir kazıkları belli mesafelerde çakarak işe başlardı. Kazıklar arasına kelep (ip, yün veya ipek çilesi) halinde olan ipeği gerer, çalışmaya başlardı. Sekiz-on metrelik bir tezgâh haline gelen duvar yüzeyinde usta, ipeği tel tel işler, bir dolaşık bırakmazdı. Azim ve sabırla saatlerce bir kelep ipeğin dolaşğını açar o kelep düzelince elli santim boyunda bir sopa üzerine ipliği sarmaya başlardı; ama bu sarma öyle rastgele yapılmaz hepsi harika bir görüntü alırdı. Sıradaki ipek kelebi ile akşam saatlerine kadar çalışmaya devam eden mezekçi usta, işini alacakaranlıkta bitirir, birbirine bağladığı ipek toplarını omzuna atar, duvardaki kazıkları çeker, onları da yüklenir, başarılı bir günün yorgunluğu ve mutluluğu içinde işyerine dönerdi.” (Köylüoğlu, 2008: 57).

Eskiden kutnu dokumasında doğal ipek kullanılırken günümüzde floş denilen suni ipek kullanılır hale gelmiştir. Bu iplikler “devere” adı verilen dolaplarda söküçüler tarafından sökülür. Sökülen iplikler “şenk” denilen çileler halinde toplanır. Daha sonra şenkler sarı, kırmızı, mor, yeşil, mavi, siyah, bordo ve pembe renklere boyanır.

Boyanmış haldeki çileler, dokuma esnasında ipliklerin kopmalarını ve karışmalarını önlemek amacıyla “mezekçiler” tarafından kayısı reçinesi ve gaz yağı karışımına batırılarak sıkılır. Bu işleme “haşıllama” denir. Haşıllanan çileler “milef” adındaki tahta sopalara sarılır. Bu şekilde işlem “kavuk” denen basamağa gelir. Kavuklar naylon torbalarda 1 gün dinlendirilerek nemli kalması sağlanır. Dokumaya başlamadan önce karışıklıkların düzenlenmesi için duvara çakılı 2 çubuk arasında “tertip” işlemi yapılır. Tertiplemeden sonra yeni kavuklara şak denir. “şak”lar “levent” denilen makaralara sarılarak dokuma tezgâhına asılır. Çözgü ipliği bu basamaklarla hazır hale gelmiş olur. Atkı ipliği için pamuk tercih edilir. Pamuk; nişasta ve su ile hazırlanan çözeltide haşıllanır ve makaraya sarılır. Eskiden çıkırıklarda çıraklar tarafından yapılan sarma işlemi günümüzde bobin sarma makinelerinde yapılmaktadır. Dokumanın cinsine göre indirilip kaldırılmasını sağlayan “gücü” denilen düzenek sayesinde çözgü iplerinin arası açılır. Tarakla atkı ipliği tarafından açılır. Kutnu dokuma tekniğine “saten” adı verilmektedir. Dokunan kutnu sıcak merdanede geçirilerek ütülenir ve satılmaya hazır hale gelir. İpliğin tel sayısına göre kumaşlar isimlendirilmektedir; çözgü sayısı 4000 olanı kutnu, 3000 olanı alaca, 2000 olanı meydanîye adındadır (GTO,2010b: 14-26).

Eskiden padişah kaftanlarının kumaşı olarak kullanılması sebebiyle “saray kumaşı” adı verilen kutnu âmânla tüm halkın kullandığı kumaş haline gelmiştir. Günümüzde motorlu tezgâhlarda halk oyunları kıyafeti, fular kravat gibi aksesuarlarda yer bulur (GTO, 2010b: 30).

Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde tüccarların kutnuyu Gaziantep'ten aldıkları bilinmektedir. 1900’lü yıllarda Gaziantep'te 5000’e yakın tezgâh olduğu, yan işlerle birlikte (tarakçılar, boyacılar, masuracılar, çözgücüler, apreciler, mengenciler) 20 bin kişinin istihdam edildiği söylenmektedir. Bu sayıya bakılarak Gaziantep nüfusunun dörtte birinin dokuma işiyle meşgul olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kumaşın geçmişinin Selçuklulara dayanmaktadır. Oldukça zaman alan bir iş olan kutnu dokumacılığı günümüzde turistik amaçlı bir üretim dalı olmuştur (Kutnu Dokumacılığı, 2016).

Günümüzde talepler doğrultusunda üretimine devam edilen kutnu dokumacılığı son dönemlerde turistin dikkatini çekebilmiştir. Bu sayede kutnu kumaşı yalnız otantik

bir kumaş olmakla kalmamış baklava, fıstık ve benzeri Gaziantep'e özgü ürünlerin sunumunda da kese, örtü, kılıf gibi dikimlerle kendine yer bulmuştur.

4.3.3. Sedefçilik

Midye, istiridye gibi bazı deniz hayvanlarının kabuğunda bulunan pırıltılı beyaz bir madde olan sedef, sedefçilikte hammadde olarak kullanılmaktadır. Sedef sanatının ilk örneklerine Mezopotamya, Uzak Doğu ve Güney Asya'da Hint sanatında rastlanmaktadır. Suriye ve Mısırdaki farklı tekniklerle işlenen sedef kakmacılık 15. ve 16. Yüzyıllarda Enderunlu ustaların elinde gelişerek Osmanlı sanatı olmuştur (Uçarlar ve Ulca, 2007: 257) Sedefi işleyen el sanatkarına sedefkâr denilir. Sedef çok uzun asırlardan beri bilinen bir sanat dalıdır, pek çok bölgede yapılan sedef sanatı işlendiği dönemin teknik gelişmişliğine ve toplumun sanat anlayışına göre şekillenmiştir. Sedef 15. Yüzyıldan sonra Türk-İslam sanatına tamamen bağlı hale gelmiştir. Geometrik desenler, doğadan esinlenilerek çizilen çiçek motifleri, farklı yollarla işlenen Rumiler kullanılmıştır (<http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52303/yemenicilik.html>)

Sedef sanatının en iyi dönemi 17. Yüzyıl olmuştur. Sonraki dönemlerde barok sanatına ilgi duyulmasıyla ve ekonominin bozulmasıyla sedef sanatından uzaklaşmış ve sanat değeri düşük ucuz ürünler üretilmeye başlanmıştır. Abdülhamit döneminde saray yabancı kral ve diplomatlara hediye verebilmek için bu sanatı korumuştur (<http://www.ipekyolununustalari.org.tr>)

Eşyalarda süs ögesi olarak kullanılan sedef önceleri bu işleve sahip değildir. Bir kısım kaynaklar sedefin ahşaba uygulandığı, Uzakdoğu ve Güney Asya'da sedef eşyalar bulunduğu bilirse de en eski ve en gelişmiş haliyle sedef Türk Osmanlı sanatında görülür. 16. Yüzyıl sedef sanatının sağlam ve olgun hale geldiği dönemdir. Bu dönemde kapı, pencere, dolap kanatları, kürsü, çekmece, Kur'an mahfazası, rahle, masa, koltuk, kanepe, sehpa gibi mobilyalar; silah kabzası, nalın, körük, tütün tabakası, kahve takımı vb. gibi eşyaların süslemelerinde kullanılmıştır (<http://www.ipekyolununustalari.org.tr>).

Sedef sanatında ceviz, maun, gül gibi dokusu sıkı olan ağaçlar işlenerek kurşun, kalay, gümüş ve alpaka tel ile süslenir. Keski adındaki çelik uca sahip aletle motiflerin çevresi keskinlenir, bu şekilde ağaçta kanal açılmış olur. Bu kanala tel yatırılır, çekiç yardımıyla gömülür. Bundan sonra yine keski ile motifin içi oyulur, oyulan kısmı tabanı

düzleştirilir. Zımparayla şekillendirilmiş ve alt kısmı düzleştirilmiş olan sedef motifin içine beyaz tutkal ve ağaç tozundan elde edilmiş macunla yapıştırılır. Birkaç saat kurutulduktan sonra üst kısmın tamamı zımparalanarak bütün malzeme aynı düzeye getirilir. En az iki saat kurumaya bırakıldıktan sonra, sedef ve telin üstü ile ahşabın tümü, ince ege ve zımpara ile silinerek, pürüzsüz ve ahşapla aynı seviyeye gelecek şekilde temizlenir. Son aşamada gomalak adındaki cila ile cilalanır. Cilalama aşaması bir pamuk yardımıyla çok hızlı şekilde ve ahşap üzerinde kuruyuncaya kadar sürdürülür (Uçarar ve Ulcay, 2007: 257).

Gaziantep'te sedef sanatıyla üretilen eşyaların pek çok çeşitte olduğu görülmektedir. Hem kullanıma yönelik hem de süs eşyası olarak üretilen eşyalar yerli halkın ve turistlerin dikkat çekmektedir.

4.3.4. Yemenicilik

Gaziantep'e özgü geleneksel bir ayakkabı çeşidi olan yemeni genellikle kırmızı ve siyah renklidir. Eskiden günlük kullanımda giyilmekte iken günümüzde meraklıları tarafından ve geleneksel dans gösterilerinde yöresel kıyafetleri tamamlamak için tercih edilmektedir.

Gaziantep'te yemeni yapan ustaya “köşker” yemeni satan esnafa ise “kaval” denilirdi. Köşker ayakkabı yapan anlamına gelen Farsça “keşfger” sözcüğünden gelmiştir. Neredeyse 700 yıllık tarihi olan yemenicilik Yemen'den Halep'e Halep'ten Gaziantep'e geçmiştir. Kelimenin adını Yemen şehrinden aldığı düşünülür (GTO, 2010c: 9-10).

1920'lerin başında Gaziantep'te 400 kadar yemenici olduğu bilinmektedir. Her bölümü için farklı bir hayvanın derisinin kullanıldığı yemeniyi tabaklama işlemi için sumak yaprakları kullanılırdı günümüzde kimyasal malzemeler kullanılmaktadır. Yemenide kullanılan malzemenin gözenekli yapısından dolayı herhangi bir ayak rahatsızlığına sebep vermemektedir (Yemenicilik, 2016).

Yemeninin tabanında tabaklanmış sığır ve manda derisi kullanılır, buna “gön” denir. Yüz kısmında “sahtiyan” denilen tabaklanmış keçi derisi, iç astarında koyun derisi, “meşin” denilen iç tabanında ise sığır derisi kullanılır (GTO, 2010c: 10).

Tezgâh, köşker iğnesi, dönder ağacı, ihvan, delecek, çekiç, levger, dişli, eğe, kerpeten, tahta ve plastik kalıp, muşta, biz, teber, demir keski, örs, ökçe demiri, endaze, yapıştırıcı, taban, güderi şeritler, mum, zımpara, çiriş, saya, pamuk iplik, kullanılan araç gereçlerdir (Özdemir ve Yetim, 1997: 4-6).

Deri uygun ölçüde kesilir ve ökçesiz olarak tersten dikilir. Yemeninin taban ile yüzün birleştiği yer tamamen dikişlidir. Dikimden sonra ayakkabı çekeceğine benzer basit bir aletle içi dışına çevrilerek işleme devam edilir. Çevirme işlemi de diğer aşamalar gibi ustalık gerektiren zor bir basamaktır (Uçarar ve Ulcay, 2007: 265). Taban ile iç astar arasına elektriğin toprağa aktarılması amacıyla kil konulur. Dikiş ipi olarak bal mumu ile sıvanmış sicim kullanılır. Köşger iğnesinden geçirilen sicim “biz” denilen delici alet yardımıyla yemeninin kenarlarına dikilir. Dikimi tamamlanan yemeni bir gün kalıpta bekletildikten sonra giyilebilir (GTO, 2010c: 20).

Burnu sivri, merkep, kulağı uzun, sim işlemeli ve halebî olmak üzere yemeni renk ve desenlerine göre farklı isimler almıştır (KK-21).

Mesleği Yemen’de öğrenmiş olan babasının yanında çıraklıkla yetişmiş 61 yaşındaki Selahattin Niziplioğlu (KK-21) yemeni yapımını şu şekilde anlatıyor; deri tabakhanede tuzlaması yapılarak dört gün deri dolabında bekletilir, tabaklanır, yağla yumuşatılarak dikime hazır hale gelir. Tabaklama derinin üzerinde kalan et parçalarının ve pisliklerin temizlenmesi işlemidir. Derinin yünden temizlenmesine ise tıraşlama denir. Alt taban için camış köselesi, yüz için keçi derisi, iç astarında koyun derisi kullanılır. Renklerine ve büyüklüklerine göre yemeniler farklı isimlerle adlandırılır; siyah renklilere merkep, pantof, kulaklı; mor renklilere annubi; kırmızı renkli yemeniye gül şeftali ve narçiçeği denir. Büyüklüklerine göre ise;

- Çocuk yemenisi: Metelik (28-29 numara)
- Küçük Hasbe: 7 yaş için (30-31 numara)
- Büyük Hasbe: 9-10 yaş için (32-33 numara)
- Vastani : (34-35 numara)
- Orta Ayak : (35-36 numara)
- Zerden : (38-39 numara)
- Ges : (39 numara)
- Kaba ges : (37-38 numara)

- Kabalorta : (41-42 numara)
- Orta (Lorta) : (40 numara)
- Özgar : (43-44 numara)
- Kaba Özgar : (45 numara)
- Uluayak : (46 numara)

Şekillerine göre yemenilerin adları ve kullanım alanları şu şekildedir;

- Halebî: Modelinin Halep'ten gelmesi sebebiyle bu adı almıştır. İlk kullanılan modeldir.
- Annubi ve gül şeftali renginde olur. Daha ziyade köylüler tarafından kullanılır.
- Merkup: Bu yemeninin yüzü kısadır, kulaksızdır. Daha ziyade şehirde, sosyal durumu iyi olanlar tarafından kullanılır.
- Burnu sivri: Burnu yukarı doğru kıvrıktır. Sahtiyan kısmı da kıvrılmıştır. Daha çok köylüler tarafından kullanılır.
- Kulağı uzun: Ne burnu sivri gibi ayağı örtecek kadar kapalı ne de merkup gibi açıktır. Siyah annubi ve gülşeftali renginde olur. Daha çok şehirde giyilir.
- Eğri simli: Yüzü kısadır. Burnu sivri gibi yukarı kalkık ve kıvrıktır. Kenarda çatının bulunduğu kısım gümüş telle işlemelidir (Güzelbey, 1963: 78).

Yemeni dükkânlarında çalışanlar şu şekildedir:

- Usta: usta aynı zamanda dükkân sahibidir. Malzemenin temin edilmesi, ürünlerin satılması ustaya aittir. Ustalar dikilip ters durumda bulunan ayakkabıyı çevirerek kalıba koyar, ayakkabıya son şeklini verir. Gön, sahtiyan ve meşinleri hazırlar, tabanı deriye yapıştırır.
- Kalfa: Ustadan sonra dükkândaki yetkili kişidir. Çatıyla birbirine dikilmiş sahtiyanla, yüz ile meşini yapıştırır. Astarla yüzü birbirine diker.

- Sayekâr: kalıbın yüz parçalarını ve meşini birbirine bağlar.
- Astar Şakirdi: Taban kayışıyla bezleri birbirine yapıştırır. Kalıba çekilmiş yemeniyi ısıtılmış muşta ile parlatır (Güzelbey, 1963: 78).

Geçmişte ihtiyaç doğrultusunda kullanılan bir giyim eşyası olan yemeniler günümüzde daha çok yöresel kıyafet giyenler ve meraklıları tarafından tercih edilmektedir. Basında da oldukça fazla yer verilen, belediyelerin çalışmalarıyla tanıtımına katkıda bulunulan yemeninin tüm dünyanın izlediği Yüzüklerin Efendisi, Troya, Eragon gibi sinema filmlerinde kostüm olarak kullanılmış olması bu ayakkabılara ilgiyi artırmıştır. Gaziantep'e gelen turistlerin bir yemenici dükkânına muhakkak uğramak istedikleri bilinmektedir. Son yıllarda bu otantik ayakkabıların günlük hayatta da tekrar tercih edilmeye başlanması eski işlevine yeniden döndüğünü göstermektedir.

4.3.5. Kuyumculuk

Takı üretimi ve kullanımının insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir. Toplamların karakteristik özelliklerinin, sanat anlayışlarının ve teknik gelişmişliklerinin anlaşılabilmesi konusunda takılar araştırmacılara bilgi vermektedir.

Uzun bir tarihe sahip olan takının ilk hammaddesini hayvan dişleri, deniz kabukları gibi malzemeler oluşturmuştur. Altının hammadde olarak kullanılması ile kuyumculuk mesleğinin ortaya çıkması MÖ. 3000 yıllarında Mezopotamya'da gerçekleşmiştir (Türe, 2006: 5). Tarihi çok eskilere dayanan kuyumculuk mesleği günümüze kadar değerini ve varlığını korumuştur.

Gaziantep'te altın, uzun asırlardan beri kullanılan yatırım aracı ve süs eşyasıdır. MÖ. 3. yüzyılda Romalılar döneminden kalma altın takılara rastlanılmıştır. O dönemden beri Gaziantep insanının yaşamında altın hep var olmuştur. Dönemlere göre farklı tekniklerin kullanılarak biçimlendirildiği altında günümüzde insan gücünün yanında makine teknolojisi kullanılmaktadır. Kurtuluş Savaşına kadar gayrimüslimlerin elinde bulunan altın işlemeciliği 1920'lerden sonra yerli ustalarla beraber yeni bir boyut kazanmıştır. Kuyumculuk için merkez olarak görülen İstanbul ve diğer illerde 18 ayar

altın üretimi yayginken Gaziantep'te 22 ayar altın imalatı daha fazladır (GTO, 2010d: 6-15).

Kuyumculukta öncelikle model kalıbı çıkartılır. Kalıp mumlanır ve alçılanarak yüksek ısıda eritilir. Eriyen mumum şeklini almış alçı eritilmiş altınla doldurulur, alçıları temizlenir ve üzerindeki pürüzleri giderilir. Altına son olarak kıymetli taşlar eklenir (GTO,2010d: 6-15).

Gaziantep'li için altın özellikle evlenme sürecinde çok büyük öneme sahiptir. Yüzük, bilezik, küpe, gerdanlık, kemer, taç, kolye olarak üretilen altın erkek maddi gücünü göstermekte ve kızın hayat boyu rahat etmesini sağlayacak dayanak olarak düşünülmektedir.

4.3.6. Gümüş İşlemeciliği

Altına göre daha düşük fiyatlı olan gümüş hayatın pek çok alanında tercih edilen eşya ve aksesuarlarda işlenerek kullanılmaktadır.

Hem aksesuar hem de takı olara kullanılan gümüşün ilk kez MÖ. 4000 yıllarında kullanıldığı bilinmektedir. Gaziantep bölgesindeki antik kentlerden bulunan gümüş takılar bölgede gümüşçülüğün çok eskilere dayandığının işaretidir. İslamiyet'le beraber Anadolu'da kullanımı yaygınlaşan gümüş işçiliği altından daha yaygın olarak kullanılmıştır. Kadınların yanı sıra İslam inancıyla erkeklerin de tercih ettiği gümüş aksesuarlar birçok alanda tercih edilen bir maden olmuştur. Gümüş başka meslek gruplarının da ürettikleri eşyalarda kullandıkları bir malzemedir Gümüş üretiminde üretilecek model belirlenir. Modele uygun kalıp hazırlanır ve içi ısıtılmış mum ile doldurulur. Yüksek ısıda eritilmiş olan gümüş bu kalıp içine dökülür. Sonrasında su ile temizlenir. Fazla parçalar zımpara ile temizlenir parlatıldıktan sonra gümüşün üretimi tamamlanmış olur (GTO, 2010e: 5-10).

4.3.7. Zurnacılık

Neredeyse Türkiye'nin her bölgesinde bilinen ve kullanılan bir çalgı olan zurna fabrika üretimi ile değil, el işçiliği ile basit araç gereçle üretildiği bilinen bir çalgıdır.

Zurna Osmanlıdan iç Asya ve kuzey Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada bilinen çalgıdır. Sipsili bir Türk borusudur. Bir boruya sahip olması zurnayı kaval ve düdükten ayırmaktadır (Ögel, 2000: 396).

Zurna, üç bölümden oluşmaktadır:

- Baş kısım (mezik), şimşir ağacından yapılır.
- Ağız kısmı (alt çanak) geniştir.
- Orta kısım dardır.

On beş deliği bulunan zurnada bu deliklerden sekiz tanesi nota deliğidir ve büyüktür, yedi tanesi cin deliği olarak bilinir ve küçüktür. Zurna üretildikten sonra mezik adı verilmiş şimşir ağacından yapılmış bölüme metem denilen uç zurnacı tarafından yerleştirilir (<http://www.gaziantepturizm.gov.tr/zurnacılık>).

Zurnadaki cin delikleri yardımcı seslerin çıkarılmasını sağlar. Delikler açıldıktan sonra ısıtılmış demir ile dağlanır ve bu sayede ses daha düzgün çıkar. Zurnanın ağız kısmında kamış kullanılır. Ağız kısmı zurnanın ses çıkarmasını sağlayan bölümüdür. İmalatı tamamlanan zurnanın kullanılmadan önce hem içine hem de dışına gaz-makine yağı dökülür. Bu yağ uçucu olduğundan ağaç bölümler tarafından emilerek gözenekleri doldurur. Bu yöntemle zurnanın ileride çatlamasının önüne geçilmiş olur. Belirli dönemlerde zurnanın iç ve dış bölümü çeşitli yağlar ile yağlanarak yıpranma engellenir (Uçarer ve Ulçay, 2007: 275).

Gaziantep'te üç çeşit zurna üretimi vardır. Bunlar;

- Tüm kaba zurna (32,5 cm)
- Orta kaba zurna (31 cm)
- Cura zurna (30 cm) (Ögel, 2000: 408).

4.3.8. Küpçülük

Mevcut arkeolojik kazılara göre Gaziantep bölgesinde MÖ. 6000-7000 yılları arasında seramik ve toprak kaplar kullanılmaktaydı. 50 sene öncesine kadar Gaziantep'te küp yapım atölyelerinin bulunduğu ve pek çok zanaatkârın bu atölyelerde usta-çırak ilişkisiyle yetiştiği bilinmektedir. Birkaç türdeki toprak ve silisin

karışımından oluşan küp toprağı bu karışımın yoğrularak çamurlaştırılması ardından dinlendirilmek suretiyle mayalandırılması ile hazırlanır. Çark adındaki ayak ve motorla çevrilen makinelerde işlenen bu çamura istenilen şekil verilerek küp hazırlanır. Güneşsiz ve rüzgârsız bir yerde kurutulur. Ardından ısı yavaş yavaş yükseltilerek pişirilir. Son dönemlerde hızlı üretim için motorlu makineler kullanılmıştır. Küpler sırlanmak istenirse soğutulmuş parçalar sülyen sır ile kaplanarak yeniden fırınlanır (<http://www.gaziantepturizm.gov.tr/kupculuk>)

4.3.9. Baklavacılık

Gaziantep baklavası ile meşhur bir şehirdir. Dünyanın birçok yerinde tanınan bir lezzet olan baklava, birçok ulus tarafından kendilerine has olduğu iddiası ile sahiplenilmektedir.

Baklava kelimesi Türkçe kökenlidir. Moğolca sarmak anlamındaki "-bayla" kelimesinden türemiş bir sözcük olarak bilinir. Diğer dillere bu Türkçe ad ile geçmiştir. (Buell, 1999).

Baklavanın tarihi ile ilgili resmi kayıtlara ulaşamamıştır. Genel olarak baklavanın Orta Asya Türk kökenli bir tatlı olduğu düşünülmektedir. Önceleri bugünkünden daha farklı biçimde hazırlanan baklava, Topkapı Sarayı'nda bugünkü tarifine ulaşmıştır. Baklava ile ilgili en eski Osmanlı kaydı olan Fatih Sultan Mehmet zamanına ait saray defterlerindedir. Buna göre 1473 senesinin Şaban ayında sarayda baklava hazırlanmıştır. 17. Yüzyılın ortalarında Evliya Çelebi Bitlis Beyi'nin konağında baklava yediğini yazmıştır. Sultan 3. Ahmet'in dört oğlu için yapılmış 1720 senesindeki sünnet merasimini kayda alan Vehbi'nin "Surname" adlı eserinde tüm misafirlere baklava dağıtıldığı anlatılmıştır (www.baktad.org.tr). Kayıtlara bakılarak Osmanlı döneminde daha çok sarayda önemli ziyafetlerde hazırlanıp ikram edildiği söylenebilir.

Baklava hamuru mermer pürüzsüz tezgâhlarda baklava ustaları tarafından hazırlanır. Hamurun hafif sert olması, emeği artırsa da baklavanın daha gevrek ve lezzetli olmasını sağlar. Hamurun ince açılması gerekir ve birbirine yapışmaması için araya nişasta serilir. Açılan yufkalar tezgâhın üzerine üst üste serilir. Ve oklava ile yeniden açılarak hepsinin aynı incelikte olması sağlanır. Tepsiye 2 yufka yerleştirilir.

Tepsinin dışında kalan kısım kesilerek kenara alınır. İçine fıstık veya ceviz konulur, geri kalan yufkalar harcın üstüne muntazam biçimde yerleştirilir. Keskin bir bıçakla dilimleme yapılır. Erimiş tereyağı tepside kuru yer kalmayacak şekilde dökülür. Fırında yeterli sürede pişirildikten sonra baklava soğumadan şerbeti dökülür (KK-32)

4.4. GELENEKSEL GAZİANTEP ÇARŞILARI

Çarşılar beri halkın yaşamsal ve keyfi ihtiyaçlarını karşılayacak malzemelerin satıldığı dükkânların toplu halde bulunduğu mekânlardır. Çarşılarda genellikle benzer nitelikteki eşyaları satan işyerleri birbirine yakındır. Bu durum çarşıların adlandırılmasında da etkili olmuştur; kuyumcular çarşısı, bakırcılar çarşısı vb. Gaziantep alışveriş hayatını aktif bir kent olarak hem geleneksel çarşılarıyla hem de modern çarşılarıyla zengindir. Geleneksel çarşılar halkın ihtiyaçlarına göre ve tarihi dokunun korunmasına yönelik kimi açılardan değişerek günümüzde de canlı ticaret alanları olarak varlığını korumuştur. Bu bağlamda Gaziantep'teki meşhur geleneksel çarşıların bir kısmının tarihi ve sosyal ortamı hakkında bilgi vermek gerekir;

Arasa meydanı: Arasta kelimesinin Gaziantep ağzında arasa şeklinde telaffuzuyla Arasa Meydanı olarak bilinir. Eski Buğday Arsası olarak bilinen yeredir. Çok eski tarihe sahip olan bu çarşı Gaziantep'e özgü atasözü ve deyimlerde de kendine yer bulmuştur (KK-2).

Bakırcılar çarşısı: Eski Gaziantep olarak tabir edilen bölgede yer alır. Uzun Çarşının bittiği yerde Bakırcılar çarşısı başlamaktadır. Birçok küçük bakır dükkânı yan yana sıralanmıştır. Çarşıda ağırlıklı olarak bakır üretimi yapılsa da bakırın yanı sıra pek çok el sanatı da satışa sunulmaktadır.

Bakırcılar çarşısındaki dükkânların yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir ancak 19. yy. da yapıldığı düşünülmektedir. Tek katlı dükkânlardan oluşan çarşıda taş döşeli sokaklar ve ahşap kaplamalı dükkânlar ile otantik hava hâkimdir. 2007 yılında Büyükşehir Belediyesi e ÇEKÜL Vakfı'nın işbirliği ile "Bakırcılar Çarşısı Sokak Sağıklaştırma Projesi" ile restore edilen çarşı ile bakırcı esnafı mesleğin yok olacağına dair umutsuzluğunu bırakmıştır. Bu proje ile 8 sokak ve 280 dükkân restore edilmiştir (www.kulturportali.gov.tr) Yerli ve yabancı birçok turistin ilgisini çeken çarşı Gaziantep'in simgelerinden biri haline gelmiştir.

Kapalı çarşı: 1976'da faaliyete başlamış bir çarşıdır. Çarşıda ağırlıklı olarak tuhafiye, terzi dükkânları bulunmaktadır. Günümüzde hala bayanların ihtiyaçlarına yönelik malzemelerin satıldığı dükkânlar vardır (KK-103). 3 katlı olan çarşının giriş katında tuhafiyeler, üst katında çeyiz dükkânları, alt katında ise boncuk, çiçek gibi süs eşyaları satan dükkânlar bulunmaktadır.

Kemikli Bedesten: 19. Yüzyılda yaptırılmış olan bedestenin kazı çalışmaları sırasında kemik bulunduğu için kemikli bedesten olarak bilinse de gerçek adı "Mecidiye Bedesteni"dir. Dört girişi bulunan bedestende 72 dükkân bulunmaktadır (<http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52356/bedestenler.html>).

Bedestenin bereketli bir alışveriş merkezi olduğu düşünülür. Gaziantep'in zengin aileleri vaktiyle bu bedestende esnafılık yapmıştır. Açıldığı günden bugüne aynı amaçla hizmete devam eder. Bedestende geleneksel kıyafet ve takılar satılmaktadır (KK-3).

Tuz Hanı: İnşa edildiği tarih ile ilgili net bir kayıt olmayan hanın ismi ilk kez Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde geçmektedir (Çam, 2006: 506). Eskiden Halep'ten develerle tuz getirilerek burada satılması sebebiyle Tuz Hanı denilmiştir. Günümüzde halıcılık yapılmaktadır (KK-2).

Uzun çarşı: Gaziantep Kalesi'nin güney tarafındaki Keçehane Yokuşu'ndan başlayarak Hamdi Kutlar Caddesi ve Bakırcılar Çarşısı'nın birbirinden ayrıldığı kavşağa kadar uzanan çarşının adıdır. Birçok han hamam camii ve türbe bu çarşıda bulunur. Günümüzde geçmişteki işlevini sürdürdüğü söylenebilir. Yöreye has kebab çeşitlerinin sunulduğu, geleneksel meslek gruplarının toplandığı canlı bir çarşıdır (Ertural, 2012: 2-4).

Zincirli bedesten: 18. Yüzyılın başlarında Darendeli Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Gaziantep'linin "Kara Basamak Bedesteni" de dediği bu bedestende et hali olarak kasapların bulunduğu bir çarşı olmuştur. Vakıflar bölge müdürlüğü tarafından restore edilerek günümüzde turistik eşyaların satıldığı ve baharatçıların bulunduğu otantik bir ortama dönüşmüştür. Bedestenin beş kapısı vardır (<http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52356/bedestenler.html>).

4.5. DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİYLE GAZİANTEP ÇARŞI VE BEDESTENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kültür soyut bir kavramdır ancak eşya ve yaşayışa yansıyan yönüyle onu gözlemek, izlemek mümkündür. Somut olmayan kültürel miras kavramı son yıllarda kültürel değerlerin yaşatılmasına ve korunmasına yönelik gerçekleştirilen projeleri ve çalışmaları kapsamaktadır. Somut olmayan kültürel miras şu şekilde tanımlanmıştır; “Belli bir toplumda geleneğe bağlı olarak ortaya çıkan geleneksel, popüler veya folk kültürün, başka bir ifadeyle kolektif eserlerin bütün şekillerini kapsayan bir terimdir. Bu miras; sözlü gelenekleri, görenekleri, dilleri, müziği, dansı, ayin, törenleri ve kutlamaları içerir. Bu gelenekler ya kültürel ifade şekilleri yoluyla veyahut da çeşitli kültürel faaliyetleri bir araya toplayan kültürel yerler yoluyla kendilerini açığa vururlar.” (www.unesco.org.tr).

Kültürel hayatın renkli ve zengin dokusu Gaziantep’in önemli bir özelliğidir. Ticaret hayatının aktif olduğu şehirde bu dokuyu geleneksel çarşılarında görmek mümkün olmuştur. Gelişen dünyada anlamını ve işlevini kaybeden bazı meslekler şehirdeki geleneksel çarşıların çehresinin değişmesine sebep olmuştur. Kültür mirası hassas özellikler taşır. Bunun korunması ve yaşatılması için düzenli olarak ve önemli boyutlarda harcama yapmak gerekir (Patin, 2005). Somut olmayan kültürel miras varlığının sürdürülebilmesi, tarihi değerlerin kaybolmasından duyulan endişe ve üzüntü bu çarşılarında restore çalışmalarının yapılmasını sağlamış bu sayede kültürel mirasın yok olmasının önüne geçilmiştir.

Günümüzde Gaziantep’e gelen her turist şehrin geleneksel alışveriş mekânlarını gezmeyi arzu etmektedir. Bu sayede Gaziantep’teki geleneksel mesleklerin, geleneksel çarşıların kaybolmasının önüne geçilmiş, şehrin önemi artmış. Geleneksel meslek erbapları için de canlı bir iş hayatı yeniden sağlanmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GAZİANTEP ESNAFININ SÖZLÜ EDEBİYATI

Toplumun içinde kendiliğinden oluşmuş olan anonim dil ve edebiyat ürünleri halkın hafızasını, inançlarını, değerlerini, tutum ve davranışlarını belgelemiş kodlardır.

Sanat ürünleri toplum yaşamında duygu, düşünce, haz, inanç birliği oluşturmayı amaç edinmiştir. Dil ve edebiyat toplumun ortak mahsulü olduğu için içinde geliştiği toplumun kesin belgeleridir (Artun, 2011: 2).

Türk edebiyatı 8. yüzyıla göre sözlü kültüre bağlıdır. İslamiyet'in kabulünden sonra yeni kültürle şekillenen edebiyat halk edebiyatını oluşturmuştur (Artun, 2011: 2).

Yazılı edebiyata kaynak teşkil eden sözlü edebiyat XIX. yüzyılın başlarında bağımsız olarak ele alınmaya başlanmış ve yazıya geçirilmiştir. İçinde geliştiği toplumun gelişmişlik seviyesine, coğrafi özelliklerine, sosyo-politik durumuna göre şekillenmiş bu edebiyatlar toplumu derinden etkileyen olaylar neticesinde doğmuştur (Sakaoğlu, 1997: 345).

Bu bölümde Gaziantep esnafından derlenmiş halk edebiyatı malzemeleri türlerine göre başlıklara ayrılmış. Her tür kendi içinde ve birbiriyle olan ilişkileri bakımından değerlendirilmiştir.

5.1. KONUŞMALIK TÜRLER

Bireylerin gündelik hayatta kullandıkları kelimeler, ifade kalıpları, varlıklara verdikleri adlandırmalar onların ait oldukları gruba dair temsillerdir. Bunların tespit edilmesi grubun hayatı algılama şekline, sahip olduğu kültüre dair bilgi sunmaktadır.

Evrendeki her şeyin adı vardır. Terim olarak onomastik sözcüğü ile karşılık bulmuş ad bilim sosyoloji, halk bilimi, hukuk vb. pek çok disiplini ilgilendiren bir konudur (Sakaoğlu, 2001: 11).

Bu başlık altında Gaziantep esnafının sözcük dağarcığı ve iş yaşamı etrafında varlık ve kişilere verdiği adlar üzerinde durulmuştur.

5.1.1. Gaziantep Esnafından Derlenmiş Esnaf Sözcükleri

Dil, toplumun yaşamına tanıklık etmiş ve toplum yaşamından etkilenmiş en önemli kültürel hazinedir. Yeşerdiği toplumun tarihi, sosyal, günlük yaşantısından nasibini alan dile ait sözcükler sözlükler aracılığı ile kaydedilir ve yeni nesillere taşınır. Sözlükler sayesinde eski bir tarihe ya da küçük bir topluluğa ait sözcüğün kaybolmaması sağlanır.

Ağız yerleşim bölgelerine ve sınıflara özgü; ses, şekil, söz dizimi ve anlam açısından farklılıklar gösterebilen konuşma dilidir (Türk Dil Kurumu (TDK); www.tdk.gov.tr).

Ağız sözlükleri bir bölgeye özgü sözcük hazinesini tespit etmek ve onu kayıt altına almaktır. Ağız sözlükleri dilin tarihi gelişiminin görülebilmesi, o dilin kurallarının belirlenmesi açısından önemlidir (Ahanov, 2008: 193).

Çalışmanın bu bölümünde Gaziantep esnafının gündelik hayatında kullandığı yerel ağza özgü sözcükler derleme yoluyla ve yazılı kaynaklardan tespit edilmiş, bu sözcükler açıklamalarıyla beraber alfabetik sırada verilmiştir.

A

Abba: Ustanın eşi

Alavere: Alışveriş, ticari münasebet

Allef: Mesleği buğdayı kalburla temizlemek olan kimse

Ana: Para koyulara yapılan ortaklaşa işte parayı toplayan, biriktiren kişi

Arasa: Gaziantep'in eski büyük çarşısı

Arbe: Dara

Asım: Ölçü birimi, pekmez pişirme esnasında kullanılır

Ayak halfesi: Mesleği dokuma ipliklerini sarmak olan kişi

Ayakcalık: Dokuma tezgâhında ayakla basılarak ipliklerin dokunmasını sağlayan mekanizme

Ayvaz: Uğranılan maddi hasarı karşılayacak olan şey

Azap: Çiftçilerin yıllık süreyle tuttıkları işçi

B

Baha: Paha, eder

Bahalanmak: Pahalılaşmak

Bahalılık: Pahalılık

Bahangir olmak: Çok para kazanarak zengin olmak

Bahşış: Bahşış

Bahşire etmek: Alışveriş esnasında pazarlık yapmak

Bartıl: Rüşvet

Basdacı: Mesleği basda kurup eşya satmak olan kişi

Basgın: Ederinden yüksek fiyata alınmış olma

Başaratsız: Beceriksiz

Başire: Alışveriş

Bellemek: Bir işi öğrenmek

Beşirikli: Becerikli

Bet berekat: Bol bereket

Bir teker sahibi: Kamyon, otobüs gibi vasıtalara dörtte bir ortak olmak

Bişirici: Mesleği hamuru fırına koyup pişirmek olan kişi

C

Cakcahı: Değirmen taşına çarpıp "cakcak" sesini çıkararak öğütme işinin bittiğini haber veren alet

Cengerlenmek: Bakır kapların oksitlenerek yeşil renk alması

Cıllh etmek: İsteklisi varken verilmeyen malın itekli kaçırıldıktan sonra değerinden az fiyata satmak

Comcomusu: Alışveriş yerlerinde bolluk zamanı

Cullumak: Yapılan anlaşmadan veya verilen sözden caymak, vazgeçmek, mızıkçılık etmek

Ç

Çağışmak: Birleşme yerlerinden ayrılarak bozulan eşya

Çatal pençe: Ölçü olarak iki avuç dolusu

Çekişmek: Zararı paylaşmak

Çemkirmek: Azarlamak

Çerçi: Köyleri dolaşarak eşya satan kimse

Çimdik: Miktar belirtir. Bir tutam

Çimşek: Hızlı iş yapan kişi

Çirtik: Bakırcıların kapların kenarına yaptıkları süs

Çütçü: Çiftçi

D

Damah: Tamah, Cimrilik

Daraba: Dükkânın kepengi

Darakmak: Paraya sıkışmak

Datlıcak: Pahalılık sezonu

Dayrama: Kumaşlarda incelererek eskime

Dıgıldamak: Bir iş için çok fazla uğraşmak

Dıhız: İstenilenden fazla, çok

Döven: Dükkân, işyeri

E

Ehven: Kalitesiz mal

F

Faal: Amele

Fadlacı: Mesleği tabakların işlediği deriyi köşkerlere satmak olan kimse

G

Gabal: Bir iş için pazarlık etmek biçimi, daha sonra oluşacak zarar veya kar tekrar gözetilmeksizin yapılan pazarlık

Gabben: Büyük ağırlıkları ölçen alet

Galeyci: Kalaycı

Galle: Günlük hâsılat, kasada bulunan para

Galledar: Dükkânlarda kasadan sorumlu kişi

Gamet: Manavın satış üzerinden aldığı satıcılık hakkı

Garöz: Gaziantep'teki çarşı adı

Gazlamak: Alışverişte aldatmak

Gazlanmak: Alışverişte aldanmak

H

Ha: Satıcıların kullandığı ünlem

Halfe: Ustanın yardımcısı, kalfa

Hamapalacı: Mesleğin inceliklerini beceremeyen, kaba saba iş yapan usta

Hasap: Hesap

Haşlamak: Para harcamak

Heyr: Hayır

I

İrızık: Rızık

İ

İki çirtik: Ölçü ve miktar olarak azıcık, çok az

İşçiman: Çalışkan

K

Kaddiminde: Tam ölçüsünde olan

Kar: Sanat sahibi, iş sahibi

Kelebi dolaştırmak: İşleri kötüye gitmek

Kepir hış olmak: Çok çalışmaktan dolayı yorulmak

Kerhana: Karhane, İş yapan dükkân

Kösnük: İşe yaramaz gereksiz malzeme

L

Lire: Lira

M

Maa'yyer: Kaliteli, garantili mal

Mahmil: Dolap

Mahra: Sandık

Masmana: Zeytinyağı üretilen işyeri

Maşara: Tarla sulaması için oluşturulan alan

Mıhrıs: Cimri

Miskilim: Değerli, paha biçilmez

N

Nacar: Marangoz

Neçe: Ne kadar?

Neçiye: Fiyatı ne kadar?

Ne dani?: Ne kadar?

Nö: 312,5 gr ağırlığındaki ölçü için kullanılır. Bir nö yüz dirhem, on nö bi batmandır.

O

Ongun: Bereketli

Oturakçı: Elbise gibi eşyalar satan esnaf

Ö

Ödeştirmek: Borcunu ödemek

P

Pahıl: Cimri

Parak: Paralık

Pavlike: Fabrika

Pençe: Ölçü belirtir. Bir avuçluk miktar

Pingellenmek: Para veya malı harcamamak, biriktirme

S

Sagından: Net, Masrafları çıktıktan sonra geriye kalan

Sahre: Piknik

Salahana: Mezbaha

Satı pazar: Satıcının alışverişi

Satı: Satma işi

Sellif etmek: Lüzumsuz yere harcayarak israf etmek

Sermiye: Sermaye

Siftah: İlk alışveriş

Süllüm: Taşınabilir tahta merdiven

Ş

Şahbaz: Becerikli

Şallak: Kasap çırağı

Şeerdenlik: Müşterilerin veya ustanın çıraklara verdiği bahşiş veya gizliden verilen komisyon

Şeert: Çırak

Şemşime: Güneşte kalarak bozulma

Şendik: Kalabalık, şenlik

T

Taktahı: Kahvecilerin sabah vakti açıldıklarını belli etmek için çaldıkları tahta

Taykeş: Çift olan eşyaların birbirinden farklı olması

Tekeri patlama: İflas etmek

Töllu: Uygun fiyatlı ürün

U

Udumlu: Eli işe yatkın olan kişi

Umacalık: Göz hakkı, pazarlık esnasında kullanılır

Ü

Üdürgü: Malzemelere delik açmaya yarayan marangoz aleti, matkap

Y

Yağlama: Çıraklıktan halfeliğe geçmiş kimsenin ilk kazancının sahreye gidilerek bütün çalışanlar tarafından harcanması

Yeen: Çok fazla olan

Yiyim: Rüşvet

Yoorum: Müşteriye karşı ve esnaflar arasında kullanılan hitap şekli

Z

Zenat: Sanat

Zeral: Zarar

Zırhalamak: Sallayarak düşürmek. Genellikle pazarlık sonrası birkaç lira daha vermek istemeyen müşteriye karşı kullanılır.

5.1.2.Gaziantep Esnafının Lakapları

Sözcükler yeşerdikleri ortamın sosyal, kültürel değerlerini aktaran önemli taşıyıcılardır. İnsanlara gerçek adlarının dışında çeşitli özelliklerinden dolayı verilmiş olan lakaplar toplumun mizah anlayışını, kelime varlığını, fikri yaşantısını görebilmek için önemli varlıklardır. Lakaplar kişinin çok belirgin bir özelliği için verilebilirken, çok küçük bir yaşantının sonucu da kişiye lakap verilmesine sebep olabilmektedir.

Lakap sözcüğü "Bir kimseye veya bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya ailenin özelliğinden kaynaklanan ad" şeklinde tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr).

Lakabın tanımını Şeref Boyraz şu şekilde özetler: "Asıl ada sonradan eklenen ve kişinin her hangi bir özelliğinden dolayı verilen isimdir." (Boyraz, 1998: 109)."Lakap, kişinin bariz bir özelliğini fark eden herkes tarafından takılabilir. Başlangıçta sadece takan kişinin kullandığı lakap, çevre tarafından tasvip edilirse ki tasvip etme, lakabın kişiye uygunluğunun tasdiki demektir, yavaş yavaş yaygınlık kazanır ve alt kültür grubunun tüm üyeleri tarafından kullanılmaya başlanır. Lakap, zamanla öylesine işlerlik kazanır ki kişinin asıl adı kullanılmaz olur ve kişi sadece lakabıyla anılır. Lakaplar genellikle menfi çağrışımlar yaptırdığından dile getirilmesi, özellikle de kendi ortamı dışında, istenmediği için, birtakım sosyal ve psikolojik yaptırımlar uygulanmasına rağmen lakabın kullanımı bazen ortak kültür ortamına kadar taşabilir." (Boyraz, 1998: 113).

İnsan ilişkileri çoğaldıkça ve insanın doğayla etkileşimi arttıkça ona ait şeyler bilimin konusu haline gelmeye başlamıştır. İnsana ait olan ve bilimin ilgilendiği alanlardan birisi de sözcükler olmuştur. Sözcükler insana özgü sosyo-kültürel değerleri gösteren bir ifade olduğu için dilbilimle beraber halk bilimini de ilgilendirmektedir (Örnek, 1995: 17-20; Evliyaoğlu ve Baykurt, 1988: 56-69; Tan, 1997: 6-13).

Halk biliminin amaçları şu şekilde belirtilmiştir;

- İnsanların ortak değerlerini belirlemek
- Kültürleri incelemek

- Yönetim bilimlerine halk hakkında gerekli bilgiyi sunmak (Örnek, 1966: 7).

Lakaplar bu amaçlardan herhangi birine tam manasıyla girememesi sebebiyle halk bilimin malzemesi olmaktan ziyade adbilim başlığı altında incelenmiştir (Boyraz, 1998: 108). Ancak lakaplar sözlü kültür ortamında doğması, halkın hafızasının ürünü olarak ortaya çıkması sebebiyle halk biliminin konusu olarak değerlendirilmelidir. Lakapların ad bilim başlığı içinde nerede yer aldığını görmek gereklidir;

Adbilim

I- Tür Adları Alanı

- Bitki Adları,
- Hayvan Adları
- Yiyecek - İçecek Adları,
- Giyim - Kuşam Adları,
- Spor ve Sporla İlgili Adlar,
- Alet Adları,
- Meslek Adları,
- Hastalık Adları, vs.

II- Özel Adlar Alanı

- Kişi Adları

1- Künyevî Adlar

- Asıl Adlar
- Soyadları
- Sülale Adları
- Unvanlar
- Köken ile ilgili Adlar
 - ✓ Memleket Adları
 - ✓ Irk ve Etnik Grup Adları
- Meslek Adları

2- Yakıştırma Adlar

- Lakaplar
- Mahlaslar, Müstearlar, Tapşırmalar, Rumuzlar
- Yer Adları
 - ✓ Coğrafi Adlar
 - ✓ Belde ve Belde ile İlgili Adlar
 - ✓ Yerel Adlar
- Din, Mezhep, Millet Etnik Grup Adları
- Kurum, Kuruluş ve Eser Adları

Görülmektedir ki lakaplar adbilimin alt başlıkları içinde yakıştırma adlar sınıfında yer almaktadır.

Lakaplar ile ilgili şunu bilmek gerekir; “Kişinin bir özelliğini belirten ve asıl ada sonradan eklenen her kelime lakap olmayabilir. Ama her sözcük kullanıldığı bağlama göre lakaba dönüşebilir. Lakap, kişiye her hangi bir özelliği dolayısıyla kendi grup kültürü bağlamında sonradan verilen isimdir.” (Boyras, 1998: 112).

Lakaplar konusunda çeşitli tanımlar yapılmış ve tanımlara uygun örnekler verilmiş olsa da Şeref Boyraz lakaplar ile önemli bir noktanın unutulmaması gerektiğini belirtir; lakaplar sosyal kurum ve yaptırımların etkisi altında kalınmadan bir kişi tarafından verilir yani insanın sınırlandırılmadan doğal şekilde verdiği bir addır. Dini, milli veya ideolojik baskıların söz konusu olmaması gerekir (Boyras, 1998: 109).

Lakaplar alt kültürün ürünüdür. Alt kültür ile öğrenci, asker, köylü-kentli, Laz, Çerkes gibi topluluk grupları kastedilmektedir (Tezcan, 1996: 10). Alt kültür gruplarının kendilerine has bir dili vardır; argo kelimeler, espriler, şakalar her kültür grubunun kendi içinde anlam kazanmaktadır. Bir birey sadece bir alt kültüre ait değildir, birden fazla alt kültüre sahiptir ancak bir gruba ait değerlerin başka bir gruba taşınması mümkün olmayabilir (Dundes, 1998: 143- 145).

Şeref Boyraz lakapların işlevlerini yüceltme, tanıtmaya ve küçültme şeklinde üç başlıkta toplamının mümkün olduğunu belirtmiştir. Buna göre lakap örnekleri incelendiğinde, yüceltme işlevine sahip olanların son derece az olduğu, buna karşılık

tanıtma ve küçültme işlevine sahip olanların sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Örneğin metin kurgusu yapanlar, tanıtma işlevi amacıyla eserlerinde lakaplara çokça yer vermektedirler. Bu durumda lakapların veriliş nedenlerini incelerken insanların yaladıkları mekâna ve psikolojilerine bakmak gerekmektedir (Boyraz, 1998: 114).

Kişilerin gerçek adının önüne verilmiş meslek, memleket, ırk ve etnik grup adlarıyla unvanlar da lakap çalışmalarına dâhil edilmektedir. Ancak bunların gerçekte lakap olmadığı fakat kullanıldığı bağlam çerisinde lakaba dönüşebileceği unutulmamalıdır (Oğuz, 1997: 3-8; Ekici, 1998: 25-34) .

Sülale, ırk ve etnik grup, meslek ve memleket adları ortak kültürün ürünü olan unvanlara gerçekte lakap değildir diyebiliriz. Fakat bu unvanlar kullanıldıkları ortamda farklı anlamlar kazanarak lakap haline dönüşebilmektedirler. Bu yüzden lakap olarak belirlenen kelimelerin hangi bağlamda kullanıldığına dikkat edilmelidir. Lakap konusunu ele alan araştırmalarda aslında lakap olmayan sözcüklere yer verilmemesi için bu kelimelerin oluştuğu ortam ve şartlar dikkate alınmalıdır (Boyraz, 1998: 112).

Bireylerin kendi çevresindeki insana ait bilgileri ezbere dayanmakta ve lakap kalıplarıyla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca öğrenilen bilginin kaybedilmemesi amacıyla sözlü kültürde devamlı tekrar edilmesi gerekir. Lakaplar, insan hakkındaki bilginin unutulmaması için yapılan sesli tekrardır (Ong, 1995: 40). Bilgi, hafızayı güçlendiren sözlü kalıp depolarından çıkıp yazılı metne emanet edildiğinde, hafıza kalıp sözleri – bu meyanda lakapları - yavaş yavaş unutmaya başlayacaktır. Ayrıca sözlü kültür, kişiliği içine kapalılıktan çıkarıp topluma açık hale getirmektedir (Ong, 2007: 87).

Yukarıda açıklanmaya çalışılan lakaplarla ilgili olarak "meslek adlarının lakap olup olamayacağı kullanıldığı bağlamda değerlendirilmelidir" açıklaması yapılmış olsa da çalışmanın başlığı meslek folkloru olduğu için bu izahı göz önünde bulundurularak meslek unvanları yok sayılmamıştır. Gaziantep esnafı içerisinde aynı mesleği yapan herkese aynı hitapla seslenilmediği ve bu meslek adlarının kişiyi hem iş ortamında hem de diğer sosyal ortamlarda tanınır kılması sebebiyle bu isimler de lakap olarak değerlendirilmiştir. Yaptığımız görüşmeler sonucunda Gaziantep esnafına verilmiş 108 lakap derlenmiştir. Bu lakaplar aşağıda verilen başlıklar altında sınıflandırılmış ve anlamın açık olmadığı noktalarda gerekli izahlar verilmiştir;

- Mesleklerle ilgili lakaplar,
- Fiziksel görünüş ile ilgili lakaplar,
- Kişilik özellikleri ile ilgili lakaplar,
- Benzetme yolu ile verilen lakaplar,
- Memleket sebebiyle verilen lakaplar,
- Bir yaşantı sonucu verilmiş lakaplar,
- Anlamları ve veriliş nedenleri tespit edilemeyen lakaplar,
- Soyadın adın önüne geçmesi ile oluşmuş lakaplar.

Mesleklerle İlgili Lakaplar

- Şireci Memik
- Japon Hasan (Japon marka ürünleri tamir etmesi sebebiyle)
- Tofaş Mamet (Araba tamiri yaptığı için)
- Un Hayri
- Bakırcı Hilmi
- Sedefçi Murat
- Biletçi Deli Yusuf
- İplikçi Baba
- Sucu Ahmet
- Kitapçı
- Davulcu Veli
- Sucu İbrahim
- Elektrikçi Zeki
- Kuyumcu Kadir
- Berber Hayri
- Kebapçı Ökkeş
- Terzi Mustafa
- Bakkal Mehmet
- Fırıncı Kerim
- Marangozcu Ali

- Bakırcı Celal
- Bakkal İhsan
- Elektrikçi Fatih
- Tavlacı Ahmet Usta
- Berber Döşo
- Telefoncu Cengiz
- Balcı
- Çubukçu Bekir
- Japon Mehmet
- Kasap Mehmet
- Çapıtcı İhsan
- Dürümcü Memo

Fiziksel Görünüş İle İlgili Lakaplar

- Kelle Mamed
- Harat Hıra Heyri
- Tometos Ahmet
- Sarı Mamed
- Topal Kadir
- Kör Sabri
- Köse Nuri
- Boynu Kalın
- Kel Mustafa
- Uzun Ali
- Kara Hüseyin
- Kör Mustafa
- Minik Ali
- Kel Mehmet
- Şişko Hasan
- Topal Hilmi

- Kıvırcık Mehmet
- Tosun Mamed
- Uzun İlyas
- Topal Ali
- Beyaz Saçlı
- Kör Muharrem
- Kel Hasan

Kişisel Özellikleri İle İlgili Lakaplar

- Cırcır Mamed (Çok Konuştuğu İçin)
- Mindar Ökkeş (Pis Olduğu İçin)
- Bey Cuma (Soğan ve sarımsak yemediği için)
- Tap Tap Mamed (Patavatsız Konuştuğu İçin)
- Ali Ağa (Ağır bey olduğu için)
- Sosyete Deli Bekir (Çok ve kibar konuşması sebebiyle)
- Beleş Mamed (Bedavayı sevmesi sebebiyle)
- Şeker Bayram (Çok cana yakın olduğu için)
- Taşkala Hacı (Çok telaşlı davrandığı için)
- Titiz Ökkeş (Titiz olduğu için)
- İncelik Mamed (Çok kibar olduğu için)
- Keçi Niyazi (İnatçı olduğu için)
- Kekeç Mustafa (Konuşurken kekelediği için)
- Şakşakçı İsmail (İnsanları iltifatlarda bulunup, onları sürekli onayladığı için)
- Fırıldak Müslüm (Ne zaman hangi davranışı yapacağı kestirilemediği için)
- Cimri Süleyman
- Deli Hasan
- Pat Ali

- Çalgıcı Mustafa
- Deli Recep
- Keş Ahmet
- Keleş Mustafa
- Tut Delisi
- ıngıraklı Ali
- Kedi Mehmet

Benzetme Yolu İle Verilen Lakaplar

- Ekmek Musa (Suratı Tırnaklı Ekmeğe Benzediğı için)
- Çekiç Mamed
- Eşşek İzzet
- Eşek Celal

Memleketi Sebebiyle Verilen Lakaplar

- Maraşlı
- Urfalı
- Mardinli

Bir Yaşantı Sonucu Verilmiş Lakaplar

- Tıkı Mamed (Futbol oynarken çabuk tıkanıp, nefessiz kaldığı için)
- Küşon İlhan (Küçükken oynadığı oyunlarda silah sesini "küşon" diyerek taklit ettiğı için)
- Mişibişi Mamed (Mitsubishi marka aracı olduğu için)
- Ördek Mamed (Çok iyi yüzdüğü için)
- Rus (Rusya'ya seyahate gittiğı için)
- Mustafa Hoca (Daha önce öğretmenlik yaptığı için)
- Hacı Hasan (Hac'a gittiğı için)
- Kaptan (Futbol maçlarında kaptanlık yaptığı için)

- Başkan
- Köylü
- Paşa

Anlamları ve Veriliş Nedenleri Tespit Edilemeyen Lakaplar

- Yüzbaşı
- Hançer
- Çivi Mehmet
- Anez
- Tazı Abbuş
- Kurbacı İbo
- Şıhlı Burçe
- Çivi Mehmet

Soyadın Adın Önüne Geçmesi İle Oluşan Lakaplar

- Mercimek Ali
- Aygördü Ahmet
- Sürmeli Hüseyin

Gaziantep esnafının sözlü kültürde önemli anlamı olan takma adı birçok esnaf için kullandığı görülmüştür. Bu takma adlar halkın hafızasını, espri anlayışını gösteren önemli kültürel varlıklardır. Lakap verilen kişinin de bu yeni isimden memnun olmasını gözeten esnaf, birbirine birçok nitelikte lakap vermiştir. Esnafın birbirine verdiği lakapların yanı sıra müşterilere karşı kullandığı hitaplar da kendine özgüdür. Yerel söyleyişle kullanılan bu hitaplar müşteriye samimiyet duygusunun geçmesi, müşterinin kendini güvende hissetmesi için önemlidir. Bu hitaplar kadınlar ve erkekler için farklıdır: Kadınlar için bacım, dezze gızı (teyzekızı), dezzem gızı (teyzem kızı); erkekler için yoorum (yavrum), gardaş (kardeş), emmioğlu (amcaoğlu), dezze oğlu (teyze oğlu) gibidir. Bu hitaplar akrabalık bağı gösteren sözcükler olup esnafın müşteriye duyduğu yakınlığı göstermekle beraber müşteriye "benden sana zarar gelmez" mesajını ileten önemli kodlardır.

5.1.3. Gaziantep'te Mesleklerden Alınmış Soyadları

Gaziantep'te mesleklerin oldukça yaygın biçimde soyadı olarak kullanıldığı görülmüştür. Bunların bir kısmı unutulmuş mesleklere ait olmakla birlikte bir kısmı da hala işleyişini sürdüren mesleklere aittir. Bu soyadları meslekler kaybolursa bile, onların unutulmamasını sağlayacak kayda geçmiş önemli aile adlarıdır. Derleme yolu ile tespit edilen, Gaziantep'te soyadı olarak kullanılan meslek adları şunlardır (KK-2);

- Abacı: Kıl dokumadan "aba" yapan. Aba; bir çeşit üst giyim, yarım palto
- Bekereci: İplik eğiren çıkık iğlerine geçirilmiş olup, iğnin süratle döndürülmesini temin eden, boynuzdan yapılmış dişli makara
- Çerçi: Köylerde, mahallelerde gerek takasla, gerek parayla mal satan.
- Çilingir: Hafif, İnce işler yapan demirci, sonradan anahtarcı anlamı yüklendi
- Dokumacıgil: Dokuma yapan
- Habbapçı: Takunya, ağaç terlik yapan.
- Hamutcu: Koşum hayvanlarının boynuna geçirilen ve araba kollarına tespit edilen deri kaplı koşum takımı yapan.
- Harat: Ağaç tornacı
- Hasırcı: Sapı hasır, zembil, ip yapmakta, semer yastık doldurmakta ve dam örtmekte kullanılan bir çeşit saz (kamış) dan bu işleri yapan meslek erbabı.
- İncenacar: İnce marangoz, mobilya işlerini yapan.
- Kabalcı: Tarla işlerinde götürü olarak çalışan, götürü alış veriş yapan.2. Kira ile bağda oturan kimse
- Kanavetçi: Yer altındaki su kanallarını yöneten ve temizleyen
- Kasarcı: Dokuma yapıldıktan sonra veya iplikken beyazlaştırma işini yapan. Kasar, klor yani günlük kullanımda çamaşır suyu.
- Kavsara: İslam mimarisinde, dini ve sosyal yapıların "taç kapı","mihrap" gibi yerlerinde bulunan yarım kubbeye benzeyen, üst bölüm.
- Kazaz: Ham ipeği iplik ve ibrişim durumuna getiren kimse.
- Kervancı: Kervan sahibi veya kervan güden kimse

- Kileci: Buğday, arpa gibi ürünleri hacim olarak ölçme kabı yapan.
- Köşger: Kunduracı, yemenici, kundura onarıcısı
- Külekci: Tahtadan kap yapan.
- Masereci: Aslı "muhasara"dır. Anlamı; kuşatma, çevirme, abluka altına alma. Buradaki soyadı muhasara zamanında kullanılan, ortak yemek pişirilen büyük kazan anlamında "muhasara kazanı yapımcısı" veya "muhasara zamanında yemek işini düzenleyen "anlamındadır.
- Mihçı: Çivi yapan
- Muta: 1. Keçi kılından hayvan çulu, yem torbası vb. dokuyan kimse. 2. Keçi kılından dokunmuş veya örülmüş çul, çuval, yem torbası vb. şey
- Pineci: Pine: Çarıkların, yemenilerin altına vurulan kösele parçası.
- Saraç: İşlenmiş deriyi, kesip biçip yapılacak ürüne göre şekil veren
- Savan: Pamuk ipliğinden yapılan kalınca kilim, çul.
- Semerci: At, eşek için semer yapan
- Sepici: post vb. yi kullanabilecek duruma getirmek için uygulanan işlemlerin tümü, tabaklık
- Sepin: 1- Çeyiz, kalın 2- Yaygın, yayık
- Yemenici: Yemeni (deri ayakkabı) yapan

5.1.4. Gaziantep Esnafının Kullandığı Atasözleri

Atasözleri kültürün sözlü taşıyıcılarından biridir. Toplumun asırlar öncesinden elde ettiği tecrübeler zamanı ve mekânı aşarak atasözleri sayesinde yeni kuşaklara taşınırlar

Dünya üzerinde yaşamış milletlerin atalarından kalmış, nasihat eden, yol gösteren sözler "atasözleri" olara adlandırılır (Çobanoğlu, 2004: 1).

Türkçe Sözlükte atasözü için “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbimesel.” (Türkçe Sözlük, 1989: 155) tanımı yapılmıştır.

Atasözleri bir nazmın parçalanmış olmasından, unutulmasından ortaya çıkabileceği gibi, kendi başlarına müstakil olarak ortaya çıkarak dilde asıl şeklini almış olabilir (Elçin, 1969: 176).

İslamiyet öncesi dönemlerden başlayarak şamanların, halk âşıklarının veya bilge kimselerin söyledikleri ve halk arasında insanların ürettikleri sözler atasözlerinin kaynağını oluşturur. Bununla birlikte efsane, masal, hikâye, fıkra gibi halk edebiyatı metinlerinden kopan parçalar ve kutsal kitaplar, peygamber nasihatleri da atasözlerine kaynaklık etmektedirler (Elçin, 1969: 178).

Çalışmada Gaziantep esnafının mesleki hayatının çeşitli safhalarında (çıraklık-ustalık, alışveriş öncesi, alışveriş esnasında vb.) ve farklı durumlarda (siftah, borç, pazarlık... vb) kullandığı atasözleri tespit edilmiştir. Yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenen atasözleri Ömer Asım Aksoy'un "Gaziantep Ağzı" adlı üç ciltlik çalışmasından faydalanılarak yerel sözcüklerin telaffuzu ve yazımı arasında bir fark oluşmaması için gerekli tasarruflar yapılmış, atasözlerinin anlamları açıklanmış tır. Gaziantep esnafından derlenen atasözleri esnafı ilgilendiren konulara göre şu başlıklar altında tasnif edilmiştir;

- Alışveriş ile ilgili atasözleri
- Borçlarla ilgili atasözleri
- Çalışkanlık ile ilgili atasözleri
- Edep ve terbiye ile ilgili atasözleri
- Eğitim ile ilgili atasözleri
- Kazanç ile ilgili atasözleri
- Malın kalitesi ile ilgili atasözleri
- Rızık ile ilgili atasözleri
- Tembellik ile ilgili atasözleri
- Zenginlik ile ilgili atasözleri
- Diğer konularla ilgili atasözleri

Alışveriş ile ilgili atasözleri

- GEAS (Gaziantep Esnaf Atasözü) -1
Kör pazarsız olmaz (veya olmasın) Pazar körsüz kalmaz (kalmasın) (ÖAA) (Ömer Asım Aksoy).
Malın iyisini almayan kişi alışverişten vazgeçmez bununla birlikte pazar da böyle kişilerden mahrum kalmaz.
- GEAS-2
Mal malın pezevengi (KK-2)
Bir ticarethanede iyi mallar satılırken bunların sayesinde kötü mallar da sürüklenip satılır anlamındadır.
- GEAS-3
Müşteri müşterinin pezevengi (KK-3)
Ticarethane ile ilgili memnuniyetlerin ve memnuniyetsizliklerin müşteriler tarafından birbirine anlatıldığı, bu sayede dükkâna yeni müşterilerin geleceği anlatılır.
- GEAS-4
Pazar ilk Pazar (ÖAA)
Alışverişle ilgili bir geleneğin ifade edildiği bu atasözünde satılacak mala pazarda ilk defa kaç kuruş verirlerse satmanın doğru olacağı eğer satılmazsa sonraki pazarlarda o fiyatı veren satıcının bulunmayacağı anlatılır.
- GEAS-5
Tandır başında bağ dikmek kolaydır (ÖAA)
Sürekli hayal kurarak ve plan yaparak birçok işi gerçekleştirmek mümkündür. Ancak insan bunu harekete dökmedikçe o işi meydana getirmiş olmaz anlamındadır.

Borçlarla ilgili atasözleri

- **GEAS-6**

Alacakla verecek ödeştirilmez (ÖAA)

Başkasının kişiye olan borcuyla, kişinin bir başkasına olan borcunun ödenmeyeceğini anlatan atasözüdür. Bu atasözü esnaf arasında sıklıkla gerçekleşen borç alma durumlarında kullanılmaktadır. Borcunun ödenmesini isteyen esnafın bu ödeme için bir diğer durumu beklemek istemediği zamanlara kullanılır.

- **GEAS-7**

Ala kargada hakkım olsun alamazsam gözüm oysun (ÖAA)

Güvenilir kimsede alacağı olan kişinin parasıyla ilgili endişelenmemesi gerektiğini, bu alacağın eninde sonunda eline geçeceğini anlatan atasözüdür.

- **GEAS-8**

Borca baylık bir aylık (ÖAA)

Borç ederek sürdürülen hayatın bir netice vermeyeceği bir süre sonra tekrar eski hale gelineceği, bu yüzden borç etmekle övünmekten ve borcun kendisinden uzak durmak gerektiği anlatılır.

- **GEAS-9**

Borç iyi güne kalmaz (ÖAA)

Borcun ödenmesi için acele etmek gerektiği, daha müsait bir zamanın beklense bile o günün bir türlü gelmeyeceğini anlatan atasözüdür.

- **GEAS-10**

Borçlu ölmez benzi sararır (ÖAA)

Bu atasözünde borç etmekle insan ölmese bile bu durumdan duyulan rahatsızlık dolayısıyla hasta olacağı anlatılır.

- GEAS-11

Borç vermekle, düşman vurmakla (veya kırmakla) (ÖAA)

Borç ve düşmanın aynı kefeye konduğu bu atasözünde her ikisinden de kurtulmanın onları parça parça yok etmekle mümkün olacağı anlatılır.

- GEAS-12

Borç yiğidin kalesi (KK-2)

Kale bir şehrin savunmasının son noktasıdır. Nasıl ki kale fethedilirse şehir alınmış olur, yiğit kimse de borcunu ödemezse yiğitliği yok olmuş olur.

- GEAS-13

Borç yiğidin kamçısı (KK-3)

Borç bazı kimseleri çalışmaya teşvik eder. Bu sıkıntıdan kurtulmak isteyen kişi borcunu kapatmak için daha fazla gayret gösterir.

- GEAS-14

El elden hükmeder (KK-3)

Birisinden borç veya ödünç alındığında para veya mal araya vasıta konmadan bizzat sahibine teslim edilmelidir.

- GEAS-15

Et borca olur ama ciğer borca olmaz (KK-3)

Kıymetli olan eşya veya yüksek miktardaki parayı borç vermek kolay değildir. Gaziantep esnafı bu atasözünü kendisinden veremeyeceği bir borç istenildiğinde kullanır.

- GEAS-16

Verme malını veresiye akar gider kara suya; baş yarılır, kol kırılır, sulh ederler yarısına (KK-2)

Tüccar malını veresiye verirse o paranın artık heba olacağını bir daha ele geçmeyeceğini, bir sürü tatsızlık, tartışma ve zarardan sonra ancak yarısına ikna olacağı anlamındadır. Gaziantep esnafı bu atasözünü veresiye isteyen müşterilere karşı söyler.

- GEAS-17

Yoğun canı alınmaz (KK-2)

Borçlunun mal yerine canı alınamaz anlamındadır.

Çalışkanlık ile ilgili atasözleri

- GEAS-18

Elden yiyen börkmüş, keseden yiyen çökmüş (ÖAA)

Bu atasözüyle hazırdan yemenin insanı hızlı bir şekilde yoksulluğa götüreceği ama bir iş sahibi olup oradan gelir elde etmenin insanı zamanla daha iyi bir duruma taşıyacağı anlatılır.

- GEAS-19

Güvenme varlığa düşersin darlığa (KK-3)

Çok sık kullanılan bu atasözü GEAS-27 ile yakın bir anlamı taşır. Hazır mala güvenmemek gerektiği, insanın her an dara düşebileceği anlamındadır.

- GEAS-20

İş adamın kalayı (KK-3)

Çalışmanın insanı dinç tutacağı anlatılır.

- GEAS-21

İşini bil de işleme (KK-3)

Bu atasözünde kişinin işini en iyi şekilde nasıl yapacağını bileceği anlatılır.

- GEAS-22

İşleyen eşiğin boynu boncuklu olur (KK-2)

Mesleğini hakkıyla yapan çırağın usta tarafından ödüllendirileceği söylenmektedir.

- GEAS-23

Hamama giren terlemeden çıkmaz (KK-3)

Bir işi yapmaya kalkışan insan o işin zahmetini göze almak zorundadır anlamına gelen bu atasözünün de GEAS-36 gibi esnaf tarafından sıklıkla kullanıldığı görülmüştür

Esnaf ahlakı ile ilgili atasözleri

- GEAS-24

Azeysiz şakirt ustayı batırır. (ÖAA)

Şakirt: Çırak demektir. Çırağın ustaya saygı göstermesi icabından habersiz ve mahrum olan kişinin kendisinin ondan daha üstün olduğunu söylemekten çekinmeyeceğini anlatan atasözüdür.

- GEAS-25

Bartıl kapıdan girince iman tağadan çıkar (ÖAA)

Mevki ve makam sahibi kişinin bir kere harama bulaşmasından sonra artık ondan doğruluk ve adaletin beklenmemesi anlamındadır

- GEAS-26

İnce yoğun bir imiş incelmesem yeğ imiş (KK-2)

Yaptığı işin bütün inceliklerini yerine getirenle getirmeyen esnaf bir tutulduktan sonra insanın kendini yomasına gerek yoktur anlamındaki atasözüdür. Bu atasözü iğneleme yoluyla müşterilerin işini iyi yapan kişiyi üstün tutması gerektiğini anlatır.

- GEAS-27

Haram para ya binaya ya zinaya (KK-3)

Doğru yollardan elde edilmemiş gelirin yine doğru olmayan şekillerde harcanacağını anlatan bu atasözü yaygın olarak kullanılan haydan gelen huya gider atasözüyle aynı anlamı taşımaktadır.

- GEAS-28

Hasisten sadaka istemişler fetva söylemiş (ÖAA)

Cimri kişi kendisinden beklenen iyiliği yapmak istemediğinde bunu söylemez ancak bunun mümkün olmadığını ispat etmek için türlü bahaneler uydurur anlamındaki atasözüdür.

Eğitim ve mesleki yeterlilik ile ilgili atasözleri

- GEAS-29

Bakmakla olsa it kasaplığı öğrenir (KK-2)

Bu atasözüyle bir şeyi öğrenmenin sadece izlemekle bakmakla gerçekleşmeyeceği anlatılmaktadır.

- GEAS-30

Demircinin canı demirden berk gerek (KK-3)

Bu atasözünde meslek ustalarının hem fiziksel yeterliliklerine hem de yeteneklerine uygun iş yapmaları gerektiği anlatılır. En kuvvetli madde demiri işleyebilmek için demircinin demirden bile kuvvetli olması gerekir.

- GEAS-31

Elinden gelen başara, kötünün gözü yaşara (KK-2)

Yetenekli ve becerikli usta her işi başarır, bu durum kıskanç kişilerin olumsuz duygulara kapılmasına sebep olur anlamındadır.

- GEAS-32

Kasığı herkes yapar (ama) sapını ortaya düşürmek marifet (ÖAA)

Bir işi yapan çok sayıda usta olsa da marifet onu yoluyla yordamıyla yapmaktır. Bu atasözüyle GEAS-42 ile aynı durumu kastedilmektedir.

Kazanç ile ilgili atasözleri

- GEAS-33

Ağaç yaprağıyla gürler (KK-3)

Bu atasözünde bir kişinin emeğinden netice alabilmesi için çevresinin desteğine de ihtiyaç duyacağı anlatılır. Özellikle kardeş, baba-oğul gibi ortaklık sonucu kazancı yerinde kimselerin başarısının sayesinde bu atasözüyle ifade edilir.

- GEAS-34

Ağası yavuz olanın etbası sarhoş gezer (KK-2)

Kazancı yerinde olan maddi durumu güçlü kimselerin çırak, kalfa gibi yanında çalışanlarına kabadayı olacağını anlatmak için kullanılır.

- GEAS-35

Ak akça ile ak baldıra güvenç olmaz (KK-2)

Zengin kişilerin bu duruma güvenmemesi gerektiğini ifade eden atasözüdür. Kadına ve paraya güven duyulmaz, her ikisi de kaybedilebilir anlamına gelir.

- GEAS-36

Emek yerde kalmaz (KK-3)

Bu atasözüyle gayret ve çaba gösteren kişinin eninde sonunda emeğinin karşılığını alacağını anlatmaktadır.

- GEAS-37

Kar eden ar etmemiş (KK-3)

Bir meslek dalı ne kadar basit ve adi sayılırsa sayılsın insanlar ondan gelir elde ediyorsa bu işten utanmamaları gerekmektedir anlamındaki atasözüdür.

- GEAS-38

Kar yılı var yılı (KK-3)

Kar yağdığı yıl bereketin çok olacağını anlatan atasözüdür. Bu atasözü esnafın tabiatla ilgili bir inancının da göstergesidir.

- GEAS-39

Müflis tüccar geçmiş defter yoklar (KK-2)

Bu atasözü zamanında çok zenginlik görüp daha sonra iflas etmiş olan tüccarın eski hatıralarla teselli bulup oyalandığını anlatır.

- GEAS-40

Su akarken bardağı doldurmalı (KK-3)

Bu atasözü kazancın çok olduğu zamanlarda gerekli birikimin yapılması gerektiği ilerleyen zamanlarda bu fırsatın bulunamayacağını ifade eder.

- GEAS-41

Ya işten artar ya dışten (KK-2)

Para ya çok çalışarak ya da tasarruf edilerek artırılabilir

Malın kalitesi ile ilgili atasözleri

- GEAS-42

Al malın iyisini çekme kaygısını (KK-3)

Esnafın çoğunlukla tercih ettiği bu atasözü malın iyisini alan kimsenin ilerleyen zamanlarda malın kalitesiyle ilgili bir sorun yaşamayacağını anlatır.

- GEAS-43

Bitli baklavanın kör alıcısı olur (KK-3)

Gaziantep'in meşhur tatlısı baklavanın sembol olarak kullanıldığı bu atasözünde kötü malın da kendisine göre alıcısı olduğu anlatılır.

- GEAS-44

Ekinci ekinciye yenmez tarla tarlayı yener (KK-3)

Aynı işi yapan iki esnaftan biri diğerinden daha çok kazanıyorsa bu esnafın malının diğerinkinden daha mamur olduğunu gösterir anlamındaki bu atasözü esnafı müşteriye memnun edecek, müşterinin tercihiine uygun mal satmaya teşvik etmek için kullanılır.

- GEAS-45

Ekmeği ekmekçiye ver bir ekmek de üste ver (KK-2)

Bir işin ehline yaptırıldığı zaman ne kadar ücret ödense de o işten zarar edilmeyeceği anlatılır.

- GEAS-46

Eşğini öğmiyen çerçi olmaz (ÖAA)

Satıcı kişi malı iyi de olsa kötü de olsa onunla ilgili kötü şeylerden bahsetmez.

- GEAS-47

Kurtlu baklavanın kör alıcısı olur (KK-2)

GEAS-15 ile eş anlamlı olan bu atasözünde kötü malın da bir alıcısı olduğu satıcının elinde kalmayacağı ifade edilir.

- GEAS-48

Kimse ayranım ekşi demez (KK-63)

Satıcılar malını her zaman överler onun kötü yönlerini dile getirmezler anlamındaki bu atasözü GEAS-34 ile eş anlamlıdır

Rızık ile ilgili atasözleri

- GEAS-49

Allah gümüş kaparsa altın kapıyı açar (KK-63)

Bu atasözü kazancını kaybeden kimse üzülmemeli, bir kapı kapandığı zaman daha iyi başka bir kapı açılır anlamına gelmektedir.

- GEAS-50

Arasa baştanbaşa dükkân herkes rızkını yer (KK-2)

Arasa: Gaziantep'in en eski çarşılarından biridir. Bu atasözüyle dükkân ne kadar çok olursa olsun kimsenin birbirinin rızkına engel olamayacağı ifade edilir.

- GEAS-51

Baykuşun rızkı ayağına gelir; sıçramadan almaz (ÖAA)

Baykuş uzun süre hareketsiz kalabilen bir hayvandır. Bu atasözünde insan ne kadar zahmetsiz kazansa da en ufak bir gayret göstermeye mecburdur anlamı mevcuttur.

- GEAS-52

Ekici ol da bilici olma (ÖAA)

Bu atasözünde bir işe başlarken gerekenleri yerine getirdikten sonra bundan ne kadar gelir elde edileceğini düşünmemek gerektiğini anlatır.

- GEAS-53

Ekinci dokuzu harcamazsa on eline geçmez (KK-63)

Gelir elde etmek için oldukça fazla masraf etmek gerekir. Kazandığı masrafına göre çok değildir anlamındaki atasözüdür.

- GEAS-54

En kolay iş yemek, çiğnemedi yutulmaz (KK-63)

GEAS-13'le aynı anlama gelen bu atasözü en kolay işin bile bir zahmet, çaba gerektirdiğini anlatır.

- GEAS-55

Her zaman çiğdem çıkmaz bazen de küsküç kırılır (ÖAA)

Bu atasözü tüccarın yaptığı işlerden her zaman olumlu sonuç alamayabileceğini bazen zararın oluşabileceğini anlatır. Bu atasözünün bir diğer şekli de "Her zaman çiğdem çıkmaz bazen de ökkeze kırılır" şeklindedir. Atasözlerinin anlamları aynıdır.

- GEAS-56

İhmalin devlete zararı var (KK-3)

Ertelenen ve ihmal edilen işler insanın zengin olmasına engel olur anlamındadır.

- GEAS-57

Kâr hane bu akmasa damlar (KK-63)

Ticarethanede az veya çok muhakkak alışveriş gerçekleşir ve dükkân sahibi bu işten az da olsa kazanç sağlar.

- GEAS-58

Kısmetinde ne varsa kaşığında o çıkar (KK-3)

Bu atasözüyle insanın kısmetinde ne kadar rızık tayin edilmişse ondan fazlasına erişemeyeceği anlatılır.

- GEAS-59

Kimse bilmez kim kazana kim yiye (KK-63)

İnsan kendi hayatını idame ettirmek ve daha refah içinde yaşamak için gayretle çalışsa da kazandığı mallar akla gelmeyecek kişilere nasip olabilir. Bu atasözü GEAS-30 ile aynı anlamı içerse de bu atasözünde nasibin önemi vurgulanmaktadır.

- GEAS-60

Tamah var, müflis acından ölmez (ÖAA)

Hiçbir maddi gücü olmamasına rağmen küçük karlara da kanaat etmeyen kişi sürekli çok kar hayaliyle vakit geçirir anlamını taşımaktadır.

Tembellik ile ilgili atasözleri

- GEAS-61

Eşeğin gönlüne kalsa bir bağ bahdenizi (maydanozu) götürmez (KK-63)

İş yapmaya gönülsüz kişinin en hafif işi bile yapmaktan aciz olduğu anlatılmaktadır. Bu atasözü daha çok tembel çırakların durumunu ifade etmek için kullanılır.

- GEAS-62

Eşeğin her yorulduğu yere han yapılmaz (KK-63)

Bu atasözyle tembel çırağa her istediği zaman izin verilmeyeceği anlatılır.

- GEAS-63

Yatan öküze yem yok (KK-63)

Çalışmayarak tembellik eden kişi herhangi bir gelir elde edemez.

Zenginlik ve alım gücü ile ilgili atasözleri

- GEAS-64

Anayı kızdan ayıran para (KK-63)

Hem günlük yaşantıda hem de alışveriş esnasında kullanılan bu atasözü paranın en yakın kimseleri bile ayırmaya gücünün yettiğini anlatır.

- GEAS-65

Deve bir pula, pul olmazsa neynemeli (KK-63)

Bir mal çok ucuz olsa da alıcının elinde para yoksa bundan faydalanılamayacağını anlatan atasözüdür. Bu atasözü alıcının ekonomisinin müsait olmadığı dönemlere kullanılır.

- GEAS-66

Mal malamatı örter (KK-3)

Zengin olan kişilerin ayıpları görülmez, malları bunların görülmemesini sağlar anlamındadır.

- GEAS-67

Varsa eğer pulun âlem senin kulun (KK-63)

Bu atasözü paranın herkesi hizaya getirmeye muktedir olduğu anlamını taşır

Diğer konularla ilgili atasözleri

- GEAS-68

Tedariksiz çeşmeye oturan büveli büveli taş arar (KK-2)

Bir işi yapmaya başlamadan önce gerekli her türlü malzemeyi hazırda bulundurmak gerekir aksi takdirde insan dar zamanda bu malzemelere ihtiyaç duyacak fakat temin etmek mümkün olmayacaktır anlamındadır.

Gaziantep asırlardan beri ticaret merkezi olmuştur. Bunun bir sonucu olarak sözlü kültür oldukça zengin malzemeye sahiptir. Gaziantep esnafının kullandığı atasözü sayısı oldukça fazladır. Çalışmada bu atasözlerinden sadece meslek ve alışverişle alakalı olanlar seçilmiştir. Bu atasözleri esnafın genel ahlakını, alışveriş esnasında yaşanan rutin durumları belgeler şekildedir. Ayrıca bu atasözleri esnafın zor durumlarda nasıl davranması gerektiğini de öğütleyen söz hazineleridir.

İyi ve doğruyu öğütleyen atasözleri esnaf kültürünün yeni kuşaklara aktarılması açısından önemli bir işleve sahiptirler. Alışveriş, borç, çalışkanlık, genel ahlak, rızık, kazanç ve kaliteli mal gibi birçok konuda söylenmiş atasözleri anlamları açısından incelendiğinde esnafın günlük hayatı hakkında fikir edinilmektedir.

Esnaflı ve esnaf ilişkileri etrafında gerçekleşen hadiselerden örneklerle şekillenmiş atasözleri yöresel kelimelerle ve ifade kalıpları ile bezelidir. Gaziantep'te esnafın yaygın olarak kullandığı bu ifadeler halk arasında da kullanılmaktadır. Esnafla irtibat halinde olduğunda zamanlarda söylenmekle beraber gündelik hayata dair bir olayı/durumu benzetme amacı ile daha net ifade etmek için esnaf ilişkilerine dayalı oluşmuş atasözleri kullanılmaktadır.

Gaziantep'te esnafla ilgili konuları içeren atasözlerinin bir kısmı argo sözcükler ve müstehcen ifadelerden oluşmuştur.

5.1.5. Gaziantep Esnafının Kullandığı Deyimler

Temel anlamda uzaklaşarak yeni bir anlam kazanmış olan kelime topluluklarının etkileyici ve ilgi çekici ve ifadeyi zengin kılan bir anlam kazanmasıyla deyimler oluşmuştur. Deyimler kalıplaşmış ifadelerdir, toplumun olay ve durumlar karşısında gözlemlediklerini doğal bir dille aktarmaları ile meydana gelmişlerdir. Toplumun yaratıcılığını gösteren deyimler halkın gelenek-göreneklerinden izler taşır.

Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilanından uzun bir zaman sonraya kadar kullanılan ta'bir sözcüğü yerine 1935 senesinde basılan Osmanlıcadan Türkçeye cep Kılavuzu'nda "deyim" kelimesi yer almıştır. Deyim sözcüğü bugün Türkçe sözlükte "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir." olarak açıklanmıştır (Türkçe Sözlük,1989: 517). Doğan Aksan deyimi; "Deyimler -bir başka ulusla olan kültür ilişkileri sonunda, ondan çevrilme, alınma değilse- bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası maddi ve manevi kültürünü yansıtan, o toplumun düşünme biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından olduğu kadar yazın ve halkbilim açısından da önemli olan sözlerdir." (Aksan, 2011: 91) şeklinde açıklamaktadır.

Çalışmada Gaziantep esnafının çeşitli kavram, durum ve duyguyu dile getirmek için kullandığı 86 tane deyim tespit edilmiştir. Sözlü ve yazılı kaynaklardan derlenen deyimler Ömer Asım Aksoy'un "Gaziantep Ağzı" adlı çalışmasından faydalanılarak doğru yazıma ve doğru açıklamaya ulaşılmıştır. Bu deyimler şu başlıklar altında sınıflandırılmıştır;

- Borç ile ilgili deyimler
- Pazarlık ile ilgili deyimler
- Gözü açık olan ve olmayan müşteri/esnafın anlatıldığı deyimler
- Usta, çırak özelliğini ve usta-çırak ilişkisini anlatan deyimler
- Alışveriş esnasında gerçekleşen durumların anlatıldığı deyimler

- Kazancın artması ve azalması ile ilgili deyimler
- Çalışmak ile ilgili deyimler
- Diğer konulardaki deyimler

Sınıflandırılan bu deyimler içerdikleri anlamlara, birbirleriyle olan anlam ilişkilerine, kullanıldıkları yerlere göre değerlendirilerek izah edilmiştir.

Borç ile ilgili deyimler

- GED (Gaziantep Esnaf Deyimi) -1
Antebin taşı havara al borca yaz duvara (KK-2)
Borç etmeyi huy edinmiş kişiyi ifade etmek için kullanılır
- GED-2
Az verir çok yalvarırım çok verir hiç yalvarmam (ÖAA)
Borçlu alacaklısına karşı olan durumu ifade etmek için bu sözü kullanır. Az paraya ehemmiyet verilmeyip ödenmesi gecikebileceği bu durumda da alıcının istemekten çekineceği için bu sıkıntıya girmek yerine çok para verip borçlunun bunu unutma ihtimalini yok ederim anlamındadır.
- GED-3
Eli berk (KK-63)
Borcunu kolay kolay ödemeyen kişileri anlatır.
- GED-4
Eşekten semer alır gibi (KK-2)
Borcunu ödemeyen verecekliden bunu temin etmek için zor kullanacağını söyleyen alacaklı, kendi durumunu bu deyim ile ifade eder.
- GED-5
Hesabı feragate çıkarmak (KK-2)

Borçlunun alacaklı kişiye, borcunun kalmadığına dair kandırmaca türlü sözler ve davranışlar göstermesi durumunda kullanılır.

- GED-6

Muamele torbası omuzda (ÖAA)

Borç istemeyi alışkanlık haline getirmiş kimselerin hali bu deyim ile açıklanır.

- GED-7

Ödünç arasına su mu giriyor (ÖAA)

Borç alıp vermenin sakınılacak bir şey olmadığı bu söz ile anlatılıyor.

- GED-8

Parmak sayısı hesabı göstermek (KK-3)

Borçlu kişinin alacaklıya karşı uydurma hesaplar yaparak borcunun kalmadığını söylemesi anlamındaki deyimdir.

- GED-9

Yüz etmek (KK-3)

Borcun ödenmesi için bunu temin edebilecek üçüncü bir şahsın araya konulması anlamındadır.

- GED-10

Yüz olmak (KK-3)

Borcun ödenmesi için alacaklı ve verecekli arasında üçüncü kişi olarak yardımcı olan kimsenin hali bu deyim ile anlatılır.

Pazarlık esnasında söylenen ve pazarlığı ifade eden deyimler

- GED-11

Bahşıra ataş (KK-63)

Alışverişin tamamlanması için pazarlık yapmanın gerekli olduğunu anlatır.

- GED-12

Berk bazar (KK-63)

Pazarlığın çok sıkı yapıldığı anlamındaki deyimdir.

- GED-13

Hır aşağı hır yukarı (ÖAA)

Müşterinin çekişe çekişe pazarlık etmesi bu deyimle anlatılır.

- GED-14

Hırroş birroş (ÖAA)

Üstteki Deyimde olduğu gibi çekişe çekişe pazarlık yapılması durumunu anlatır.

Gözü açık olan ve olmayan müşteri/esnafın anlatıldığı deyimler

- GED-15

Ali fahısı (KK-2)

Gözü açık işi iyi bilen kişiyi anlatır

- GED-16

Analar beleğe sarmamış (KK-3)

Çok açığözlü kişiler için kullanılır

- GED-17

Cehenneme gitse bir köşegi getirir (ÖAA)

Akla gelmeyen yerden kazanç sağlayan açığöz insan anlamındandır.

- GED-18

Delinmedik kaba girmek (KK-63)

Açıkgözlü kişilerin hiç akla gelmeyen işlerden para kazandığını anlatan deyimdir.

- GED-19

Deveyi havıdiyle yutmak (KK-63)

Havıdi, deve semeri demektir. Korkmadan ve çekinmeden rüşvet almak, çok çalmak anlamındaki deyimdir

- GED-20

Gözü küllü (KK-63)

Açıkgözlü olmayan çırak için kullanılır.

- GED- 21

Kozu çüt (çift) görmezse ağaça taş atmaz (ÖAA)

Karını gözetten esnaf bu sözle ifade edilir. İnsanın bir işin çok karlı olduğuna inandıktan sonra o işe girişeceğini anlatır.

- GED-22

Mıh sıçtı (KK-63)

Çok sıkı pazarlık yapan müşteriler için kullanılır.

- GED-23

Sıçmaz ki acıkacağım diye (KK-63)

Aşırı cimri kişiler bu deyim ile ifade edilir.

Usta, çırak özelliğini ve usta-çırak ilişkisini anlatan deyimler

- GED-24

Berberliği benim başımda belliyor (KK-63)

Yeni başladığı işte acemiliği benim üzerimde gideriyor anlamındadır

- GED-25

Bir batman ekmekle bir it ayartamaz (ÖAA)

Yapılacak işe uygun malzemelere sahip olmasına rağmen en kolay işi bile yapamayan, beceriksiz anlamındadır

- GED-26

Dam dolusu ekmek gerek (KK-2)

Bir kişinin bir işi yapabilmesi daha çok çalışması gerektiği anlamındadır

- GED-27

Deveye karın ne demişler? (ÖAA)

–kazazlık

–yakışır ince bileklerine

Bu deyim alay yoluyla yaptığı mesleğin kişiye uygun olmadığını anlatmaktadır.

- GED-28

Ekmek kesesine su beleş çırak (ÖAA)

Ticarethanede bir ücret almadan çalışan kişi bu deyimle tarif edilir.

- GED-29

El ulağısı (ÖAA)

Bu deyim bir iş görmeye yardım eden kişi, yardımcı olan malzeme anlamındadır.

- GED-30

Kâr sahibi (KK-63)

Mesleğinde, sanatında usta kişiler bu sözle tarif edilir.

- GED- 31

Kemiği sararmak (KK-63)

Bir mesleği çok uzun yıllardan beri yaparak bu işin sıkıntılarını çeken ve bu meslekte ihtiyarlayan kişi böyle anlatılır.

- GED-32

Sıçan olmadan çuval delmek (KK-63)

Henüz çırak olduğu halde üstesinden gelemeyeceği işlere kalkışan kişinin durumu anlatılır.

- GED-33

Tep demeden tebarekeye çıkmak (KK-63)

İşinde çırak olduğu halde ustaların yaptığı işi yapmaya kalkışan kimseler anlatılır.

- GED-34

Tırnağını uzatmamak (KK-2)

Çırağın kuvvet kazanarak yükselmesini önlemek ona fırsat vermemek anlamındadır.

- GED-35

Tuttuğun bana (ona) kar, bellediğin sana kar (KK-2)

Çırak işe başladığında usta tarafından kendisine söylenen sözdür.

Alışveriş esnasında gerçekleşen durumların anlatıldığı deyimler

- GED-36

Alır göz ile bakmak (KK-3)

Malı gerçekten almak isteyen kişiyi anlatır

- GED-37

Artık eksik helal et (KK-63)

Alışveriş gerçekleştikten sonra helalleşmek için kullanılır

- GED-38

Ay yeni mıgal yeni (KK-63)

Belli dönemlerde getirilen ürünler için kullanılır.

- GED-39

Baş bulmak (KK-2)

Satılacak malda kar payı kalmamak, ürünün geliş fiyatıyla alıcının talep ettiği fiyatın aynı olduğu durumlarda kullanılır

- GED-40

Başına pençik fermanı atmak (KK-2)

Bir malın çok rağbet görüp, başına herkesin toplanarak satın alması anlamındadır.

- GED-41

Bir alan bir daha almaz, akşama da kalmaz (KK-2)

Kalitesinden memnun kalınmayan malı alıcı bir kez alır bir daha da onu tercih etmez ancak müşteri fazlalığı sebebiyle her biri bu tecrübeyi edinene kadar o malın zaten satılıp biteceğini anlatır.

- GED-42

Can dermanı mı ?(ÖAA)

Alışveriş esnasında çok az para teklif eden satıcı veya müşteri için kullanılır

- GED-43

Cömertin elimi tutulur (ÖAA)

Bir kişinin cömertliği karşısında ona engel olunur mu anlamındadır.

- GED-44

Çürme çar etmek (ÖAA)

Bu deyim bir malzemeyi lüzumsuz olarak kullanıp, heder etme anlamındadır.

- GED-45

Demirciden kömür almak gibi (KK-63)

Bu deyim bir malzemeyi asıl satıcısından değil, onu kullanmak için almış olandan daha pahalıya almak durumunu ifade eder

- GED-46

El baştan üstün geldi (KK-3)

Evdeki hesap çarşıya uymadı deymiyle aynı anlamdadır, işlerin planlandığı gibi gitmediğini anlatır.

- GED-47

El Müslüman sarine (KK-2)

Piyasa ne kadarsa, herkese ne kadara satılıyorsa ben de o fiyatı veriyorum anlamındadır

- GED-48

Hele ki (KK-63)

Bereket versin ki anlamındadır

- GED-49

Kanı bahası ne ? (KK-2)

Müşterinin alacağı mal karşısında bunun ederi ne ki?, ne değeri var? Anlamında kullandığı deyimdir.

- GED-50

Karra etmek (ÖAA)

İstenilen şeyi fazla fazla veren anlamındadır

- GED-51

Kira verdim kapıyaca binirim (ÖAA)

Bir şeye para verdikten sonra ondan sonuna kadar faydalanırım anlamındaki deyimdir.

- GED-52

Ortalık tatlıcak (KK-2)

Bu deyim ile yiyecek ve içeceklerin pahalılık döneminde olduğu anlatılır.

- GED-53

Parayı paraya verin parayı araya vermeyin (ÖAA)

Tüccarların mallarını övmek için kullandıkları deyim

- GED- 54

Tırnağı dibinde (K63)

Alışveriş sonunda paranın hemen ödenmesi anlamına gelir.

- GED-55

Tilliyi aşmak (ÖAA)

Edilen masrafın düşünülenenden çok fazla olması halini anlatır.

Kazancın artması ve azalması ile ilgili deyimler

- GED-56

Ekmeği bütün (KK-2)

Kazancı yerinde olup kimseye muhtaç olmayan kişi anlamındadır

- GED-57

Eli ağzına yetmemek (KK-3)

Hayatını idame ettirecek kadar para kazanmayan kişileri anlatan deyimdir.

- GED-58

Fıstığı iç etmek (KK-63)

Kar etmesi gereken bir işten zarar edildiği bu deyimle anlatılır.

- GED-59

Galede zeyti olmamak (ÖAA)

Elinde parası bulunmayan tüccar anlamındadır

- GED-60

Gömgöv zengin olmak (ÖAA)

Gömgöv ile deniz kastedilir. Denizleri dolduracak kadar parası olan, çok zengin kişi anlamındadır.

- GED-61

Hakkı bokunu ödememek (KK-2)

Ettiği kar yaptığı masrafı karşılamadı anlamındadır.

- GED-62

İt kadar hali olmak (ÖAA)

Çok para sahibi olan, zengin müşteri/tüccarı tarif eden tabirdir.

- GED-63

Kelebi dolaştırmak (KK-63)

Tüccarın işlerinin kötüye giderek kazancının azalması bu şekilde ifade edilir.

- GED-64

Kütüğüne balta değmemek (KK-2)

Ticaretten herhangi bir zarara uğramamış olan kimseler anlatılır.

- GED-65

Metelik gözüne divan inisi kadar görünmek (ÖAA)

Maddi açıdan zor durumda kalan ve çok az miktardaki para bile gözünde büyük öneme sahip olan kimseler anlatılır.

- GED-66

Ne taşkın ne şaşkın (ÖAA)

Maddi durumu ortalama olan, ne çok zengin ne çok fakir kimseler için kullanılır.

- GED-67

Oğlan yer oyuna gider çoban yer koyuna gider (KK-2)

Harcanırken kontrol altında tutulmayan mal varlığının yok olacağını ifade eden sözdür.

- GED-68

Şah budağın bağı var üzümü yok yaprağı var (ÖAA)

Ticarethanedeki mal olduğu halde bundan herhangi bir gelir elde edemeyen kişiler bu söz ile ifade edilir.

- GED-69

Üç buçuk çilede kalmak (ÖAA)

Refah düzeyini bir türlü daha iyi hale getirememek anlamındaki deyimdir.

- GED-70

Yıkıldığını aramıyorum ayağın ayağıma dolaşıyor (ÖAA)

İflas ettiğin/ bu işten zarar ettiğini çok önemsemem ancak bir ucu bana dokunuyor anlamındaki deyimdir.

Çalışmak ile ilgili deyimler

- GED-71

Götünün halkası çıkmak (KK-2)

Elindeki işi yapana kadar çok zahmet, eziyet çekti anlamındaki deyimdir.

- GED-72

Gözyaşı, barun sümüğü (KK-2)

Elindeki işi tamamlayana kadar çok zahmetler çeken çok emek harcayan kişiyi anlatır.

- GED-73

Kuyruğu kalıba girmek (ÖAA)

Yaptığı iş sıkı bir çalışma gerektiren ve başka vakit bulamayan kişiler bu sözle anlatılır.

Diğer konulardaki deyimler

- GED-74

Beleş biti yakama kovert (ÖAA)

Bedavadan gelen her şeyin kabul edileceği bunu sormaya gerek olmadığını anlatan deyimdir.

- GED-75

Beleş olsun da deve depiği olsun (KK-2)

Bedavadan gelen şey devenin tepmesi bile olsa hoştur anlamındadır

- GED-76

Bir dereyi bal, bir dereyi yağ etmek (ÖAA)

Yapılan veya yapılacak bir işin çok karlı olduğunu ballandıra ballandıra anlatan kişiler için kullanılır

- GED-77

Bir elcekiçine kaçırmak (ÖAA)

İş yaptığı her seferde elindeki paranın bir parçasını kaybetmek anlamındadır

- GED-78

Bir kantar baruta bir ateş basmak (ÖAA)

Savurgan olan, mal kıymeti bilmeyen kişileri anlatmak için kullanılır

- GED-79

Bokuna göre bostan ek (KK-2)

Kişinin üstesinden gelebileceği kadar iş yüklenmesi gerektiği anlamındadır

- GED-80

Ekincinin karnını yarmışlar "kırk bu yılcık", "kırk bıldırcık" çıkmış (ÖAA)

Ekinci kişinin aklında her zaman bu seneki ve geçen seneki kazanç vardır, sürekli bundan bahseder.

- GED-81

El uciyle vermek (KK-63)

Azıcık, pek az vermek

- GED-82

Helali haçten gelmek (KK-2)

Kaybedilen veya ziyan olan mal dönüp dolaşıp sahibini bulur anlamındaki deyimdir.

- GED-83

İt kılı (ÖAA)

Cimri demektir.

- GED-84

Kilisesi yakın gâvur gibi (KK-2)

İşyeri ile evi birbirine yakın olan, sürekli evine giden kimseleri anlatır.

Az sözle çok şeyin ifade edilmesini sağlayan deyimler iletişimi kolay ve etkileyici hale getirmektedir. Zekâsı ve mizah anlayışı kuvvetli olduğu gözlemlenmiş Gaziantep esnafının günlük diyaloglarını deyimlerle bezeyerek ifade gücünü zenginleştirdiği görülmüştür. Gündelik yaşamda sıklıkla tercih edilen deyimlerde yöresel sözcükler ve argo kelimeler çok sayıdadır. Ancak bu durum dile kabalık değil samimiyet katmaktadır. Az ve öz konuşmanın en iyi şeklini gördüğümüz bu deyimlerle esnaf başına gelmiş veya o an yaşadığı bir durumu sadece birkaç kelime ile son derece açık ve anlaşılır bir şekilde özetlemektedir.

Esnafın bir gün içerisinde yaşayabileceği her olay ve durumla ilgili söyleyebileceği bir deyim mevcuttur. Eş anlamlı ve zıt anlamlı deyimlerin varlığı da bunu göstermektedir.

5.1.6. Dualar ve Beddualar

Toplumun inancına bağlı olarak şekillenmiş olan dua ve beddualar insan ilişkilerinde karşılaşılan durumlar neticesinde karşı taraf için iyi veya kötü bir dileği "tanrı"dan istemesi sonucunda söylenen sözlerdir. Bu durumda İyi dilekleri içeren dualar ve kötü dilekleri içeren bedduaların çok eski bir sözlü anlatım türü olduğunu söylemek mümkündür.

Duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir. Genellikle, görülen bir iyiliğe karşılık söylenir. Karşıdaki kişi güzel ve hayırlı sözlerle kutlanır, hakkında iyi dileklerde bulunulur. Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır (Akalın, 1990: 19-20).

Anonim bir tür olan dualar insanların kendisine yakın bulduğu kimseler için Allah'a karşı yaptığı olumlu duyguları içeren seslenmedir (Güleç, 2002: 50).

Beddualar ise çaresizlik ve acı duygularına maruz kalmış insanın rahatlamak sakinleşmek maksadıyla dile döktüğü, olumsuz dilekleri kapsayan sözlerdir (Kaya, 1997: 114).

Gaziantep esnafının söylediği dualar

- GEDU (Gaziantep Esnaf Duası)-1
Allah gün baylığı versin (ÖAA)
Günün bereketli, bol kazançlı geçmesi için söylenen duadır.
- GEDU-2
Allah satı Pazar vere (KK-63)
Malınız kolayca satılsın anlamındaki duadır.
- GEDU-3
Bir cebin altın bir cebin gümüş olsun (KK-2)
Çok varlıklı olasın anlamındaki duadır.
- GEDU-2
Muhannete muhtaç olmayasın (KK-2)
Allah ihanet eden, nankör kişiye muhtaç etmesin anlamındaki duadır.
- GEDU-3
Siftah gişi oğlundan, bereket Allahtan (KK-3)

Günün ilk alışverişini ben yaptım, bereketini Allah versin anlamındaki duadır.

- GEDU-4

Hayırlı olsun (KK-63)

Aldığın mal sana hayır getirsin anlamındaki müşteriye edilen duadır.

- GEDU-5

Bereket versin/Bereketini gör (KK-63)

Yapılan alışveriş neticesinde müşteri ile esnafın birbirlerine karşılıklı ettiği duadır.

Gaziantep esnafının söylediği beddualar

- GEB (Gaziantep Esnaf Bedduası)-1

Dilenemez dilenci olasın (ÖAA)

En kötü en muhtaç duruma düşesin ancak onu bile yerine getiremeyesin anlamındaki bedduadır.

- GEB-2

Ekmek atlı sen yayan olasın (ÖAA)

Kazancın hayatını idame etmeye, en temel ihtiyaçları bile gidermeye yetmesin anlamındadır.

- GEB-3

Kepeği kesilesice (KK-63)

Rızkın kesilsin anlamındadır.

- GEB-4

Malınla malamat ol (KK-63)

Kazandığın malla rezil ol onun hayrını görme anlamındaki bedduadır.

Gaziantep esnafı alışveriş neticesinde müşteriye genellikle "hayırlı olsun", bereket versin gibi kalıplaşmış ifadelerle sözlerle iyi dileklerini söylemektedir. Bu sözler çoğu aman düşünülmeden adet olduğu üzere dile getirilmekte olsa da esnaf ile müşterinin alışveriş gerçekleşse de gerçekleşmese de birbirlerine dua etmeyi ihmal etmedikleri görülür. Özel iletişimlerin gerçekleştiği, müşteri ile esnaf arasında samimi bir muhabbet olması gibi durumlarda müşteriye karşı ve esnaf birbirine karşı Gaziantep ağzına özgü dualar dile getirmektedir.

Esnaf dua etmeyi alışkanlık haline getirmiştir ancak beddua etmek hemen hemen hiçbir esnaf tarafından doğru bulunmamaktadır. Bu durumun arkasında beddua etmenin günah olduğu inancı, bedduanın sahibine döneceği düşüncesi ve ahilik olgusuna aykırı bir davranış olduğu fikri vardır.

5.1.7. İşyeri Adlandırmaları

Doğadaki tüm varlıkların, cisimlerin bir adı vardır. Bu adları tespit eden ve inceleyen bilim dalı "adbilim" pek çok alan ile ilgilidir. Adlandırmalar toplumun sosyopsikolojik durumunu göstermesi bakımından halk biliminin çalışma alanı içerisinde kendine yer bulabilir. Günümüz Gaziantep esnafının meslek folkloru ele alınırken esnafın işyerine ad verirken hangi amaçları göz önünde bulundurduğunu tespit ve tasnif etmek gerektiği görülmüştür.

Bütün varlık ve nesnelerin isimlerinin tespit ve tahlil edilmesi başta adbilim olmak üzere pek çok sosyal bilimin ilgi alanına girmektedir. Son yıllarda bu konuda yapılmış çalışmalar çoğalsa da bunların yeterli olduğu söylenememektedir. Adlandırma konusunda yapılacak her türlü çalışma adbilim alanına büyük katkı sağlayacaktır (Kaya, 2008).

Gaziantep esnafının işyeri adlarını birtakım inanç ve dileklere bağlı olarak verdiği görülmüştür. Bu inanç ve dileklerin tespit edilebilmesi açısından derlenen işyeri adları verilmiş sebebine bağlı olarak Doğan Kaya'nın aynı konuyla ilgili çalışmasından hareketle şu başlıklar altında tasnif edilmiştir;

1. İsim ve soy isime bağlı adlandırmalar
- 2.Dileklere bağlı adlandırmalar
3. Zevklere bağlı adlandırmalar
- 4.Dikkat çekmek amacı ile yapılan adlandırmalar
- 5.Konuma bağlı yapılan adlandırmalar
6. İnanca bağlı adlandırmalar
7. Televizyondan etkilenilerek yapılan adlandırmalar
8. Milli duygulara dayanarak yapılan adlandırmalar
9. Gurbet düşüncesiyle yapılan adlandırmalar
10. Markaya bağlı adlandırmalar
- 11.Yabancı sözcüklerle yapılan adlandırmalar
12. Yabancı sözcüklere tepki olarak yapılan adlandırmalar
13. Kısaltmaya bağlı adlandırmalar
14. Yapılan işe uygun adlandırmalar
15. Ortaklık sonucu yapılan adlandırmalar
16. Ömür ile ilgili adlandırmalar

1. İsim ve soy isime bağlı adlandırmalar

a. Kişi adlarının konulması

- Kendi adını koyma: Kuaför Ümmet / Servet Kitabevi /Memik Dede Künefe /Bakırcı Mehmet /Terzi Emre / Muzaffer Pastanesi /Demirci Mehmet /Bakkal Mehmet
- Kız evladın adını koyma: Damla Döner / Sena Müzik / Butik Lila / Deniz Ticaret /Güneş Giyim / Melek Tuhafiye / Sudem Kitap
- Kız kardeşin adını koyma: Nur Kasap-Et
- Oğul adı koyma: Deniz Gıda / Harun Gıda / Murat Tuhafiye /Taylan Market
- Torun adı koyma: Kübra Zücade / Elif Gıda
- Yeğen adı koyma: Selçuklu Yemeni / Güler P.V.C

- Dede/ baba mesleğine izafeten ad koyma: Atılğan Tenekeci / Asım Kumaş / Yemenici Hayri Usta
- b. Soyadlarının konulması Genç Kuyumculuk / Türkoğlu Restoran, / Titizoğulları Baharat / Küpeli Fotoğrafçılık / Selçuklu Silver Kuyumculuk / Önkol Gayrimenkul / Satıloğlu Ayakkabı /Yücel Büfe / Çetinkaya Market /Samanlıoğlu Oto Tamir, / Bayrak Fıstıkçılık / Samanlıoğlu Oto Tamir / Yıldırım Elektronik / Özdemir Elektrik /Gündüz Giyim / Aksal Gümüş / Cankater Cevizcilik / Coşkun Emlak /Çalışkan Gıda
- c. Lakaba ve sülâle adına bağı ad verme: Terzi Remzi Yüzbaşı

2. Dileklere bağı adlandırmalar: Akiksir Temizlik: beyazlık ve ölümsüzlük fikri ile / Döner Evi: müşterinin kendi evinde hissetmesi fikri ile / Bizim Kasap: müşteriye samimiyet duygusunun geçmesi için / Karınca Yuvası: Kazancın bol olması için / Altın Kapı Kırathanesi: insanlara olumlu hisler uyandırması için / Zirve Pastanesi: emsalleri içerisinde en iyi olma arzusuyla / Aktif Kozmetik: işyeri sahibinin kişiliğini sembolize etmesi için /Harun Gıda: işyeri sahibi oğlunun rızkının bol olduğu düşüncesiyle dükkânın da bol rızıklı olacağına inanmıştır.

3. Zevklere bağı adlandırmalar: Fıstık Market: İşyeri sahibinin eşiyle hoş gidecek bir kelime olarak tercihi sonucu seçilmiştir / Cadde İstanbul: İstanbul sevgisini dile getirmek için / Başpınar Gıda: Sözcüğün kulağa hoş geldiği fikriyle /Gaziantepspor Pide Fırını: Gaziantepspor taraftarlığı sebebiyle

4. Dikkat çekmek amacı ile yapılan adlandırmalar: Kristal Erkek Kuaförü

5. Konuma bağı yapılan adlandırmalar: Binevler Tavukçuluk / Güvnevler Pide Fırını / Gazi Akademi Spor / Karacaören Ekmek Fırını (Semt) / DentCafe (Dişçi Karşısı) / Üniversite Ocakbaşı / Karataş Et Tavuk

6. İnanca bağı adlandırmalar: Tevhit Cıvata

7. **Televizyondan etkilenilerek yapılan adlandırmalar:** Çiçek Taksi / Asmalı Konak Kafe
8. **Milli duygulara dayanarak yapılan adlandırmalar:** Osmanlı Kuyumcu, / Antik Ahşap
9. **Gurbet düşüncesiyle yapılan adlandırmalar:** Şanlı Edessa Karo
10. **Markaya bağlı adlandırmalar:** Osmanlı Alüminyum
11. **Yabancı sözcüklerle yapılan adlandırmalar:** Wellnes Erkek Kuaförü / Adres&Dolche Life / Eko Center
12. **Yabancı sözcüklere tepki olarak yapılan adlandırmalar:** Tera Ayakkabı (eski dilde ayakkabı demek) / Pörfekt Berber (İngilizce kelimelerin tercih edilmesine tepki olarak)
13. **Kısaltmaya bağlı adlandırmalar:** Y.F. Restoran (Karı-Koca Baş Harf) / Simmar / HNF Giyim / Alpeda Giyim
14. **Yapılan işe uygun adlandırmalar:** Mihenk Kuyumculuk / Ütücü Kuru Temizleme / 90+3 Playstatiton / Taş Bakırcılık / Zirkon Gümüş / Kırmızı Tarak
15. **Ortaklık sonucu yapılan adlandırmalar:** İkizler Bakkal: İkiz kardeşlerin ortaklığına bağlı olarak / Kardeşler Gıda: Ailedeki tüm kardeşlerin birlikteliğine bağlı olarak
16. **Ömür ile ilgili adlandırmalar:** İkinci Bahar Ekmek Fırını

Gaziantep'te 112 adet işyeri isminden hareketle esnafın işyerine isim koyarken hangi amacı gözettiği tespit edilmiştir. Esnafın kendi ismini, bir yakınının ismini ve soy ismini dükkâna isim olarak koymasının daha yaygın olduğu görülmüştür. Esnaf kişisel tutum ve inançlarına göre de işyerleri adlarını belirlemiştir. İşyeri adlandırmasında

dükkânın bereketini etkileyeceği inancıyla bazı dilek ve temenniler de ad olarak seçilmiştir. Hem dikkat çekmek hem de kendi kimliğini müşteriye sezdirmek amacı da işyerleri adlarının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Dükkân isimleri ile esnaf müşteriye ilk mesajın vermiş olur. Bu sebeple işyeri adları seçilirken hem işyeri hakkında bilgi verecek hem de müşterinin kültürel algısında karşılık bulabilecek adlar tercih edilmiştir. Müşterinin ve esnafın düşünce dünyasına dair önemli ipuçları veren işyeri adlandırmaları bu sebeple sadece bir tabela olmaktan daha fazlasıdır. Müşteriye sadece belirli zamanlarda değil her zaman açık ve gizli mesajlar ileten işyeri adları o bölgedeki kişilerin sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyleri, düşünce yapısına dair önemli veriler elde edilmesini sağlar.

İşyeri adlarını işyeri sahipleri vermiştir ancak bu isimlerin bir yakının tavsiyesi ile de tercih edildiği görülmüştür. Çoğunlukla bir yüksekokul bitirmemiş olan Gaziantep esnafından önlisans veya lisans mezunlarının işyerine daha sıra dışı bir ad vermiş olduğu görülmüştür. Bu adlar çoğunlukla günlük yaşamda az kullandığımız sözcüklerden ve yabancı kökenli kelimelerden tercih edilmiştir. Ayrıca eğitim seviyesi daha yüksek olan esnafın işyerine ad verirken uğur, bereket gibi bireysel bir amaçtan daha çok toplumsal bir mesaj arayışında olduğu tespit edilmiştir.

Adlandırmalar neredeyse her zaman iki kelimedenden teşekküldür. İkinci kelime işyerinin ne ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Birinci kelime için işyerine takılmış esas isimdir diyebiliriz. Birinci kelime esnafın dilek ve temennileri ile müşteriye iletmek istediği mesaja göre seçilmiştir.

5.2. SÖYLEMELİK TÜRLER

Türkü ve mani Türk Halk Edebiyatının en yaygın türlerindendir. İnsanı ilgilendiren her konuda dile getirilen ve duyguya uygun ezgisi olan türküler ve yine her konuda söylenen maniler insanlar arasında iletişimin de vesilesi olmuştur.

Gaziantep esnafının meslek hayatı etrafında tespit edilen türkü ve mani örnekleri bu bölümde yapısal ve işlevsel yaklaşımla ele alınmıştır.

5.2.1. Türküler

Doğumdan ölüme kadar yaşanan kişisel duygu, düşünce ve hayallerle birlikte toplumda iz bırakan her türlü olayın dile getirildiği ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşmuş zamanla anonimleşmiş kendine has ezgisi olan manzum ürünlere türkü denir (Yakıcı, 2007a: 44).

Güzel ve Torun'a göre türkü teriminin kaynağı Türk sözcüğüdür. Anadolu Türk edebiyatının en eski türlerinden olan türkünün anlamı Türk'e ait demektir. Sözcük olarak Türk kelimesinin sonuna nisbet eki (i) getirilerek oluşmuştur, kelime zamanla türkü biçimine girmiştir. Türküler, halk edebiyatının çeşitli ezgilerle söylenen biçimlerindendir (Güzel ve Torun, 2003: 366).

Boratav düzenleyicisi bilinmeyen halkın sözlü kültüründe oluşup zamanla içerik ve biçiminde değişikliklere uğramış ezgili şiirler açıklamasıyla türküyü tanımlar (Boratav, 1997: 163).

Doğan Kaya'ya göre "Halkın ruh hâlini, derdini neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir." (Kaya, 2004: 148).

Türkü ile ilgili yapılmış pek çok tanım vardır. Bu tanımların yapılan çalışmayla alakalı tarafı biçim özelliklerinden ziyade içerdiği anlamdır. Türküler ezgisi ve sözleriyle halkın tüm duygusunu ve değerlerini yüklenmişlerdir Gaziantep esnafından mesleki konularla derlenen türküler şu şekildedir;

GET (Gaziantep Esnaf Türküsü) -1

Haşıl türküsü (KK-2)

Alatirik söndü kalkın haşıla

Haşılı getirin çökün başına

Çifte kurşun değsin nezzik taşına

Gözlerin kör ola ölesin usta

Ölesin ölesin ölesin usta

Ölmeden mezara giresin usta

Haşıl parasıynan bulgur kaynattık

Mangal maşasıynan saçım kıvrattık

Ustamın düğnünde avrat oynattık

Gözlerin kör ola ölesin usta

Ölesin ölesin ölesin usta

Ölmeden mezara giresin usta

Ustamın giydiği samanı sarı

Ustam seni soksun al gızıl arı

Ustam paran yoksa etme bu kârı

Gözlerin kör ola ölesin usta

Ölesin ölesin ölesin usta

Ölmeden mezara giresin usta

Bir direzin çektim sarı sedirlik

İçinde kırıldı zavallı mekik

Acerini almaya yok ki metelik

Gözlerin kör ola ölesin usta

Ölesin ölesin ölesin usta
Ölmeden mezara giresin usta

Gumbuzunu karataştan getirdim
İşleyemedim direzini batırdım
Altı ayda üç topunu yatırdım
Gözlerin kör ola ölesin usta

Ölesin ölesin ölesin usta
Ölmeden mezara giresin usta

Hafta başı gelsin parayı alak
Otombile binek sahreye gidek
Haşıl parasını yiyek bitirek
Gözlerin kör ola ölesin usta

Ölesin ölesin ölesin usta
Ölmeden mezara giresin usta

Haşılıcılar üşmüş ustanın izine
Nalet olsun kör ustanın yüzüne
Gara duman çöksün öbür gözüne
Gözlerin kör ola ölesin usta

Ölesin ölesin ölesin usta
Ölmeden mezara giresin usta

Haşıl Türküsünün Hikâyesi

Gaziantep'te kadınlar ve kızlar evin bütçesine katkıda bulunmak için eskiden haşıl işinde çalışırlarmış. Daha gün doğarken sokak lambalarının (alatiriklerin) sönmesiyle birlikte işbaşı yapılır, zor olan dokuma işi sırasında kadınların elleri kesilir ve kanarmış. Ham iplik Gaziantep'li kadınlar tarafında işlendikten sonra dokumaya hazır biçimde ustaya teslim edilirmiş. Bazı ustalar hafta başında parayı ödeyemez çeşitli mazeretlerle ödemeleri aksatır sonuçta da haftalıkları ya çok geç öder ya da ödeyemezmiş. Bu durumdan dertli olan bayanlar çok zahmetle az para kazandıkları bu meşakkatli işin sonucunda sitem ve beddualarla ustalarına ithafen bu türküyü söylemişler (KK-5).

GET-2 Çulha Çukurda mısın?(Mazırık, 2016: 178)

Çulha çukurda mısın?

Be kele çulha

Gaygıda fikirde misin?

Yandım kele çulha

İşin gücün rasgele

Çulha mekik sallıyor

Be kele çulha

Tezgâh tın tın atıyor

Yandım kele çulha

İşin gücün rasgele

Acından garnı doyar

Be kele ulha
Bir parmak balı yalar
Yandım kele ulha
İşin gücün rasgele

ulhanın tepesinde
Be kele ulha
Mis kokar nefesin de
İşin gücün rasgele

adır altı minare
El ettim nazlı yâre
Ana gurban ben gurban da
Setire pantollu yâre

GET-3 Helvacı Helva (Öztelli, 1972: 514)

Helvacı helva
Kendir tohumlu helva
Şeker lokumlu helva

Altunsun akçalarda
Çiçeksın bahçalarda
Tenin yerde ürüsün de
Urban da bohçalarda

Söğütte ot bitmez mi?
Çağırsalar gitmez mi?
Ah senin o elinden de
Çektiklerim yetmez mi?

At gapıda gapıda
Yüreğim tıkırdıda
Yârin gelmiş deseler
Beş lira vur gutuda

GET-4 Sahre Türküsü (Ersoy, 2002: 97)

Söğütler yeşillendi
Alleben vakti geldi
Al yorum leğenini
Edelim çiğ köfteyi

Humanızın sırası
Ver harfene parası
Hiç gönülden çıkar mı?
Bu sahrenin sefası

Meyveler oldu yorum
Nurgana benim yolum
Toplanın uşak gidek

Hepeze köfte yorum

Çıksorutun zamanı

Elin yoktur imamı

Zevk olunca kaçılmaz

Göze batan zamanı

Olur lolaz piyazı

Yanında tatlı bazı

Üstüne sucuk bastık

Başladı Antep yazı

Tutluk vakti dediler

Eşeklere bindiler

Ver elinizi yollar

Tutla kaymak yediler

Tutun gölgesi koyu

Türkoğlu soyu sopu

Antep denen gazinin

İşte bunlardır huyu

GET-5(Ersoy, 2002: 96):

Sabahları garbi değer çimene

Öğlen bile güneş değmez tepene

Esnaı burda saıre eder her sene

Usta ırak dil-şâd eden Alleben

Halk bilimi ürünleri değerdendirilirken meydana gelmiş ürünlerin oluşıtuğı bağlama bakılması gerekmektedir. İşlevsel halk bilimi kuramı halk bilimi ürünlerini açıklarken bu ürünlerin işlevlerini değerdendirir (Çobanoğlu, 2010: 243). Halk bilimi ürünlerinin kendilerinden ziyade oluşıtukları ve aktarıldıkları bağlamı kendisine çıkış noktası seçmiş olan İşlevsel Kuram halk bilimi ürünlerinin neden, ne şekilde ve hangi ortamda yaratıldığı, kim tarafından dinlendiğı gibi hususları ele almaktadır (Ekici, 2004: 119). Folklorun işlevleri konusunda en önemli sınıflandırmayı yapan kişı W. Bascom'dur. Bascom folklorun eğlendirme, geleneğın sürdürölmesi, eğitim verme ve kişisel/toplumsal baskılardan kurtulma olmak üzere dört işlevi olduğunu belirtmiştir (Bascom, 2010: 71). Folklorun bu dört işlevine İlhan Başgöz (Başgöz, 1996: 1-4) protesto işlevini de ekleyerek toplumda tabii halde bulunan zengin-fakir, zalim-mazlum, yöneten-yönetilen gibi hiyerarşının halk bilimi metinlerine yansıyarak bu metinlerde alt sınıftan olanların kendilerini ifade etmelerini bulmanın mümkün olduğunu belirtmiştir.

Gaziantep esnafını konu edinmiş türkülerin tamamı hece ile söylenmiştir. Haşıl Türküsü dörtlüklerden ve kavuştak bölümlerinden, Çulha Çukurda mısın türküsü beş mısralık bentlerden oluşmuştur Helvacı Helva türküsü üç mısralık bir bent ve üç dörtlükten mürekkeptir. Sahre türküsü ise yedi dörtlükten oluşmuştur. Gaziantep esnaf türkülleri için folklorun işlevleri hakkında şunlar söylenebilir;

- Bütün türkülerde olduğu gibi esnaf türkülerinin de temel işlevi eğlenmedir. Hareketli olarak söylenen bu türküler hem dinleyen kitleye hem de söyleyen kişıye iyi vakit geçirmesini sağlamaktadır.
- Folklorun ikinci işlevi olan kültürel değerdelerin aktarılması esnaf türkülerinde ifade bulmuştur. "Ölesin Usta" adıyla da bilinen yedi bentlik "Haşıl Türküsü"nde usta-ırak ilişkisinin ne şekilde işlediğı türkü içine kaydedilmiştir. "Çulha Çukurda mısın" ve "Helvacı Helva" başlıklı türkülerde de dokumacılık ve helvacılık ile ilgili bilgilerin aktarımı söz konusudur. Türkülerde bahsi geçen mesleklerle ilgili hiçbir bilgisi olmayan kişiler bu türkülleri doğal ortamlarda

dinleyerek mesleklerin sahip oldukları özellikler hakkında bahsettikleri konulara aşına olurlar. Böylece türkülerde gizlenmiş değerlerin ve bilgilerin yeni nesle aktarılması tamamen doğal yollarla gerçekleşmiş olur.

- Teknolojinin hayatımızı kolaylaştırdığı bir gerçektir ancak teknoloji sebebiyle eskiden kullanılan malzemeler artık kullanılmaz olmuştur. Daha yavaş üretim yapan makineler, hammaddenin eşyaya dönüşene kadar geçirdiği aşamalar, bu aşamaların her biri için gerekli olan ve meslekten mesleğe farklı bir adla anılmış çırak, kalfa gibi yardımcılar da unutulmaktadır. Bu açıdan esnaf konulu türküler tarihi bir belge olarak kabul etmek doğru olacaktır. Türkülerde bahsedilen mesleklerle ilgili bilgi edinilmek istendiğinde bu metinlere bakmak çok büyük bilgi sahibi olunmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca bu türküler Gaziantep yöresine has sözcükleri içermeleri açısından da değerlidir.
- Folklorun dördüncü işlevi olan kişisel ve toplumsal baskılardan kurtulma işlevinin metinlerde ne şekilde geçtiği farklı yorumlarla yapılmıştır. Türkülerde yaşanan sıkıntıların ince bir dille ifade edildiği görülür. "Haşıl Türküsü"nde bir çırağın ustasına hitaben sitemi mevcuttur. Dizelerde çırak ustasının talimatlarından ve iş yükünün fazlalığından bunaldığını ifade etmektedir. "Helvacı Helva" türküsünde ise sevdiği helvacı olan kişinin sevdası için çektiği sıkıntıları naif bir dille anlattığı görülür.
- İlhan Başgöz'ün folklorun işlevlerine eklediği protesto işlevi "Haşıl Türküsü"nde usta-çırak ilişkisinde alt sınıftan olan çırağın bu durum karşısında başkaldırması olarak değerlendirilebilir. İş yükü altında ezildiğini anlatan çırak beddualarla ustasının ölmesini istemektedir.

5.2.2. Maniler

Mani sözünün kaynağı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Birçok araştırmacı kelimenin Arapça "ma'na"dan geldiğini ileri sürerken Türkçe kökenli bir sözcük olduğunu ileri sürenler de vardır. Tek dörtlükten ve genellikle yedili heceden

oluşan manileri anlam küpü olarak değerlendirmek mümkündür. İlk iki mısranın ahengi sağlamak amacıyla söylendiği durumu da göz önünde bulundurulduğunda maniler iki mısra içinde bireysel ve toplumsal pek çok duygu ve bilgiyi içeren en küçük halk şiiri türüdür. Türküde olduğu gibi insanı ilgilendiren her konuda söylenen maniler toplumda çok çeşitli bağlamlarda dile gelmektedir.

Maniler çeşitli törenlerde, toplantılarda, inanış ve adetlerin arasında mektuplara yazılan rumuzlu manilerle haberleşme gibi bir işlev de üstlenmiştir (Başgöz, 1957: 225). Ayrıca manilerin, saya gezme, hıdrellez, nevrüz, yağmur duası, çömçe gelin, köy seyirlik oyunları gibi tören ve toplantılarda ritüel kalıntısı taşıyan sözlerle söylenildiğini görüyoruz (Başgöz, 1957: 230-241).

Halk arasında son derece yaygın bilinen bir tür olan maniler çok çeşitli konularda söylenmiştir dolayısıyla esnaflıkla ilgili mevzuları içeren maniler de bulunmaktadır. Gaziantep'te esnafı konu almış olan şu maniler derlenmiştir.

GEM (Gaziantep Esnaf Manisi) -1:

Veresiye veremem

Ardın sıra gelemem

Gelsem bile bulamam

Bulsam bile alamam (KK-63)

GEM-2:

Verme malın veresiye

Akar gider kara suya

Baş yarılır kol kırılır

Sulh ederler yarısıya (KK-63)

GEM-3:

Antep işi işlerim

Terzi benim müşterim

Ben terziye gidersem

Kol saati isterim (KK-57)

Tek dörtlükten oluşan ve anlamsal olarak son iki dizesinde toplumsal, bireysel pekçik bilgiye erişilebilecek bir tür olan maniler söyleyiciye ve dinleyiciye hoş vakit geçirmesini sağlar. Gaziantep'te derlenmiş esnaf konulu derlenen manilerin hepsi folklorun eğlence işlevini yerine getirmektedir.

Erman Artun nasihat veren maniler için "uyarıcı mani" tanımını yapmıştır (Artun, 2007: 27); “Öğüt manileri toplantı anında veya törenlerde yanlış davranışta bulunanları uyarmak ya da doğru olanı anlatmak için söylenir. Maniler örf, âdet ve geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarımını sağlamak yönüyle işlevseldir. Bu tür manilere uyarıcı mani adı verilir. Maniler insanların o anki ruhsal durumlarını anlatmak veya belli konularda dinleyenleri bilgilendirmek ve hoşça vakit geçirmek amacıyla söylenir. İmeceyle iş tutma ve tarımla ilgili işlerde maninin işi kolay kılma işlevi vardır. Genç kızlar ve kadınlar genellikle sevgilerini, meramlarını anlatmak, konuşma isteklerini belirtmek, dilek tutmak, sitem ve özlemlerini belirtmek, ayrılığın hüznünü hafifletmek, eğlenceli zaman geçirmek için mani söylerler. Maniler duyguların söylenmesi, insanları güldürmesi, eğlendirmesi, işi kolay kılması, eğitim, örf, âdet, gelenek aktarımının sağlanması, birlik beraberlik ve dayanışmayı arttırması, kültürün sözlü yolla aktarılması dışında, duyguları dışı vurma aracı olması, dert, meram anlatarak rahatlama yönleriyle işlevseldir.”

Derlenen manilerden GEM-1 ve GEM-2 Artun'un tanımında olduğu gibi uyarıcı mani niteliğindedir. Esnafın alışverişlerinde veresiye vermesinin onu zarara uğratabileceği öğütlenmiştir. Bu maniler kültürel değerlerin aktarılması ve toplumsal değerleri taşıma işlevini de yerine getirmektedir.

5.3. ANLATMALIK TÜRLE

Anlatma esasına dayanan türler Türk sözlü edebiyatının gelişim sürecinde tarihi eskiye dayanan ve hala fonksiyonlarını sürdüren metinlerdir. Efsane, masal, halk hikâyesi, fıkra ve memoralardan oluşan bu türlerden Gaziantep'te esnaflıkla ilgili anlatılar yazılı ve sözlü kaynaklardan tespit edilmiş, bu metinler işlevsel kuram bağlamında değerlendirilmiştir.

5.3.1. Efsane, Masal ve Hikâyeler

Toplumun hayal dünyasında doğarak ağızdan ağza yayılan ve olağanüstü özelliklere sahip hikâyelere efsane denir (Türkçe Sözlük, 1969). Efsaneler aslı olmayan hikâye, saçma-sapan söz ve meşhur olmuş hikâye olarak da tanımlanmıştır (Devellioğlu, 2006: 245).

Daha geniş bir tanımla bir doğa hadisesini, bir varlığın oluşunu, tabiat değişikliğini akla uymayacak şekilde olağanüstü anlatmalarla aktaran hikâyeye efsane denir. Efsanenin temelini teşkil eden olay toplumun hayal dünyasında değişerek, kulaktan kulağa, ağızdan ağza yayılır ve nesillere aktarılır (Özön, 1954: 74). Gaziantep esnafını çeşitli yönlerden konu edinmiş efsanelere sözlü kaynaklarda rastlanılamamıştır. Bu efsaneler yazılı kaynaklardan derlenmiştir:

GEE (Gaziantep Esnaf Efsanesi)-1

Helal Para İle Yapılan Tapınak

“Alleben suyu, üzerinde istasyon caddesi geçen kendi adındaki köprüden son 250-300 metre kadar aktıktan sonra sol kıyısında bir tapınağın önüne gelir. Bu tapınağın adı Ali Nacar Camiidir.

Tanrı, dere ile yüz yıllarca komşuluk eden temel taşlarını dile getirse kim bilir neler neler anlatacaklardır. Buna tanrısal bir olanak bulursa birkaç gün konduğumuz olan Yunus Emre'yi Şeyh Cemaleddin Yusuf'u, torunu fıkıh bilgini Şeyh Zülfün Ün' sorarım. Âleme Ayni'nin hocası Şeyh Hüsameddin'den, Bali oğlu İbrahim'den söz açarım. Aksak Timur' un, Karayusuf un Gaziantep' e gelişlerinde neler

yaptıklarını danışırım. Fakat asıl sorum Camiinin kurucusu Ali Nacar'ın kim olduğu, camiyi nasıl yaptırdığı olacaktır.

Sağır ve dilsiz taşları bir yana bırakarak halkın arasına karışalım, soruyu onlara yöneltelim.

Bakın halk ne diyor:

Ali adında bir naçar yıllardır biriktirdiği para ile bir tapınak yaptırmak istiyor. Bu düşüncesini din adamlarına açıyor. Söz birliğiyle böyle kutsal bir yapıt için harcanacak paranın helal olması gerektiğini belirtiyorlar. Bu söz üzerine Nacar Ali'nin içine haram karıştı mı diye düşünmeye başlıyor. Olabilir ya, belki para sayarken fazla almıştır veya müşterilerden birinin ucuz gereç kullandığı halde iyisi gibi para vermiştir. Belki alıcının toyluğundan yararlanarak baskın fiyatla satış yapmıştır. Böylece parasının içine haram karışmıştır.

Nacar Ali düşünür, taşınır, sonunda, bir deneme yapmaya karar verir. Bir yalankoz ağacının içini ustalıklarla oyar altınları içine doldurur. Ağzını fark edilmeyecek biçimde kapatır. Havaların yağışlı, derenin taşkın bir zamanında bu ağacı derenin içine atar. İçi dolu bu yalankoz ağacını sular sürükleyip götürür.

Aradan aylar geçer Nacar Ali tevekkül içinde bekler. Bir gün dere köylü bir adam dükkânından içeri girer, omzundaki yalankoz ağacından kesilmiş bir parçayı yere atar, budan sabanındaki eksik bir yerin yapılmasını ister. Sonra şu sözleri söyler:

Çok sağlam kurşun gibi ağır bir ağaç.

Ali Nacar dereye attığı ağacı hemen tanır. Yüreği sevinçle kabarır. Köylüyü gönderdikten sonra ağacın kapağını çıkarır, altınları çekmecesinin içine doldururken hem biriktirdiği paraların helal olmasının hem de camii yaptıрмаğa başlama arifesinde olmasının sevinci içinde Tanrıya şükreder (Güzelbey, 1994: 19).

GEE-2

Tah Pekmezinin Zengin Ettiği Köylü

“Gaziantep’in Geneyik köyünde Ahmet Ağa adında bir adam varmış. Her yıl elde ettiği üzümleri pekmez pişirir 4 teneke tutan bu pekmezleri eşeğine yükletip Halep’e gider, orada satar, elde ettiği paraların bir bölümüyle evi için ufak tefek alır, kalanını da kemerine doldurarak köyüne dönermiş.

Ahmet Ağa Halep’e gidişlerinden birinde pekmez ve üzüm komisyonculuğu ile uğraşan bir adamla arkadaş olmuş. Halep’e her gidişinde doğru onun dükkânına varır, pekmezini bu adamın eliyle sattırır. Köylünün doğru, tok sözlü ve tok gözlü bir adam oluşu Haleplinin pek hoşuna gitmiş. Ondan komisyon almaz, malını yüksek değerle satmaya çalışır.

Köylü bir kez Halep’e gidişinde armağan olarak büyükçe bir satıl Tah pekmezi götürürmüş.

Ahmet Ağanın armağanından duygulanan Halepli tüccar bu gelişinde onu evine götürmüş. Böylece aralarındaki dostluk günden güne güçlenmiş. Ahmet Ağa her seferinde bu hediyeyi unutmaz o da dostunun evine yemeğe götürürmüş. Ahmet ağanın her yemeğe gidişinde evin donatım ve döşemesine şaşkın şaşkın bakışları, duygulardan gelen soruları, Halepliye pek etkilemiş. İşte bu yemeklerden birinde konuğunu evinin bahçesinde sık gül ağaçları içinde, gizli özel şifreli bir anahtarla açılan mahzene indirmiş. Küpler ve kavanozlardaki altınları, mücevherleri göstermiş. Ahmet ağanın bu varlık karşısında ağzı açık kalmış.

Böylece aradan yıllar geçmiş. Her yıl bu yolculuğunu sürdüren Ahmet Ağa son kez gidişinde Halepli tüccarın iş yerini kapalı bulmuş. Komşularından sormuş, önce kendisinin sonra karısının öldüklerini, Mallarının Beytûlmala geçtiğini, evinin de iki gün sonra açık arttırmayla satılacağını öğrenmiş. Hemen hükümetin satış görevlisine koşmuş, Alıcı olduğunu, evi görmek istediğini söylemiş. Her başvuranla birlikte eve gitmekten usanan görevli anahtarını kendisine

vermiş, evin bulunduğu yeri de tanımlamış, Ahmet ağa kaç kez yemek için gittiği evi kolayca bulmuş. Dış kapıyı açıp arkasından iyice kapattıktan sonra doğruca mahzenin bulunduğu yere gitmiş. Bir hayli uğraştıktan sonra şifreyi çözüp mahzene inmiş. Altın ve mücevherlerin biraz daha artmış olduğunu görmüş. İhaleye katılacak kadar parayı ceplerine koyduktan sonra oradan ayrılmış. Açık arttırmaya giderek evi satın almış. Sonra Geneyik köyündeki çoluk çocuğunu Halep'e getirmiş tüccarın evine yerleşmiş. Bir süre sonra büyük bir han yaptırmış. Bu varlığa pekmez sayesinde eriştiğinden hanın adını Pekmez Hanı koymuş. Söylendiğine göre Halep'te şimdi (Hanı Dibis) diye anılan ünlü han bu imiş (Güzelbey, 1994: 51).”

GEE-3

Bu Meydan Buğdayla Dolmazsa Kanla Dolar

“Şimdi olduğu gibi Battal Beyin kaymakamlığı zamanında da istifçilik, karaborsacılık, halkın sırtından geçinen kötü insanlar varmış, Battal demir bilekli bir yönetici olarak bunlara göz açtırmazmış. Bir yıl Antep'te zahire kıtlığı olmuş. Arasa uşağı denilen zahire tüccarları tahılları saklayarak el altından yüksek fiyatla satmak yolunu tutmuşlar. Bunu haber alan Battal Bey bir gün adamlarıyla birlikte buğday pazarına gelmiş. Bunu gören Arasa uşakları çevresini sarmışlar. Battal bey elindeki bastonu ağaca vurarak:

Ey arasa, buğday isterim buğday, yarın bu meydan tahıl dolmazsa kanla dolacaktır, diye haykırmış. Hemen orada birden idam sehpası kurdurmuş.

Battal bey oraya gelmeden önce kimlerde ve nerelerde tahıl bulunduğunu öğrendiğinden gerekirse bu yerlere baskın yaparak bunları ortaya çıkaracak olanağı varmış. Arasa uşakları Battal beyin gücünü bildiklerinden ertesi günü buğday pazarına gelenler alanın tahıl çuvallarıyla dolu olduğunu görmüşler (Güzelbey, 1994: 38)

GEE-4

Tusbağa

“Kaplumbağa arasa uşağı imiş. Tahıl ölçerken hile yaptığından yarımلاغası başına geçmiş, tusbağa olmuş (Güzelbey, 1994: 80).”

GEMAS (Gaziantep Esnaf Masalı)-1

Hasırcı Padişah

Bir varmış bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş. Horasan’da bir padişah varmış. Padişah’ın çok yaşlanan baş veziri artık görmez olmuş. Babası zamanından kalma devlete hizmet etmiş bir kimse olduğundan bir türlü görevden çıkaramazmış. Bir gün sabrı tükenmiş. Veziri çağırarak şu emri vermiş.

Lala, şu altını al. Senden bir koyun isterim. Etinden kebab isterim, koyununu diri isterim, altınımı geri isterim. Bunu yapmadan yanıma gelme demiş. Vezir:

-Baş üstüne Sultanım demiş. Buyruğu nasıl yerine getirerek düşünerek uzaklaşmış. Buyruktaki gizli amacın kendini görevden uzaklaştırmak olduğunu sezmiş. Yol hazırlığı görerek başkentten ayrılmış. Günlerden bir gün bir köye gelmiş. Harman yerinde bir ağacın altında dinlenirken yanına kendisi gibi yaşlı bir adam gelmiş. Biraz hoşbeşten sonra, vakit dar akşam olduğundan yemek yemek, geceyi geçirmek üzere evine çağırılmış. Padişahın buyruğunu anlatmış. Köylü:

-Benim çok akıllı bir kızım var. Belki bu işin üstesinden o gelir, demiş. Kızını çağırıp padişahın buyruğunu ona da anlatmış. Kız biraz düşündükten sonra demiş ki:

-Bundan kolay ne var. Bana bir altın ver, sen gerisine karışma. Vezir sevinçle altını vermiş. Kız altını babasına uzatarak:

-Bana çok tüylü bir erkek koyun satın al demiş. Yaşlı köylü kızının bu isteğini hemen yerine getirmiş. Kız koyunun yününü kırmış, yıkamış, eğirip ip yapmış. İpi bitkilerden elde ettiği boyalarla birkaç renge boyamış. Sonra güzel bir seccade dokumuş. Pazar’a götürüp bir

altına satmış. Öbür yandan koyunun yumurtalarını çıkartıp kebab etmiş. Vezire:

-İşte altının geri, koyunun diri, etinden de kebab demiş. Yaşlı adam kıza bin dua ederek sevinç içinde ayrılmış. Doğru başkente dönerek padişahın önüne çıkmış. Parayı, koyunu kebabı sunmuş, olup bitenleri anlatmış. Bunun üzerine padişah:

-Git, Tanrı'nın emriyle bu kızı eşim olmak üzere bana iste, demiş. Vezir yeniden köyün yolunu tutmuş. Kızla görüşerek padişahın evlenme isteğini anlatmış. Kız şu kesin yanıtı vermiş:

-Bir sanat biliyor mu? Bilmiyorsa padişah olsa bile evlenmem demiş. Vezir gerisin geri padişahın yanına dönmüş. Kızın koşulunu anlatmış. Padişah önce kızmış. Sonra sarayına bir hasırcı ustası çağırarak bu sanatı öğrenmiş. Vezir üçüncü kez kızın yanına yollanmış. Padişahın sırf kendisiyle evlenmek için hasırcılık öğrendiğini söylemiş. Evlenme önerisini tekrarlamış. Sonunda evlenmişler Kız padişahın yalnız eşi değil, iyi bir danışmanı olmuş (Güzelbey, 1994: 92).”

GEMAS-2

Üç kafadar

“Biri fırıncı, biri köşker öbürü de boyacı kalfası olan üç arkadaş birlikte düşer kalkarlarmış. Bir gün kahvede oturup konuşurlarken en gençleri olan fırıncı kalfası:

-Arkadaşlar ömrümüz hep dükkânlarda kahve köşelerinde, geçiyor. Usandık bu yaşantıdan birlikte bir gezintiye çıkalım demiş. Bu öneri öbürlerince benimsenmiş. Konya'ya gitmeye karar vermişler. Hemen ertesi günü yola çıkmışlar. Yatsıdan sonra Konya'ya ulaşmışlar. Bir han odasına inmişler. Yataklarına uzandıktan sonra aralarında şöyle bir konuşma geçmiş:

Fırıncı: Bu büyük kentin padişahının kızı pek güzel olmalı. Bu has kahve gibi kızla evlenmek isterim.

Köşker: Biz esnaf takımı kimseleriz. Padişah kızının nazını çekebilir miyiz? Padişah hazinesinin kapılarını açsa da cebimi, koynumu altınla doldursam. Şu yoksulluktan kurtulsam.

Boyacı: Bakıyorum da ikinizde hayal içinde yaşıyorsunuz. Hiç padişah kızı baldırı çıplak birine verir mi? Hazinesini önüne gelenin kapışması için açar mı? Ben padişah'tan değil Tanrı'dan isterim. Kısmette varsa olur.

Delikanlılar biraz daha konuştuktan sonra uyurlar. Sabahleyin henüz yataklarında iken odalarının kapısı vurulur. Kapı açınca saraydan padişahın kendilerini isteyen buyruğunu bildiren askerlerle karşılaşılır. Askerlerin önüne düşerek saraya varırlar. Hemen padişahın önüne çıkarılırlar. İki yanında vezirleri, komutanları bulunan padişah gelenleri süzdükten sonra şöyle konuşur:

-Kimsenin ışık yakmamasını emrettiğim halde dün gece neden bu emre uymadınız? Delikanlılar şu yanıtı verirler:

-Hana geç vakit geldik. Kimse bize böyle bir emriniz olduğunu söylemedi. Yoksa buyruğunuza karşı gelmek haddimize mi? Padişah gene söze başlamış:

-Gece emrim yerine getirilip getirilmediğini anlamak için bütün kenti dolaştım. Sizin yattığınız odadan ışık geldiğini görünce kement atarak pencerenin yanına çıktım. Konuşuklarınızı dinledim. Konuşuklarınızı yeniden tekrar ediniz. İnkârın boşuna olduğunu anlayan delikanlılar, sıraya geceki konuşuklarının tıpkısını tekrarlar. Sonra padişahın kendilerini bağışlamasını dilerler. Salonda herkes sonucun ne olacağını beklerken, padişah emir subayına kızını alıp yanına getirmesini haznedarına da köşkeri işaret ederek hazineye götürüp istediği kadar altın alması için buyruk verir. Biraz sonra gelen kızı fırıncı kalfasına verir. Çok geçmeden şalvarının iki ayağını düğüm yapıp içine altın doldurup omuzlayan köşker de önüne getirilir. İlk ikisine:

-İstediginizi aldınız. Haydi serbestsiniz. Üçüncüye de sana gelince sen Tanrı'dan istedin. Haydi, sana da o versin der, onu da

salıverir. Adamlar gittikten sonra üçüncüsünün bir padişah olduğu halde kendisinden hiçbir dilekte bulunmamasına kızmaya başlar. Sonra bir subayı çağırarak şu buyruğu verir:

-Antep yönüne giden, üç kişi var. Az önce önümden çıktılar. Hemen yanına yeteri kadar asker al, onlara yetiş. Bunlardan birinin yanında kızım bulunuyor. Öbürünün de omzunda para dolu şalvarı yüklü. Birisi de boş gidiyor. İşte bu üçüncüsünün kafasını kes getir.

Subay ve askerler yola çıkmada olsunlar, iki ayağının içi altın dolu şalvarı taşımakta güçlük çeken, çabuk yorulan köşker, boyacıya:

-Gel arkadaş, şunu nöbetleşe taşıyalım, bir ayağındakinin içi senin öbürü de benim der. Boyacı bu öneriyi kabul eder. Askerler yanlarına geldiklerinde altını götürme nöbeti boyacıda bulunduğundan boş giden fırıncının kafasını keserek dönerler. Böylece iki erkek, bir kızdan kurulu kafiye yollarına giderlerken önlerine taşkın bir dere çıkar. Köşker bir geçit bulayım diye suyun derinliğini yoklarken ayağı kayarak dereye yuvarlanır. Dalgalar sürükleyip götürür. Suların çizdiği anafolar için de kaybolur. Hem altın hem kız kısmetini isteyen boyacıya kalır.

Boyacı ilk önüne çıkan köyde üçüne beşine bakmadan 3 tane iyisinden beygir alır. Birine altını yükler. Öbürlerine de kendisiyle kız binerek yolculuklarını sürdürür. Günlerden bir gün Antep'e yetişirler. Boyacının ilk işi, iyi bir ev kiralayıp kızla evlenmek olur. Bundan sonra bir iş yeri açar, ticarete başlar. Hangi mala el attıysa kazanır. Az zamanda memleketin en zengini olur. Bu sıra karısına, babasının sarayının planını çizdirir. Kısa zamanda bunun her yönüyle tıpkısını yaptırır. Öbür yandan yoksullara el uzatır. İflas durumunda olan tüccarları kalkındırır. Herkese yardım ve iyilik eder. Ünü bütün yurda dağılır.

Bir gün Konya padişahına, kendi sarayının bir tıpkısının Antep'te bulunduğu haberi verilir. Bu haber padişaha kızını hatırlatır. Artık yaşlandığından yerine oğlunu oturttarak ve kimliğini gizli tutarak geziye çıkar. Bir gün Antep'e ulaşır. İlk işi kendi sarayına benzeyen

yapıyı görmek olur. Şaşkınlık içinde kalır. Yapının sahibini görmek üzere yerini arayıp bulur. Boyacı ilk bakışta kayınbabasını tanır. Hemen el altından evine şu haberi yollar.

-Akşam bir misafirim var, babanın en çok sevdiği yemekleri yap. Yemek sofrası, misafir odası babanın sarayındakinin aynısı olacaktır.

Akşam konuğunu alarak evine götürür. Padişah dış kapıdan içeri girince evin bölümleri dış görünüşünden daha çok şaşırtır onu. Kızının bu evde bulunduğu hakkında kuşkuları daha da artar. Konuk odasında biraz dinlendikten sonra yemek salonuna buyur edilir. Sofraya oturduktan sonra:

-İçinde bulunduğum şu kuşkular çözümlenmeden yemeğe el sürmeyeceğim der. Bu sırada kızı içeri girerek kucığına atılır. Bir yandan yemek yenirken bir yandan da karı koca yanından ayrıldıktan sonraki olup bitenleri anlatırlar. O zaman Padişah:

-Tövbeler olsun yarabbi! Ben padişahlık gururuyla kaza ve kaderin önüne geçmeye çalıştım günahlarımı bağışla diye Allah'a yalvarır (Güzelbey, 1994: 76).”

GEMAS-3

Yumurta Parası

“Henüz motorlu araçların bulunmadığı çağlarda kişiler ve nesneler hayvanların sırtında taşınırdı. Bu kişi, nesne ve hayvanların oluşturduğu topluluklara ”kervan” adı verilir. Hayvanların adlarına göre katır kervan, deve kervan, hatta eşek kervanı denilirdi. Ama uzak yerlere giden asıl ticaret malları taşıyan kervanlar yol üstünde ki kent ve kentçiklere uğrayarak uzak yerlere gider gelirlerdi.

Vaktiyle bu kervanlardan birisi Antep’e uğramış, Gezici tüccar katırcılarından birisi getirdiği malları satıp yenilerini aldıktan sonra kentten ayrılırken kenardaki bakkallardan birinden 40 yumurta alır. Bir konak sonra yumurtaların parasını vermediğini anlar. Ödemeyi unuttuğu parayı ayırarak bununla uğradığı yerde Antepli bakkalın

hesabına mal alıp satmaya başlar. Aldığı her mal umulmayan kazançlar sağlar. Zamanla birkaç kuruşluk yumurta parası küçük bir sermayeyi oluşturur. Birkaç yıl sonra kervancı tüccarın yolu yeniden Antep'e düşer. Hana inip yüklerini ambara yerleştirdikten sonra ilk işi yumurta satın aldığı bakkalı aramak olur. Bakkalın ölüp, dükkânı oğlunun işletmekte olduğunu öğrenir. Genç bakkal bulup tanışır. Babasından nasıl yumurta aldığını parasını ise vermediği unuttuğunu, onun hesabına parayı çalıştırdığını ve birkaç kuruşun böylece birkaç bin kuruş olduğunu, bu parayı kendine vereceğini anlatır. Genç bakkal, tüccar katırcının bu doğru davranışından ötürü teşekkür eder. Tüccar katırcı ertesi günü parayı getirmek üzere ayrılır.

Kervancı ayrıldıktan sonra konuşmayı baştan sona izleyen kötü adamlardan birisi, delikanlıyı bir yana çekerek:

- Oğlum aklını başına topla 40 yumurta kuluçkaya konsaydı, her birinden 15-20 tane piliç çıkar, bunlar büyüyerek her biri 2-3 yüz yumurta doğurur, böyle böyle bunların bedeli on binlerce kuruşa ulaşır. Katırcının sana verdiği para deveye kulak. Vereceğinden fazlasını iste. Aptallık etme der. Çocuğu dediği gibi yapması için kandırır. Ertesi günü gezici tüccar katırcı geldiği vakit bakkalın kötü ruhlu adamdan öğrendiği sözleri duyunca şaşırır, sonra kızar. Vermek istediği parayı bir kez daha önerir. Kabul edilmeyince çekip gider.

Kötü ruhlu adam bir kez de delikanlıyı mahkemeye başvurması için kandırır. Hatta önüne düşerek kadıya götürür. Böylece yumurta davası mahkemeye geçer. Yargılama başlar. Kadı bu davayı bir türlü çözüme bağlayamaz. Uzatma yolunu tutar. Gezici tüccar katırlarını, mallarını satıp davanın sonucunu beklemeye başlar.

Bu ilginç dava kentin her yanında duyulur. Sonucu nasıl olacak diye meraklı bir bekleyiş başlar. Böylece aylar ayları kovalarken, bir gün kadı elinde ibriği abdest almaya giderken mahkeme avlusunda oynayan çocuklardan birinin şöyle seslendiğini duyar:

Getirin o yumurta davasının yanlılarını.

Kadı olduğu yerde oturur, çocukların oyununu izlemeye başlar. Kadı yerinde bulunan çocuk, davalı ve davacıyı dinledikten sonra duruşmanın bittiğini söyler ve kararını şöyle açıklar:

Yolda yenmek üzere alınan yumurtalar haşlanmıştı. Haşlanmış yumurtadan civciv çıkmayacağından davacıya, ancak yumurtaların satış zamanındaki bedelinin ödenmesine, paranın çalıştırılmasından elde edilen bölümün beytülmale verilmesine hükmolundu.

Bu kararı duyan kadı, ibriğini bıraktığı yerde unutarak mahkemeye koşar. Hemen yumurta davasının zanlılarını çağırır, çocuk kadıdan öğrendiği gibi karar verip davayı bitirir (Güzelbey, 1994: 61).”

Bir sistemin uyumlu şekilde işleyebilmesi için oluşturulmuş nicel sonuçlara işlev denilir. Sistemin mevcudiyetini sürdürebilmesi için bir takım ihtiyaçları gidermek ya da somut sonuçlar ortaya koymak gerekir. Diğer durumda sistem ortadan kaybolur. Sosyal yapı dâhilindeki işlevler gizli işlevler, açık işlevler ve kapalı işlevler olarak sınıflanır (Çobanoğlu, 2003, 63).

Bascom halk biliminin işlevlerini şu şekilde belirtmiştir;

- Eğlenme ve eğlendirme,
- Kültürün onaylanması, ritüellerin ve kurumların doğrulanması,
- Özellikle okuma-yazması olmayan kültürlerdeki eğitim işleri,
- Kabul edilmiş davranış biçimlerini sürdürme işlemini yerine getirir (Bascom, 2010: 71).

Bilge Seyidoğlu halk biliminin bir kolu olan halk edebiyatı içindeki efsanelerin işlevlerini dört maddede toplamıştır;

- Gelenek ve göreneklerin koruyucularıdır,
- Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı, nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin ederler,
- Efsaneler, etrafında teşekkül ettikleri yerlere bir mana kazandırır, onlara başka bir gözle bakmamızı sağlarlar,
- Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır (Seyidoğlu, 2005: 271-272).

Yazılı kaynaklardan derlenen esnaf konulu anlatılarına bakıldığında bunların esnafın ahlaki değerlerini ıraklara nasihat etme işlevini üstlendiğini ve mesleki kurumu da korumayı amaçladığı görülmektedir. Efsanelerde helal-haram, iyi-kötü gibi durumlar net bir şekilde işlenmiştir. Boratav'ın efsane sınıflandırmalarına (Boratav, 1992: 100) göre "Dinlik Efsane" özelliğini taşıyan Helal Para ile Yapılan Tapınak adlı efsanede camii inşa etmek isteyen Nacar (Marangoz) Ali biriktirdiği paranın tümüyle helal kazanç olduğundan emin olmak için parayı içini oyduğu bir ağacın içine yerleştirir ve dereye bırakarak para helalse kendine döneceğine inanır. Bu efsanede haram lokmanın bütün helali zehirleyeceği, en küçük miktarda dahi haram yemekten kaçınılması gerektiği öğütlenmektedir.

"Tah Pekmezin Zengin Ettiği Köylü adlı tarihi efsanede Gaziantep'te bir köylü tüccar ile Halepli tüccarın doğru ve dürüst temellere dayanan alışverişlerinin arada dostluk oluşmasına sebep olduğu, dürüst ve hilesiz hareket eden, hediyeleşmeyi ihmal etmeyen köylü tüccarın bu sayede zengin olduğu anlatılır. Efsanenin mutlu biten sonu ile genç nesillere ticarete dürüst davranılması gerektiği öğütlenmektedir. Ayrıca Pekmez Hanı'nın tarihini de anlatan bu efsane efsanelerin "oluştukları yere anlam kazandırma" işlevine hizmet ettiği görülmektedir. Kişilerim yaşamına anlam kazandıran efsaneler bir taraftan da etrafı korur, doğanın tahribatını önler (Seyidoğlu, 1998: 424). Bu efsanede de Pekmez Hanının varlığı efsanelerin koruyucu işlevine işaret etmektedir.

"Yumurta Parası" başlıklı masal Boratav'ın masal tasnifine göre (Boratav, 1982: 139) realist bir metindir. Yumurta satın aldığı bakkala yumurtaların bedelini ödemeyi unutan ve bunu sonradan hatırlayan gezici tüccarın bu parayı ayrı bir sermaye şeklinde çoğaltarak yıllar sonra iyi birikimle sahibine iade etmek için gelmesi ancak vefat eden bakkalın oğlunun kötü kimselerce aklının çelinerek bu paradan daha fazlasını istemesi sonunda kadiya intikal eden olayın açgözlülük eden bakkalın oğlu aleyhine çözülmesi anlatılır. Bu efsanede açgözlülük etmenin sakıncalı ve zarar doğuracak bir davranış olduğunu topluma nasihat etmektedir.

Gaziantep'te esnaf konulu olan bir diğer efsane zamanın yöneticisi ile Gaziantep'te tüccarların ilişkisini anlatan "Bu Meydan Buğdayla Dolmazsa Kanla Dolar" efsanesi Battal Bey'in, kıtlık zamanında Gaziantep'te esnafın elindeki malları daha yükseğe satmak için gizlediklerini öğrenmesi üzerine tehditkâr ve gözü pek tavrı ile bu

durumu ortadan kaldırması anlatılmaktadır. Efsanede halkı kandırmayı ve zor durumda bırakmayı tüccarlardan yasaklayan bir olay örgüsü vardır. Soylu kişilerin yerleşik düzene başkaldırmasını konu edinmiş bu efsane esnafa alışverişte kar etmeyi her şeyin üstünde görmemek gerektiğini ifade eder.

Değişim dönüşüm efsanesi özelliği taşıyan Tusbağa başlıklı efsane kaplumbağanın doğuşunu açıklar. Efsaneye göre hilekâr bir çirak terazinin tefesinin ters dönmesi ile kaplumbağaya dönmüştür. Kaplumbağa ağır hareket eden ve herhangi bir güzel özellik taşımayan bir hayvandır. Bu efsane ile hilekârlığın sakıncalı olduğu mesajı verilmektedir.

Hasırcı Padişahı Masalında bir meslek sahibi olmayan padişahla evlenmek için padişahın zanaatkâr olmasını şart koşan sıradan bir kızın hikâyesi anlatılır. Bu hikâye ile meslek sahibi olmanın padişahlıktan daha üstün tutulduğu görülür. Genç nesillere "altın bilezik" sahibi olmak gerektiği öğütlenir.

Üç kafadar başlıklı masalda fırıncı, köşker ve boyacı üç esnafın gezintileri sonucu başlarından geçenler anlatılır. Bu metinde işini Allah'a bırakan boyacı esnafın işlerinin rast gittiği, padişah kızıyla evlenmesine ve zengin olmasına kimsenin engel olamadığı anlatılır. Ayrıca boyacı esnaf kazandığı paralarla fakir fukarayı gözetir, zor durumdaki esnafa yardımda bulunur. Bu masalda her türlü iş için tedbirler alındıktan sonra Allah'a tevekkül edilmesi gerektiği ve insanlara yardım etmeyi ihmal etmemek gerektiği öğütlenmektedir.

Gaziantep esnafını konu edinmiş efsane ve masallara bakıldığında bunların Bilge Seyidoğlu'nun işaret ettiği toplumsal işlevleri çok yalın ve net biçimde üstlendiği görülmektedir. Sadece hoş bir hikâye olmaktan öte birçok anlamı ve görevi içinde barındıran bu metinler esnafın ahlaki değerlerini ve geleneklerini saklayan kıymetli varlıklardır.

5.3.2. Fıkralar

En basit tanımıyla "güldürücü kısa hikâyeler" olarak tanımlamanın mümkün olduğu fıkralar kültür gruplarının ve halkın olaylara bakış açısını, mizah anlayışını değerlendirebilmek için önemli ürünlerdir.

Fıkra kelimesi “Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü küçük hikâye” (Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 1995: 916) şeklinde tanımlanır.

Fıkra sözcüğü Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserinde küğ ve külüt kelimeleriyle karşılık bulmuştur. Kaşgarlı Mahmut bu kavramları halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey, halk arasındaki gülünç nesne" olarak açıklamıştır (Yıldırım, 1999: 3).

Çoğunlukla bir olay etrafında şekillenmiş, detay, betimleme ve hikâye etmekten uzak olan fıkralar giriş, gelişme sonuç bölümünü içinde barındıran kısa hikâyelerdir. Akıl sınırları içinde gerçeğe yakın biçimde meydana gelen bu hikâyelerde olay veya düşünce ile ilgili bilgiler ilk basamağı oluşturur. Tez ile karşı tezin çarpıştığı diyaloglar gelişme bölümünde yer alır. Bu zemin üzerinde hükme varılarak sonuca ulaşılır (Elçin, 1993: 567).

Hikâyesini gerçek yaşamdan almış bir olay veya fikir kısa ve yoğun anlatımla insani kusurları, sosyal ve günlük hayatın içinde gerçekleşen komik hadiseleri, toplumsal çarpıklıkları, zıtları ince bir mizah, kuvvetli bir alay yoluyla ele alan; bir fıkra tipine bağlı olarak nesir dilinde oluşturulmuş, sözlü edebiyat içinde teşekkül etmiş realist hikâyelere fıkra denir (Yıldırım, 1999: 3).

Anadolu'daki fıkraların büyük kısmı idareci ile halk arasında geçen olaylar üzerine kuruludur. Bu olaylarda halk genellikle idareciyle direk karşılaşmaz. Fikir, tavır, davranış kahramanın ağzından ifade edilir. Bu tür olayları konu edinen fıkralarda zorbalık, baskı, adaletsizlik, rüşvet gibi mevzular eleştirilir (Yıldırım, 1999: 5).

Toplumun kendine has birikimleri fıkralara konu olurken toplumsal ilişkilerin niteliği önemlidir. Toplumun yaşadığı acılar, sevinçler, umutlar halk edebiyatı ürünlerine dile getirilir. Büyük bölümü sosyal içerikli olan fıkralarda halkın mizah anlayışı kendini gösterir. Toplumun değerlerine ters düşen her türlü konu fıkralarda mizahi bir öge olarak yer bulabilir (Artun, 2011: 10).

Bütün hikâyesinde olay-tezat-muhakeme-sonuç bölümlerini içeren fıkroda yaşanan olaylarda kahramanların yaşadığı yer ve karşılaştığı durumdan kısaca bahsedilir. Çatışma veya tartışmanın yer aldığı bölüm tezat kısmını teşkil eder; bir tez ve bir antitez burada karşılaşır. Muhakemede tez ile antitezin çarpışmasından çıkan düşünce bir hükme ulaştırılır. Sonuç bölümünde ise karara varılır (Yıldırım, 1999: 8).

Fıkraların varyantlaştığı görülmektedir. Bir bölgede, yörede anlatılan fıkra bir başka bölgede farklı bir ad ve o yöreye ait fıkra tipi ile karşımıza çıkabilir. Zaman içinde bazı yöresel fıkra kahramanları unutulurken Nasrettin Hoca, Bektaşî gibi her bölgede bilindik bir kahramanı kişi kadrosuna dâhil eden fıkralar daha milli bir karaktere bürünebilmektedir. Bu değişimlerin nedenlerini Erman Artun şu şekilde açıklar (Artun, 2004: 152-153);

- Halk tarafından hoşagiden bir nüktenin başka bir bölgede de kendi yöresine ait fıkra tipi etrafında anlatılması
- Ahmaklıkla gibi hoşagitmeyen bir özellikle ilgili nüktenin, aralarında farklı konularda husumet bulunan iki köy ya da ilçe halklarının birbirlerine itham malzemesi olması
- Tanınmayan dar bölge tipinin geniş yörelerde tanınmaması nedeniyle daha yeni çevreye veya ünlü bir ada ilintilenerek anlatılması
- Bilindik bir tipin dar bölge tipine bağlanarak anlatılması
- Yabancı bir tipin milli veya yöresel bir tipe bağlanarak anlatılması
- Benzer özelliklerdeki iki fıkra tipinin birbirinin yerine anlatılması

Fıkralar konuları bakımından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Şükrü Elçin bu sınıflandırmayı şu şekilde yapmıştır (Elçin, 1993: 566).

- İdareciler ve yönetilenler arasında geçen fıkralar
- İnanç, ibadet, gelenek, merasim ve yasaklarla ilgili davranışlar üzerine fıkralar,
- Toplumsal, ekonomik ve siyasi görüş farklılıklarından meydana gelen çatışmaları konu edinen fıkralar.

Konularını hayattan alan fıkralarda konu sınırlaması yoktur. Fıkra konuları ile ilgili bir diğer sınıflandırma Boratav'a aittir (Boratav, 1997: 93):

Kişi kadrosunda bilindik bir halk tipi bulunan fıkralar: Bu tipler ya ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılan kişilerdir: Bekri Mustafa, incili çavuş gibi; ya da özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini temsil eden kişilerdir: Bektaşî, Tahtacı, Yörük gibi.

Meşhur bir fıkra tipi olmaksızın sıradan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar: Karıkoca, çocuklarla ana baba, uşak efendi, asker subay, vb. Hikâyeleri gibi. Şaşırtıcılığı ve eğlendiriciliği sadece açık saçık olmaktan gelen fıkralar da bu bölüme girer.

Fıkranın merkezinde her zaman insan vardır. Eğer bilindik bir fıkra tipinden bahsedilmiyorsa "adamın biri", "çocuğun biri" gibi ortak bir tip temsil edilerek fıkra oluşturulur. Gündelik hayatta karşılaşılan fıkraların çoğunda bu durum göze çarpar (Sakaoğlu, 1992: 77).

Fıkroda hem zamanda hem de mekânda belirsizlik vardır. Olaylar genellikle geniş bir coğrafya içinde (şehir, kasaba, köy, mahalle, sokak, han, ev dükkân, dağ ova, çayır, tarla, nehir, ırmak, dere, göl, deniz vb.) belirsiz biçimde anlatılır. Bu belirsizliğe rağmen fıkralardaki mekânlar hayatımızın bir bölümünde yer almış gerçek tabiat sahneleri olarak karşımıza çıkar (Yıldırım, 1999: 9).

Açık sade bir dille anlatılan fıkralarda halk diline ait sözcükler ince ve işlevsel şekilde yer alır. Yapmacılıktan uzak, ağır ve hantal olmayan sözcükler canlı bir anlatım sağlayarak ifadeyi güçlendirir. Kelimelerin mecaz ve yan anlamları, edebi sanatlar kullanılarak fıkra dilinde incelik ve zarafet oluşturulur. Kendi şiveleri ve bulundukları makama göre konuşan fıkra tipleri sayesinde onların psikolojik durumlarını ve yaşadıkları âlemi daha iyi anlama fırsatı dinleyiciye tanınmış olur (Yıldırım, 1999: 11).

Gaziantep'te esnaflardan derlenmiş fıkralar

GEF (Gaziantep Esnaf Fıkrası)-1

Zamanında keçecilik çok kıymetli bir meslekmiş. Bir yetimi minnet rica keçeci ustanın yanına şert koymuşlar. Oğlan beş on gün gelmiş sonra yok. Ustası merak etmiş evlerine uğramış:

Anası çıkmış kapıya;

-Bacı hayırdır bizim şeert hasta filan mı? İşe gelmiyor.

Anası:

-Yok, ustası bizim oğlan mesleği bellemiş artık. Teptin keçe, sivriltiltim külah ne var ki bunu yapmaya diyor

Usta:

-Bak ulan şeerde kendi öğrendiği yetmemiş anasına da öğretmiş (KK-2).

GEF-2

Bir gün adamın biri köpeğine tasma yaptırmak istemiş. Kūsget'e gitmiş bir demircinin yanına.

-Bizim ite tasma yaptırıcım diye ustaya söylemiş.

Usta:

-Gardaş ölçüsünü ver de yapıym, diye cevap vermiş.

Adam:

-Yorum ölçüyü nedicin gafana göre yap, demiş (KK-104)

GEF-3

Adamın biri fırına gider:

-Bana 399 ekmek ver

Fırıncı:

-400 versem olmaz mı?

Adam:

-Kim yiyecek o kadar ekmeği (KK-102)

GEF-4

Bir gün adamın teki diğetine sorar:

-Gardaş borcun var mıdır?

Adam:

-Evet, bakkal borcum var biraz diyince diğere adam devam eder:

-O değil namaz borcun var mıdır?

Adam cevap verir:

-O Allah ile benim aramda sana düşen ancak bakkal borcumu sormaktır (KK-103).

GEF-5

Üç arkadaş birlikte bakkala giderler. Birincisi bakkala:

-Bir lokum istiyorum der. Bakkal güç bela merdivenle üst raftan lokumu alıp verir. Alışverişin tamamlandığını sanmışken ikincisi de isteğini söyler:

-Ben de bir lokum istiyorum

Bakkal biraz sinirlenir çıkar yeniden lokumu alıp verir. Bu sefer daha inmeden üçüncüye:

-Sen de mi lokum istiyorsun? Üçüncü kişi hayır deyince bakkal merdivenden iner. Bu sefer üçüncü kişi:

-Ben iki lokum istiyorum (KK-111).

GEF-6

Bir gün iki deli kasapçılık oynamaya karar vermişler. Biri diğetine:

-Ben kasap olayım, sen de müşteri ol demiş. Diğere deli kabul etmiş.

Deli Müşteri:

-Bana iki kilo odun ver, demiş.

Deli Kasap:

-Şişeleri getirdin mi? Diye cevap vermiş (KK-29).

GEF-7

Bir gün esnafın biri oğluna da mesleği öğretiyormuş. Oğluna:

-Oğlum müşteri gelip elma ister de bizde olmazsa armut vereyim mi diye sor, omo isterse tursil vereyim mi diye sor, diyerek müşteriye seçenek sunmasını söylemiş. Derken babanın olmadığı bir günde müşteri gelmiş:

-Tuvalet kâğıdı alabilir miyim, demiş

Oğlan:

-Tuvalet kâğıdı yok zımpara kâğıdı versem olmaz mı, demiş (KK-111).

GEF-8

Eski dönemlerde bir Gayrimüslim tüccar Müslüman tüccardan borç alır ancak bir türlü ödemez. Yarın ödeyeceğim, haftaya ödeyeceğim, öbür ay ödeyeceğim diye Müslüman'ı oyalar. Ancak bir gün sabrı taşar ve kapısına dayanarak artık borcunu ödemesini ister. Aralarında bir tartışma çıkar. Müslüman artık neredeyse Gayrimüslim esnafı öldürecektir. Tam o sırada oradan imam efendi öğle ezanını okumak için camiye doğru gitmektedir. Borçlu tüccar can korkusuyla bağırır:

İmam efendi çabuk ol namaz vakti geçmek üzeredir.

-İmam cevap verir

-Sen Müslüman değilsin sana ne bizim ezanımızdan, ezan vaktinden

-Gayrimüslim cevaplar:

-Öyle deme bizim de içimizde biraz Müslümanlık var (KK-113).

GEF-9

Köylünün biri şehre gelmiş çarşıda dolaşıyormuş. Bir kuyumcu görmüş, vitrindeki altınları hayranlıkla seyretmeye başlamış. Kuyumcu köylüyü kıyafetinden dolayı hor görüp vitrin önünde durmasından rahatsız olmuş, kapıya çıkıp köylüye:

-Neye bakıyorsun öyle hemşerim, demiş

Köylü:

-Hiç dükkânda neler satıyorsunuz ona bakıyorum demiş

Kuyumcu alay ederek

-Biz eşek kafası satıyoruz

Köylü:

-Allah bol versin, işleriniz iyi gidiyor öyleyse

Kuyumcu:

-Nereden bildin?

Köylü:

-Baksana dükkânda seninkinden başka kalmamış (KK-4).

GEF-10

Hâkim borçlu esnafa sormuş:

-Neden borcunu ödemiyorsun?

Borçlu:

-Ödeyeceğim ama bana üç ay mühlet ver diyorum vermiyor beni üç yıldır böyle oyalıyor (KK-15).

Fıkralarda topluma ait değerlerin bazen üstü kapalı cümlelerle iğneleme yoluyla bazen açıktan söylendiği görülür. Toplumdaki herkes tarafından anlaşılabilir kadar

açık, kısa ve net ifadelerin bulunduğu, halka mal olmuş bir tür olan fıkralarda toplumsal değerler, örf ve adetler gizlenmiştir. Fıkralar az ve öz sözlerle anlatılmış toplumdaki somut bir değeri öğretene ve uygulamayı teşvik eden hikâyeciklerdir. Toplumun hayat felsefesini bulabileceğimiz fıkralar kültürün aktarılmasını sağlar.

Diğer halk edebiyatı türleri ile karşılaştırıldığında içinde mevcut olan espri ile fıkraların eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi daha kuvvetlidir. Güldürürken düşündüren fıkralar olduğu gibi sadece eğlenceli vakit geçirtmeye yönelik anlatılmış fıkralar da mevcuttur. Gaziantep'te esnafı konu edinmiş fıkraların hepsi eğlendirme işlevini yerine getirmekle beraber GEF-3, GEF-5 ve GEF-6'nın bir ders verme veya kültürün aktarılması gibi bir unsuru içermeyen sadece insanları eğlendirmeye yönelik olduğu görülür. Bu fıkralarda beklenmedik cevaplarla ve abartılı hikâyeye çekirdeği ile dinleyicilerin güldürülmesi söz konusudur.

Güldürürken düşündüren fıkralar toplumsal öğretileri, değer yargılarını, halkın felsefesini taşıma işlevini yerine getirir. Fıkralarda verilmek istenen mesajlar açıktan veya üstü kapalı dile getirilebilir. GEF-1'de bir mesleği öğrenmenin kısa zamanda mümkün olmayacağı mesajı kinaye yoluyla üstü kapalı biçimde anlatılmıştır. Oğlunun mesleği bir haftada öğrendiğini artık bir ustaya ihtiyacı kalmadığını söyleyen anneye usta "kendi öğrendiği yetmemiş annesine de öğretmiş" demektedir. Burada meslek sahibi olmanın zorluğu ve insanların bir mesleğin gerektirdiği beceriyi hafife almaları iğneleme ve alay yolu ile dile getirilmiştir. GEF-2'de köpeği için tasma yaptırmak isteyen bir kişi demirciye ölçü belirtmeden sipariş vermektedir. Bu fıkrada mesleğin inceliklerinin hiçe sayılmaması gerektiği mesajı anlatılmıştır. Toplumda insanların birbirlerine sormalarının doğru olmayacağı sorular vardır. Herkes birbirinin özel hayatına bir noktaya kadar müdahil olabilir. GEF-5'te iki kişiden biri diğerine namaz borcu olup olmadığını sormuş ve bu durumun kendisini ilgilendirmediği cevabını almıştır. Borç mevzusu Gaziantep esnafı arasında mahrem olan konulardandır. Hem borçlu hem de alacaklı bu durumu gizler; borcun verilmesi ve ödenmesi esnasında duruma kimsenin şahit olmaması sağlanır. Borç namus olarak görülür, zamanında ve söz verildiği gibi ödenmesine dikkat edilir. Bununla beraber ibadetin gizliliği de esnaf için önemlidir. GEF-5'te ibadet borçlarının Allah ile kişi arasında olduğu açıktan söylenmiştir. Bakkal borcunun sorulmasının ise edebe uymayan bir davranış olduğu gizli mesaj olarak dile getirilmiştir.

Fıkralar nasihat edilerek dinleyicinin bir ders çıkarması amacıyla da çeşitli bağlamlarda anlatılan sözlü kültür taşıyıcılarındandır. Bu haliyle yeni nesillerin eğitilmesinde önemli rol oynar. GEF-1'de usta-çırak ilişkisinin zanaat öğrenmek açısından kıymeti anlatılmıştır. Tecrübeler ve tavsiyelere dayalı olarak anlatılan GEF-7'de bir bakkal oğluna müşteriye memnun etmenin ve müşterinin ihtiyacını karşılamanın yolunu anlatmaktadır. Fıkralar insanlarda istendik davranışlar oluşmasını sağlamak için anlatılan hikâyelerdir. Kişilerin sosyal durumuna, mesleğine, eğitim düzeyine göre hareket etmesi gerekir. GEF-9'da bir köylüyü hor gören kuyumcunun köylüden aldığı cevapla beklenmediği bir duruma düşmesi anlatılır. Bu fıkrayla kişilerin hor görülmemesi gerektiği özellikle de esnafın müşteriye her zaman saygılı ve kibar davranması gerektiği öğütlenmektedir.

Halk arasında edep ve adaba uygun yapılması tavsiye edilen davranışlar olduğu gibi yapılması hoş karşılanmayan, eleştirilen davranışlar da vardır. Fıkralar bu davranışlarla ilgili bazen naif bir şekilde bazen sivri dille bu durumu eleştirir. Gaziantep teki esnaf konulu fıkralardan GEF-9'da fıkranın baskıdan kurtulma işlevi göze çarpar. Kendisini hor gören kuyumcuya ustaca karşılık veren köylü, kuyumcunun baskısından hazır cevaplılığıyla kurtulur. GEF-10' da ise toplum ve esnaf içinde gizliliğine, ödenmesine çok dikkat edilen borç konusu ele alınmıştır. Borcunu ödemediği için hâkim karşısına çıkan esnaf ters psikoloji yaparak alacaklının kendisine gerekli süreyi tanımadığı için borcunu ödemediğini dile getirerek baskıdan kurtulur.

Sonuç olarak toplumdaki olay ve durumların sonucunda nükteli bir dille anlatılan sözlü anlatı türlerinden olan fıkraların temel işlevi olan eğlendirmenin yanı sıra, yeni nesillere kültürün öğretilmesi, değerlerin taşınması ve toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevlerine de sahip olduğu ve işlevler Gaziantep esnaf konulu fıkralarda da var olduğu görülmüştür.

5.3.3. Esnaflıkla İlgili Anılar

"Anlatı" dilden dökülerek ifade bulan her şeyi içine almaktadır. Anlatı yazılı veya sözlü olsun bu genel özelliğe sahiptir. Anlatmaya layık bulunan konu anlatıcı tarafından kişi veya bir topluluk hedefi ile söze dökülür. Anlatma işi kişisel bir durum gibi dursa da aslında anlatıcının içinde bulunduğu topluma dair söz söylemesidir. Bu

sebeple anlatılarda toplumun değer yargıları anlatıcının kişisel yorumuyla birleşerek sergilenmiştir. Anlatıcı başka birisinin değer yargıları ve yorumu ile vücut bularak kendisine aktarılanları yeniden yorumlar. Bu şekilde nesiller arası bir iletişim meydana gelmiş olur. Anlatının icra edildiği ortam ne olursa olsun bir ahlak ve değerler sistemi olarak görülmelidir (Sever, 2008: 91).

Gaziantep'te esnafların anlattıkları ve esnaflığa dair bazı hatıralar sözlü, yazılı ve elektronik kaynaklardan derlenmiştir. Bu anlatılar çoğunlukla anı niteliğinde olduğu için esnaflığın geçmişteki durumu, algısı, bazı meslekler ve çarşılar da önemli bilgilerdir. Kişisel bakış açısıyla anlatılan bu hikâyeler çarşıları ve esnafı toplum gözünden görmeye yardımcı olmuştur.

GEAN (Gaziantep Esnaf Anısı)-1

Karakabir yokuşunun doğu yakasında bir mağara vardı. (Sumaklı Maddaa/Çukurova Garajı) Çayırtaşının otobüsleri de o Mağaradan kalkardı. Mağaranın içinde iplik fabrikası, tamirciler, dökümcüler (Sabri Küpeli), otobüs yapanlar (Abdullah Karuserci), kamyon kasası yapanlar (Şih Mehmet Koçum) vardı. Mağaranın derinliklerinde ise kendirciler çalışırdı. Direkçi pazarı ile at eşek gibi hayvanların satıldığı "hayvan pazarı" da bu mağaraya komşuydu. Nakliye ve taşımacılık at arabasıyla yapıldığı için bu hayvan pazarı oldukça canlı bir yerdi (KK-2).

GEAN -2

"Çocukluğumda annemin kalabalık olan ailemizin geçimine katkı sağlamak amacıyla evimizin bir köşesine alaca tezgâhı kurdurarak kamçılı tezgâhta alaca dokuduğunu bilirim (alaca kutnuya göre daha seyrek dokunan kumaş türü) masura sarım işlerine de evimizin bahçesindeki çıkırıyla kız kardeşlerim okuldan zaman buldukça yardım ederdi. Annem bu işi o zamanki adıyla Emir Ali hanında alırdı. Mekiği tezgâhın mekik yuvasına yerleştirir. Sonra da kamçı denilen saptan tutunarak dokuma işine başlardı.

Kamçı kolunu aşağı yukarı indirip kaldırırken de tezgâhın tefesine doğru kendini çeker, ayakları ile de tezgâhın çözüğü arasını açan “ayakcalık” denilen tahtalarına hiç şaşırmadan basardı. Ve tüm bu hareketleri büyük bir maharetle yapardı (www.diyarbakirlioglu.com).

GEAN -3

Tarihi bir mekân olan Kürkçü Hanı’nın yan tarafı Boyacı Camisine giden yola bakar, hanın o taraftaki duvarı geçmişte ipek açan ustalara (mezekçi) tezgâh vazifesi görürdü. Bizim evin pencereleri de oraya bakardı ve biz çocukluğumuzda o ustaları izlemekten büyük keyif alırdık. Sabah erkenden omzuna rengârenk ipek toplarını yüklenen usta önce Kürkçü Hanı’nın duvarına büyük demir kazıkları belli mesafelerde çakarak işe başlardı. Kazıklar arasına kelep (ip, yün veya ipek çilesi) halinde olan ipeği gerer, çalışmaya başlardı. Sekiz-on metrelik bir tezgâh haline gelen duvar yüzeyinde usta, ipeği tel tel işler, bir dolaşık bırakmazdı. Azim ve sabırla saatlerce bir kelep ipeğin dolaşğını açar o kelep düzelince elli santim boyunda bir sopa üzerine ipliği sarmaya başlardı; ama bu sarma öyle rastgele yapılmaz hepsi harika bir görüntü alırdı. Sıradaki ipek kelesi ile akşam saatlerine kadar çalışmaya devam eden mezekçi usta, işini alacakaranlıkta bitirir, birbirine bağladığı ipek toplarını omzuna atar, duvardaki kazıkları çeker, onları da yüklenir, başarılı bir günün yorgunluğu ve mutluluğu içinde işyerine dönerdi.” (Köylüoğlu, 2008: 57)

GEAN -4

Elmacı Pazarı ya da Almacı Bazarı... Elma zamanında kıymetli bir meyve ve aynı zamanda hediye idi. Uzun süre dayanan elma, ortadan dikine kesilen gaz tenekelerinin önüne cam takılarak elma vitrinleri yapılırdı. Bu şekilde elma satanların çok olduğu yer de Elmacı Pazarı olduğu için bu çarşıya ismini vermişti. Hatırlarım, abim askerden geldiğinde anamın ammisi Topal Mehmet Ali abesinin koynuna üç elma koyup anamın yanına "gözünaydın"a gelmişti. (KK-2)

GEAN -5

Neyse ki yeniden lokantalarda kalaylı tasla ayran, sahanda kebab vermeye başlandı da kalaycılıktan birkaç erbap kaldı. Evvelden çocukları bununla tehdit ederlerdi. "Bak okumazsan seni kalaycıya şeert veririm, akşama kadar kışını bir o tarafa bir bu tarafa sallar durursun ha" diye (KK-2).

GEAN -6

Küçükken Bekirbey Camisinin karşı sokağında Kırmızı Hoca'ya gittim. Ama bir adamdı. Hanımı ve kız kardeşi "halfe" idi. Biz ortada otururduk. Gevezelik edince "Hı Şükrü Aanın oğlu "der, kör olmasına rağmen yanında dikili duran uzun bir çubuk, "çaat" diye başına gelmesi bir olurdu (KK-2).

GEAN- 7

Zencirli Bedesten. Allah Rahmet eylesin; Hüseyin Paşa yaptırmış. Belediye Başkanı Hamdi Kutlar, kasaphane yapmış sonradan. Kapısında güzel bir kitabe:

Ede bu çarşayı Hak mahfuz.

Bayi Müşteri olan memnun.

Der Kusur-i Kemal tarihin (KK-2).

GEAN -8

Başka yerlere benzemez Antep'te kasaplık zor iştir. Hem et sat, hem yemek yap. Vurumluk iki kilo et, ilikli kemik de koymalıymış. Kürekten yuvalamalık, daraklıktan kebablık, döşten dolmalık, but kapağından kuru fasulyelik, boşluktan lahmacunluk-patlıcan kebablık, küşnemedi terbiyesiz kuşbaşı bunların hepsini bilmeli Antep'te kasap.

Evden salçaynan, kırmızıbiberi tepsiye kor, koltuğunun altına alır, kasaba gidersin ya da

-Memiiik, acı bize bi tepsi sovan kebabı, eyi bişey olsun aaşama misafirimiz var. Pişiriciye tembih et, koltukta pişirsin

-Ustaaa bi kilo lahmacın, samsaağını normal koymalıymış. Acı olmasın, uşaklar yiyemey. Saat 7 de ben geçiyken alırım. Yanına söörme de olsun. İşte bi iki kilo olsun. Saçma tavaşı, domates tavaşı, sovanlı nar bekmezli lahmacın, yaz lahmacını, kış lahmacını, etli etmek, Patatesli tava, Patlıcan kebabı, kilis tavaşı, sovan kebabı...

Bana yarım kilo çiğ küftelik, amma acı zırkta çek, Pazar günü, yarım kilo sebzeli kebablık, yarım kilo sucuk içi, bi kilo balcan kebablık, iki kilo kuşbaşı...

Geçen gün verdiğin et "gırç gırç" ediydi. Dişi miydi, neydi. Oğlan İstanbul'da okuy ya. Akşama otobosa verilici. Saat beşte hazır olsun. İki kilo lahmacın. Fırına tembih et, gevrek pişirsin, yüz yüze kapatmasın. Uzunlamasına katlasın.3 kilo da balcan sööttür acı yanına (KK-2).

GEAN-9

Babam eski halde kabzımalıdı. Sabah erkenden kalkar sabah namazına gider. Camiden çıkınca Tahmis Kahvesi'ne gider, ortalık aydınlanınca işyerine giderdi. Bir gün ısrarına dayanamadı, beni de götürdü. Önce boyacı camisine gittik. Oradan çıkınca arkadaşları ile beraber Tahmis'e gittik. Yüksekçe bir yerde yaşlı, beyaz sakallı dedeler oturuyordu. Babam da selam verip yanlarına oturdu. Beni de sevdiler. Beyaz sakallı birisi bana çay söyledi. Çayı tabağına az az döküp bana içirdi. Aralarında konuşuyorlardı. Falancanın unu bitmiş. Falancanın odunu yok gibi konuşup duruyorlar. O arada kimi masaya para koyuyor. Kimi odun göndereceğini, kimi buğday göndereceğini... Babam da birkaç telis (çuval) soğan, patates vs. göndermeyi vaad etti. Meğerse o insanlar mahallenin ileri gelenleri imiş. Haftada bir Cuma günü toplanır mahallelinin durumunu konuşur, yardım edilecekleri tesbit ederlermiş. O sırada bir yabancı, bir kenarda oturmuş

duruyordu. Birden bire yaşlı amcanın biri adamın yanına gitti ve adamın yüzüne bir tokat attı.-Sabah sabah ne bu halin? İki günlük dünyada ne bu efkâr bizim de neşemizi bozuyorsun dedi.

Adam Sivaslı olduğunu ve “çocukları perişan, bıraktım çıktım” dedi. O yaşlı dede düğmesiz gömleğinin içinden bir anahtar çıkardı. Oradakilere;

-Arkadaşlar, şahit olun Ağa cami yanındaki evimi bu adama hediye ediyorum. İşte anahtarı dedi ve anahtarı adama verdi. Adama bir miktar da para verdi.

-Git aileni getir, Allah kerim dedi. Ben tahminen o zamanlar 4 veya 5 yaşlarındayım. İşte o zamandaki insanlarımız. Bir de şimdiki zamana bakıyorum da hangi zamanda daha iyiydik. (KK-2)

GEAN-10

Her memlekette vardır. Bazı yerler şehrin tarihini yaşar. Arasa da öyle bir yer. Deyimlerde yer alır, atasözlerinde yer alır, anılarda yer alır. "Arasa'da dilenir, Uzun Çarşıda sadaka verir. Uzun Çarşıda biri yalan söylemiş, Arasa'ya varmış kendi de inanmış. Arasa, Uzun Çarşı, tiryakiysen cuvara taşı." Bir de "Arasa Allığı" var. Allık uzun direk demek. O zaman arasa da uzun direkler mi olurmuş acaba da, adama öyle sıfat takmışlar (KK-2).

GEA -11

Ermeniler gitmezden önce bu sanat yine Türklerin iştiğal sahaları içinde idi. Eskiden diğer sanat kolları gibi yemenici esnafı arasında da sıkı bir disiplin hüküm sürerdi. Rastgele herkes yemeni dikip satamazdı. Getirirse kavaflar almazdı. Usta olmak bir merasime tabi idi. Yemenici esnafı gelenekleri esnaf şeyhi tarafından yürütülürdü.” (Güzelbey, 1963: 78-92).

GEAN-12

“İnal ailesi ile Güllüoğlu ailesi birbirlerinden kız alıp vermişler. Antep’te adettir. Düğünden bir hafta sonra kız tarafı “el öpme” töreni yapar ve yeni evli çift başta olmak üzere dünürlerini davet eder. İşte el öpme töreni sırasında konuklara baklava ikram edilmiş. Baklavayı yiyen baba Güllüoğlu, çocuklarına dönüp yavaşça: “Bu baklavanın bir hatası var, bulana bir altın vereceğim” demiş. Tören bitip Gaziantep’in o zamanki daracık sokaklarından evlerine dönerken oğullar babalarından baklavanın neresinin kusurlu olduğunu öğrenmeye çalışmışlar. Birisi: “Kıvamı gevşek olmuştu” demiş. Baba, kafasını sallamış: “Hayır, iyiydi.” Bir diğeri: “Az pişmişti” diyecek olmuş, baba yine “hayır, bilemediniz” demiş. Oğullar üstelemişler: “Acı, kaymağı biraz fazla oluktu!” Baba, yine olumsuz anlamda kafasını sallamış. “Hamuru iyi açılmamıştı” çocuklardan en sonuncusunun söyleyeceği söz olmuş. Baba olumsuz kafa sallayınca devam ederek “Bilemediniz” Oğullar altından vazgeçip baklavanın neresinin yanlış olduğunu öğrenmek istemişler. Baba sonunda söylemiş: “Baklavayı yiyince hış etmeli, bu mıcık ediydi” demiş ve tartışma noktalanmış (Ünsal, 2009: 201-202).

GEAN-13

Tuzlucacı Zengin, "Doktor Abdulkadir de yiy bunnaan, dohuza (dokuza) galma sekizde gel" diyerek tuzluca satar, kahvelerde Hakiyeci İbo, Arasada Attar Gani, Elmacı Pazarında Pendirci Morey yanında Ekmekçi Nevres, Camide İmam Höddübüz Hoca, sokakta Fırfırcı Memik, "İngiliz innelerii, yayla sakızları" diye boynuna astığı tablada öteberi satan uzun boylu kör bir adam. Herkes birbirini tanır, bilir. Çarşıda herkes birbirine selam verirdi. Tevekkülü hırsından fazlaydı onların (KK-2).

Esnaflarla ilgili hem esnafın hem de halkın anlattığı hatıra anlatılar esnaflara karşı Gaziantep’lilerin fikirlerine ve duygularına erişmeyi sağlamaktadır. Anlatıcılar esnaflığın halk için kıymetinin farkındadır. Gündelik hayatta esnaflarla çok sık irtibat

içinde olan anlatıcılar esnaflığın geçmişteki durumuna ve eski esnafların samimiyetlerine özlem duymaktadırlar. Anlatılarda eski çarşı, semt, sokak, yokuş adları, esnaf isimleri nakledildiğinden bu anlatılar tarihe ışık tutmaktadır. Yine teknolojik gelişmelerle biçim değiştiren üretim araçlarının eski adları ve parçalarına dair bilgilere bu anlatılardan ulaşılabilmektedir.

5.4. TÖRENLER

Gaziantep esnaf sahresi geleneği Türkiye'de başka bir yerde rastlanılmayan törenlerdir. Ahiliğin izlerinin görüldüğü bu geleneğin tarihsel seyri ve günümüzdeki fonksiyonları esnaflardan edinilen bilgiler ile değerlendirilmiştir.

5.4.1. Esnaf Sahresi

Sahre sözcüğü Gaziantep'li için piknik anlamına gelir. Gaziantep halkı için sıklıkla uygulanan sosyal faaliyet olan sahreler çok çeşitli sebeplerle yapılmaktadır. Esnaf sahresi de sahre çeşitlerinden biridir. Aynı işle uğraşan kişilerin toplu halde pikniğe gitmesiyle gerçekleşen sahrede esnafın birbiriyle samimiyetinin çoğalması, küslüklerin giderilmesi amaçlanır. Günümüzde felsefesini ve özünü kaybetmiş olsa da tarihi çok eskilere dayanan bu gelenek hala gerçekleşmektedir. Esnaf sahre gününde kapısına "sahre dolayısıyla kapalıyız" yazısını asar.

Milli Mücadele yıllarından önce Gaziantep'te bazı meslek kollarının azınlıklarının elinde olmasından dolayı birçok meslek dalıyla Gayrimüslimler ilgilenmekteydi. Bu mesleklerin gâvur mesleği olduğunu söyleyen din adamları Müslüman çocukların o mesleklere verilmemesini tavsiye ediyorlardı. Çırak olarak işe yerleştiren Türk çocuklarına da gayrimüslim ustalar meslekleri öğretmek için çaba göstermiyor ayak işlerinde kullanıyordu. Cumhuriyetin ilanından sonra nüfus mübadelesi yapıldı. Müslüman ailelerin de aklı başına geldi ve ocuklarının meslekleri öğrenmesi için gayrete başladılar. Cumhuriyet ilanından sonra birçok alanda olduğu gibi esnaf ve sanatkârlar içinde de büyük bir gelişme yaşandı. Meslek kuruluşları esnafın birbirleriyle olan iletişimini çoğaltmak için yılda bir kez sahre düzenleyip kaynaşmayı sağlamayı amaçladı. Gelenek cumhuriyetin ilk senelerinden beri uygulansa da kıtlık yıllarında ara verildi. 1952 de madeni sanatlar derneği bu geleneği yeniden başlattı. Bu

organizasyon çok büyük olduğu ve izdiham yaşandığı için sonraki yıllarda her meslek grubu kendi arasında sahre düzenlemeye başladı (Ersoy, 2002: 98)

Esnaf sanatkârlar odaları birliği her meslek için sahre gününü belirler. Gelenek 1964'te ticaret ve sanayi kanunun ilgili maddesinde "esnaf arasındaki gelenek ve teamülün devam ettirilmesi" maddesiyle resmîyet kazanmıştır (Ersoy, 2002: 98)

Esnaflar içerisinde halkın her an karşılanma durumunda olan ihtiyaçlarını gören fırıncı, eczacı gibi işyerleri sahre günlerinde nöbetçi işyeri bırakır nöbetçi, kalacak esnafın belirlenmesi çarşı satmak diye ifade edilen açık artırma yolu ile belirlenir. Sahrede esnaflar sorunlarını konuşur, küslükler giderilir, resmîyet ortadan kalkar. Hatta ustalar çırak ve kalfalara ikramda bulunarak onları onurlandırır. Bu uygulama ahilik teşkilat içinde yer alan ziyafet toplantıları ile benzerlik gösterir (Ersoy, 2002: 98).

Gaziantep esnaf sahresi geleneğinin işlevinin günümüzde değiştii görölmektedir.

Gezerek, dolaşarak, dinlenerek geçiririm, ailemle beraber. Esnaf arasında bir şey yoktur. KK-7 // Esnaf sahresini genelde evde geçiririm. KK-14 // Eskide kaldığı için çok yapmıyoruz kalabalıkken yapılyordu ama şimdi yapmıyoruz. KK-16 // Herkes kendi ailesiyle gider. Eskiden toplu olarak gidilirdi şimdi o düzen kalmadı KK-18 // Daha önceleri bizim küçüklüğümüzde kavaklığa giderdik herkes tabağını kaşığını alırdı esnaf da koyun keserdi yemek yapılırdı. Ustalar üstte kalfalar aşığıda çıraklarda onların aşığısında. Şimdi esnaflıkla alakası yok kimsenin dükkânı kapatıyoruz herkes nereye giderse serbest. KK-20 // Bize artık tatil modunda dükkânı kapatıyoruz evde hanımla çocuklarla zaman geçiriyoruz. KK-21 // Esnaf sahresi önce oluyordu, şimdi kalmadı. KK-36 //Şimdi pek kalmadı ama önce yemek yapıp kavaklığa giderdik veya mangal yapardık KK-37 // Eskiden vardı bütün esnaf toplanıp Kavaklık Dülük baba gibi yerlere beş on dükkân birleşip sahre yapmaya giderdik ben o zamanları yaşadım. Artık millet tatile gidiyor bende bu sene mesela bodruma gittim.

KK-54 // Önceden vardı esnaf sahresi bütün esnaf toplanırdı kamyonlara binerdik ya dört yola ya da karpuz atana giderdik. Esnafın kalfası çırağı hepsi gelirdi esnaftaki herkes birbirinin çırağını kalfasını tanırdı. Ama şimdi esnaf sahresi yok. KK-55

Esnaf ve Sanatkârlar Odası tarafından belirlenen günlerde esnafın dükkânı kapatarak sahre yapma geleneği artık kaybolmaya başlasa da hala sahre benzeri etkinlikler yaparak esnafın kendi seçtiği arkadaşlarıyla görüşme adetlerinin devam ettiği de görülmüştür.

Güzel geçer görüşmediğimiz esnaflarla görüşürüz KK-4 // Esnaf arkadaşlarla pikniğe gidip eğlenirim KK-23 // Esnafarla toplanıp beraber gideriz KK-25 // Her yıl esnaflarla toplanıp sahreyi yaparız keyifli geçer KK-42 // Yılda bir kez gideriz bütün esnaf arkadaşlarımızla toplanırız güzel keyifli bir gün geçiririz KK-44. // Sahreye gider sohbet edip sorunları paylaşıyoruz KK-45 // İş arkadaşlarıyla yakın yerlere tatile gidiyoruz KK-47 //Arkadaşlarla birlikte beraberlik içinde yemek yeriz öyle geçiririz. Mehmet coşkun // Piknik tarzı yemekler düzenleriz. KK-61 // İş arkadaşlarımızla birlikte toplanıp ya denize ya pikniğe gideriz. Köfteler yapılır top oynanır. Havuz varsa havuza girilir. Çocuklar sallanır oyun oynar yani her türlü etkinlik yaparız. KK-63 // Arkadaşlarla gideriz sahreye. Orda kebab falan yaparız. Akşama kadar vaktimizi geçiririz. KK-65 // Toplanırsak iş yerindekilerle tatile gideriz. KK-68 // Pikniğe giderek arkadaşlarla eğlenerek. KK-73

Halk bilimi kuramları içerisinde İşlevsel Halk bilimi kuramı halk bilimi araştırmalarında yaygın olarak tercih edilen kuramlardan biridir. Frans Boas ve öğrencileri öncülüğü ile halk bilimi çalışmalarında bir kuram olarak kullanılmıştır. İşlevsel halk bilimi kuramının kurucuları B. Malinowski ve A. Reginald Radcliffe-

Brown'dur. Sonraları başka bilim adamları tarafından da geliştirilen bu kuram Macar halkbilimcisi Linda Degh'in "Masallar ve Toplum: Bir Macar Köylü Topluluğunda Hikâye Anlatımı" adlı eserinde ve Petr Bogatrev'in "Moravian Slovakia'da Halk Kostümlerinin İşlevi" adlı eserinde uygulanmıştır. İşlevsel Kuram halk bilimi araştırmalarında metinle beraber metnin anlatma ve dinleme fillerini ve oluştuğu çevrenin sosyo-kültürel durumunu esas almaktadır (Çobanoğlu, 2002: 236-238). Kuramın bir başka temsilcisi William Bascom'dur. Bascom'a göre antropolojistleri alakadar eden üç mesele vardır;

- Sosyal bağlam
- Kültürel bağlam
- Folklorun işlevleri (Bascom, 2010: 71).

Bascom üçüncü maddeyi de açarak folklorun dört işlevi olduğunu belirtmektedir.

- Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi
- Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi
- Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi
- Kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi

Bascom'un belirttiği folklorun işlevleri ışığında esnaf sahresi geleneği değerlendirildiğinde folklorun dört işlevinin de bu gelenekte gerçekleştiği görülür (Bascom, 2010: 71);

Sahre geleneği Gaziantep'in çok uzun bir geçmişe sahip olan, hala insanların düzenlediği bir etkinliğidir. Gaziantep'te sahreler amaçlarına göre farklı adlar almış ve düzenlenecek sahreye insanlar bu adla davet edilmiştir. Sahre yerleri olarak Alleben deresinin etrafındaki yeşillik alan olan Kavaklık, Gaziantep'in tarihte bilinen ilk yerleşim yeri Dülük Ormanı ve Burç Ormanı en sık tercih edilen sahre yerleridir. Son yıllarda belediye tarafından düzenlemeleri yapılan yeni piknik alanları da sahreciler için seçenek oluşturmuştur. Sahrelerde genç-yaşlı, kadın-erkek, büyük-küçük herkes kendine ait aktivitelerle güzel vakit geçirecek etkinlikler bulur. Yemekler yenir, oyunlar oynanır, sohbetler edilir. Gaziantep'liler sahrede genellikle mangal yapsa da kadınların katıldığı sahrelerde Gaziantep'e özgü yağlı köfte de çokça tüketilir. Geçmişte aynı meslek

grubundaki esnafın belirlenen yer ve tarihte katıldığı saherelede esnafın güzel zaman geçirmesinin amaçlandığı görülür. Eснаfla yapılan görüşmeler neticesinde de bu saherelede son derece keyif alındığı anlaşılmıştır. Günümüzde boyut değiştirerek, tatile gitme, aileyle zaman geçirme, akraba ziyaretlerinde bulunma veya esnafın kendi belirlediği kişilerle sahreye gittiği bu izin günlerinde hala eğlenme ve hoşça vakit geçirmenin amaçlandığı görülür. Bu durumda esnaf saherelelerinin folklorun eğlenme, hoşça vakit geçirme işlevine hala hizmet ettiği sonucu çıkmaktadır.

Sahre geleneği esnaf arasındaki ahilik kültürünün devam etmesine yardımcı olmuştur. Bölgede eğlenme ve sosyalleşme açısından çok önemli olan esnaf sahereleleri kültürel açıdan değerlendirildiğinde bir piknikten öte kıymete sahiptir. Eснаf saherelelerinin tarihi yakın zamanda esnaf ve sanatkârlar odası tarafından belirlense de eskiden usta tarafından belirlenirdi. Sahre zamanı geldiğinde kalfa ve çıraklar ustaya bir şey sorma hakkına sahip değildi. Usta sabah dükkâna geldiğinde dükkânı açmak için anahtarı kilide sokar, ancak kilit içine çöp sokulduğu veya çamur doldurulduğu için açılmaz. Demircilerde kilit deliğine demir çakmak, çivi çakmak ve kurşun dökmek de uygulanan yöntemlerdendir. Usta bu durumu görünce sahre vaktinin geldiğini anlayarak sahre gününü ve yerini belirler. Sahrelede sadece eğlenmek amaçlanmaz, utalar ve esnaf şeyhi vesilesiyle dargın olanlar barıştırılır, vefat edenler anılır, ailesi veya kendisi yardıma muhtaç olan esnaf için yardım toplanır, esnaf birliği seçimleri vb kararlar alınır. Bir işkolunda var olan sorunlar konuşularak çözümler bulunur, esnaflar arasında kendiışlerindeki maharetleri için yarışmalar düzenlenirdi. Eснаf saherelelerinin bu özellikleri geleneğin değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verdiğini ve geleneğin yaşatılması için paha biçilmez öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Eğlenmek, sorunları çözmek gibi işleve sahip olan sahereleler kalfalar için de çok önemlidir. Kalfalar kendi dükkânını açmak istediklerinde önce ustanın sonra usta aracılığıyla esnafın onayını almalıydı. Bu durum saherelede dile getirilir ve usta diğer esnafa kalfasını tanıtarak hem mesleki yeterliğe sahip olduğunu hem de insani meziyetlerinin tam olduğunu belirtir. Diğer esnafın fikir belirtmesi üzerine kalfanın dükkân açmasına izin verilir veya verilmez. Onay verildiyse kalfaya gerekli destek yapılır, onay verilmezse kalfa bunu sorgulamadan bir sonraki sahereyi bekler. Ustalar ile çıraklar arasında saygı ve sevginin var olduğunu, çırağın ustasından öğrendiği mesleki

adabın ve ustaya hürmetin saherelerde sürdürülen bu uygulamalar ile sergilendiği görülmektedir.

Esnaflar sahresi 1964 yılı Ticaret ve Sanayi Kanununun ilgili maddesinde belirtilen "esnaflar arasındaki gelenek ve teamülün devam ettirilmesi" maddesiyle resmileştirilmiştir (Ersoy, 2002: 98). Yaklaşık 10-15 yıl öncesine kadar canlılığını koruyan sahereler günümüzde ihtiyaçlar değişen eğlence anlayışı, toplumsal baskılardan etkilenmemeye gibi sebeplerle zayıflamıştır. Önceki yıllarda esnaf sahresini katılmayanların cezalandırılması, ayıplanması gibi sebeplerle katılım daha fazladır. Ancak son yıllarda cezai bir durumun söz konusu olmaması sebebiyle esnaflar farklı tercihlerle de sahere günlerini değerlendirmektedir. Bununla beraber saherelere katılma durumunun bir açıdan toplumsal baskıyla gerçekleştiği söylenebilmektedir.

5.5. GAZİANTEP ESNAFI İLE İLGİLİ STEREOTİPLER VE ESNAFIN GÜNDELİK HAYATI

İnsan zihni yaşam boyunca karşılaşılan hemen hemen her olay, durum ve varlığa karşı kalıp yargılar oluşturmuştur. Bu kalıp yargılar stereotip olarak tanımlanır.

İlk kez sosyal bilimler alanında Walter Lippman tarafından kullanılmış olan bu kavramı Lippman olay ve insanların "kafamızdaki resimler"i şeklinde açıklar. Bir gruba veya insana dair oluşmuş kalıp niteliklerin bütünü olan stereotipler çevreye karşı oluşturulmuş zihinsel fotoğraflardır. Bu fotoğraflar davranışlarımızı ve söylemlerimizi basitçe şekillendirmemizi sağlamaktadır (Bilgin, 1996: 98).

Çevreye karşı oluşturulmuş kolay ve basit bilgiler olan stereotipler kişilerin ve nesnelerin ayırt edici özelliklerinden şekillenir. Sözlü kültür vasıtasıyla yayılan stereotipler olumlu veya olumsuz özellikte olabilirler (Tezcan, 1974: 9-11).

Stereotiplerde topluluklar çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılır ve adlandırılır ve bu topluluğa ait kişilerin tamamının bireysel farklılıkları gözetenmeden aynı özelliğe sahip olduğu kabul edilir (Hinton, 2000: 4). Bu yüzden stereotiplerin ilgili kesin doğru veya yanlış olduklarına dair bir şey söylemek mümkün değildir. Kalıp tutum ve zamanla önyargı olarak da değerlendirilebilecek olan stereotiplerde grubun genel özellikleri ve

algısı daha ön plandadır. Stereotipler insanın, kalıp yargının geliştiği kişi veya duruma yönelik davranış şeklini de belirlemektedir.

Gaziantep esnafına dair halkın hafızasındaki stereotipler olumlu ve olumsuz olarak şekillenmiştir.

Bakkal esnafı gün içerisinde diğer esnaflara göre daha fazla sayıda müşteri ile irtibat halindedir. Bakkallık için özel bir eğitim gerekmemektedir. Gerekli ruhsat ve belgelerin tamamlanması ile bakkal olunabilmekte ve işyeri açılabilir.

Gaziantep'te bakkal esnafının genellikle "cimri" olduğu düşünülmektedir. Cimri olmalarına dair gelişen stereotipin sebeplerinden biri sıklıkla gerçekleşen şu hikâye;

"Ne zaman bakkaldan bir şey alsam 5-10 kuruş para üstü yerine o ucuz sakızlardan veya şekerlerden verir. "

Ayrıca bakkalların mahalledeki her olaya vakıf ve her olaya müdahil olan diğer bir deyişle "her şeye maydanoz olan" kişiler oldukları düşünülmektedir. Müşterilerle sürekli sohbet etme ve onlardan bulundukları muhitte olan bitenden haber alma çabası içinde olan "dedikoducu" kimseler oldukları fikri yaygındır.

Bakkalların çok fazla müşteri ile iletişim halinde olması sebebi ve sık alışveriş yapılan bir esnaf grubu olması dolayısıyla onların "hızlı hesap yapan", "pratik zekâlı" kimseler olduğu da düşünülmektedir.

Berberlerin fiziksel özellik açısından çoğunlukla "yakışıklı" ve "bakımlı" olduğu düşüncesi mevcuttur. Tamamı erkek olan berberlik mesleğine ve müşterilerin tamamının da erkek olmasından kaynaklanarak bu meslek sahiplerinin belden aşağı espri yapan kendi aralarında açık, seçik konuşan kişiler olduğu da düşünülür. Ayrıca siyaset ve futboldan konuşmayı seven esnaf grubu olarak bilinmektedirler. Bununla beraber berberlerin cömert, ufak tefek para hesabı yapmayan kişiler olduğu da düşünülmektedir;

"Cebimde 7 TL vardı. Berbere gittim saç-sakal tıraşı oldum. Cilt bakımı yapıldı. Ondan sonra çay ikram ettiler. Çıkarken de 7 TL bıraktım. Adam hiçbir şey demedi. Canın sağ olsun diyip aldı parayı. Bonkör oluyor berberler".

Gaziantep'te tamirci esnafı ile ilgili tespit edilen başlıca stereotipler şunlardır: Tamirciler "pistir", "kavgacıdır", "sigara içer", "eğitimsiz kişilerdir". Bu stereotipler için de en yaygın olan görüş tamircilerin pis oldukları yönündedir.

"Bizim arkadaş iş değişikliği yaptı tertemiz adam birden simsiyah kapkara oldu. Ne zaman görsem eli yüzü hep yağ."

İşlerini çoğunlukla oturur pozisyonda yapan tamircilerin her zaman belinin açıkta kaldığı ve "çatal" larının görüldüğü söylenmiştir.

UNESCO tarafından gastronomi kenti olarak tescillenmiş, yemek kültürünün zengin olduğu Gaziantep'te kebabçılar kentin önemli bir lezzetinin mimarıdır. Şehirde küçük büyük pek çok kebabçı bulunmaktadır. Kebabçılara yönelik benimsenmiş genel stereotip onların "şişman" olduğu yönündedir. Bunun dışında "kel ve bıyıklı" oldukları yönünde yaygın kanaat mevcuttur. Gaziantep halkına kebabçılar sorulduğunda "kral adamlar"dır cevabı sıklıkla verilmiştir. Müşterinin masasında eksilen yiyecek ve içeceklerin hemen tamamlanması, müşteriyle kısa ama samimi sohbette bulunmaları bu stereotipin oluşmasını sağlamıştır. Gaziantep'li kebabçıların "sohbetleri çok iyi" insanlar olduklarını düşünmektedirler.

Fırıncı esnafı fırındaki iş bölümüne göre farklı adlar almıştır. "Galledar" kasada duran para alışverişini gerçekleştiren ve müşterilerin siparişlerini alan kişidir. Galledarlar ya fırının sahibidir ya da fırın sahibinin güven duyduğu kişidir. Hesap kitaptan anlayan ve diğer fırın çalışanlarına göre daha "bakımlı" kişiler olarak tarif edilirler. Fırında ocağın başında durarak ekmeklerin ve yemeğin pişirilmesinden sorumlu kişi "bişirici"dir. Bişiriciler sürekli ateş başında olduklarında özellikle yaz aylarında zor şartlar altındadır. Fırında en ağır işi yapan bişiriciler için "güçlü, kuvvetli, orta yaşlı ve dayanıklı" stereotipi oluşmuştur. "Yumakçı" fırında un ayarını yapan ve hamurun yoğrularak bir ekmek miktarında yumaklar yapma işinden sorumlu kişidir. Yumakçılar tarif edilirken "pantolon paçasının her zaman dizine kadar çekili olduğu", "sabo terlik ile beyaz önlük" giydikleri söylenmiştir. "Tapçı" ve "tırnak"çı olarak adlandırılmış fırın çalışanlarının diğerlerine göre daha "genç" olduğu stereotipi oluşmuştur. Fırında bişirici ile galledar arasında ekmek ve yemeklerin gönderilmesine yardımcı elemanlar "daraba şeerdi" adıyla anılır. Daraba şeerterleri 8-10 yaşlarında bir çıraktır. Beyaz sabo terlikli ve genellikle bir futbol takımına özgü eşofman ile tasvir

edilen çırak, ekmeklerin üzerindeki unların bir süpürge yardımı ile temizlenmesinden sorumludur.

Fırın alışanlarının yaptıkları işe göre aldıkları adlar ve bu kişilerin fiziksel özelliklerinin tarifi dışında genel olarak fırıncı esnafı (işletme sahibi) hakkında tespit ettiğimiz diğer stereotipler şu şekildedir: Fırıncılar "pistir", "dağınıktır", "yaşlıdır", "zengindir", "şişmandır", "paragöz"dr. Fırıncılarla ilgili bu stereotipler şu anlatılarla birlikte nakledilmiştir;

"Fırından  ekmek aldım. 50 TL verdim. Mahallenin fırıncısı birbirimizi tanıyoruz yani. Para st yok dedi. Sonra bırakayım dedim kabul etmedi. Ne yaptı etti para üstünü bulup aldı orda benden"

"Fırına yemek götürdük. şu saatte gel al dedi. Gittik o saatte yemek yok ortada, kaybolmuş yemek. Olacak şey değil yani. Tartıştık ama elden gelen bir şey yok kaybolmuş."

"Fırına ayıptır söylemesi lor böreği götürdük. O gün dört müşteri daha lor böreği yollamış. şu saatte gelin alın dedi gittik aldık eve geldik yiyoruz. Börek bizim börek değil. İçindeki malzemelerden biliyoruz. Geri götürdük böreği kusura bakmayın karışmış dediler. Aldık diğerini geldik eve gene bizimki değil. Kalk tekrar git. Üçüncüde yine yanlış böreği vermişler. Ama bu sefer oturduk yedik uğraşmadık."

Kıraathane işleten kişiler "kahveci" olarak anılmaktadırlar. Müşterilerin tamamının erkeklerden oluştuğu kahvehanelerde çay, kahve, oralet ve su içilir. Bazı kahvehanelerde tost servisi de yapılmaktadır. Erkeklerin boş zamanlarını değerlendirdiği, okey, tavla, iskambil kâğıdı oyunlarının oynandığı bu meknlarda "erkek muhabbetleri" yapılmaktadır. Bu erkek muhabbetleri siyaset, futbol ve gündeme ilişkin olmalara beraber erkeklerin kadınlarla ilgili yaşadıkları müstehcen anıları da kapsamaktadır. Kahvecilerin de dâhil olduğu bu sohbetlerden dolayı en çok söylenen stereotipler kahvecilerin "bel altı espriler yapan kimseler" olduklarıdır. Ayrıca kahvecilerin masalara ikramları dolayısıyla sürekli kambur durdukları, nlklerinde bir para cebi bulunduğu, tek gözü ile bile tüm kahvehaneyi kontrol edebildiği, hesapçı oldukları tarif söylenmektedir.

Kantinci esnafı toplumda öğrencilerin ve eğitimcilerin iletişimde olduğu esnaf grubudur. Kantinciler için "paragöz", "pis", "çok konuşur", "düzenbaz" stereotipleri tespit edilmiştir. Ayrıca kantin işletmeye yetkili kişinin yanında genellikle "kısa ve tombul" olarak tarif edilen eşinin ve diğer aile bireylerinin çalıştığı söylenmiştir.

Yemek kültürünün zengin olduğu Gaziantep'te kasaplar bu zenginliğin önemli bir unsurudur. Pişirilecek yemeğe göre et çeşidini hazırlayan, tepsi yemeklerini siparişe fırına veren kasap esnafı beceriklidir. Gaziantep'te manav, kasap ve fırın her zaman yan yanadır. Bu üç esnaf grubu arasında aksamadan işleyen, kendiliğinden oluşmuş bir düzen vardır. Bu düzen esnaflar arasında birbirlerine müşteri sevk etmeyi de sağlamaktadır. Müşterilerin kasaba verdikleri yemek siparişine göre kasap manavdan malzemeyi temin eder, hazırlar ve fırında pişirilmesini sağlar. Müşteriye sadece sipariş vermek ve yemeği teslim almak kalır. Gaziantep'te kasapların "şişman", "güçlü", "zengin" olduğu stereotipleri yaygındır.

Bayan kuaförler Gaziantep'te kuaförler odasının aldığı karara göre Salı günü çalışmamaktadırlar. Bu mesleğe sahip olabilmek için bir kuaförde çalışmak ve akşam sanat okulundan sırasıyla çıraklık, kalfalık ve ustalık belgelerini almak gerekmektedir. Bayan kuaförlerde kuaförün sahibi olan usta dışında çeşitli iş bölümleri ile çalışan personel bulunur. En küçüğü 8-10 yaşlarında olan elemanlar işi ustalarından öğrenirler. Bayan kuaförlerle ilgili oluşmuş stereotipler onların "konuşkan", "bakımlı/süslü" oldukları yönündedir. Ayrıca erkek kuaförlerle ilgili "çapkın" oldukları stereotipi yaygındır.

Gaziantep'te altın takılar özellikle evlenme döneminde çok kıymetlidir. Erkek tarafının gelin adayına verdiği değeri gösterdiği düşünülen altın takılar önemli sembolik anlama sahiptir. Kuyumcular da şehirde altına verilen bu değerden nasibini almıştır. Gaziantep'te sadece kuyumcu esnafının yer aldığı çarşılar mevcuttur. Kuyumcuların

"zengin", "elit", "nazik", "kibar", "sosyal" ve "yakışıklı" olduklarına dair stereotipler gelişmiştir. Bu yargılar şu anlatıyla ifade edilmiştir;

"Kuyumcuya gitmiştik. Adam takım elbisesini giymiş, güler yüzlü, çok yakışıklıydı. Parfüm sıkmış ama nasıl diyeyim parfüm kokusu her yeri sarmıştı çok güzel kokuyordu."

Gaziantep'te terzilerin "az konuşan" ve "sigara içen" kişiler olduğu düşünülmektedir;

"Terziye ne zaman bir kıyafetimi götürsem geri alırken sigara kokuyor, çok içiyorlar"

Gaziantep'te esnaf gruplarına yönelik mezkûr ifadelerde de görüldüğü gibi olumlu ve olumsuz çeşitli stereotipler oluşmuştur. Bu stereotipler ile toplumun Gaziantep esnafına dair genel algısının ne olduğu verilmek istenmiştir. Belirli bir esnaf grubuna dair gelişmiş olumsuz stereotiplere rağmen Gaziantep esnafının tamamı için halkın fikri çok pozitiftir. "Esnaf bizim başımızın tacıdır", "esnaf kraldır", "esnaf olmazsa bir işimizi yürütemeyiz" gibi ifadeler ile esnafa duyulan sevgi ve toplum yaşamındaki yerine dair iyi söylemler sıklıkla dile getirilmiştir. Çarşı esnafından ziyade mahalle esnafının semt sakinlerinin güven duyduğu evinin anahtarını dahi teslim ettiği, evden aileden birisi gibi algılandığı görülmüştür. Esnaf müşterinin alışveriş ihtiyacı dışında derdini sıkıntısını dinleyen bunlara yapıcı çözümler sunan veya müşteriyi teskin edici sözlerle rahatlatan bir dert ortağı gibi görülmektedir.

Malını her zaman öven esnafın iyi malı sergileyip nispeten kötüsünü iyi ile pazarlamaya çalışması, mala ait olmayan özelliklerin de söylenerek müşteriye malı pazarlamaya çalışması, hilekâr oldukları fikrini değil zararsız yalanlar söyleyen insanlar olduğunu topluma düşündürmüştür zira esnafın bu ufak tefek işgüzarlıkları toplumda sempati ile karşılanmakta ve bunun doğal bir durum olduğu düşünülmektedir.

Bulunduğu muhitteki özel ve genel her türlü hadiseden haberi olan esnaf bu bilgilere müşteriler ve komşu esnaflar vasıtası ile ulaşmaktadır. Mahallede olan biten her şeyden haberi olan Gaziantep esnafı mahallenin meraklıları için uğrak nokta, sohbet arkadaşı olmuştur. Semtte yaşanan olaylara karşı bilgi sahibi olan esnafın siyaset, futbol ve gündeme dair söyleyecek sözü her zaman vardır. Bel altı esprilerden İslami sohbetlere kadar her türlü mevzuda bir bilgisi olan Gaziantep esnafının ilgisi tek bir noktada yoğunlaşmamıştır.

Eснаflar arasında da komşuluk ilişkilerinin son derece iyi olduğu görülmüştür. Komşusu kazansın diye müşterilerine ikram ettiği çayı kendisi üretmeyerek komşu esnaftan satın alan İmam Çağdaş Et Lokantasının işletme sahibi bunun en güzel örneğini göstermektedir (Ertural, 2012: 5). Esnafın birbirinden borç alması, borçluluk

durumunun gizli tutulması da esnafların birbirlerinin mahremine saygı duyduklarını göstermektedir.

Esnaflar genel olarak gündelik kıyafetlerle işyerinde bulunurlar. Kuyumcu, emlak danışmanı gibi daha "elit" oldukları stereotipi yaygınla mı  esnaflar çoğunlukla takım elbiselidir. Esnaf   le yemeklerinde ya dükkânda  ıraqlara yemek hazırlattırmaktadır ya da Gaziantep'te meşhur bir lezzet olan nohut d r m  ile kavurma, kebab, döner kızartma siparişi vermektedir.

ALTINCI BÖLÜM

GAZİANTEP ESNAFININ İNANÇLARI VE UYGULAMALARI

Bireysel veya toplumsal bir değerlendirme sonucunda aynı davranışın aynı sonucu doğuracağı düşüncesiyle inançlar gelişmiştir. İnançların gelişmesinde aynı durumun tekrarı etkili olmuştur.

Kişi veya toplum tarafından bir fikir, olgu, nesne ya da varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesine inanç denir. İnanç sözcüğü Türkçede batıl inanış, hurafe sözcükleriyle de karşılık bulmaktadır. Bu ifadeler önyargı içerdiği için bu inançlar karşısında bilim insanlarının tarafsız davranması gerekmektedir. İnançlar sözlük anlamı olarak çok geniş bir alanı kastetmektedir. Bu hususta bakıldığında inançların incelenmesi halk biliminin sınırlarını aşmaktadır. Halk bilimi bir toplumun eski ve yeni dinleri arasında geliştirdiği yeni inançlarıyla ilgilenir. Halk inançları din kuralları gibi kesinlik barındırmaz ve kişiden kişiye, toplumdan topluma değişebilir (Boratav, 1997: 7).

6.1. İNANÇ ve HALK İNANCI

Pertev Naili Boratav inancı, rıza göstermenin sonucu olarak tanımlar. Ona göre, her hükmün iki mefhum arasındaki münasebetinde tasdik veya ret vardır. Hüküm önce zihinde bir rızaya dayanır. Yani zihin, iki mefhum arasındaki bu münasebeti bazen doğru, bazen yanlış diye kabul eder. Doğru diye kabul edilen hükümler müspet, yanlış diye kabul edilenler menfi olur. Buna göre; hükmün temelinde bulunan rıza olayına “inanç” denir. Yani inanç, kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir (Boratav, 1997: 7). Bu durumda inanç şüphe barındırmaz olumlu ya da olumsuz kesin olarak varılan karardır.

Toplumlar asırlardan beri birçok şeye inanmak gereksinimini duymuş, inandığı şeyin anlamlı olup olmayışını önemsenememiştir. İnsanlar için inandığı şeyin mantığı değil verdiği haz ön planda olmuştur (Yardımcı, 1993: 279). Batıl inançlara kültür seviyesi farklı olan kişilerin de inandığı gerçektir. Halk birkaç kez gerçekleştiğini gördüğü olayları inanç haline getirme eğilimindedir. Bu inançlar başlarına gelen veya gördükleri olayı olağanüstü yorumlamak şeklinde ortaya çıkmaktadır. İnançlarda toplumlar dini ve ahlaki duygulardan ve tecrübelerden etkilenmiştir (Yardımcı, 1993:

321). Asırlarca, nesillerce süren adetler, alışkanlıklar inançları teşkil eder, insanlar öğrendikleri ve alıştıkları şeyleri tekrar etme, tekrar etmediğinde huzursuz hissetmeye meyillidir (Kalafat, 1996: 3).

İnançlar ait oldukları toplumdaki insanların yaşantısını etkilerler. Sosyal yaşantıda tecrübelerle sabitlenmiş sonuçlardan doğan inançlar halk tarafından sorgulanmadan kabul edilir. İnancı meydana getiren sebepleri ve doğuracağı sonucun arasındaki mantık ilişkisi inanan kişinin ilgilendiği bir durum değildir. İnançlar doğrudan kabul edilmiş davranışlardır.

Toplunun geçirdiği tüm evrelerde karşılaştığı kültürler, kabul ettiği dinler, örf ve adetleri etrafında teşekkül etmesi inancı bir halka ait kılmıştır. İnançların az veya çok sayıda olsun halkın bir kesimi tarafından kabul edilmiş olması gerekir.

Halk inancı tamamıyla dine ait olmayan ancak dinden tamamıyla kopmuş da olmayan inançlarla, dinin toplum tarafından algılanış biçimiyle ilgilenir. Bu yüzden halk inançları halkın tarihi inançlarını da bir miktar kapsar. Halk inançları yaşayan canlı malzemelerdir, değişebilir, kaybolabilir. Bu sebeple halk inançlarının kaybolmadan önce kayda alınmaları gerekmektedir (Kalafat, 1999b: 88).

Toplumbilimsel açıdan halk inançları sosyal kabullenme ve özümseme olarak değerlendirilir. İnanç ise bütün değerlere özgü olan değerleri kabullenme ve onlara bağlanmadır. İnançlar uymayanların toplumsal baskı ve dışlanma ile karşılaşacağı sosyal kurallar şeklinde ortaya çıkar (Ülken, 1969: 146).

Toplumlar ilkel dönemlerde de medeni çağlarda da bir inanca sahip olmuşlardır. Bu inançlar hak, batıl veya semavi olabilir. Her toplum bir inanç sistemine tabii olmuştur. İnançlar sosyal bir olgu olarak toplum içinde yaşadığı için dinler toplum yaşantısından etkilenmiştir. Bu sebeple ilahi dinler eski yerel inançların etkisinden kurtulamamıştır. İlahi dinler ile halk inançları her zaman etkileşim içinde olmuştur (Meriç, 2004: 19). Çobanoğlu halk inançlarını "Eski dinlerden aktarılanlarla, resmi dinin inançlarının çeşitli nedenlerle geniş halk yığınları arasında çeşitlenerek aldığı yeni yorum ve inaniş" olarak tarif etmektedir. Kitabî dinlere ait inanç kuralları halk arasında değişerek uygulanabilmiştir (Çobanoğlu, 2003: 12).

Türklerin inançları ile ilgili en eski belgeler Çin kaynakları, Bengü taş yazıtları ve yazılı kaynaklardır. Türklerin eski inançlarının günümüzde farklı biçimlerde yaşadığı

bilinmektedir. Bu en eski bilgilere göre atalarımız tanrıya, yer- su iyelerine, yağız yer iyelerine, mavi gök iyelerine ve ata avlaklarına kurban keserlerdi. Kağan yılın beşinci ayında halkı toplayarak kurban töreni yapardı. Bu tören sonbaharda da tekrarlanır, törenden sonra orman etrafında halk ile kağan dolaşırdır. Daha sonraki Türk devletlerinde de iyelere ve ata ruhlarına kurban kesildiği kaynaklarda geçmektedir (Kalafat, 1999a: 13).

Eski Türk kaynaklarından olan Bengü taş yazıtlarında gelecek nesillere nasihatlerle birlikte inançlardan da bahsedilmiştir. Bu yazıtlarda Köktürk inançlarında yaratıcı, kılıcı, kurt, güç, ülkü, bilgi verici Tanrı her şeyin üstündedir. Gök Tanrı (gökyüzü, yahut mavi gök ve yağız yir, kara yer veya toprak yahut yer altı), yir-sub (yer ve sular yani yeryüzü) Tanrı tarafından kılındığı, yaratıldığı ıduk kabul edilir ve kutlanır (Kalafat, 1999a: 13).

Türkler anavatanları olan Orta Asya'dan gelerek Anadolu ve Rumeli'ye yerleşmiş ve kendi kültürlerini bu coğrafyalara taşımışlardır Anadolu birçok inanç sisteminin bulunduğu kültürlerin ortak noktası olmuştur. İslamiyet ve Anadolu kültürüyle buluşan Türk kültürü yeni değerlerle farkı bir içerik ve nitelik kazanmıştır. İnançlar Anadolu'da hala anlatılan menkıbe, efsanelerde; ziyaret yerlerinde, törenlerde, geçiş dönemlerinde yaşamaya devam etmektedir. Tarih boyunca farklı inançları kabul etmiş olan Türklerin en eski inanç sistemleri “atalar kültü”, “tabiat kültleri” ve “gök tanrı kültü” inanç anlayışlarından oluşmaktadır (Artun, 2002: 5).

Gaziantep'te esnaf arasında kabul görmüş ve yaşantıya yansımış inançları eski Türk inançları ışığında değerlendirmek doğru olacaktır.

6.2. ESKİ TÜRK İNANÇLARI

Gaziantep esnafının mesleki yaşantıları etrafında geliştirdiği pratikleri ve bunların özelliklerini izah etmek için eski Türk inançlarını açıklamak gerekmektedir.

6.2.1. Atalar Kültü

Atalar kültü ataerkil bir hayatın sonucunda yeşermiştir. Ataya duyulan sonsuz saygının gösterilmesi sonucu meydana gelmiş bir inanç şeklidir.

Eski Türk inanç kùltlerinden olan "atalar kùltù" en köklü ve en eski inançlardandır. Neredeyse tüm Orta Asya kavimlerinde yaşamış olan bu anlayış Hunlar döneminden tespit edilmektedir. Yılda bir kez ataların ruhuna kurban kesilmesi, Bilge Kağan Kitabesinde atalar kùltünden bahsedilmesi bu inancın Göktürklerde de olduğunu göstermektedir (Ocak, 1984: 26-27). Günümüzde halkın ziyaret yerlerine giderek orada yatan şahıslardan yardım istemesi atalar kùltünün Anadolu'da hala yaşadığını düşündürebilir (Artun, 2002: 6).

Atalar kùltüne göre insanların ölümünden sonra ruhların yaşamaya devam ettiğine ve toplumla münasebetlerinin sürdüğüne inanılır. Toplumda olağanüstü özellikleri, kabiliyetleriyle ön plana çıkan kişilerin ölümünden sonra da bu özellikleri artarak devam etmektedir. Bu kişilerin ruhlarının yaşadığına inanılması sonucunda onların gönlünü hoş tutarak onlardan fayda sağlanabileceğine inanılmıştır. Bunun için bu ruhların hatıralarını diri tutmak, kurban ve adakta bulunmak gibi uygulamalar yapılır. Bu özel kişilerin gelenek görenekleri, dini ve sosyal buyrukları koruyacağına inanılır (Örnek, 1966: 94-95).

6.2.2. Tabiat Kùltü

Eski Türklere göre tabiat gizli güçlerle doluydu, her türlü tabiat ögesi (dağlar, denizler, tepeler, ağaçlar vb.) iyilik ve kötülük yapabiliyordu. Tabiat kùltünü şekillendiren bu anlayış sonucunda Türkler tabiat varlıklarının bu gizli güçlerine karşı korku, minnet ve saygı duymuşlardır (Ocak, 1984: 27-29).

Yaşadıkları yere göre inanılan kùltler şu şekildedir; dağ kùltü, ateş kùltü, ağaç kùltü, su kùltü.

Dağ Kùltü

Türklerde dağ, tepe gibi yüksek bölgeler büyüklükleri ve göğe yakın olmaları sebebiyle bazen tanrı olarak kabul edilmiş ve göğe ve yere ibadet eden alanlar olarak görülmüştür (Çoruhlu,2010: 34).

Altaylar dağ ruhlarını müstakil bir zümre, grup olarak görmüşlerdir. Dağ ruhlarının Ülgen ve Erlikle ilişkisi yoktur. İnsana iyilik yapan dağ ruhları, saygısızlıkla karşılaşırse kötülük de yapabilir (İnan, 1998: 416). Türkler bu iyelerinin gönüllerini hoş tutabilmek için belirli dönemlerde dağa çıkarak kanlı ve kansız kurban vermişlerdir.

Dua ve şükürler, ibadetler dağda yapılmıştır. Cengiz Han da Tanrıya dua etmek için Burkan Kaldun dağına çıkmış ve güneşe yönelerek üç kez diz vurup selam vermiştir (Ögel, 2002: 463).

Orta Asya ve Sibiry'a'da Türklerin yaşadığı coğrafyalardaki dağlara verdikleri adlar dağlara duyulan saygıyı göstermektedir. Bu adlar ata, büyük ata, büyük kağan, kutsal, mübarek gibi anlamlara gelmektedir (Kalafat, 2010: 44).

Su Kültü

Su kültü Türkler için önemli yere sahiptir. Özellikle tarımla uğraşan Türk topluluklarında su hayat kaynağı olarak görülür. Hayat suyu da tüm dünya mitolojilerinde önemli bir motiftir. Altay efsanelerinde Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türk topluluklarında su hayat kaynağıdır. Hayat suyu bütün dünya mitolojilerinin en önemli motifi olarak görülmektedir. Altay efsanelerinde ölüleri ve hastaları iyileştiren gençlik iksiri veren hayat suyu gökyüzünün 12. Katına kadar yükselmiş dünya dağının üzerindeki kayın ağacının altındaki çukurda bulunmaktadır (Ögel, 2002: 106-107). Eski Türk inançlarında çocuğu olmayan kadınlar akarsulara şarap dökerek su iyelerini memnun etmek istemişler, bu memnuniyet sonucunda çocuk sahibi olacaklarına inanmışlardır (İnan, 2009: 168).

Ateş Kültü

Türk inanışlarında her ocağın koruyucu sahibi, iyesi vardır. Ateşe saygı gösteren Türkler onda arındırıcı ve temizleyici güç görmüşlerdir (Ögel, 2002: 496). Bazı Türk milletleri ateş iyesinin gücünün sonsuzluğuna inanarak onu kızdırmamak gerektiğini düşünmüştür. Yangınların sebebini ateş iyesine yapılan saygısızlıkların sonucu olarak görmüşlerdir (Kalafat, 2010: 62).

Şamanlar için de kutsal sayılan ateş ayinlerde kullanılmıştır. Göğe doğru çıkan kam, çıktığı kat sayısınca ateş etrafında dönmektedir. Kurbanlık hayvanların bir parçası ilk önce ateş iyesine sunulmuştur (İnan, 2009: 68, 71).

Ağaç Kültü

Ağaç kültürüne bağlı olarak Türkler ağacı ebediyetin ve yaşamın sembolü olarak görmüşlerdir. Uygurlar ağaçların arasına gökten inen ışıkla ağaçların gebe kalması sonucunda dünyaya geldiklerine inanırlar. Kimi Türk toplumları arazide tek başına duran yaşlı ve heybetli ağaçlara kurbanlar sunmuşlardır (Ocak, 1984: 84-85).

6.3.3. Gök Tanrı Kültü

Gök Tanrı kültü tabiat kültüründen zamanla ayrılarak ortaya çıkmıştır. Eski çağlarda gök her şeyin üstünde ve her şeye hâkim olarak görülür. Bu yüzden Asya bozkırlarında yaşayanlar için tanrı niteliğindedir. Zamanla tanrı kavramı somut gökten ayrılmış, soyutlaşmıştır. Gök tanrı Türk milletinin bekası için hükümdar gönderen, onlara iyiyi gösteren, ödül ve ceza veren milli bir unsurdur (Ocak, 1984: 29-32).

Çok etkili bir inanç olan gök tanrı kültü İslamiyet'in kabulünden sonra da yaşamaya devam etmiştir. İslamiyet'le benzer yanları olduğu düşünülen bu kültürün yaşadığını bazı metinlerden öğrenebilmekteyiz. Örneğin; Dede Korkut'ta Oğuzların dua ederken yüzlerini göğe çevirmesi bunu bize göstermektedir (Ocak, 1984: 32).

6.3.4. Fetişizm, Totem, Animizm, Ritüel

Bazı nesnelerin (taş, boynuz, pençe, post, deri, bez parçası vb.) içerisinde özel bir gücün bulunduğuna inanarak yapılan uygulamalara "fetişizm" bu nesnelere "fetiş" denir. Bu nesneler kendilerine tapılan ilah olarak düşünülmemiş, toplumun veya kişinin yararına kullanılan uğur olarak görülmüştür (Örnek, 1966: 46). Nazar değmesin diye bazı taşları kullanmak, evlere diken, sarımsak asmak, kurşun dökmek, siyah tavuk kanı ile muska yazmak fetişizmin pratikleri olarak düşünülebilir (Uraz, 1994: 205).

Totemcilik Orta Asya Türkleri arasında uygulanmıştır. Bunlardan önemlisi ve yaygın olanı nesnelerin totem olarak kabul edilmiş olmasıdır (Tezcan, 1996: 115). Daha çok hayvanlardan oluşan totemlerde totem bazen hayvan yerine onun bir parçasıdır. Hayvan totemleri avcılıkla geçinen ilkel toplumlarda daha çok görülür. Daha sonra bitki totemleri yaygındır (Örnek, 1966: 39). Totemde hayvan veya bitkiye dair oluşmuş inanç neticesinde aynı faydanın gerçekleşmesi için aynı koşulun sağlanması gereklidir. Bunun içinde olaylar ve gündelik yaşamın dizaynına müdahale edilir.

Animizm, ölen kimselerin dünyadan tamamen ayrılmayarak cenaze etrafında, bitkilerde, doğada dolaştığı inancıdır. Bu inanca göre tüm doğa canlı olarak kabul edilir (Artun, 2005: 84). Bu sebeple ölü kutsallaşmıştır, ölüm haberi alındığında Anadolu'da her iş bırakılarak belli hareketlerle ağıt yakılması ve yas tutulması bu inancın sonucudur (Hançerlioğlu, 1993: 37).

Tarihte Türkler ilkel inançların yanı sıra semavi dinlerin de etkisi altına girmiştir. Hazarlar Hristiyanlığı kabul etmiş, Orta Asya Türkleri Hristiyanlık ile tanışmış ancak en uzun ve sürekli şekilde İslamiyet'i benimsemişlerdir (Turan, 1994: 105).

Ritüelin anlamı ritüellerle ilgilenen her bilim dalı için farklıdır. Genel olarak ritüel topluma mal olmuş değerlerin veya kişisel değerlerin değişmez şekilde tekrarlanması olarak tanımlanır. Ritüeller şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Ersoy, 2006: 131);

1. Geçiş Ritleri (insanın yaşamında açılan yeni bir dönemi vurgulayan ritler)
2. Takvimsel Ritler
3. Kriz Ritleri

Geçiş ritleri bireyin toplum tarafından da kabul görmüş bir statüden başka bir statüye geçtiği durumlarda uygulanır. Bu durumda bireyin bir önceki rolünün ortadan kalkmış olması gerekmektedir. Doğum, yeni bir üyelik, evlenme ve ölüm geçiş ritüellerinin uygulanabildiği dönemlerdir. Ayrıca hamilelik, baba olma, çocuğun genç kız ya da erkek grubuna dâhil olması, bir meslekten diğerine geçiş gibi dönemeçlerde geçiş ritlerini ilgilendirir. Yeni bir üyeliğe kabul ritleri de üç başlıkta ele alınmaktadır (Ersoy, 2006: 131);

1. Yaş grubu üyeliğe kabulü
2. Gizli kabul; gizli bir toplum, kült, mesleğin üyesi olma
3. Meslekî kabul; özellikle bir kaç kişiyle alakalı olan bir durum olan, yüksek bir mesleğe, (politika ya da dinî statü gibi) mesleklere dâhil olma.

Takvimsel Ritler belli tarih aralıklarıyla ortaya çıkan toplum tarafından düzenlenmiş, sosyo-ekonomik dönemlerin başında veya sonunda gerçekleşen ritlerdir. Bunlar, dönemler halinde ortaya çıkan, topluluk tarafından organize edilen ve sosyo-

ekonomik mevsimlerin çoğunlukla başında ya da sonunda yapılan ritlerdir. İnsan psikolojisinde bir gün her zaman aynı saat uzunluğundadır, takvimsel ritlerde de zaman aralıkları belirli periyotlarla tabulaşmıştır (Ersoy, 2006: 132).

Kriz Ritleri akılda olmadık, beklenmedik durumlarda yaşanan olaylarda yapılan ritlerdir. Kişi ve toplum hayatında düzeni bozan, tehlike ve tehdit oluşturan durumlarda gerçekleştirilir. Tehditin oluşturduğu belirsizlik ve güvensizliği ortadan kaldırmak için düzenlenen bu ritler hastalıktan korunma, kılığın önlenmesi, kötülöklere karşı tedbir gibi sebeplerle yapılır. Kriz ritleri olumsuzluğun nedenini ortaya çıkarmak, beklenmeyen durumun doğasını çözmek amacıyla yapılır. Kriz ritlerini kullanmaya sebep olan şeyler tekrarı olmayan olaylardır ve yalnızca bir kez meydana geldikleri için beklenmedik olmaları normaldir (Ersoy, 2006: 133).

6.3. GAZİANTEP ESNAFININ İNANIŞ VE UYGULAMALARI

Gaziantep esnafının mesleki yaşantı etrafında geliştirdiği inanış ve uygulamaların eski Türk inançları ve İslam inancına dayalı olarak geliştiğini söylemek mümkündür. Toplumun geri kalanından farklı olarak esnafın en çok kabul ettiğı inanış sifteh üzerinedir. Ayrıca esnafın inançları geliştirmesindeki yegâne amaç bereket ve bolluk olmuştur.

6.3.1. Siftah

Ticaret ilk alışveriş, olarak tanımlanmış olan siftah (www.tdk.gov.tr) Anadolu'da yaygın bir öneme sahiptir. İş hayatının, sezonun ve günün ilk alışverişini için bu kavram kullanılmaktadır. Uygulamada iş hayatının ilk alışverişinden kazanılan para uğurlu, bereketli kabul edilerek saklanır, sezonun ve günün ilk alışverişini için esnaf farklı uygulamalara gitmektedir.

Gaziantep esnafının siftah ile ilgili uygulamalarının tamamını takvimsel ritüeller kapsamında ele almak mümkündür. Esnaf bir günün, haftanın ve sezonun başlangıcını değişmez uygulamalarla karşılamaktadır. Her bir başlangıcı siftah olarak adlandırılan ilk alışverişte gerçekleştirilen ritüellerle yapmaktadır. İş yerinin ilk açılışı, gün, hafta ve sezon başlangıçlarındaki alışverişler siftah olarak değerlendirilir. Burada günün ve haftanın başlangıcı herkes için aynı anlama gelse de, sezonun başlangıcı mesleklerin

özelliğine göre değişmektedir. Bakkal için sezon hiç değişmez ve bitmezken, fırıncı için Ramazan ayı önemli bir sezondur, fıstıkçı içinse mahsulün toplanmasıyla sezon başlamaktadır.

Esnaf işyerini açılmasından sonra kazandığı ilk parayı genellikle saklamıştır. Bu para tezgâh altına konularak veya bir çerçeveye asılarak görünür bir yerde muhafaza altına alınmıştır. Paranın harcanmasının önüne geçmek için çeşitli şekillerde tahrip edildiği de görülür. Uğur parası olarak görülen bu siftah bereketin sağlayıcısıdır.

Gaziantep esnafıyla yaptığımız görüşmeler neticesinde neredeyse bütün esnafın günün ilk alışverişine özel bir kıymet vererek siftah parasını besmele ile alıp "Siftah sende bereket Allah'tan" diye dua ettiği görülmüştür. Bu takvimsel ritüelle esnaf günün başlangıcında yaptığı duanın 24 saatlik zamanı olumlu etkileyeceğine inanmaktadır. Bu sayede günün bereketli olacağına, çokça alışveriş yapılacağına ve kazanılan paranın bereketli olacağına inanılır. Alışverişin gerçekleştiği zaman diliminin sabahın ilk saatleri olması esnaf için ayrıca önem taşımaktadır. Bu sayede hem sabah bereketi gelecek hem de günün devamında gerçekleşecek alışverişler için uzun süre kalmış olacaktır. Esnaf için siftah parası özel bir anlam taşır bu para gün içinde borca verilmez eğer verilirse günün borçlarla geçeceğine inanılır (KK-34/ KK-103).

Gaziantep esnafı günün ilk alışverişi kadar dükkâna gelen ilk müşteriye de kıymet verir çünkü bu müşteri esnafın siftah yapması için vesiledir. Müşterinin alışverişi yapması için onu ikna etmek, gerekli pazarlığı yapmak çabası gösterilmekte hatta ürünü zararına vermek bile göze alınmaktadır. Bazen de ödenecek ücret tamamen müşterinin kararına bırakılır ki müşteri alışverişi tamamlamadan oradan ayrılmasın. Bu uygulamalarla müşteriyi memnun etmek bu vesileyle de günün bereket kazanmasını sağlamak amaçlanmaktadır. İlk müşterinin memnun kalmaması tüm günün bereketini kaçıracaktır.

İlk müşteriden para almam onun uğur getirdiğine inanırım
KK-12 // Sezonu açtığımızda 2,5 ton fıstık getirdiler. Fıstık kavlatıyoruz biz. Sabahın beşi. Para almadık adamdan sezonun ilk siftah diye KK-109 // Bir keresinde ayakkabı alacaktım, dükkân sahibi fiyatı indirimli söyledi siftahı ben yaptığım için. Ben de

ücreti öderken "siftah benden bereket Allah'tan dedim" KK-108 // Tanıdık biri geldiğinde mesela on tane ekmek ver dediğinde bir tanesi siftah olsun diyorum KK-102 // Dükkâna bir müşteri gelmişti, arabada küçük bir arıza çıkmış. Patron arabayı tamir ediyor müşteri ne kadar deyince bir siftah versen yeter dedi. O gün çok büyük işler geçti. KK-101 // Bir gün bir tanıdığa sabah erken saatlerdi onun için dükkânı açmıştım, malzemeleri verdim. O da bana bu senin ilk siftahın olsun dedi. KK-103 //

İlk müşteri için "sabah siftahına gelen yılan bile olsa sarıl (KK-64)" diyen Gaziantep esnafı ilk müşteriye yüklediği anlamı göstermektedir. Dükkâna gelen müşteriler de bu durumu bilir.

Eğer alışveriş yapacaksam dükkâna girerim. Yoksa fiyat sormak fikir edinmek gibi sebeplerle girmem. Eğer sabah dükkânın ilk müşterisi bensem alışverişini yapmaya gayret ederim yoksa da yere biraz bozukluk atıp "Siftah benden bereket Allah'tan" derim ki esnafın o günkü rızkı kapanmasın KK-14 // Bir keresinde müşteri ürünü değiştirmeye getirdi. Adam siftah yapıp yapmadığımı sordu. Daha yapmadım dedim. O zaman çarşıda oyalanıp geleyim dedi. Değişimi ben siftah yaptıktan sonra yaptı KK-100

Neredeyse bütün esnaflar için siftah aynı ritüellerle gerçekleşirken bazı esnaflar için kendi tecrübeleriyle edindikleri inançlar gelişmiştir. Kaynak kişilerden Ümmet Özkılınç bir çocuktan yaptığı siftahın kendisine her zaman daha çok uğur getirdiğini belirtmiştir. Murat Yeldan ise "Bir müşterim vardı çok bereketliydi, sabah ilk o gelmişti. O günüm çok bereketli geçti daha hiç o kadar iş yapmadım. Ondan sonra hep o müşteri denk gelse diye bekledim" Servet Kayadelen ise "bir arkadaşım her sabah siftah atar o gün işlerim iyi gider" diye bir hatırasını anlatarak sadece kendine özel bir duruma dair inanç geliştirdiklerini göstermiştir. Bu anlatılarda çocuk, aynı müşteri ve arkadaş

fetiş olarak da değerlendirilebilir. Esnaf bu kişilere özel bir anlam yüklemiştir. Uğurun ve bereketin gerçekleşmesi için bu kimselerin varlığına ihtiyaç duymaktadır.

Gaziantep esnafı siftahla ilgili uygulamaları bazen bir amaca bağlı olarak bazen öyle öğrendiği, gördüğü için bazen de tamamen kendi tecrübelerine bağlı olarak değerlendirmektedir. Kimi esnaf için ilk alışverişten edilen karın az olması gerekirken kimisi için de ilk müşteri ne kadar çok para bırakırsa bereket o kadar artacaktır.

Siftah az olursa gün bereketli oluyor fakat çok olursa o gün başka iş olmaz ki KK-71 // Dükkânı yeni açmıştım, müşteri çok para bıraktı şaşırdım. Meğerse siftah parası bırakmış bereket getirsin diye KK-106.

Siftah ile ilgili oluşan inançlarda müşterinin siftaha değer vermemesi, ilk alışveriş veresiye gerçekleştirmesi, siftah duası yapmaması günün bereketinin kaçmasına sebep olmaktadır.

20 yıl öncesiydi müşteri geldi. Kablo lehim işi var dedi, yaptım. Müşteriden bir siftah bırakmasını istedim. Sonra bırakırım dedi gitti. Ama bırakmadı. O gün işlerim hiç iyi gitmedi, iş yapamadım. KK-107 // İlk müşteri siftah atmazsa işlerin iyi gitmeyeceğine inanırım KK-107 //Siftah parası borca verilmez, verilirse tüm gün borçla geçer KK-14, KK-103.

Gaziantep esnafı için müşteri çokluğu sağlayacak siftah çok kıymetlidir. Ancak kendi menfaati kadar komşu esnafların da siftah yapması gözetilmektedir. Komşuluk ilişkilerinin geliştiği, kazançtan önce yardımlaşmaya değer verildiği görülmektedir.

Bir müşteri gelmişti sabah erken saatte ama ben siftah yapmıştım. Yan dükkân siftahını yapmamıştı daha. Müşteriye

"yan komşum daha siftah yapmadı oradan alışveriş yapın" dedim.
KK-104.

Siftahla ilgili uygulamalardan bir diğeri paranın elden alınmamasıdır. Esnaf ve müşteriler bunun bereketi kaçıracağına inanır. Parayı yere atarak toprağın bereketinin kazanca geçmesi umulur. Ayrıca siftah parasının öpülüp başa konduğu da görülmüştür. Her iki uygulama da siftah parasına verilen değeri gösterir.

Bir müşteri gelmişti parayı yere attı siftah benden bereket
Allahtan dedi o gün bol bol iş oldu. KK-101 // İlk alışverişte
parayı elden almam. Elden alırsam bunun bereketi kaçıracağı
düşünürüm. Müşteri parayı yere atar veya masaya bırakır. KK-
71// Siftah parasını uğurlu görüyorum, öper başıma koyarım KK-
63 // Sabah erken saatlerde alışveriş yapmıştım, işyeri sahibi
parayı elden almayı kabul etmedi, yere atmamı istedi KK-17.

Siftah ile ilgili esnafın umduğunu yaşayamaması bütün günün kötü geçmesine
sebeup olmaktadır.

Sabah ilk müşteriyle ters giderse tüm gün öyle gider KK-
21// Siftahı geç saatte yapınca artık o günün karı olmaz KK-23 //
Bazen işler ters gider ilk müşterinin pazarlığından kaynaklanan
uğursuzluk olduğuna şahit oluyorum KK-54.

Siftahın Gaziantep esnafı için bütün inanmalardan daha önemli olduğu
görülmektedir. İlk alışverişi ve bu alışverişten kazanılan paranın kastedildiği siftah
Gaziantep esnafı için üç türdür; birincisi daha işyerini ilk kez açarken kazanılan para,
ikincisi sezonluk işler için sezon başında kazanılan para, üçüncüsü ise her günün ilk
alverişinde kazanılan paradır. Esnaf ilk kez işyeri açarken kazandığı parayı ömür boyu
saklamaktadır. Bu para tezgâh altında veya bir çerçeve içinde müşterilerin görebileceği
şekilde saklanarak şans ve bereket umulur. Bu paranın en zor zamanda bile harcanması,

borca verilmesi veya bozdurulması sakıncalı görülür. Paranın tedavülden kalkması, maddi değerini kaybetmesi veya maddi olarak çok değerli olması önemli değildir. Neredeyse bütün esnaf işyerini açarken kazandığı ilk parayı saklamıştır.

Esnaflar her günün ilk alışverişinin günün akıbetini belirleyeceğini düşünür ve gerekeni yapar. Siftah parasının gün boyunca harcanmaması, bu paranın bereket getirmesi maksadıyla dükkânın bir köşesine atılarak veya kasanın arka tarafında el değmeyen bir yere konarak günün bol kazançlı geçmesinin amaçlanması siftah parasının "fetiş" olarak görüldüğünü ifade eder.

Siftah parasına verilen önem Gaziantep esnafı için büyüktür. Paranın günün erken saatlerinde kazanılmasına özel bir çaba gösterilir zira geç saatte yapılan siftahın berekete çok katkısı olmayacağı düşünülür. Esnaf siftahı erken saatte yapmak kadar dükkâna gün içinde giren ilk müşterinin alışverişi gerçekleştirmesi umulur. İlk müşterinin alışveriş yapması için malı kârsız satmak hatta zararına satmak bile göze alınır. İlk müşterinin her ne şekilde olursa olsun dükkândan alışveriş dışında bir işlem yaparak ayrılması uğursuz görülür. İlk müşterinin para bozdurması, borç istemesi, borç ile alışveriş yapması, alışveriş yapmadan dükkândan ayrılması günün kazancının az olacağına delalet olarak görülmüştür.

Esnaflar siftaha verdiği önem Gaziantep halkı tarafından da bilinir. Toplum bu hassasiyetle girdiği dükkândan alışveriş yapmaya dikkat eder. Alışverişin sonunda paranın kredi kartı veya banka kartı ile verilmemesine dikkat edilir. Ödemeyi bu şekilde yapmak isteyen müşteriye esnafların "henüz pos cihazını açmadım" bahanesini sunduğu ile karşılaşmıştır. Paranın doğrudan elden alınması da kimi esnaf ve müşteri açısından sakıncalı bulunur. Bunun için para masaya konularak veya yere atılarak esnafa ödenir. Bu sayede yerin, toprağın bereketinin kazanca yansması umulmaktadır.

Dükkâna ilk kez giren müşteri hiçbir koşulda ve tüm gayretlere rağmen alışveriş yapmayacaksa dükkâna biraz bozukluk bırakır ki siftah gerçekleşmiş olsun. Bu para verilirken de yine elden verilmez. Bozukluklar "siftah benden bereket Allah'tan duası ve niyeti ile yere atılır. Paranın masaya bırakıldığı veya elden verildiği durumlarda müşteri işyerinden ayrıldıktan sonra esnaf bu parayı dükkânda el ayak değmeyen bir yere atar veya kasanın arka tarafında gün içinde gerek olmadıkça kullanmayacak şekilde muhafaza eder. Dükkânın bir köşesine bırakılmış olan paranın ertesi gün veya daha

sonrasında bulunup harcanmasında sakınca yoktur. Her gün yapılan ilk siftah sadece o gün boyunca anlamlıdır.

Bir işyerinin ilk kez açılması esnasında gerçekleştirilen pratikleri geçiş ritleri bağlamında değerlendirmek gerekir. İşyerini ilk kez açan kimse sosyal hayatında önemli bir kademe atlayarak meslek sahibi olur veya bir meslekten /işyerinden başka bir mesleğe/işyerine geçiş yapmıştır. Bu durum geçiş ritlerini ilgilendirir. Günün ilk alışverişi ile sezonun ilk alışverişini ele alırken ise takvimsel ritler kapsamlı değerlendirme yapılması lazımdır. Belirli zaman aralıkları ile gerçekleştirilen takvimsel ritlerde esnafın siftahı için bu zaman aralığı 24 saattir ve günün erken saatleridir. Siftah parasını özel bir kıymet vererek bu paranın uğur, bereket ve şans sağlayacak özel bir güce sahip olduğu fikri esnaf arasında bu paranın "fetiş" olduğunu göstermektedir.

6.3.2. Nazar

Toplumdaki en yaygın inanışlardan birisi nazardır. İnsanın doğduğu andan ölene kadar hayatının her evresinde nazara uğrayabileceği düşüncesi toplumda yaygındır. İslam'da da var olan nazar inancı doğrultusunda halk "mezarda yatanların üçte ikisi nazardan yatarmış" diyerek nazarın tesirinin kuvvetine inanmıştır. Yaygın kaniya göre bir kişiyi çok sevme veya iyiliğini istememe, onun sahip olduklarına imrenme gibi sebepler karşındaki kişiye nazarın değmesine neden olur.

Arapça bir terim olan nazar sözcüğü belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz; bakış, bakma, göz atma anlamlarına gelir (www.tdk.gov.tr).

Herhangi bir canlının canlı veya cansız bir varlığa dostça olmayan bakışla ona zarar vermesi nazar olarak açıklanır. Genellikle kişilerin nazara uğradığı düşünülse de mal ve eşyaya da nazar değebilir (Kalafat, 1996: 21).

Halk arasında göz değme, nazara gelme, göze gelme, nazara uğrama olarak ifade edilen nazardan korunmak için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır (Artun, 2005: 251).

Varlıkların Tanrı'nın verdiği kut sayesinde hayatta kaldığına inanan Türkler arasında nazar değmesi Tanrı'nın koruyucu şemsiyesinin kalkmasına ve canlıların kötülüklere karşı savunmasız kalmasına bağlanmıştır. Bu yüzden nazar ve uğursuzluk

gibi hallerde Tanrı'nın kutunu geri getirebilmek ve olumsuz durumlara neden olan kötü güçleri uzaklaştırabilmek için kutlu olduğuna inanılan nesnelere başvurulmaktadır (Aça, 2005: 18).

Nazara uğramaya en müsait kişiler çocuklar ve güzelliği herkesin hayranlığını uyandırmış kimselerdir. Çocuklar masum, zayıf olmaları sebebiyle; güzel, marifetli ve mutlu olanlar başkalarının kıskançlığına neden olması sebebiyle nazara sık maruz kalır. Kötü duygular bakış ile karşı tarafı etkiler ve herhangi bir şekilde rahatsızlanmasına sebep olur. Nazar değmesi sadece insanları etkilemez. Mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), evler de nazara uğrayabilir. Hiçbir sebep yokken hastalanan ya da sakatlanan at, sütü azalıveren inek, bereketli beklendiği halde kıt elde edilen yıllık mahsul vb. için de "Nazara geldi." , "Nazara uğradı." denilir. Hatta aile içindeki düzen, iki dost arasındaki sevgi bağı gibi başarı ile yürütülen bir iş de nazara gelebilir. Halk içinde bazı kişilerin, nazarının daha fazla değdiğine inanılır. Bakışı ile bir atı yüz, iki yüz, üç yüz metreden "çatlatabileceği"ni ileri süren ve bunu ispatlayan kimseler üzerine hikâyeler anlatılır. Nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi özellikle de kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilir, bu türlü nazardan en çok çocuklar etkilenir. Bu yüzden anne babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz (Boratav, 1997: 104).

Nazar inancı birçok sosyal topluluk içerisinde olduğu gibi esnaf arasında da mevcuttur. Gaziantep esnafı nazara karşı geliştirdiği tutumları özellikle nazar değmesi muhtemel kişilere karşı gösterir. Dükkân komşularının ve müşterinin gelire şahit olmamasına gayret gösterilerek onların nazarından korunmaya çalışılır. Bu kişilerin yanında para açıktan sayılmaz, öteberi alınmaz. Esnaf "İşler nasıl?" gibi sorulara nazardan çekindikleri ve iyi niyet taşımayan kişilerin nefislerini kabartmamak için "nazar kişlemek" olarak tabir edilen mevcut durumu daha kötü gösterme yoluna başvurarak "karın tokluğuna çalışıyoruz", "ekmek parası çıkıyor şükür" gibi cevaplar vermektedirler. Gaziantep esnafı işyeri komşularının, müşterilerin, gelirden haberdar olan komşuların, renkli gözlü kişilerin, gözünde ben olan kişilerin ve fitne fesat kişilerin nazarının daha çok değeceğine inanmaktadır.

Bir elemanım müşteri geldiğinde kötü duygulara kapılıyordu, hasetti. Onun zamanında işlerimin yolunda gitmediğini fark ettim onu işten çıkarttım. KK-63 // Dükkân komşum yeni bir araba almıştı bundan 3 ay önce diğer bir komşumun arabasını çok övmesinden sonra yarım saat 45 dk sonra komşum kaza yaptı KK-76 // Bir arkadaşımın öyle bir nazarı değdi ki, işlerim çoktu ve bereketliydi o da bunu görünce kıskandı herhalde söyledi durdu. O gün işlerim çok ters gitti. İşleri müşteriye götürürken kaza yaptım KK-105 // Dükkânın karşısında bir arkadaş vardı adı Ahmet'ti. Ahmet ne zaman benim dükkâna müşteri gelse göz eder. Devamlı dükkânı gözlerdi. Müşteri gittikten sonra da yanıma gelir "işlerin iyi gidiyor" diye söylerdi. Öyle böyle üç ay kadar zaman geçti hep aynı şeyi yaptı bu. Dördüncü ayda işlerim bitti hiç iyi gitmedi. Sonunda da dükkânı kapadık başka yere taşındık. KK-107.

Her zaman kötü niyetli kişilerin değil bazı zaman da iyi niyetli, temiz kalpli kişilerin nazarının degeceğine inanılır. Gaziantep esnafı bazen kendi nazarının değdiğini de gözlemlemiştir.

Bir gün işyerinin önünden son model bir araba geçti. Arabayı çok beğendim. Akşam yerel haber kanalına bakınca o arabanın kaza yaptığını gördüm. Nazar mı değil mi bilmiyorum ama üzüldüm. KK-8 // İşlerimin iyi gittiği bir dönemdi güzel bir telefon aldım. Yeğenim geldi bu telefonu bana verir misin dedi. Bende veremem dedim. Vereceksin bana dedi. Parayı kolay kazanmıyoruz vermek istemedim. Tamam, o zaman sen git dedi. Ben eve geldim diğer gün telefonu çaldırdım. KK-57 // Ben nazara inanmazdım ama 2001 de bir nazara geldik ki yarım trilyona yakın para kaybettim ben. Evimi, arsamı, bağımı, villamı hepsini... Doların böyle ikiye katlanması ve dolarla satış

yaptığımız için. En büyük kazığı da yakınlarımdan gördüm. Onun için eski dükkânımda yazdım Allah'ım beni dostlarımdan koru ünlem işareti düşmanım la ben baş ederim. Yani yakındaki dostunu düşmanını bilemiyorsun KK-75.

Kötü enerjiyle bakma anlamına gelen nazarın olumsuz etkililerinin sadece bakışla değil kalpten geçirilen kötü niyet, nazar değen durumu/ kişiyi çok konuşma, fazla övme gibi durumlarda da gerçekleşeceğine dair inanç geliştirilmiştir.

İşlerimin iyi olduğu bir dönemde çevre tarafından laf söz edildi. Dükkânımı su bastı her şey heba oldu. KK-18 // İşte işi rast giden insanları bazen çok söylendiği zaman pekiyi gitmediğine şahit oldum. KK-54 //Geçenlerde yeni araba aldım, laf oldu, hemen akis kırdı araba KK-69

Nazarın değmesi başa gelen beklenmedik olumsuz bir durumla karşılaşılması veya gelirin fark edilir derecede azalması ile anlaşılır. Burada başa gelen beklenmedik fenalık iflas etme, ölümden dönme gibi çok büyük bir hadise olabileceği gibi bardak kırılması gibi ufak tefek kazalar da esnafa nazarı düşündürmüştür. Esnafın geliştirdiği mesleki inanışta kısmet algısından ziyade nazar fikri baskındır.

Komşum dükkânıma geldi oturduk sohbet ettik konuşmanın arasında pencereleri yeni taktırmıştım pencereler güzelmiş kime yaptırdın bende yaptırayım dedi ama bayağı baktı pencerelere sonra biraz daha oturduk komşum kalktı gitti gittikten 5 dakika sonra cam gözlerimin önünde çatlayıp yere düştü KK-44 // Bir ara çok iyiydi işlerimiz sonra birden kötüleşmeye başladı. Nazar değdi çünkü KK-13 // Sık sık nazar değdiğini görüyorum. Dükkâna çay getiren çaycının bardağı bile paramparça oluyor durduk yerde anlıyorum nazar değdiğini KK-64 // Önceki işyerim

nazar yüzünden iflas etti KK-65 // Kazancımız laf söz oluyordu trafik kazası geçirdik. Nazardan oldu KK-71 // Ben nazara inanmazdım ama 2001 de bir nazara geldik ki yarım trilyona yakın para kaybettim ben. Evimi, arsamı, bağımı, villamı hepsini... Doların böyle ikiye katlanması ve dolarla satış yaptığımız için. En büyük kazığı da yakınlarımdan gördüm. Onun için eski dükkânımda yazdım Allah'ım beni dostlarımdan koru ünlem işareti düşmanım la ben baş ederim. Yani yakındaki dostunu düşmanını bilemiyorsun KK-75.

Nazar değmesine karşı alınan tedbirler nazar değmeden önce ve nazar değdikten sonra farklı pratiklerle gerçekleştirilir. Nazar değmeden önce alınan tedbirlerden bir kısmı dini boyuttadır. Esnaf korunma sureleri olarak bilinen Ayet'el Kürsi, Nas, Felak okuyarak veya bunların yazılı olduğu çerçeveyi görünür bir yere asarak nazardan korunmaya çalışır (KK-10, KK-57, KK-62, KK-86). Esnafın güvendikleri bir hocaya yaptırdığı muskayı üzerinde taşıması veya dükkâna asması da dini inanca dayalı korunma yöntemlerinden biridir (KK-39, KK-13, KK-44, KK-57, KK-58, KK-78). Ayrıca neredeyse bütün esnafın maşallah yazısını asarak nazardan korunmaya çalıştığı görülmüştür. Maşallah demenin de nazarı önleyici etkisine inanılmaktadır.

Yeni araba almıştım, dükkâna gelen birisi maşallah demedi, arabanın tekeri patladı. KK-5 // Biri bir şey alıyor gelen diyor ki iyi güzelmış ha diyor ama maşallah deme yok işte böyle göz değişiyor. KK-55 // Dua okumadığım zaman, karşıdaki maşallah demediğinde ya da kötü kötü baktığında üzerimde sıkıntı hissediyorum KK-100.

Nazar değmesi istenmeyen bir durum olsa da bazı esnafın nazardan gizli bir mutluluk duyduğu gözlemlenmiştir. Başarılı, iyi, güzel olana nazar değeceği için ufak tefek kazaları nazara yoran esnaf bunun hazzını da hissetmektedir.

Çaylarımın çok güzel olduğunu söylerler her gün birkaç tane bardak kırılır bu yüzden KK-15 // Gözlerim mavi renk dikkat çekiyor, görenler de gözümle ilgili konuşuyor, tesadüften mi nazardan mı bilmiyorum ama gözüme hastalık geldi KK-103.

İslami dayanağı olmayan eski Türk inançlarına ve hurafelere dayalı korunma yöntemleri de uygulanmaktadır. Nazar boncuğu asmak bunlardan biridir. Esnafın bir kısmı tam olarak inanmasa bile nazar boncuğunu ve şeb taşını dükkânda bulundurur. Nazar boncuğunun parçalanması, şeb taşının erimesi nazar değdiğinin göstergesidir. Ancak nazarın tesir etmediğini bu nesnelerin nazarı kovucu etkisini gösterdiğine inanılır.

Dükkânda büyük bir nazar boncuğu vardı. Müşteri dükkâna girer girmez parçalandı KK-72.

Nazar değmeden önce nazardan korunmak için yapılan diğer uygulamalar şu şekilde derlenmiştir;

Nazarlık otu olarak bilinen üzerlik tohumu dükkâna asılır ve tütsülenir. KK-7 KK-19 KK-39 KK-57 KK-94 // Cuma günü saladan önce pamuk üzerinde tuz, yoz biberle birlikte üzerliğin tütsülenmesiyle mekânın nazardan korunacağına inanılır. KK-71 // İşyerlerine iğde ve üzüm çekirdeği asılır. KK-58 // Hayvan kafaları (koç, kurt, at işyerlerine asılır. KK-71 // İşyerine at nalı asılır KK-3, KK-15, KK-36, KK-37, KK-54 // Şeb işyerlerinin dışına veya içeri görünen bir yere konulur. Şebin erimesi nazar edildiği ancak tesirini gösteremediği anlamına gelir. KK-29, KK-36, KK-38, KK-52, KK-53, KK-59, KK-70, KK-80, KK-84.

Büyük çoğunluğu erkeklerden oluşan Gaziantep esnafı için siftohtan sonra en yaygın inançtır. Nazarın varlığıdır. Nazara dair gelişmiş inançların neticesinde birtakım korunma yöntemleri ve nazardan kurtulma yollarına başvursa da esnafın genellikle nazardan korunmak için Allah'a sığınmayı yeterli gördüğü tespit edilmiştir. Allah'a sığınmak için Türkçe dua edilmekte ve nazar duaları olarak bilinen Ayet-el Kürsi, Nas Suresi ve Felak suresi okunmaktadır. Esnafla birlikte nazar değmesinin doğuracağı olumsuz sonuçlardan etkilenecek olan aile fertleri özellikle de esnafın eşi nazara karşı geleneksel tedbirlere başvurmaktadır. Kadınlar arasında yaygın olan pratiklerin esnafın eşi tarafından veya esnafın eşinin tavsiyesi ve tarifi ile dükkânda uygulandığı görülmüştür. Esnaf yaygın olarak dükkânı sirkeli su ile temizlemek (KK-10, KK-27, KK-59, KK-71, KK-85), kurşun döktürmek (KK-64, KK-100), tütsü yakmak, bardak kırmak (KK-3, KK-34, K-78) gibi uygulamalarla nazarın kötülüklerinden korunmaya çalışmaktadır.

Nazara karşı uygulanan pratikler nazardan önce, nazar değmesi esnasında ve nazar değdikten sonra olmak üzere üç şekilde oluşmuştur. Nazardan değmesinden önce bu tehlikeden korunmak için besmelesiz hareket etmemek, korunma dualarını sürekli okumak, Allah'a dua etmek, nazar boncuğu ve şeb asarak nazarın etkisinin başka yönlere dağılmasını sağlamak yaygın pratiklerdendir. Görüldüğü gibi bunların bir kısmı İslamiyet'e dayalı oluşmuş bir kısmı ise geleneksel inançlardan beslenmiştir.

Nazar değmesi esnasında yapılacak en etkili korunma yöntemi "maşallah, maşallah süphanallah, maşallah barekallah" sözleri ile nazarı etkisiz hale getirmektir.

Nazar değmesinden sonra gerçekleştirilen uygulamaları kriz ritüelleri bağlamında değerlendirmek gerekir Nazardan ve nazar değmesinin oluşturduğu fenalıklardan uzak durmak amacıyla gerçekleştirilen bu ritüeller takvimsel ritüeller gibi belli zaman aralıklarıyla değil ihtiyaç duyuldukça uygulanmaktadır.

6.3.3. Büyü

Büyü kelimesi Arapça sihir sözcüğünün Türkçe karşılığıdır. Gözbağcılık, efsun anlamlarına gelir. Sihir kadar etkili fettanlık ve insanı meftun eden hüner ve sanat anlamlarında da kullanılmaktadır (Devellioğlu, 2006: 952).

Eski Türkçede bügi, bögü sihirbaz anlamındaki kelime zamanla bilge sözcüğüyle eşanlamlı olarak da kullanılmıştır. Eski Farsçada büyü, magu kelimesiyle karşılanmakta olup, Eski İran da doğaüstü güçleri kullanabildiğine inanılan Med kabilesi mensubu rahipler sınıfına da mangu denildiği bilinmektedir. İslam kaynaklarında mecüs, mecüsi şeklinde geçen bu sözcüklerin, tabiattaki bazı varlık ve olaylar yönettiği, gaipen haber verdiği, büyücülükle bazı işleri gerçekleştirdiği kabul edilen bu sınıf için de kullanıldığı iddia edilmiştir (Tanyu, 1992: 501).

İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini etkilemek ve olayların mevcut düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin hepsine birden büyü denilir. Bu anlamı ile kelime geniş bir kavrama sahiptir. Halk dilinde ise büyü daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır; bir kişiyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan “kötü büyü”, bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak ya da evine bağlılığı sağlamak için yapılan “olumlu büyü” “muhabbet tılsımı” gibi (Boratav, 1997: 128-129).

Özgül amaçları olan, bu amaçlarla da bütün biçimleriyle bir kez insanın kullanmasına geçen büyü kuşaktan kulağa aktarılmıştır. Bu yüzden de en eski zamanlardan beri uzmanların elinde kalmıştır. İnsanlığın ilk mesleği büyücünün ya da kötü büyü yapan sihirbazın mesleğidir (Malinowski, 2000: 89).

Büyük bölümünü erkeklerin oluşturduğu Gaziantep esnafı büyüye inansa da büyünlük uygulamaları yapmak, büyüye karşı tedbir almak konusundaki pratiklerle pek ilgili olmasa da bu konuya çok kayıtsız da değillerdir.

Büyü konusunda esnafın sahip olduğu inançlar toplumdaki diğer topluluklardan çok farklı değildir. Esnafa göre dirlik ve düzeni bozulmak istenen kişilere ve gelirinin azalması istenen kişilere büyü yaptırılır (KK-12, KK-44, KK-59, KK-85). İslamiyet inancına göre günah olduğu için büyü yaptırmak doğru karşılanmaz zaten büyü yaptıran kişi de bunu kimseyle paylaşmaz. Allah inancı zayıf olan/olmayan kimselerin ve kıskanç, haset kişilerin büyü yaptıracağına inanılmaktadır. Ayrıca sevgisizlik de büyü yaptırılması için sebep olarak görülmektedir.

Beni sevmeyenler bana büyü yaptırmış onu da gelip iş
yerime çeşitli yerlerine saklamışlar bizde tesadüfen bunu bulup

hocaya baktırdık. Bize size büyü yapılmış dedi hoca KK-44 // Bir arkadaşına büyü yapıldığına şahit oldum. Eskiden birlikte çalışıyorduk sonra o yeni dükkân açtı, yeri, işleri iyiydi. Ama diğer esnaflar fesatlık yaparmış. Bir gün arkadaş dışarı çıktığında cıracak kalmış dükkânda, bu komşu dükkânlar gelmiş içerde dolaşmış gitmiş. Arkadaş önemsememiş önce. Ama o günden sonra iş yapamamış, kâğıt yapmışlar meğerse KK-107.

Esnaf başına kötü işler gelse de somut bir kanıta ulaşmadan önce büyü yaptığını inanmaz. Genellikle bir hocaya yazdırıldığına inanılmamış; muska, kâğıt gibi nesnelerin gizli, el değmedik yerlerde bulunmasıyla büyü yaptığını kanaat getirilmiştir. Büyüden kurtulmak içinse bu onunla ilgili esnafın farklı tutum sergilediği görülmüştür. Kimi esnaf bundan kurtulmak için yine bir hocaya danışarak çare ararken kimisi de büyüye inanmadığından bir çözüme başvurmamıştır.

İşyerinde kâğıt buldum. Kâğıt yaptırmış birisi ama inanmadım. Hocaya gidip de çözdürmedim. KK-63 // Sabah dükkânı açtığımda bir kadın geldi malzeme istedi ben de verdim o günden sonra işlerim çok kötüleşti. Kadını da bir daha görmedim. Bir süre sonra dükkânı da kapattı, başka yere taşındı. KK-106 // Dükkânda arkadaşımın aldığı ikinci el kasa vardı, bozuldu tamire götürdüm. Adam aradı kasanın içinde kâğıda sarılmış bir kibrit kutusu çıkmış, kâğıda çok sıkı sarılmış. Arkadaşımın dükkânı iflas etmişti, bundanmış dedik KK-102 // Bir tanıdığın başından geçti. Arkadaşım dükkân temizliği yaparken oradaki yedek ayakkabının içinde muska bulmuş. Muskanın baş tarafı yokmuş. Bir tanıdığa danışmışlar, bir daha oraya sokmayın demiş, yakmışlar muskayı. Muskanın yanmasıyla çok büyük üç felaket atlatmışlar. Birkaç hafta sonra da muskanın diğer parçasını buldular. Dini bilgisi olan bir hocaya sormuşlar o da üstünsüz esresiz harflerle yapılanlar iyi amaçla yapılmaz demiş ama

muskayı yakmaya korkmuşlar. Öyle bir sene kalmış ellerinde. Bir gün hanımı televizyonda dini programda kötü muskaları yakın külünü temiz bir toprağa dökün denince o parçayı da yaktılar. Yine üç felaket atlattılar KK-100.

Büyü de nazar gibi toplumun geniş bölümü tarafından etkisi kabul edilmiş inançlardandır. İnsanların kötü duyguları sonucunda kasıtlı olarak işin uzmanı kişilere yaptırılan büyülerin çok büyük felaketlere sebep olabileceğine esnaf tarafından kabul edilmiştir. Nazara göre kasıtlı olması büyüü daha büyük bir kötülük kılığına sokmaktadır.

Gaziantep esnafının büyüyle ilgili yaşantıları tamamen başkaları tarafından büyüye maruz kalmaları üzerinedir. Hiçbir esnaf ak veya kara olsun büyü yaptırdığını dile getirmemiştir. Büyünün varlığını düşündüren şey işlerin yolunda gitmemesi, hayatın aniden alt üst olması gibi beklenmedik olumsuzlukların hayatta var olmaya başlamasıdır. İşyerinde el değmeyen bir yerde tesadüfen bulunan esrarengiz kâğıtlar da büyü yapıldığına emin olunmasına sebep olmuştur. Esnaf büyüden kurtulmak için çoğunlukla işin uzmanı olan ve hoca diye tarif edilen bir kişiye danışmıştır. Büyünün ortadan kaldırılmasına yönelik pratikler kriz ritüellerinin bu inanç karşısında ne şekilde uygulandığını göstermektedir. Büyüden kurtulmak için büyü olduğu düşünülen kâğıdın suya atılarak veya yakılarak yok edilmesi söz konusudur.

6.3.4. Tabiat

Türk toplumunda tabiat olayları gündelik yaşamı etkileyen bir unsur olmuş, bu etkinin olumlu ve olumsuz yönlerini kontrol edebilmek adına birtakım inanışlar şekillenmiştir. İnançlar daha çok tabiat olaylarını önceden tahmin ederek hayatı ona göre düzenleme şeklinde gelişmiştir. Birtakım inançların da fayda veren doğa olaylarının meydana gelmesini sağlama veya meydana gelen tabiat hadisesini kovma, durdurma amacıyla gerçekleştirilenler şeklinde de var olduğu görülür.

İnsanlık tarihi boyunca, toplumun hayatında önemli bir yere sahip olan gök cisimleri ve tabiat olaylarıyla ilgili inanışlar oluşmuştur. Bu inanışların oluşmasında

toplumların sahip oldukları dini temellerin etkili olduğu bilinmektedir. Her halk inancının toplumda bir yansımasının olduğu gibi gök cisimleri ve tabiat olayları ile ilgili halk inanışları da kendine farklı şekillerde karşılık bulmuştur. Türk toplumunun tabiat ile iç içe olan bir yaşayışa sahip olması, tabiat olaylarıyla bağlantılı olarak oluşan inanışlarda etkili olmuştur. Çünkü toplumun günlük yaşamıyla birebir ilgili olan varlıklarla ilgili inanışlar, insan hayatında önemli bir yere ve öneme sahiptir (Kalafat, 1996: 2).

Esnaf arasında tabiatla ilgili inanışlarının bir kısmı bütün sosyal topluluklarda ve tüm coğrafyalarda kabul gören inanışlardır. Yağmur, berekettir, toprak nimettir inancı bütün esnaf tarafından kabul edilmiştir. Bunlar dışındaki inançları inancın geliştiği cisme göre sınıflandırmak mümkündür;

Gök İle İlgili İnançlar

- Gökkuşağı çıkarsa bereket geleceğine inanılır. KK-3, KK-17, KK-36, KK-57, KK-71.
- Gök gürlediğinde kelime-i şahadet getirilir. KK-7, KK-25, KK-29, KK-35, KK-46, KK-56, KK-74.
- Göğün kızarması hayra alamet değildir. KK-10.

Ay İle İlgili İnançlar

- Ay ve güneş tutulmasından sonra bir felaket (deprem, sel vb) olacağına inanılır KK-57, KK-71.
- Ay yeni doğduğunda uğur sayarız KK-58.

Yıldızlar İle İlgili İnançlar

- Yıldız kaydığında birisinin öldüğüne inanılır KK-17, KK-26, KK-32, KK-37.
- Yıldız kaydığında yapılan duaların kabul olduğuna inanılır KK-6, KK-41.
- Akşam yıldızlar görünüyorsa ertesi gün havanın güneşli olacağına inanılır KK-38.

Meteorolojik Olaylarla İlgili İnançlar

- Dolu yağması uğursuzluktur KK-25, KK-41, KK-63.

6.3.5. Hayvanlar

Türk toplumu göçebe hayatta hayvanlarla iç içe bir yaşam sürmüşlerdir. Günümüzde de sosyal ve ekonomik yaşamda toplum hayatında bir yere sahip olmalarından dolayı hayvanlar etrafında çeşitli inançlar şekillenmiştir.

Kendilerinden faydalanılan hayvanlar yaradılışları ve dönüşümlerini izah eden efsane inançlara konu olmuştur. Hayvanlar, bitkilerden farklı olarak halkın geleneklerinde yenmesinde bir sakınca olmayanlar ile yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar olmak üzere sınıflandırılırlar (Boratav, 1997: 56). İslamiyet öncesi inançlara ve İslamiyet'e bağlı çeşitli yasak ve tecrübelerle şekillenen bu sınıflandırma hayvanlarla ilgili inançların oluşmasında çok etkili olmuştur. Bununla birlikte bazı olumsuz inanç temeline rağmen halk içinde olumlu imaja sahip bir hayvan olduğu veya bu durumun tam tersinin mevcut olduğu görülmektedir.

Hayvanlar ile ilgili inançlar genellikle “Nuh Tufanı” üzerine anlatılan efsanelere ya da Süleyman Peygamberin hayvanlarla olan iletişimine bağlanır. Mesela kırlangıcın kuyruğunun çatal olmasının nedeni ile ilgili inanç Trabzon’da şu anlatıya dayandırılır: Nuh’un gemisi delinmiş. Deliği, yılan tortop olarak tıkamış ve buna karşılık olarak istediği yaratığın etinden yeme izni dilemiş. En lezzetli eti arama işi arıya verilmiş. Arı, bütün yaratıkları tattıktan sonra, “En lezzetli et, insan eti.” diyecekken kırlangıç

insanları korumak için arının dilini ısırması. Buna sinirlenen yılan da kırlangıcın kuyruğunu yırtmış (Boratav, 1997: 61).

İslamiyet'e göre hadislerle etinin yenmesi yasaklanmış olan Baykuşun Bayat boyunun simgesi olduğu bilinmektedir (Ögel, 2002: 357). Baykuş genellikle ölüm ve uğursuzluk getiren bir hayvan olarak Anadolu'da bilinir. Bu inancın Gaziantep esnafında da var olduğu görülmüştür;

Baykuş uğursuzluktur KK-85 // Baykuş öterse bir ölüm
olacağına inanılır KK-44.

Uğursuzluk ve ölümü çağrıştıran diğer bir kuş türü kargadır. Sabah erken saatte öten karganın o semtte, civarda bir ölüm olacağını haber verdiği inanişlmaktadır. Uyurların Türeyiş efsanesinde karga, önemli haberlerin konuşulduğu yerlere gidip, konuşulanları dinleyerek hana haber veren kuş olarak yer almaktadır. Karganın buradaki imajı olumludur (Ögel, 2002: 78).

Mitolojik hikâyelerde hayvanlar bazı fiilleri ilk kez yapan varlık durumundadır. Habil'in Kabil'i öldürme hadisesinde Habil'e yardım eden ve ona kardeşinin ölüsünü nasıl gömeceğini gösteren hayvan kargadır (el-Mâide 5/27-31) (Kuran-ı Kerim Tefsiri, 1985). Bu yüzden karga ölümün habercisi olarak görülmektedir Gaziantep esnafında da bu inanç yaygın olarak mevcuttur;

Karga sabah erken öterse o muhitte bir ölüm olacağına
inanılır KK-13, KK-15, KK-16, KK-23, KK-44, KK-59, KK-61.

Eski Türklerde insanların yüreği bir kuş olarak düşünülmüştür. İnsanlar dünyaya gelmeden önce bunlar kuş olarak gökyüzünde uçar, öldüklerinde ise yine kuş gibi vücuttan çıkıp gider. Dede Korkut'ta Azrail'in güvercin olarak camdan çıkıp gittiğinden bahsedilmektedir (Artun, 2002: 27). Güvercin Allah'a yakın olan kişilerin bu yakınlığını

göstermek için de sembol olarak seçilmiş bir kuştur. Gaziantep esnafının bir kısmının güvercin etinin yenmeyeceğine dair inanç geliştirdiği görülmüştür.

Esnafta içinde belli bir türe ait olmadan genel olarak tüm kuşları kapsayan inançlar da şekillenmiştir;

Bir eve kuş yuva yaparsa o evdekilerin bir mal sahibi olacağına inanılır KK-6, KK-17, KK-34, KK-35, KK-100 // Kuşun yuvası bozulursa bunun bozan kişiye uğursuzluk getireceğine inanılır KK-6, KK-17, KK-24, KK-36, KK-100, KK-101, KK-102.

Kuran-ı Kerim'de bir surenin adı olan karınca (Neml Suresi) kutsal kitabımızda adı geçen birkaç hayvandan biridir. Bu suredeki Süleyman kıssasında adı geçen karıncaların (Yazıcı, 1991: 554) iş bölümü ve ortak halde yaşama düzenleri olağanüstü bir sistemde işlemektedir. Gaziantep esnafı bu kusursuz düzene zarar vermeyi doğru bulmamaktadır;

Karınca yuvasını bozmanın günah/hayırsız olduğuna inanılır KK-5, KK-9, KK-10, KK-13, KK-24, KK-26, KK-31, KK-32, KK-34, KK-49, KK-50, KK-53, KK-56, KK-62, KK-63, KK-64, KK-78, KK-87.

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) 'in evinde beslediği bir hayvan olan kedi yerleşik yaşamda hayat süren evcil bir hayvandır. Kediler bir yemek bulunca birbiriyle paylaşan yumuşak tabiatlı canlılar olarak bilinirler (Ögel, 2002: 544). Mitolojik anlatılarda çoğunlukla iyi bir imaja sahip olan kedilerle ilgili toplumda uğursuzluk fikri vardır;

Kara kedi uğursuzluk getirir KK-41, KK-77, KK-85 //
Önünden kara kedi geçen kimsenin başına bir bela gelir KK-104

// peygamber efendimiz namaz kılarken önünden geçen yılanı
kedi yakalamış, bu yüzden önemlidir KK-72.

Köpeklerle ilgili yarısı insan eti yarısı şeytan tükürüğü şeklinde bir inanış vardır. Bu yüzden Müslümanlar köpeğe herhangi bir zarar vermek istememişler ancak onları evlerinde bulundurmaya da doğru bulmamışlardır. Sadakatini insandan alan köpekler, vahşiliğini şeytandan almıştır (Sakaoğlu, 2004: 198). Esnaf arasında köpeklerle ilgili şu inanışlar görülür;

Köpek bulunan mekânda namaz kılınmaz KK-3, KK-18,
KK-39, KK-41, KK-45, KK-68, KK-104, KK-106, KK-107 //
Köpek bulunan yere melek girmez. KK-1, KK-2, KK-3, KK-18,
KK-39, KK-41, KK-45, KK-104, KK-106, KK-107, KK-10 //
Ezan okunurken köpek havlaması uğursuzluktur KK-18, KK-54,
KK-103.

Kuran-ı kerim'de bir surenin adı olan örümcek (Ankebut Suresi hicret esnasında peygamber efendimizin sığındığı mağaraya ağ örerek onu ölümden kurtaran hayvan olarak görülmüştür (Kuran-ı Kerim Tefsiri, 1985). Bu yüzden örümceğe herhangi bir zarar vermek doğru görülmemiştir;

Örümcek ağını bozmanın uğursuzluk getireceğine inanılır
KK-5, KK-23, KK-39, KK-41, KK-55, KK-70, KK-71, KK-84,
KK-100, KK-101.

Deve Kuran-ı Kerim'de ismi geçen hayvanlardan biridir. Ayrıca peygamber efendimiz döneminde de binek hayvanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu yüzden Gaziantep esnafı deveyi kutsal bir hayvan olarak görmektedir.

Hayvanlarla ilgili inançlar toplumun her kesiminde olduğu gibi esnaf arasında da gelişmiştir. Özellikle kuşlara dair inanmalar yaygındır. Bu durumun meydana gelmesinde eski Türk inançlarının izleri görülmüştür. Genel olarak geliştirdiği inançlara göre esnafın gündelik yaşamını düzenlediği görülmüştür. Ancak aynı durum hayvanlara dair inanmalarda görülmemektedir. Esnaflar inançları var olmasına rağmen bunu uygulamaya dökmemektedir. Örneğin kara kedi ile karşılaşmanın olumsuz sonuca sebep olacağına inanılsa da kara kedi ile karşılaşıldığında fenalıktan uzak tutacak kovucu önlemlerin (eve geri dönmek, dua etmek, yere tükürmek, besmele çekmek... vb.) alınmadığı görülmüştür.

6.3.6. Uğur-Uğursuzluk

İnsanların yaşamında olumlu sonuçlara sebep olduğuna inanılmış nesne ve durumlar uğurlu, olumsuz sonuçlara sebep olanlar uğursuz olarak nitelendirilmiştir.

Uğur, bir nesnenin, kişinin, işin, zamanın, yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halk inançlarında ve işlemlerinde bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki eşyalar, kişiler, hayvanlar, uğurlu ve uğursuz diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları tercih etmek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerekir (Boratav, 1997: 94-95).

Halk inançlarındaki bu uğurlu ve uğursuz inançların bir kısmı haftanın ya da yılın belirli günlerinde iş yapılmaması ile ilgiliyken, bir kısmı da hayvanlar ile ilgilidir. Onların uğurlu veya uğursuz oldukları inancı yer etmiştir; ancak bu durum hayvanları uğurlu ya da uğursuz olarak tasnif etmemizi gerektirmez (Kalafat, 1996: 49).

Esnafların uğur uğursuzlukla konusundaki inançlarından bir kısmı hiçbir geleneğe ve dini temele dayanmadan tamamen kişisel tecrübelerle edinilmiştir. Bu inançlar başka hiç kimse için bir anlam taşımamaktadır. Hem sayılar hem de nesneler ile ilgili geliştirilen inanç ve tutumlar esnafın aynı durumu birden çok deneyimlemesiyle şekillenmiştir. Aynı sayı ve nesneye birden çok esnafın değer vermesi bunun genel bir inancı olması sonucunu da doğurmamaktadır.

Gaziantep esnafının uğura yönelik inançları sayılar, günler, organlar ve diğer eşyalar üzerine gelişmiştir.

Halk inanışlarında "üç", "yedi", "dokuz", "kırk", "doksan dokuz" gibi bazı sayılar kutlu bir anlam ifade etmektedir. "Yedi" ve "dokuz" sayıları İslami temelli olarak özel sayılmıştır (Ögel, 1971: 269), mitolojik hikâyelerde de bu sayılara rastlanmaktadır. Yaratılış mitolojisinde ağaçtan "dokuz" dalın bitmesi, "dokuz" daldan "dokuz" kişi çıkması ve "dokuz" kişiden "dokuz" ulus meydana gelmesi (İnan, 1977: 55) bu sayıyı kültürde anlamlı hale getirmiştir. Sayılarla ilgili anlamların mahiyeti ayrı bir araştırma konusudur.

Esnafın sayılara dair inançları daha çok kişisel tecrübelerle oluşmuştur. İnancın temel nedenini Gaziantep esnafı da hatırlamazken birkaç defa aynı olayı ve sonucu yaşamak bu sayılarla ilgili inanca gelişmesine sebep oluşturmıştır.

13 sayısı benim için uğurludur KK-13 // 5 rakamını uğurlu görürüm KK-33, KK-68, KK-69 // 7 sayısı uğurludur KK-37, KK-75, KK-98 // 14 sayısı uğurlu gelir bana iyi şeyleri hep bu sayıyla yaşadım KK-57 // 11 sayısı uğurludur KK-70 // 6 sayısı uğurumdur KK-88 // 18 sayısı bana uğur getirir KK-90 // 10 sayısı uğurdur KK-97 // 8 rakamı uğurludur KK-54.

Haftanın günleri toplum içinde herkes için farklı anlamlara sahiptir. Bu anlamların gelişmesinde kısmen İslamiyet'in etkisi vardır. İslam dinine göre mübarek gün kabul edilen Cuma günü esnaf için de kıymetlidir.

Cuma günü hayırlıdır. Berekettir. KK-58, KK-66, KK-80, KK-92 // Cuma namazı vakti işin terk edilerek camiye gidilmesi gerekir aksi halde olumsuz bir sonuç çıkacağına inanılır KK-17, KK-100, KK-108.

Günlere ve günün bölümlerine dair gelişen inançların bir bölümü de şu şekilde derlenmiştir;

Çarşamba günleri işlerim yoğun olur, bugünü uğurlu
görürüm KK-71 // Cumartesi günü uğurlu günümüdür KK-90 //
Akşamı uğursuz bulduğumdan pek iş yapmam şer görürüm. KK-
63.

İnsanın her uzvunu Allah yaratmıştır ancak hayırlı ve temiz işleri sağ tarafla yapmak, sağ tarafla başlamak tavsiye edilmiş ve hoş görülmüştür. Sol tarafını kullanmak şeytana özgü bir hareket olduğuna inanılmış, bir işe başlarken sol tarafın kullanılmasına hoş bakılmamıştır. Ancak bir yerden çıkarken veya temiz olmayan bir iş gerçekleştirilirken sol tarafın kullanılması tavsiye edilmiştir. Esnaf için de İslamiyet temelli bu davranış uğur ve uğursuzluk için inanç geliştirilmesinde etkili olmuştur.

Esnafın neredeyse tamamı işyerini sağ elle açmayı, işyerine sağ ayakla girmeyi, parayı sağ elle alıp vermeyi uğur kabul etmiş ve diğer birçok inanışa göre buna dikkat etmiştir. Sol tarafı necis işler yapılması gerektiğinden bedenın sol yanıyla yapılan işlerin uğursuzluk getireceğine inanıldığı görülmüştür.

Gaziantep esnafı sayılar be günler dışında kendi deneyimleri ve gözlemleri sonucunda eşyalara da özel anlamlar yüklemiştir;

Makasım uğurludur her zaman onu kullanırım KK-7 //
Tespihim uğur KK-39 // Yüzüğüm ve tespihimi uğur görürüm
KK-15.

Esnafın bir bölümü cam kırılmasını aydınlık, uğur olarak görmektedir, gün içinde iki defa cam kırılırsa üçüncüsünün kırılması gerektiği düşünülerek bir cam eşya daha kırılmaktadır (KK-1, KK-7, KK-24, KK-55, KK-89). Siftah olarak kazanılan para da esnafın neredeyse tamamı tarafından uğur sayılmaktadır.

Gaziantep esnafı İslamiyet'in tavsiye ettiği gibi davranarak Allahın rızasının kazanılacağı ve bu sayede işe, kazanca uğur geleceği düşünülmektedir.

Dilenciye boş çevirmem, kapımıza gelmiş Tanrı misafiri o
KK-37 // Sadaka vermek bana uğur getirir KK-79 // Allaha
yönelip ondan istediğimde işlerim rast gider KK-33 // Sadaka

verdiğimde işlerimin daha iyiye gittiğini görüyorum KK-70 // Annem babam benden razı olsun, onların duasını aldığım da kazancımın arttığını fark ediyorum KK-72 // Çocuk sevindirmek bana uğur getirir KK-70 // Sabah kalktığımda dua ederim, o zaman günüm iyi geçer KK-82.

Esnafin uğur ve uğursuzluğa yönelik diğer inanışları şu şekilde derlenmiştir;

Parayı yerden almak uğurdur KK-71, KK-100 // Eşim dükkâna geldiğinde kazancım artar KK-38 // Biri dükkâna hızlı bir şekilde girerse müşterimin çok olacağına inanırım KK-40 // Parayı düzgün katlarım, bunun uğur getirdiğine inanıyorum KK-80 // Çocuklarımdan biri doğdu, elimiz boşandı biri doğdu rızkımız arttı bolluk oldu KK-63.

Gaziantep esnafı bir şeyi olumsuz görmeyi İslam'a aykırı bulduğu için çoğunlukla bu yönde bir inanç geliştirmemiştir. Hatta batıl inançlara kapılmanın asıl uğursuzluk olduğu düşünen esnaf sayısı da oldukça fazladır. Esnafin uğursuzlukla ilgili geliştirdiği inançlar şunlardır;

İslamiyet'e aykırı batıl inanışların uğursuzluk getireceğini düşünürüm KK-6 // Bardağın düşüp kırılmaması uğursuzluğu gösterir KK-8 // Ekmek üstünden atlanırsa insanın ağzı burnu yer değiştirir KK-19 // Muhtaç kimseyi azarlamak uğursuzluk getirir KK-72 // Çalışana kötü muamelede bulunmayı uğursuzluk olarak görürüm KK-72.

Uğur ve uğursuzluğa yönelik inançlar Gaziantep esnafında sayılar, günler, kişisel eşyalar üzerine gelişmiştir. Bu inançların çevreden öğrenilmesinden ziyade kişisel tecrübelerle şekillendiği görülmüştür.

Üst üste aynı neden-sonucu yaşamak esnafın nesneler ve durumlara karşı olumlu ve olumsuz yargı geliştirmesine neden olmuştur. Hiçbir bilimsel nedene bağlanamayan somut olarak açıklanmayan bu yaşantılar "uğurlu" ve "uğursuz " kavramlarını oluşturmuştur. Bir nesnenin veya kavramın özel bir güce sahip olması fikri "fetiş" kavramıyla ifade edilir. Buna göre esnaf için bazı sayılar ve eşyaların fetiş nesne olduğu sonucu doğmaktadır. Özellikle şahsi eşyaların uğurlu görülmesinin sonucunda esnaf gününü düzenlerken bu malzemeleri kasıtlı olarak kullanır. Olumlu bir netice doğuracağı düşüncesi ile nesnelerin bir plana göre kullanılması bu nesneler ile totem yapıldığını gösterir.

6.3.7. Bereket

Bereket toplumda insanlara mutluluk veren şeylerin çok olması anlamındadır. Yalnızca maddi konularda değil; sağlık, ömrün uzunluğu, evlat gibi insan için manevi durumlar için de bereket sözcüğü kullanılır.

İnsan yaşantısında önemli bir durum olan bereket, yalnızca tarım, hayvancılık veya ticaret ile ilgili bir kavram değildir. Bereket ifadesiyle, yağmur duası, yılın belli zamanlarında yapılan toplu bereket şenlikleri, ambarlara ve kilerlere bereket için yapılan uygulamalar, yılın belli aylarının bereket ayı sayılması, bir ailedeki erkek çocukların çok olması akla gelebilir. Toplumumuzda bereket ile ilgili birçok uygulamanın ve inancın olduğunu görmekteyiz. Örneğin; Tunceli’de kapı eşiklerine nal çakılması ve geyik boynuzu asılmasının bereketi artıracığına inanılır. Trabzon’da aile reisi vefat ettiği zaman onunla birlikte ocağın bereketi mezara gitmesin diye definden önce ev iplik ile bağlanır. Giresun’da 14 Mart günü “mart bozulması” âdetine göre o gün eve dışarıdan gelen bir kimsenin sevilen bir kimse olması halinde yılın uğurlu ve bereketli geçeceğine inanılır (Kalafat, 1996: 42-44).

Verilen bir şeye karşılık alanın verene söylediği söz olarak “bereket versin” duasında bulunulur; “Tanrı kesene, malına bereket versin.”, "bereketli olsun." Gibi kalıplaşmış sözler insanların birbirleriyle olan her türlü alışverişinde söylenen dualardır. Bereket insan hayatında iyi ve faydalı olan şeylerin çok olması anlamına gelmektedir (Boratav, 1997: 94).

Gaziantep esnafının aslında çoğu inancının bereket amacıyla geliştiği görülmektedir. Geçim için icra edilen meslekten bol kazanç sağlamak arzusu, bereketin bol olması için çeşitli uygulamaların yapılması olağan bir şeydir. Bereket getireceği inancıyla esnafın tamamının işyerlerini erken saatte açmakta olduğu görülmüştür. Bazı esnaf sabah namazından sonra işyerini açmayı alışkanlık haline getirmiştir. Bu şekilde sabahın tüm bereketinin işe yansması umulur.

Sabah evin ve dükkânın kapısını açık bırakırız ki bütün bereket işyerine dolsun KK-19 //Dükkânı geç açarsam o gün bereketli olmaz KK-73 // Dükkânı sabah namazından hemen sonra açmazsam o günün bereketsiz geçeceğine inanırım KK-12.

İşe başlarken besmele çekmek, müşteriyle karşılıklı bereket temennisinde bulunmak, sağ elle para almak, karınca duası, bereket duası asmak esnaf için bereket getirdiğine inanılan yaygın pratiklerdir.

Kişinin sağ avucu kaşınırsa avuç içi öpülür, hayırlı kismet denilerek başa sürülür. Bunu üç kez tekrar etmek bereket getirir. KK-14 // Yağmurun bereket getirdiği düşünülür. KK-12, KK-15, KK-18, KK-20, KK-21, KK-23, KK-27, KK-32, KK-37, KK-43, KK-45, KK-60, KK-67, KK-68, KK-72, KK-73, KK-75, KK-77, KK-84, KK-85, KK-96, KK-97 // Dilenciye sadaka vermenin bereket getirdiğine inanılır. KK-11, KK-62, KK-72 // Müşteriyle pazarlık yapmanın bereket getirdiğine inanırım KK-28.

Bazı inançlar esnafın yalnızca kendi tecrübesiyle şekillenmiştir;

Şuna inanırım yediğim içtiğimle ilgilidir. 50 liralık yemek yemiyim de 20 liralık yiyeyim dediğim zaman o gün rızkım kesilir. Yani bir şeylerden kısıtığım an rızkımın da kesildiğine inanırım KK-63// Aile büyüğünün işyerini ziyaret etmesi bereket

getirir KK-29 // Tevekkül etmenin bereket getirdiğine inanırım
KK-7.

Gaziantep esnafının inançlarının tamamı aslında bereket fikri ile oluşmuş ve önem kazanmıştır. Bereket vesile olmayacak inançların daha zayıf kaldığı pratikte yer bulmadığı görülmektedir. Siftah, nazar, büyü ve diğer başlıkların hepsi bereketin var olması için var olmuştur. Bu inançları bereketin var olması için seçilen tali yollar olarak değerlendirmek mümkündür. Bereket için gerçekleştirilen inanç ve pratiklerin asli olarak yapılması bu başlık altında ele alınmıştır.

Bereketin var olması için en yaygın inanç iş yerini erken açmak, işyerine sağ ayakla ve besmele ile girmek gerektiğidir. Sabah erken saatlerde yapılan işlerin hayırlı sonuçlanacağı halk kültüründe yaygın bir kanaattir. "sabahın şerri akşamın hayrından iyidir", "sabah ola hayrola", "erken kalkan yol alır" atasözleri bu inanç ışığında oluşmuştur. Sağ organlar ile yapılan işlerin de uğurlu ve bereketli sayıldığı görülmüştür bunun temelinde ise İslamiyet'te temiz işleri sağ tarafla necis işleri sol tarafla yapmak gerektiğinin tavsiye edilmesi vardır. Yine zordaki kişiye yardım etmek gerektiği ve pazarlık yapmanın bereket getireceği İslam'a dayalı oluşmuştur. İslam'da pazarlık yapmak helaldir ve Peygamber Efendimizin de pazarlık yapmasında dolayı bu davranış sünnettir. Alışverişte tehlikeli olan şey esnafın bir mala çok fiyat istemesi ve müşterinin pazarlıkla mala çok az fiyat teklif etmesidir. Bunların dışındaki inançlar esnafın ve müşterinin şahsi kanaatiyle oluşmuştur. Ardı ardına tekrar eden olay ve sonuçlar bu kanaatlerin şekillenmesine sebep teşkil etmiştir.

6.3.8. Dua-Beddua

İyi dileklerin söylendiği dua sözcüğü eski Türkçede "alkış" deyiimiyle gösterilirdi. Toplum içinde kişinin karşıdaki kişi için ettiği duaların etki gücünün kuvvetli olduğuna inanılmaktadır.

Eski Türkçede "alkış" deyiimiyle gösterilen hayır dualarının hepsi iyilik getirici güçte büyü sözler sayılır. İlençlerin "beddua", "kargış", olumsuz yönden aynı derecede büyü gücüne inanılır. Kargışları çok etkili kimseler olduğu da yerleşmiş bir

inançtır; öksüzlerde, yoksullarda ve çaresiz kimselerde bu gücün üstünlüğü kabul edilir (Boratav, 1997: 104).

Dualar; iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir. Genellikle, görülen bir iyiliğe karşılık söylenir. Karşıdaki kişi güzel ve hayırlı sözlerle kutlanır, hakkında iyi dileklerde bulunulur. Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır. Alkış, “aklamak” “hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek” fiilinden elde edilmiş bir isimdir (Kaya, 1997: 99).

Gaziantep esnafı işyerinde geçirdiği vakitlerde kalıplaşmış sözlerle sıklıkla dua etmektedir. Bunlar çoğunlukla "bereket versin, bereketini gör", "hayırlı olsun" gibi dualardır. Bu dualar artık dillere pelesenk olmuş, adetmiş gibi söylenmeye de başlanmıştır. Ayrıca esnaf kendi rızkı ve salahı için de dua etmektedir. Dua ederken cömert olan esnaf beddua etmekten çoğunlukla sakınmaktadır. Bunun sebebi İslamiyet'e göre bedduanın günah olmasıdır. Bunun dışında dua ve beddua ile ilgili Gaziantep esnafının inancı şu şekildedir;

Babanın bedduasının tutacağına inanılır. // Yer ve göğün
dua ile ayakta durduğuna inanılır // Bedduanın sahibine geri
döneceğine inanılır // Mazlumun bedduasının tutacağına inanılır //
Günahsız kişilerin (çocuk, engelli) duasının kabul olacağına
inanılır. // Kalbi temiz kişilerin duasının kabul olacağına inanılır
//Annenin ettiği bedduanın kabul olmayacağına inanılır

Gaziantep esnafı duanın ve bedduanın kabul olacağına inanmaktadır. Dua ederken genellikle "Allah işini rast getirsin, bereket versin, güle güle..." gibi günlük hayatta sıklıkla tercih edilen kalıplar kullanılmaktadır. Ancak Gaziantep ağzına özgü duaların da tercih edildiği görülmüştür. Esnaflar sıklıkla tercih etmese de özel bir müşteri veya özel bir alışveriş sonrası bu duaları etmektedir.

Gaziantep esnafı dualar gibi bedduaların da kabul olacağına inanır. Bedduanın dinimizce hoş karşılanmaması, bedduanın sahibine geri dönmesi gibi inançlarla

müşteriye hemen hemen hiçbir koşulda beddua edilmemektedir. Gaziantep esnafı hoşlanmadıkları, hayır görmeyeceklerini düşündükleri müşteriye beddua etmek yerine "işin gücün rast gelsin" diyerek sitemle uğurlar veya Allaha havale eder. Gaziantep esnafının ağzından beddua derleyemediğimiz gibi yazılı kaynaklarda da beddua örnekleri çok az sayıda mevcuttur.

6.3.9. Bayramlar, Mübarek Gün ve Geceler

Türk-İslam Kültürünün günümüzde kutladığı bayramları üç başlıkta toplayabiliriz. Bunlar;

- Dinî Bayramlar: Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı
- Millî Bayramlar: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı.
- Geleneksel Bayramlar: Nevruz Bayramı, Hıdrellez Bayramı

6.3.9.1. Dini Bayramlar

İslamiyet'te kutlanan iki bayram bulunmaktadır. Bunlar ramazan ayının sonunda, hicri takvime göre şevval ayının ilk üç gününde kutlanan Ramazan Bayramı ve hicri takvime göre zilhicce ayının on, on bir, on iki ve on üçüncü günlerinde kutlanan kurban bayramıdır.

Şevval ayının ilk üç gününde kutlanan Ramazan Bayramı hala halkın ananelerinde canlılığını kaybetmeden yaşamaktadır. Bayram kutlamaları Anadolu'nun birçok yerinde benzer şekillerde gerçekleşir. Dost ve akraba ziyaretleri, büyüklerin bayramını el öperek kutlama, büyüklerin küçüklere hayır duasında bulunması ve mendil, para gibi hediyelerin verilmesi, misafirlere şeker ikram edilmesi günümüzde yaşatılmaktadır. Bu bayrama şeker ikram edilmesinden dolayı "Şeker Bayramı" da denmektedir (Boratav, 1997: 206, 207).

Sözlükte Allah'a yaklaşıma aracı olan şey anlamına gelen kurban dini olarak gerekli özellikleri taşıyan hayvanı ibadet etmek amacıyla usulüne uygun olarak kesmeyi

ifade eder. Kurban edilen hayvana Arapçada “Udhiyye” denir (Kurban Rehberi, 2005: 6-7).

Kurban ibadeti Müslümanlar üzerinde farz olmamakla beraber maddi olarak kurban kesmeye uygun olan herkes için vaciptir. Kurbanlık hayvan olarak koyun, sığır ve deve kesilebilir. Türkiye’de genellikle koyun kurban edilmektedir. Kurban edilecek hayvanda birtakım özelliklerin olması gerekir; hayvanın erkek olması ve herhangi bir sakatlığının bulunmaması en temel şarttır. Ayrıca gözetilmesi gereken hususların bir kısmı dinin koyduğu yasalara bağlıdır bir kısmı ise bölgelere göre değişmektedir. Tel, kurdele ile hayvanı süslemek, hayvanı kınalamak, hayvanı keserken gözünü bağlamak yöresel törelerdendir. Kurban eti kurban kesemeyen fakir kimselere dağıtılır. Bu dağıtımda etin en az üçte ikisi ihtiyaç sahiplerine verilir. Et çiğ olarak dağıtılır (Boratav, 1997: 207).

Gaziantep esnafının Ramazan Ayı ve Bayramına yönelik uygulamaları halktan kopuk ve farklı değildir. Gaziantep’te esnaf için Ramazan ayı durgun geçmektedir, hem esnafın kazancı hem de halkın alışverişe fırsat bulması için iftardan sonra esnaf sanatkârlar odasının belirlediği saate kadar işyerleri açık kalmaktadır.

Ramazan ayında teravih namazı sonrası geleneksel bir içecek olan meyan şerbeti hayır maksatlı sebil edilir. Şerbetçiler bunu "sebilullah" diye bağıarak duyurur. Ramazan Bayramından önce esnaf dükkân temizliği yapar, çıraklara çeşitli şekillerde yardımda bulunur, bayram harçlığı dağıtır. Müşterilere bayram süresince açık olan işyerlerinde şeker ikramında bulunmak, müşterilerin bayramını kutlamak esnafın gerçekleştirdiği uygulamalardır.

Esnafın bayram namazına giderken ve namazdan dönerken farklı güzergâhlar tercih ettiği görülmüştür. Bunun sebebi daha fazla kişi ile karşılaşarak, daha fazla kişi ile selamlaşıp bayramlaşmaktır. Bayram namazı sonrası esnaf ve mahalle sakinleri birbirleriyle bayramlaşır. Ev ahalisi de bayram namazına gidenler dönene kadar bir şey yiyip içmezler. Kahvaltıda Gaziantep’in yöresel yemeği yuvalama hemen hemen tüm evlerde yenir.

Bayram süresince esnaf ve sanatkârlar odasının belirlediği nitelikteki işyerleri açık olur. Bu esnaf dükkâna gelenlerin bayramlarını tebrik eder ve kolonya şeker ikramında bulunur.

Esnafların Kurban Bayramındaki uygulamaları da Ramazanda olduğu gibi halktan farklı değildir.

Bayram öncesi dükkân temizliği yapmak, çıraklara harçlık dağıtmak, bayramlık almak esnafların bu bayrama verdiği değerini gösterir. Bayram namazından d n l nce kurban kesmekte acele edilir. Kurbanın erken kesilmesinde bunun Allah'ın hoşuna giden amellerden olması sebeptir. Kurban kesilirken gözü bağlanır, su ve tuz yedirilir. Kahvaltıda hayvanın eti tüketilir. Arife günü ve bayramın birinci günü mezarlık ziyaretinde bulunulur. Bayram süresince açık olan işyerleri kolonya ve şeker dağıtarak müşterilerin bayramını tebrik eder.

6.3.9.2. Kandil Geceleri

İslamiyet'te mübarek geceler Regaip Kandili, Mi'r c Kandili, Ber t Kandili, Kadir Gecesi ve Mevlit Kandili olarak kutlanmakta, bu gecelerde yapılan ibadetlerin daha sevaplı olacağı bilinmektedir.

Bayramlar kadar kandiller de esnaf arasında kıymet verilen dini g nlerdendir. Bu günlerde lokma tatlısı ve halka tatlı gibi ikramlar ücretsiz olarak dağıtılır. Gizliden sadaka verilerek ve oruç tutularak bugünün hürmetine sevap kazanmak umulur. Ayrıca Gaziantep arşılarındaki seyyar meyhan şerbeti satıcılarına esnaf tarafından ödeme gerçekleştirilerek çarşıdaki müşterilere meyhan ikram edilir. Meyhan şerbetisi bunu "sebilullah" diyerek duyurur. İsteyen müşteriler ücretsiz olarak şerbetten içerler.

6.3.9.3. Milli Bayramlar

Millî kelimesi milletle ilgili, millete özgü, ulusal anlamlarına gelmektedir.

Bayram sözcüğü yazılı kaynaklarımızda ilk olarak Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı L gati't – Türk adlı eserinde geçmektedir. Eserde bayram kelimesi beyrem ve bedhrem/badhram biçiminde yer almaktadır. Eserin bedhrem maddesinde: "Bayram halk arasında gülme ve sevinme. Bir yer ışıklarla ve çiçeklerle bezendiği zaman "bedhremyir" denir ki, gönül açan yer demektir. Bu kelimenin anlamının ne olduğunu bilmiyorum, çünkü bu kelimeyi Farslardan dahi işittim. Bununla beraber Oğuzlar

bayram gününe beyrem derler. Bu sevinç ve eğlence günüdür. Oğuzlar “d” sesini “y” ye çevirmişlerdir. Buna göre bu kelime ayrıca bir lügat olabilir.” demektedir (Kaşgarlı, 1939: 176, 263, 484).

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk’ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ulusumuzun milli gün ve bayramlarıdır. Bu bayramlar tarihsel değerleri yeni nesillere aktarma işlevini yüklenmiştir (Özdemir, 1997: 283).

Yerleşim yerlerinde bir şenlik havası içinde kutlanan milli bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet Bayramı...), askeri geçitler, fener alayları vb. “resmi” gösterilerde geleneklik tek öge, seymenler, zeybekler vb. gibi bugün artık yaşamayan eski kuruluşlar temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır. Ama bu bayramla vesilesiyle, resmi gösteriler bittikten sonra, kimi yerlerde gece geç vakitlere kadar, işçilerin, esnafın kendi aralarında, hükümet ya da belediye meydanında düzenledikleri eğlenceler, bu şenliklere öteki bayramların yerli renklerini verir. Eğlenceler, en çok davul zurna takımlarının katılması ile canlandırılan oyun toplantılarıdır. Anadolu kasabalarında, her yerin kendi oyunlarının oynanmasına karşılık, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde toplantılara çeşitli bölgelerden gelmiş kimseler katıldığı için, ayrı ayrı kümelerin, ayrı ayrı oyun gösterileri ile eğlenciler bir türlü “halk oyunları festivali” görüntüsü alır. Milli bayramlarda da, birçok yerde, resmi törenlerden sonra, bayram yeri diye nitelendirebileceğimiz çayırarda güreşler, koşular ve başka çeşit yarışmalar düzenlenir. Yarışmaların bir özelliği, “ciddi”lerin yanında “güldürücü”lerinin yer almasıdır: yumurta yarışı, çuval yarışı, eşek koşuları gibi (Boratav, 1997: 210).

Gaziantep esnafı milli bayramlarda işyerlerine Türk bayrağı asarak kutlamalara dâhil olmaktadır.

Milli ve dini bayramlara Toplumun her kesiminde olduğu gibi Gaziantep esnafı arasında da önem verilmekte ve bayramların gerekleri yerine getirilmektedir. Esnafla yapılan görüşmelere göre dini bayramlarda ibadetlerin toplu halde yapılmasına özen gösterilmekte, esnaflar arasında ve müşterilerle bayram tebriki yapılmaktadır. Milli bayramlarda ise tebrik yolundan ziyade daha çok sembolik olarak bayramlar kutlanmaktadır.

SONUÇ

"Günümüz Gaziantep Esnafının Meslek Folkloru" başlıklı bu tezde derleme ve anket yöntemiyle 113 kaynak kişi ile görüşme yapılmış, kaynak kişi olarak görüşülen esnaflara yöneltilen sorular ile esnafların iş hayatlarına dayalı oluşmuş gelenek, görenek, inanış ve uygulamalar ile kelime varlıkları, işyeri adlandırmaları, lakap ve soyadları, efsane, masal, fıkra, türkü gibi sözlü anlatılar ile törenlerin işleyişi tespit edilerek incelenmiştir. Esnaftan derlenen her türlü malzemenin nasıl ve neden ortaya çıktığı, hangi durumlarda uygulandığı ve söylendiği sorgulanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Derlenen malzeme eski Türk inançları, ahilik ve folklorun işlevleri açısından değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde Gaziantep'in tarihte yerleşim yeri olarak bilinmesinden başlanarak günümüze kadar olan tarihi, Gaziantep adı, Gaziantep'in coğrafyası, nüfus ve yerleşmeye dayalı bilgiler verilmiş ardından Gaziantep şehrinin sosyal ve ekonomik yapısı detaylı biçimde açıklanmıştır. Bu bölümde görülmüştür ki köklü bir tarihi olan Gaziantep şehri konumunun avantajı sayesinde her zaman ticareti merkezine almış, tarihte belirlediği günden bugüne kadar bir esnaf şehri olarak var olmuştur.

İkinci bölümde tezin bir dayanağı olan Ahilik olgusu Arap coğrafyasındaki feta tipinden başlanarak İslami Dönemdeki fütüvvet anlayışına daha sonra fütüvvet anlayışının ilkelerini kendine kural edinen Ahilik Kültürüne, Ahilik'in günümüzdeki şekli olan Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonuna varan bir açıklama yapılmıştır. Bu bağlamda Ahi Evran'ın kim olduğu, Ahilik'in Anadolu'da ortaya çıkışı, Gaziantep'teki Ahilik Teşkilatı ile son Ahiler, Gaziantep Esnaf ve Sanatkârlar Odaları ele alınmış son olarak Ahilik ile Esnaf ve Sanatkârlar Odası'nın ortak yönleri ortaya konulmuştur.

Tezin üçüncü bölümü çalışmaya konu edinilen meslek folkloruna yönelik Türkiye'de yapılmış bilimsel çalışmaları tanıtmaktadır. Makale, yüksek lisans tezleri ve doktora tezleri ile kitaplar içerikleri bakımından tanıtılmış, bu çalışmaların halk bilimine katkısı değerlendirilmiştir. Türkiye'de yapılmış meslek folkloru kapsamlı çalışmalarda son yıllarda bir artış olduğu görülmektedir. Kimi çalışmalar geleneksel mesleklerin var olduğu şehirlerde bu mesleklere yönelikken kimisinde bir şehrin esnaf odaklı değerini ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Çalışmanın dördüncü bölümü bir kimsenin geçimini sağlamak için edindiği uğraş olan, bir bilgi ve beceri gerektiren meslek kavramı, profesyonel meslekler ve geleneksel meslekler, Gaziantep'teki geleneksel mesleklerin varlığı üzerinedir. Meslek akademik bir eğitimle ediniliyorsa profesyonel meslek, usta-çırak ilişkisi ile öğreniliyorsa geleneksel meslek tanımına girmektedir ancak bu izah tam bir sınırla belirlenmiş değildir. Bazı geleneksel mesleklerin çeşitli kurs, seminer, eğitim sonucunda edinildiği de görülmektedir. Bu bölümde sıklıkla birbirinin yerine kullanılan meslek ve iş kavramları da açıklanarak birbirlerinden farkları üzerinde durulmuştur. Gaziantep'teki geleneksel mesleklerden canlılığını korumuş olan ve sürdüren yemenicilik, bakırcılık, kuyumculuk, dokumacılık, sedefçilik, kuyumculuk, gümüş işlemeciliği, zurnacılık ve küpçülük mesleklerinin tarihi, üretim aşamaları, kullanılan malzeme ve üretim safhalarının adları hem yazılı kaynaklardan hem de kaynak kişilerden edinilen bilgiler ışığında tanıtılmıştır.

Derlenen malzemenin en hacimli kısmını beşinci bölümde ele alınan esnafın sözlü edebiyatı oluşturmaktadır. Gaziantep esnafının kendine has sözcük hazinesini gözler önüne seren esnaf sözlüğü oluşturulmuştur. Bu sözlük oluşturulurken esnafın röportaj esnasında kendiliğinden kullandığı özel sözcükler, Gaziantep ağız üzerine yazılmış sözlük ve kitaplardan faydalanılarak açıklanmıştır. Esnafın mizah anlayışını, yaratıcılığını gösteren lakaplar yine derleme yöntemiyle tespit edilmiş, esnafın birbirine bu lakapları neden verdiği sorgulanarak, lakaplar veriliş amaçlarına göre tasnif edilmiştir. Gaziantep'te günümüzde kullanılan soyadlarından bir mesleğe ait anlam taşıyanlar kaynak kişiden tespit edilerek anlamlarıyla beraber verilmiştir. Bu soyadlarından bir kısmının hala yaygın mesleklere aitken bir kısmının da kaybolmuş mesleklere yönelik anlamlar içerdiği görülmüştür.

Gaziantep esnafının sözcük hazinesi kadar zengin olan Gaziantep ağızına özgü sözcüklerle dolu atasözü ve deyimleri kaynak kişilerden öğrenilmiş bu atasözleri ve deyimler kaynak kitaplardan da doğrulanarak ve anlamlarına ulaşarak söyleniş amacına ve söyleniş yerine göre sınıflandırılmıştır. Atasözleri ve deyimlerin birbirleri ile anlam ilişkileri de değerlendirilmiştir. Yine sözlü edebiyatın halk arasındaki en yaygın örneklerinden olan dua ve beddualar derleme yolu ile tespit edilmiştir. Esnafın müşteriye ilk mesajı olan ve işyeri hakkında büyük fikir veren işyeri adlarının hangi

amaçlarla verildiği esnafa sorularak öğrenilmiş, bu işyeri adları veriliş amaçlarına göre tasnif edilmiştir.

Sözlü kültürde esnafa yönelik türkülerin varlığı tespit edilerek bu türküler kaynak kişileri ile birlikte verilmiştir. Anlatmalık türlerden olan efsane, masal ve fıkralar işlevleri ışığında ele alınmıştır.

Halk edebiyatının en yaygın olan türlerinden birisi türkülerdir. Gaziantep esnafını konu edinmiş türküler yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenmiştir. Halk edebiyatının nesir türlerinden olan efsane ve masallar yazılı kaynaklardan, fıkralar ise kaynak kişilerden derlenerek işlevleri ele alınmıştır.

Esnaf sahresi Gaziantep'te esnaflığın ne kadar ayrı öneme sahip olduğunu gösteren ve çok uzun senelerdir uygulanan törenlerdendir. Sadece Gaziantep esnafına özgü olan bu geleneğin tarihi hakkında bilgi verilerek dün ve bugün değerlendirilmiş, esnafın sahelere olan tutumu öğrenilmiş ve sahelere folklorun işlevleri açısından ele alınmıştır. Ayrıca sahelelerde söylenen mani ve türküler derlenmiştir.

Tezin son bölümü esnafın inançlarını ve bu inançların sonucunda gerçekleştirdiği uygulamaları ele almaktadır. Esnaf için günün en önemli alışverişini siftah denilen ilk alışveriş oluşturmaktadır. Yaptığımız görüşmeler neticesinde Gaziantep'te esnafın hem dükkânı açtıktan sonraki ilk alışverişe hem de günün ilk alışverişine kıymet verdiklerini tespit ettik. Siftaha yönelik hikâyelerle birlikte ne gibi inanç geliştirdiklerini değerlendirdik.

Çalışmanın altıncı bölümünde nazar, büyü, hayvanlar, tabiat, uğur-uğursuzluk, bereket, bayramlar ile ilgili inanç ve uygulamalar ele alınmıştır.

Alan araştırmasına dayalı olarak yapılmış bu çalışmada Gaziantep esnafı için mesleki inanç ve değerlerin hala canlı olduğu görülmüştür. Her meslek grubundan ve her yaştan esnafla görüşülmüş, genç- yaşlı neredeyse bütün esnafın hatıralarında yaşayan inançlar kadar günümüzde de bir uygulamayla neticelendirdiği inançlarının varlığına şahit olunmuştur. Ekonomik olarak büyüyen Gaziantep'te sanayi çok gelişmiştir. Dolayısıyla zaman içinde işleri ilerleten, bir atölyeden bir fabrikaya dönen işyerleri oldukça fazladır. Ancak hala mahalle aralarında ve Gaziantep'in turistik çarşılarında geçimini sağlamak için aza kanaat ederek mesleğini icra eden esnaf sayısı da oldukça fazladır. Bu esnaflar günün bereketli, geçmesini sağlamak için ritüel

temelindeki inançlarla işyerini açar, günü sürdürür ve akşam işyerini kapatırlar. Geçim için mesleğini sürdüren esnafta siftoh, nazar, büyü, uğur vb. her türlü inanç bereket amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Gaziantep ağız benzersiz sözcük dağarcığı ile kendine özgüdür. Çok büyük göç alan, Suriyeli sığınmacıların arttığı, turistik amaçlı ziyaretlerle her şehirden ve her ülkeden ziyaretçisi bulunan Gaziantep'te esnafın konuşması hiç bozulmamıştır. Bir çırakla, yılların ustası Antep ağızına has kelimelerle aynı dili konuşmaktadır. Esnafın atasözü, deyim ve yerel sözcüklerle bezeli kuvvetli ifade gücüne sahip olduğu görülmüştür.

Gaziantep'te çalışmamızın dördüncü bölümünde de ele aldığımız geleneksel meslekler canlılığını kaybedecekken 2005 senesinde devletin desteğı ile bu mesleklerin icra edildiğı çarşılar restore edilmiş, basın-yayın aracılığıyla tanıtımı yapılmış ve bu sayede mesleklerin yaşama tutunması sağlanmıştır. Ayrıca mutfağı ile meşhur Gaziantep'in İmam Çağdaş, Tahmis Kahvesi, Çulcuoğlu gibi ünlü yeme-içme mekânlarının bu çarşılara yakın olması müşterilerin çarşı esnafına da uğrayarak alışveriş yapmasına katkıda bulunmuş, esnafın kalkınması için vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abalı, İ. (2014). “Meslek Folkloru Bağlamında Zeytincilik (Gözkaya Köyü / Aydın Örneği)”. *Ulakbilge*, 2, 3,115-139.
- Aça, M. (2005). *Türk İnanç ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve*, Fikret Türkmen Armağanı. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Aça, M. (2015). *Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru. İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru.(Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahanov, K. (2008). *Dil Bilimin Esasları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akalın, L. S. (1990). *Türk Dilek Sözcüklerinden Alkışlar ve Kargışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akça, G. (2003). *Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akdağ, Ö., Şahin, B. (t.y.). *Dirilişin Şifresi, Ahilik*. Meram Belediyesi Yayınları.
- Akpınarlı, F. (2004). *Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Aksan, D. (2011). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksoy, Ü. (2001). *Gaziantep Yöresel El Sanatları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktürk, M. (2013). *Gaziantep İlinde Yaşayan El Sanatları*. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Akyüz, H. (2001). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Alangu, T. (1983). *Türkiye Folkloru El Kitabı*. İstanbul: Adam Yayınları.

- Altunöz, İ. (1999). "Dulkadir Eyaleti'nin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)". Yusuf Küçükdağ (Ed.). Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan (ss. 89-146). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Vakfı.
- Anadol, C. (1991). Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları Yayın No: 150.
- Arda, E., Kılıçgedik, N., Bakan, S., Bakan, S., Kemer B. (2003). Sosyal Bilimler El Sözlüğü. İstanbul: Alfa Basımevi.
- Arioğlu, İ.E. (2006). "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi TBMM'de Kabul Edildi". Milli Folklor, 69, 186-187.
- Arlı, M. (1984). Beypazarı'nda Dövme Bakırcılık. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Arslan, M. (2012). İş ve Meslek Ahlakı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arslanoğlu, İ. (1997). Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname. Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Artun, E. (2002). Dini Tasavvufi Halk Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (2004). Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri. İstanbul: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2005). Türk Halk Bilimi. İstanbul: Kitabevi Yayınlar.
- Artun, E. (2007). Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği. IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri -Maniler- (6-8 Kasım 2006). Denizli / Fethiye: Fethiye Belediyesi ve Yazar Bir Yayınları, 21-31.
- Artun, E. (2011). "Çukurova Fıkra Anlatma Geleneğinde Yerel Fıkra Tipi: Karakülâh Hoca Fıkraları". Karadeniz, 9, 9-24.
- Artun, E. (2011). Türk Halk Edebiyatına Giriş. Adana: Karahan Kitabevi.
- Atalyer, G. (2006). "İpekyolundan Günümüz Tasarımına Kutnu" [Bildiri]. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 26-30 Haziran 2006.
- Baran, M. (1991). Ahi Emir Ahmed. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınevi.

- Barışta, H. Ö. (1998). Türk El Sanatları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bascom, W. R. (2010). "Folklorun Dört İşlevi". (Çev. Ferya Çalış). Halk biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar (Ed. M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır). Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Başgöz, İ. (1996). Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu). Ankara: Feryal Matbaası.
- Başgöz, İ. (1957). Manilerimizden. Ankara: Dost Yayınları.
- Baykara, T. (1999). XIX. Yüzyıl Ortalarında İzmir ve İstanbul Esnafı "Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve On Dokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar". İzmir: Akademi Kitabevi.
- Bayram, M. (1991). Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu, Konya: Damla Matbaacılık.
- Bayram, M. (1994). Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı). Konya: Damla Ofset Matbaacılık.
- Bayram, M. (2002). "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 7, 10, 258.
- Bezirci, Z. (2001). Konya'da Bulunan Bakır İşçiliği Ürünü Eserler ve Konya İli Bakır İşçiliğinin Bugünkü Durumu. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Biçici, M. (2014). Gaziantep Milletvekilleri Ve Siyasi Faaliyetleri (1923-1950). (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgehan, P. (t.y.). Erişim Tarihi: 17 Eylül 2016. <http://www.degisimruzgari.eu/bir-osmanli-sehri-ayntabta-ahilik-teskilati/>.
- Bilgiç, M. (2013). Gaziantep'te Sanayinin Gelişmesinde Coğrafi Konumun Rolü. (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgin, N. (1996). İnsan İlişkileri ve Kimlik. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Bilki, S. K. (2006). “Antep İşlemeleri” [Bildiri]. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 26-30 Haziran 2006.
- Boratav, P. N. (1991). Folklor ve Edebiyat-1. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (1997). 100 Soruda Türk Folkloru. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boyras, Ş. (1998). “Lakaplar Konusunda Bazı Dikkatler ve Bir Yöre Örneği”. Türklük Bilimi Araştırmaları, 7, 107-138.
- Buell, P. D. (1999). Mongol Empire and Turkicization: The Evidence of Food and Foodways. Amitai-Press.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. (t.y.). 14. Cilt, İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Büyük Ticaret Salnamesi. (1925). Ankara.
- Büyük Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- Byington, R. H. (1978). “Working Americans: Contemporary Approaches to Occupational Folklife”. Western Folklore, 37, 3, 1-103.
- Cahen, C. (1986). İlk Ahiler Hakkında. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Canbakkal, H. (2009). 17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cerit, C. (1994). Profesyoneller İktidarı. İstanbul: Pınar Yayınevi.
- Ceylan, K. (2013). Ahilik Türk-İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem. Ankara: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kültür Yayınları Yayın No: 1.
- Cirhinlioğlu, Z. (1996). Meslekler ve Sosyoloji. Ankara: Gündoğan Yayınevi.
- Çağatay, N. (1981). “Fütüvvetnameler Nedir? Niçin Düzenlenmişlerdir?” [Bildiri]. VIII. Türk Tarih Kongresi, C:II’den ayrı basım, Ankara.
- Çağatay, N. (1988). “Anadolu Türkleri’nin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler-Bu Alanda Ahiliğin Etkileri”, Belleten Dergisi, 52, 203.
- Çağatay, N. (1997). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Çakmak, M. (2005). "Ahiliğin Dinî-Tasavvufî Temelleri" [Bildiri]. Fatih Köksal (Ed.). I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Ekim 2004, (ss. 255-257), Kırşehir: Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları.
- Çakmak, M. (2014). "Ahiliğin Tasavvufî Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi". Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 7, 13, 143-158.
- Çam, N. (2006). Türk Kültür Varlıkları Envanteri Gaziantep 27. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çavuş, F. (t.y.). Erişim Tarihi: 17 Kasım 2017, <http://www.malimusavir.fatihcavus.net.tr/gerekli.html>.
- Çitçi, H. R., ve Yener, Ş. S. (1999). Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Gaziantep'te Sanat ve Ticaret Dalları. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği Yayını.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları. Ankara: Akçay Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü. Ankara.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). "Sanatsal Bir Dışavurum Formu Olarak Argo Kavramının Halkbilimsel Çözümlemesi". Bal-Tam (Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Türklük Bilgisi 3), Prizren, 232- 237.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). Halk bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2010). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Kabalcı Kitabevi.
- Çoruk, F. J. G. (2009). Kayseri Esnafının Kent Kimliği Oluşumuna Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Darkot, B., ve Dağlıoğlu, T. (1961). "Ayıntab". İslâm Ansiklopedisi. (II, 65). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Demir, A. (1996). Anadolu Selçukluları Döneminde Fütüvvet ve Ahilik. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Ö., ve Acar, M. (2002). Sosyal Bilimler Sözlüğü. İstanbul: Vadi Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (2006). Osmanlıca Türkçe Sözlük. Ankara: Aydın Kitabevi.

Diyanet İşleri Başkanlığı. Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2016, <http://www.diyanet.gov.tr/yayin/basiliyayin/ydinikavramlaroku.asp?id=181&harf=B>.

Diyarbakırlıoğlu, M. A. (2010). Kaybolan Meslekler ve Son Ustalar. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Doğan, O. (2010). Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, 2. Baskı. Ankara: Sözkese Matbaacılık.

Duman, M. (2011). Gaziantep'teki Geleneksel Meslekler Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dundes, A. (1998). "Halk Kimdir?". (Çev. Metin Ekici). Halk biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara: Milli Folklor Yayınevi.

Duymaz, A., ve Şahin, H. İ. (2010). "Meslek Folkloru Kapsamında Geleneksel Mesleklerdeki Pir İnancı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Değerlendirme". Milli Folklor Dergisi, 22, 87, 101-121.

Dünya Gazetesi, (2002).

Ekici, M. (1998). "Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi". Milli Folklor Dergisi, 5, 39, 25-34.

Ekici, M. (2004). Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri. Ankara: Geleneksel Yayınları.

Ekinci, Y. (1991). Ahilik. Ankara: Sistem Ofset.

Elçin, Ş. (1969). Türk Dilinde Atalar Sözü. Ankara: Hacettepe Yayınları.

Elçin, Ş. (1993). Halk Edebiyatına Giriş. Ankara.

Eraracı, F. (1999). "Ahilik ve Ahilik Kültürünün İktisadi Hayatımızdaki Anlam ve Önemi" [Bildiri]. II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (ss. 118), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Erdem, S. (2012). "Grup Folkloru ve Özkültür". Milli Folklor (94), 41-50.

- Erkan, H. (1994). Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erken, V. (2008). Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik. Ankara: Bilgi Ofset Matbaacılık Yayıncılık.
- Erken, V. (2008). Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik. Ankara: Bilgi Ofset Matbaacılık Yayıncılık.
- Ersoy, R. (2002). “Esnaf Folkloru Bağlamında Gaziantep Esnaf Sahre Geleneği” [Bildiri]. Gap Çerçevesinde Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 12-13 Ekim 2001, (ss. 95-100), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ersoy, R. (2006). “Ritüellerin Oluşum Süreci”. Milli Folklor, 18, 69, 129.
- Ertural, S. (2012). “Geçmişten Günümüze Uzun Çarşı ve Geleneksel Esnaf Pratikleri” [Bildiri]. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 26-30 Haziran 2006.
- Evliyaoğlu, S., ve Baykurt, Ş. (1988). Türk Halk Bilimi. Ankara.
- Eyüpoğlu, İ. Z. (1998). Anadolu İnançları. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi (2016). Erişim tarihi: 20 Nisan 2016, <https://gantep.bel.tr/sayfa/gaziantep-cografyasi-20>.
- Gaziantep Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği (GESOB) (2017). Erişim tarihi 14 Ocak 2017, <http://www.gesob.org.tr>.
- Gaziantep İl Yıllığı. (2002). 43-44.
- Gaziantep Ticaret Odası (GTO) (2010a). “Bakırcılık”, İpekyolunun Ustaları, El Sanatları Kitapçıkları. Gaziantep: Gaziantep Ticaret Odası Yayını.
- Gaziantep Ticaret Odası (GTO) (2010b). “Kutnu Dokumacılığı”, İpekyolunun Ustaları, El Sanatları Kitapçıkları. Gaziantep: Gaziantep Ticaret Odası Yayını.
- Gaziantep Ticaret Odası (GTO) (2010c). “Yemenicilik”, İpekyolunun Ustaları, El Sanatları Kitapçıkları. Gaziantep: Gaziantep Ticaret Odası Yayını.
- Gaziantep Ticaret Odası (GTO) (2010d). “Kuyumculuk”, İpekyolunun Ustaları, El Sanatları Kitapçıkları. Gaziantep: Gaziantep Ticaret Odası Yayını.

- Gaziantep Ticaret Odası (GTO) (2010e). “Gümüş İşlemeciliği”, İpekyolunun Ustaları, El Sanatları Kitapçıkları. Gaziantep: Gaziantep Ticaret Odası Yayını.
- Gaziantep Üniversitesi, (2015). Erişim tarihi: 20 Ekim 2015, http://www.gantep.edu.tr/static2/?static_ID=20256197.
- Gaziantep Valiliği (2015). Erişim tarihi: 20 Ekim 2015, <http://gaziantep.gov.tr/ilimizin-tarihcesi>.
- Goode, W. (1996). “Topluluk İçinde Topluluk: Meslekler”, Zafer Cırhinlioğlu (Haz.), Meslekler ve Sosyoloji. Ankara: Gündoğan Yayınevi.
- Göğüş, M. O. (1997). İlk İnsanlardan Bugüne Çeşitli Yönleriyle Gaziantep. Gaziantep: Simge Yayınları.
- Gökhan, İ. (2000). “Gaziantep ve Yöresinin Osmanlı Devletine Katılması” [Bildiri]. Yusuf Küçükdağ (Ed.). Osmanlı Devletinin 700. Kuruluş Yıldönümü Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu, 22 Ekim 1999. Gaziantep: T.C. Gaziantep Valiliği.
- Green, A. (1978). “Industrial Lore: A Bibliographic-Semantic Query”. Western Folklore, 37, 3, 213-244.
- Güleç, H. (2002). Halk Edebiyatı. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gülensoy, T. (1994). “Anadolu’da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi”. Milli Folklor Dergisi, 6, 23, 6-7.
- Güler, M., ve Özdemir, M. (2006). “Gaziantep İlinde Yemeni Yapımı” [Bildiri]. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 26-30 Haziran 2006.
- Güllü, R. E. (2010). Antep Ermenileri (Sosyal-Siyasi ve Kültürel Hayat). İstanbul: IQ Yayınevi.
- Güllülü, S. (1992). Ahi Birlikleri. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Güngör, M. B. (2004). Gaziantep’in Coğrafi Yapısına ve Genel Tarihine Bakış. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Gürçayır, S. (2005). “ ‘Yeter Söz Milletindir’ Neslinin Halk bilimine Bakışından Bir Kesit: Konya Kültür ve Turizm Derneği”, Milli Folklor Dergisi, 66, 48-55.

- Gürkan, A. (2004). Cumhuriyet Halk Partisinin Gaziantep'teki Faaliyetleri. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, A., ve Torun, A. (2003). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Güzelbey, C. C. (1963). "Köşgercilik". Gaziantep Kültür Dergisi, 64, 78-92.
- Güzelbey, C. C. (1994). Gaziantep Efsane ve Öyküleri. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1986). Toplum Bilim Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hançerlioğlu, O. (1993). Dünya İnançları Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hinton, P. R. (2000). Stereotypes and Culture. USA: Psychology Press.
- Hughes, C. E. (1996). "Meslekler", Meslekler ve Sosyoloji. (Çev: Zafer Cihrioğlu), Ankara: Gündoğan Yayınevi.
- Işıksan, T. (2008). Gaziantep Yer Adlarının Halk Bilimi Bakımından Değerlendirmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İdman F. (1999). "Açılış konuşmaları" [Bildiri]. 2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel El Sanatlarının Sanatsal, Tarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No: 2301.
- İnan, A. (1977). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: TTK Yayınları.
- İnan, A. (1998). Makaleler ve İncelemeler. İstanbul: TTK Yayınları.
- İnan, A. (2009). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar. Ankara: TTK Yayınları.
- İslam Ansiklopedisi. (t.y.). Ankara: TDV Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2003). Türk Milli Kültürü. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Kal'a, A. (1995). "Esnaf". Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kalafat, Y. (1996a). Halk İnançlarımızda Değirmen Prof. Dr. Umay Günay Armağanı. İzmir: Feryal Matbaacılık.
- Kalafat, Y. (1996b). İslamiyet ve Türk Halk İnançları. Ankara: KB HAGEM Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999a). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri. Ankara: AKM Yayını.
- Kalafat, Y. (1999b). "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi". Milli Folklor Dergisi, 6, 44, 146.
- Kalafat, Y. (2010). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri. Ankara: Berikan Yayınları.
- Kantarıcı, Z. (2007). İş Etiği ve Ahilik. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karagöz, İ., ve Altuntaş, H. (2010). Oruç İlmihali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karataş, P. (2016). Meslek Folkloru Bağlamında Hekimlik. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kartal, M. (2015). Gaziantep Şehrinde Rekreasyonle Faaliyetlerin Dağılışı. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaşgarlı M. (1939). Divan-ı Lugati't-Türk. (Çev. Besim A.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, D. (1997). "Dualar ve Beddualar". Türklük Bilimi Araştırmaları, 4, 99-121.
- Kaya, D. (2004). Anonim Halk Şiiri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2008). "Sivas'ta İşyeri Adlandırmaları ile İlgili Bazı Tespitler" [Bildiri]. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008, Kırşehir.
- Kayaoğlu, İ. (1981). Halife En-Nasr'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kayaoğlu, İ. G. (1985). "Maden Sanatı İşçiliğinin Dünü Bugünü ve Yarını" [Bildiri]. Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını I. Ulusal Sempozyumu Tebliğleri. Ankara: Beytepe Yayınları.

- Kazıcı, Z. (1988). Ahilik, TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kemaloğlu, M. (2013). “Anadolu’da İlk Esnaf Teşkilatı”. Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 6, 12, 253-266.
- Kemerlioğlu, E. (1973). Türkiye Sosyolojisi 1. Ankara: Sosyoloji Yıllığı.
- Keskin, A. (1998). “İki Dilli Sözlük Bilgisi (Lexikographie) ve Dillerarası Eşdeğerlik Sorunsalı”. Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 229-241.
- Kılıç, A. (2007). Türkiye’de Orta Mesleki Teknik Eğitim ve İstihdam İlişkisi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılçelik, S., ve Erjem, Y. (1992). Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü. Konya: Emre Yayınevi.
- Kocatürk, S. (1984). “Fütüvvet ve Ahilik”. [Bildiri] XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Yayınları, Kırşehir.
- Kopar, M. (2011). “CHP Teftiş Raporlarına Göre II. Dünya Savaşı Yıllarında Gaziantep”. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 3, 1037-1055.
- Köksal, F. (2005). Ahi Evran ve Ahilik. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.
- Köksel, B. (1999). “Gaziantep Efsanelerinde Şekil Değiştirme Motifi Üzerine”. [Bildiri]. III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri. Adana: Adana Valiliği Yayınları.
- Köksel, B. (2000). “Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler”. [Bildiri]. Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi, 23-28 Ekim 2000. Ankara: Kültür Bakanlığı Anadolu Erenleri Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.
- Köksel, B. (2005), “Halk Türkülerinde Ayrılık Ve Gurbet Sembolleri”. [Bildiri]. Ortak Türk Geçmişinden Ortak Türk Geleceğine, III. Uluslararası Folklor Konferansının Materyalleri, Azerbaycan: Bakü.
- Köylüoğlu, A. (2008). “Gaziantep’te Dokunan Özel Kumaş; Kutnu, Kutnu’nun İpeği, İpeğin Dutu, Dutun Lezzeti...”. Gaziantep Tarih-Kültür Dergisi, 15, 56-57.
- Köylüoğlu, A. (2009). Kadim Şehir Gaziantep. İzmir: Neşa Ofset.
- Kuran-ı Kerim Tefsiri (1985). Ankara: Diyanet Yayınları.
- Kurban Rehberi (2005). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Yayınları.

- Kutnu Dokumacılığı (2016). Erişim tarihi: 22 Ocak 2016, <http://diyarbakırlıoğlu.com/kutnu-ve-alaca-dokumacılığı/>.
- Kuzgun, Y. (2000). Meslek Danışmanlığı Kuramlar ve Uygulamalar. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kuzucu, S. (Güz-2006). "123 Numaralı Antep Şer'iyye Sicili Bağlamında 1766-1768 Tarihleri Arasında Antep'in İdari ve Sosyal Tapısı Üzerine Bir İnceleme". Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi, 1, 39-54.
- Malinowski, B. (2000). Büyü, Bilim ve Din. (Çev. S. Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Marcus, L. R., ve Marcus, T. M. (1989). Occupational Folklore. Indiana: Trickster Press.
- McCarl, Jr. R. S. (1986). Occupational Folklife: A Theoretical Hypothesis. USA: WSF Society.
- Meriç, A. (2004). Kandıra Türkmen Köylerinde İnanışlar. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). Erişim Tarihi: 10 Aralık 2017, www.mevzuat.meb.gov.tr.
- Nasır, N. (2002). "Anadolu Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Yönleri". Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 24, 1-11.
- Ocak, A. Y. (1984). Bektaşî Menkıbanelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ocak, A.Y. (1996). "Fütüvvet". İslam Ansiklopedisi (C. XIII). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Oğuz, B. (2003). Türkiye Halkının Kültür Kökenleri - 2/C (Tarım Hayvancılık-Meteoroloji), İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (1997). "Türk Dünyası Folklorunda Yeni Yöntem Arayışları". Milli Folklor Dergisi, 9, 33, 3-8.
- Oğuz, M. Ö. (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö. (2000). "Tunus'un Folklor Dergisi: Halk Gelenekleri ve Sanatları Defteri". Milli Folklor Dergisi, 47, 6, 6-7.

- Oğuz, M. Ö., Aydoğan, E., Aytuzlar, N., ve Özkan, T. S. (2005). Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Meslekler. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Oğuz, M. Ö., ve Metin, E. (2005). 2005 Yılında Çorum'da Yaşayan Geleneksel Meslekler. Çorum: Hitit Üniversitesi Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2002). "Ulusal Kalıtın Kürselleştirilmesi ve Türk El Sanatları". Milli Folklor 54, 510.
- Ong, W. J. (2007). Sözlü ve Yazılı Kültür; Sözü Teknolojileşmesi. (Çev. Sema Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ögel, B. (1971). Türk Mitoloji. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Ögel, B. (2000). Türk Kültür Tarihine Giriş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (2002). Türk Mitolojisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öney, A. (2014). Güneşin ve Ateşin Tadı: Gaziantep. Gaziantep: YKY Yayınları.
- Örkün, B. (2016). Meslek Folkloru Bağlamında Mersin'de Balıkçılık. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Örnek, S. V. (1966). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). Türk Halk Bilimi. Ankara: KB Yayınları.
- Örnekleriyle Tükçe Sözlük. (1995). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, A. O. (1985). Ülkemiz İçin İsabetli Olabilecek Bir Mesleğe Yönelme Denemesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3251.
- Özdeğer, H. (1996). "Gaziantep". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (XIII, 466-469). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, M., ve Yetim, F. (1997). "Günümüz Ekonomisinde Geleneksel El Sanatlarının Yeri ve Önemi". [Bildiri]. Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyum Bildiriler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Özdemir, N. (1997). “Türkiye’deki Halk Eğlenceleri ve Kış Eğlenceleri”. [Bildiri]. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksiyon Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özön, M. N. (1954). Edebiyat ve Tankid Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Özsabuncuoğlu, İ. H., Özsağır, A., ve Uğur, A. A. (1999). Son Dönem Gaziantep Ekonomisi. Yusuf Küçükdağ (Ed.). Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan (ss. 31-46). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Vakfı.
- Özsoy, O. (2004). Geleceğin Meslekleri. İstanbul: Hayat Yayınevi.
- Öztelli, C. (1972). Evlerinin Önü. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Öztürk, C. (2014). Geleneksel El Sanatları ve İstanbul’da Beş Yıldızlı Otellerdeki Uygulamalar. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, İ. (1994). “El Sanatlarının Turizm Açısından Önemi Ve Kalite Sorunu”. [Bildiri]. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde, El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öztürk, İ. (2003). Geleneksel El Sanatlarına Giriş. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Öztürk, İ., ve Anmaç, E. (1997). “Yabancı Sermayenin Batı Anadolu Halıcılığına Girişi Etkileri ve Günümüzdeki Uzantıları” [Bildiri]. Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 1861.
- Pamuk, B. (2015). "Bir Osmanlı Şehri Ayntab’da Ahilik Teşkilatı". Gaziantep’te Değişim Rüzgârı, 11, 2.
- Patin, V. (2005). Tourisme et Patrimoine. Paris: La Documentation Française.
- Pekdoğan, C. (1999). Gaziantep Ticaret Odası’nın 100 Yılı (1898–1998). Gaziantep: Ticaret Odası Kültür Yayınları.
- Pekdoğan, C. (1998). “Gaziayıntap İktisat Mıntıkası Kongresi”, Şimşek A, Kalafet Y (Haz.). Meslek Hayatının 25. Yılında Prof. Dr. Abdulhaluk M. Çay Armağanı, Ankara: Işık Ofset ve Matbaacılık.
- Püsküllüoğlu, A. (2003). Türkçe Sözlük. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

- Sakaoğlu, S. (1992). Efsane Araştırmaları. Konya: Kömen Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1997). “Türk Halk Edebiyatı”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2001). Türk Ad Bilimi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2004). 101 Türk Efsanesi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saral, A. H. ve Saral, T. (1970). Vatan nasıl kurtarıldı?. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Sarioğlu, H. (2005). “El Sanatlarını Milli Değer Olarak Algılamak”. Milli Folklor Dergisi, 66, 72-75.
- Seçer, H. Ş. (2009). “Mesleki Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Mesleki Analizlerde Kullanımı”. Celal Bayar Üniversitesi SBE Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 1, 35-56.
- Seçer, H. Ş. (2009). Mesleki Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Mesleki Analizlerde Kullanımı. Celal Bayar Üniversitesi SBE Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 1, 35-56.
- Sencer, M. (1999). Osmanlı Toplum Yapısı. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sever, M. (2005). Özdeşleşme, İçerik Bakış ve Halk Anlatıları. Milli Folklor, 68, 91-95.
- Seyidoğlu, B. (1998). Efsane, Türk Dünyası El Kitabı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Seyidoğlu, B. (2005). Erzurum Efsaneleri. Erzurum: Dergâh Yayınları.
- Soysaldı, A. (2006). “Antep Kilimleri”. [Bildiri]. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 26-30 Haziran 2006.
- Sözen, M., ve Güner, Ş. (1998). Geleneksel Türk El Sanatları. İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Şahan, Ş. (2002). Gaziantep İlinde Sedef Kakmacılığı Üzerinde Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şahan, Ş., ve Söylemezoğlu, F. (2006). “Gaziantep İlinde Sedef Kakmacılığı Üzerinde Bir Araştırma”. [Bildiri]. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 26-30 Haziran 2006.
- Şahin, A. E. (2006). Meslek ve Öğretmenlik, Eğitim Bilimine Giriş. (Ed: Veysel Sönmez), Ankara: Anı Yayınevi.
- Şanal, M., ve Güçlü M. (2007). “Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik”. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23, 379-390.

- Şener, S. (1991). “Lonca”. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi. İstanbul.
- Tan, N. (1997). Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler. İstanbul.
- Tanyu, H. (1992). Büyü. İstanbul: TDV Yayınları.
- Taş, H. (2011). Günümüz Bursa Esnafında Ahilik Kültüründen İzler. İstanbul: Gaye Kitabevi.
- Tez, Z. (2009). Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1974). Türklerle İlgili Stereotipler ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (1996). Kültürel Antropoloji. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezgel, A. Ö. (2008). Samsun İli'nin Vezirköprü İlçesi'ndeki Geleneksel Meslekler. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Torun, A. (1996). “Muhtevaları ve Kaynakları İtibariyle Fütüvvetnâmeler”. [Bildiri]. I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 13-15 Ekim 1995. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Turan, K. (1982). Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Turan, K. (1994). Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Turan, Ş. (1994). Türk Kültür Tarihi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türe, A. (2006). “Takının Öyküsü”. Goldnews Dergisi, 10, 5-6.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (1988). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (TDK). Erişim Tarihi: 08 Kasım 2017, www.tdk.gov.tr.
- Türkçe Sözlük (1989). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK). Erişim Tarihi: 11 Ocak 2016, www.tesk.org.tr.
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK). Erişim Tarihi: 08 Kasım 2017, www.tesk.org.tr.
- Uçar, E., ve Ulcay, N. (2007). Gaziantep El Sanatları. Selahattin Özpallıyıklar (Ed.), İstanbul: YKY Yayınları.
- Uğurluer, M. (2002a). Osmanlı Dönemi Gaziantep El Sanatları. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.

- Uğurluer, M. (2002b). Gaziantep Mutfak Kültüründe Bakır. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Uraz, M. (1994). Türk Mitolojisi. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1969). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Ünsal, A. T. (2009). Ayıntab'tan Gaziantep'e Yeme İçme. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yakıcı, A. (2007). Halk Şiirinde Türkü. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Yalçın, A. (1979). Türkiye İktisat Tarihi, Osmanlı İktisadında Büyüme ve Gerileme Süreci. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Yardımcı, M. (1993). Halk Bilim ve Edebiyat Yazıları. Malatya: Açıksöz Yayınları.
- Yazıcı, İ. (1991). Bahîre. İstanbul: DİA Basımevi.
- Yazıcı, N. (2014). Geçmişten Günümüze Gaziantep Kutnu Dokumaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yemenicilik (2016). Erişim tarihi: 22 Ocak 2016, <http://diyarbakırlıoğlu.com/yemeniciler/>.
- Yıldırım, D. (1999). Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yınanç, R. (1989). Dulkadir Beyliği. Ankara: TTK.
- Zuhayli, V. (1994). İslam Fıkıhı Ansiklopedisi, Cilt 4. İstanbul: Risale Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Ayşenur ÖZDAL
Uyruğu	T.C.
Doğum tarihi ve yeri	27/03/1987 Hatay-Dört Yol
E-posta	aysenurozdal27@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Gaziantep Özel Çağdaş Bilgi Lisesi	2004
Üniversite	Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2008
Yüksek Lisans	Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı	2009
Yüksek Lisans	Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı	2011
Doktora	Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı	Devam ediyor

İş Deneyimi

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2007	TRT	Stajyer
2007	Başkent TV	Stajyer
2009-devam ediyor	MEB	Öğretmen

Yabancı Dil	İyi düzeyde

Yayınlar	Ören, A. (2011). "Halk Türkülerinde Mendil" . Kültürümüzde Türkü Sempozyumu, 22-25 Ekim, Sivas Ören, A. (2012). "Halk Edebiyatı Ürünlerinin Aktarımında Eğitimin Rolü: Ders Kitapları Örneği". Kültürel Mirasın Aktarımı ve Eğitim Çalıştayı, 30 Aralık, Ankara Ören, A. (2013). "Barak Türküsü, Bey Mayıl". 4. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, 21-25 Mart, Fethiye

EKLER

EK-1: Yöresel Kelimeler Sözlüğü

Acer: Yeni

Alatirik: Elektrik

Azey: Saygı, Hürmekt

Bahdeniz: Maydanoz

Bahşıra: Pazarlık

Bartıl: Rüşvet

Beleş: Bedava

Bıldır: Geçen Sene

Börkmek: Zengişleşmek

Çapıt: Bez

Çulha: Dokuma İşini Yapan Kişi

Direzin: Dokuma işinde kullanılan çözgü ipi

Etba:Tabi olanlar

Gaygı: Kaygı

Gişi: Kişi

Harfene: Birden fazla erkeğin bir araya gelerek yeme, içme, eğlenme gibi faaliyetleri için yaptıkları harcamanın müşterek karşılanmasıdır. Ahilik teşkilatına üye olan esnaflar bu eğlenceleri belli aralıklarla tekrar etmiş ve buna harfene demişlerdir. Herif ve hane sözcüklerinin bir araya gelerek harfene sözcüğünü oluşturduğu düşünülmektedir.

Haşıl: Dokumacılık

Havara taşı: Amtep evlerinin yapımında kullanılan kireç taşı

Havıdi: Deve Semeri

EK-1, s.2

Hepeez: Hepiniz

Hıra: Zayıf güçsüz

Humanız: Bir köy adı

Kazaz: İpek işlemeliği üzerine incelik ve kabiliyet gerektiren meslek

Köşker: Yemenici

Küsküç: Çiğdem çıkartmak için kullanılan ağaç veya demir sopa

Malamat olmak: Rezil olmak

Mıgal: Meyve, sebze

Mindar: Mundar

Muhanet: İhanet etmiş kişi

Nezzik Taşı: Haşıl işinde kullanılan ve dengeyi sağlayan bir taş.

Nurgana: Gaziantep'te bir belde. Bugünkü adı Yeşilkent'tir.

Ökkeze: Sopa, değnek, çiğdem çıkarmaya yarayan alet

Sahre: Piknik

Satı: Bereketli, bol

Saya: Beyaz, uzun önlük

Sovan: Soğan

Şakirt: Çırak, öğrenci

Şire: Tatlı

Tağa: Pencere

Taşkala: Telaş

Tusbağa: Kaplumbağa

Ulağı: İnsana yardım eden kişi veya malzeme

EK-1, s.3

Yorum: Genelde erkekler arasında kullanılan bir hitap sözcüğü

Zeyt: Zeytinyağı

EK-2: Derleme İçin Esnafa Yöneltilen Sorular

Kaynak kişinin adı soyadı:

Doğum yeri:

Yaşı:

Eğitim durumu:

Derleme yeri/tarihi

1. Mesleği kimden öğrendiniz?
2. İşyerinizin adı nedir? Neden bu ismi seçtiniz?
3. Çevrede meslek ustalarının bir lakabı var mı? (üç örnek istenecek) bu lakaplar neye göre verilmiştir?
4. Kazandığınız ilk parayı saklıyor musunuz? Bu paranın sizin için anlamı nedir?
5. İşyerini erken açmak sizce bereket getirir mi?
6. Siftah'ı önemser misiniz?
7. Müşterinin arkasından dua veya beddua ediyor musunuz? Alışveriş tamamlandığında müşteriye ne söylersiniz?
8. Müşteriye malın kalitesi, fiyatın doğruluğu gibi konularda yemin eder misiniz?
9. İşinizle ilgili hiç adakta bulundunuz mu? Ne adamıştınız (kazancın artması veya bir sıkıntının giderilmesi için)
10. Nazar değdiğine şahit oldunuz mu? Anlatır mısınız?
11. İşyerinde veya üzerinizde muska taşıyor musunuz?
12. Büyüye inanır mısınız? Başınıza büyü ile ilgili bir olay geldi mi? Anlatır mısınız?
13. Büyü ve nazara karşı ne gibi tedbirler alırsınız? Dua, ayet ya da nazar boncuğu, kurt kafası şeb asar mısınız?
14. Sizin başınıza gelmiş ya da esnaf arasında anlatılan olağanüstü hikâye var mı? (cinler, periler, yaşlı zâtlarla ilgili)
15. Helal-haramla ilgili ne düşünüyorsunuz?
16. Tabiatla ilgili inandığınız durumlar var mıdır? (yağmur berekettir, yıldız kayınca dua kabul olur vs.)
17. Uğurlu saydığınız şeyler var mı? (günler, sayılar ile ilgili veya parayı sağ elden vermek vs.)

EK-2, s.2

18. Kazancınızı artırdığınızı düşündüğünüz bir uygulamanız var mı? (dükkâna sağ ayakla girmek, dilenciye geri çevirmemek... vb)
19. Ramazan bayramı ve kurban bayramı nasıl geçer.
20. Birbirinizde borç alır mısınız? Borcunu ödemeyene karşı toplumun/esnafın tutumu nedir?
21. Meslekle ilgili bildiğiniz bir bilmece, tekerleme, atasözü, türkü mevcut mu?
22. Esnaf sahrasını nasıl geçirirsiniz?
23. Size şans getirdiğine inandığınız şeyler nelerdir
24. Uğursuz gördüğünüz durumlar nelerdir?
25. Günlük yaşantınız nasıl geçer anlatır mısınız?
26. Herhangi sportif faaliyette bulunuyor musunuz?

EK-3: Esnafa Yöneltilmiş Anket Maddeleri

Aşağıdaki cümleleri evet/hayır (E-H) olarak değerlendiriniz. (verilen cevabı yuvarlak içine alınız)

1. İşe başlarken besmele ile başlarım	E - H
2. Bir işi sağ el/ sağ ayakla yapmak uğurdur	E - H
3. Dükkâna bereket duası asmak lazımdır	E - H
4. At nalı şans getirir	E - H
5. Kurt kafası nazarı önler	E - H
6. Dükkânı ilk açtığımda kurban kestim	E - H
7. Müşterinin hayır duasını almak önemlidir	E - H
8. Yağmur berekettir	E - H
9. Gök gürlediğinde kelime-i şhadet getirilir	E - H
10. Gökkuşağı çıkarsa bereket gelir	E - H
11. Dolu yağması uğursuzluktur	E - H
12. Bardak kırılması aydınlıktır	E - H
13. Terlik, ayakkabı ters dönmüşse uğursuzluktur	E - H
14. Kara kedi uğursuzluktur	E - H
15. Yıldız kaydığında dua okunur, dilek dilenir	E - H
16. Akşam yıldızlar görünüyorsa ertesi gün hava güzel olur	E - H
17. Salı günü yapılan iler bitmez	E - H
18. Perşembe günü hayırlıdır	E - H
19. Cuma günü saç sakal traşı olunmaz	E - H
20. Cuma namazı vakti iş yapılmaz	E - H
21. Sirke bulundurmak bereket getirir	E - H
22. Avucu kaşıdığına başına sürerse bereket getirir	E - H
23. Nazardan korunmak için üzerlik asılır	E - H
24. Yolcunun arkasından su dökülür	E - H
25. Ezan dinlemek sevaptır	E - H
26. Bir işe başlandığında eli hafif biri gelirse iş erken biter	E - H
27. Makası boş yere kullanmak kavgaya sebep olur	E - H
28. Tuzu yere dökmek günahdır	E - H
29. Ekmek üzerinden atlanmaz	E - H

EK-3, s.2

30. Yaşadığımız dünya ‘yalan dünya’dır E - H
31. Yer gök dua üzerine kuruludur E - H
32. Misafir kısmeti ile gelir E - H
33. Alışverişlerde satıcı parayı alınca “Bereket versin.” denir. Parayı veren kişi de “Bereketini gör.” der. Böylece satıcının aldığı para ile müşterinin aldığı malın bereketli olacağına inanılır E - H
34. Bereket için bereket duası okunur ya da evin yüksek bir yerine bereket duası asılır. Böylece evde bereketin olacağına inanılır E - H
35. Erken kalkılırsa, evin bereketli olacağına inanılır E - H
36. Hurma ve zeytin kutsal sayılan yiyeceklerdir ve eve bereket getireceğine inanılır E - H

EK-4: Fotoğraflar

Fotoğraf-1: Cumhuriyet Yıllarında Bir Terzi (KK-2 Arşivinden)

Fotoğraf-2: 1919 Senesi Gaziantep Uzun Çarşıda Bir Kasap (KK-2 Arşivinden)

1846

Aintab... shoe bazaar. The whole street is festooned with thousands of vermillion colored shoes in the little shops... A native meat market...

Ek-4, s.2

Fotoğraf-3: Çok Satış Yaptığı İçin Tuzlucalı Zengin Lakabı Verilen Seyyar (KK-2 Arşivinden)

Ek-4, s.3

Fotoğraf-4: Meşefeci (KK-2 Arşivinden)

Ek-4, s.4

Fotoğraf-5: 1920-1930 Arasında Uzun Çarşıda Bakkal (KK-2 Arşivinden)

Fotoğraf-6: 1920'li Yıllarda Arasa Çarşısı (KK-2 Arşivinden)

Ek-4, s.5

Fotoğraf-7: Arasa Çarşısında Esnaf (KK-2 Arşivinden)

Ek-4, s.6

Fotoğraf-8: Günümüzde Fırıncı Esnafı

Fotoğraf -9: Yemeninin üretim aşamasından bir fotoğraf

Ek-4, s.7

Fotoğraf-10: Bereket İnancıyla Asılmış Dua

Fotoğraf-11: Nazardan ve beladan korunmak için asılmış dua

Ek-4, s.8

Fotoğraf-12: Siftah Parası

Fotoğraf-13: Dükkâna Asılmış Özlü Söz

Ek-4, s.9

Fotoğraf-14: Dükkâna Asılmış Özlü Söz

Fotoğraf-15: İşyeri Açmak İçin Gerekli Olan Resmi Evraklar

Ek-4, s.10

Fotoğraf-16: Dükkâna Asılmış Özlü Söz

Fotoğraf-17: Bereket, Nazar Ve Karınca Duası

Ek-4, s.11

Fotoğraf-18: Bereket, Nazar Ve Karınca Duası

Fotoğraf-19: Allah'ın 99 İsmi ve Dualar

Ek-4, s.12

Fotoğraf-20: Nazar Boncuğu

Ek-4, s.13

Fotoğraf-21: Gaziantep Karagöz'de Bir Esnaf

Fotoğraf-23: Yemenici

Ek-4, s.14

Fotoğraf-24: Gaziantep'te esnaf (Kemal Çubukçelikçi)

Ek-4, s.15

Fotoğraf-25: Kuyumcu Esnafı

Ek-4, s.16

Fotoğraf-26: Bakırcı Esnafı

Ek-4, s.17

Fotoğraf-27: Gaziantep'te Ahilik Haftası Kutlamaları Esnaf Odaları Korteji
(www.olay53.com)

Fotoğraf-28: Gaziantep'te Ahilik Haftası Kutlamaları Esnaf Odaları Korteji
(www.olay53.com)

Ek-4, s.18

Fotoğraf-29: Gaziantep'te Ahilik Haftası Kutlamaları Kortej Yürüyüşü Belediye Başkanı ve Diğer Yetkililer (www.olay53.com)

Fotoğraf-30: Gaziantep'te Ahilik Haftası Kutlamaları İl Müftüsü (www.olay53.com)

Ek-4, s.19

Fotoğraf-31: Bahşış Tepsisi

Ek-4, s.20

Fotoğraf-32: Uzun Çarşı'da baharatçı

Ek-4, s.21

Fotoğraf-33: Bakır Ürünler

Ek-4, s.22

Fotoğraf-34: Bakır Ustası

Ek-4, s.23

Fotoğraf-35: Bakırcılar Çarşısı

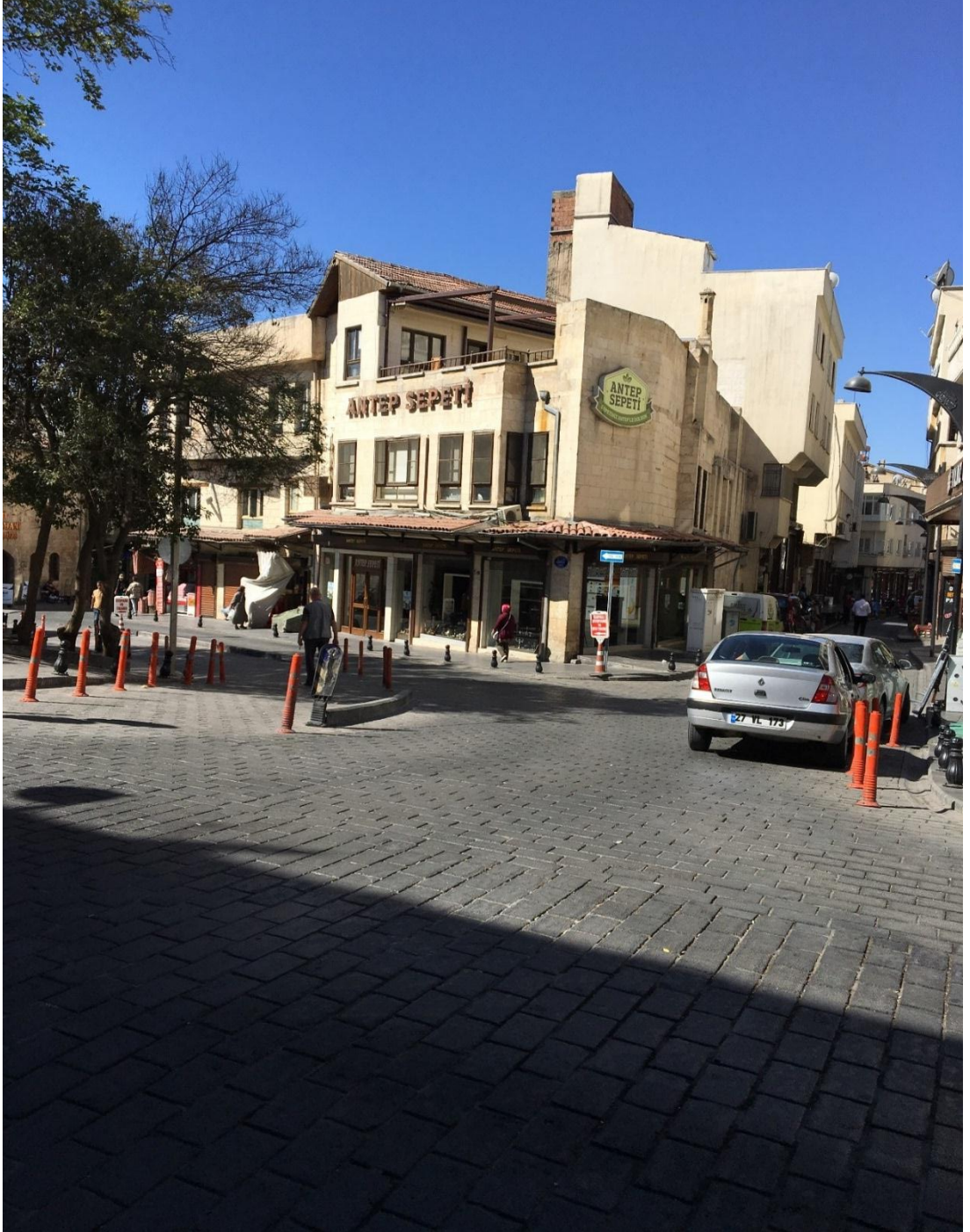
Ek-4, s.24

Fotoğraf-36: Günümüzde Çarşı Esnafı

Ek-4, s.25

Fotoğraf-37: Geleneksel Ürünler Satış Mağazası

Ek-4, s.26

Fotoğraf-38: Kutnu Kumaşı ile Yapılmış Sunum Kesesi

Ek-4, s.27

Fotoğraf-39: Meşhur İmam Çağdaş Baklava&Kebap Restoranı

Ek-4, s.28

Fotoğraf-40: Meyan Şerbeti Satıcısını Sembolize Eden Çeşme

Ek-4, s.28

Fotoğraf-41: Sadaka Kutusu

Ek-4, s.29

Fotoğraf-42: Sedefçi Dükkânı

Ek-4, s.30

Fotoğraf-43: Terzi Dükkânında Asılı Dua

Ek-4, s.31

Fotoğraf-44: Turistik Bakır Dükkânı

Ek-4, s.32

Fotoğraf-45: Uzun Çarşı

Ek-4, s.33

Fotoğraf-46: Yemenici Dükkânı

Ek-4, s.34

Fotoğraf-47: Yemenici

Ek-4, s.35

Fotoğraf-48: Zincirli Bedesten

Ek-4, s.36

Fotoğraf-49: Zincirli Bedesten

Ek-4, s.37

Fotoğraf-50: Zincirli Bedestende Bir Dükkan

Ek-4, s.38

Fotoğraf-51: Son Ahi Baba'nın torunu Ertuğrul Ahi ile bir fotoğraf

EK-5: Kaynak Kişiler

Kaynak Kişi-1

Adı-Soyadı / Yaşı: Ertuğrul Ahi / 63

Eğitim Durumu / Mesleği: Üniversite Mezunu /Mühendis

Kaynak Kişi-2

Adı-Soyadı / Yaşı: Asım Mihçioğlu /63

Eğitim Durumu / Mesleği: Üniversite Mezunu / Serbest Meslek

Kaynak Kişi-3

Adı-Soyadı / Yaşı: Arif Çeteci /55

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Terk / Çalışmıyor

Kaynak Kişi-4

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Lütfi Genç / 36

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Kuyumcu

Kaynak Kişi- 5

Adı-Soyadı / Yaşı: Faruk Lök

Eğitim Durumu: Yerel Sanatçı

Kaynak Kişi - 6

Adı-Soyadı / Yaşı: Coşkun Demir / 36

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu / Konfeksiyon Ustası

EK-5: s.2

Kaynak Kişi -7

Adı-Soyadı / Yaşı: Ali Sönmez / 50

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu / Kuru Temizlemeci

Kaynak Kişi -8

Adı-Soyadı / Yaşı: Ülkü Akçay / 51

Eğitim Durumu: Lise Mezunu / Peyzajcı

Kaynak Kişi -9

Adı-Soyadı / Yaşı: Alaaddin Ergün / 38

Eğitim Durumu: Lise Mezunu / Market İşletmecisi

Kaynak Kişi - 10

Adı-Soyadı / Yaşı: Ümmet Özkılınç / 51

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu / Kuaför

Kaynak Kişi - 11

Adı-Soyadı / Yaşı: İsmail Şimşek /52

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu / Restoran İşletmecisi

Kaynak Kişi - 12

Adı-Soyadı / Yaşı: Sadık İnce / 40

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu / Restoran İşletmecisi

EK-5: s.3

Kaynak Kişi - 13

Adı-Soyadı / Yaşı: Ahmet Kılınç / 45

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu / Fırıncı

Kaynak Kişi - 14

Adı-Soyadı / Yaşı: Ayten Deniz/52

Eğitim Durumu: Lise Mezunu / Restoran işletmecisi

Kaynak Kişi - 15

Adı-Soyadı / Yaşı: Fikret Güneş / 47

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu / Kırathane İşletiyor

Kaynak Kişi - 16

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Remzi /57

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu / Terzi

Kaynak Kişi - 17

Adı-Soyadı / Yaşı: Cebail Yalın/31

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu/ Kasap

Kaynak Kişi - 18

Adı-Soyadı / Yaşı: Hasan Aşkın / 46

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Mefruşat Dükkânı Sahibi

EK-5: s.4

Kaynak Kişi - 19

Adı-Soyadı / Yaşı: Akif Titizoğulları /52

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Konfeksiyon Sahibi

Kaynak Kişi - 20

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Özkabapçı /58

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Tenekeci

Kaynak Kişi - 21

Adı-Soyadı / Yaşı: Selahattin Niziplioğulları / 63

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu/ Yemeni Ustası

Kaynak Kişi - 22

Adı-Soyadı / Yaşı: İmam Bilgiç / 56

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu/ Alüminyum Satıcısı

Kaynak Kişi - 23

Adı-Soyadı / Yaşı: Coşkun Özkan / 37

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakkal

Kaynak Kişi - 24

Adı-Soyadı / Yaşı:: Mehmet Ali Küpeli / 29

Eğitim Durumu / Mesleği: Üniversite Mezunu/ Fotoğrafçı

EK-5: s.5

Kaynak Kişi - 25

Adı-Soyadı / Yaşı: Mesut Çiloğulları / 55

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu /Bakırcı

Kaynak Kişi - 26

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Demir / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakırcı

Kaynak Kişi - 27

Adı-Soyadı / Yaşı: Ahmet Çavuşoğlu / 60

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Zücaciyeci

Kaynak Kişi - 28

Adı-Soyadı / Yaşı: Ramazan Önkol / 38

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / İnşaat Firması

Kaynak Kişi - 29

Adı-Soyadı / Yaşı: Cebrael Yalın / 31

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu /Kasap

Kaynak Kişi - 30

Adı-Soyadı: Hasan Aşkın / 46

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Mefruşat

EK-5: s.6

Kaynak Kişi - 31

Adı-Soyadı / Yaşı: Derya Kendir / 41

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu /Konfeksiyoncu

Kaynak Kişi - 32

Adı-Soyadı / Yaşı: Emre Gündoğdu / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu /Terzi

Kaynak Kişi - 33

Adı-Soyadı / Yaşı: Hanıfı Kırşanoğlu / 52

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu /Kitapçı

Kaynak Kişi - 34

Adı-Soyadı / Yaşı: Muzaffer Gözübüyük / 60

Eğitim Durumu / Mesleği:

Kaynak Kişi - 35

Adı-Soyadı / Yaşı: Fazilet Sere / 52

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Büfe İşletiyir

Kaynak Kişi - 36

Adı-Soyadı / Yaşı: Kadir Sökücü / 58

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Kuyumcu

EK-5: s.7

Kaynak Kişi - 37

Adı-Soyadı / Yaşı: Nureddin Satıloğu / 68

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu /Bakırcı

Kaynak Kişi - 32

Adı-Soyadı / Yaşı: Orhan Kabak

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu/ Baklavacı

Kaynak Kişi - 39

Adı-Soyadı / Yaşı: Eyüp Kızık / 55

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakkal

Kaynak Kişi - 40

Adı-Soyadı / Yaşı: İbrahim Payam / 37

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu /Berber

Kaynak Kişi - 41

Adı-Soyadı / Yaşı: Hüseyin Çetinkaya / 63

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakkal

Kaynak Kişi - 42

Adı-Soyadı / Yaşı: Cemil Güzel / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Fırıncı

EK-5: s.8

Kaynak Kişi - 43

Adı-Soyadı / Yaşı: Bülent Can / 49

Eğitim Durumu / Mesleği:

Kaynak Kişi - 44

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Umut Yücel / 49

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Büfe İşletiyor

Kaynak Kişi - 45

Adı-Soyadı / Yaşı: Kadir Kötüz / 52

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Döşemeci

Kaynak Kişi - 46

Adı-Soyadı / Yaşı: Müsslüm Kötüz / 56

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Döşemeci

Kaynak Kişi - 47

Adı-Soyadı / Yaşı: Emrah Samanlı / 48

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Oto Tamiri

Kaynak Kişi - 48

Adı-Soyadı / Yaşı: İsmet Gündoğdu / 65

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Terk /

EK-5: s.9

Kaynak Kişi - 49

Adı-Soyadı / Yaşı: Ali Osman / 65

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu /

Kaynak Kişi - 50

Adı-Soyadı / Yaşı: Adil lal / 59

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu /

Kaynak Kişi - 51

Adı-Soyadı / Yaşı: Kemal ubukeliki / 78

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Terk / Bakırcı

Kaynak Kişi - 52

Adı-Soyadı / Yaşı: Ali Bayrak / 64

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu /Fıstıkı

Kaynak Kişi - 53

Adı-Soyadı / Yaşı: Enes Yıldırım / 78

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Terk / Bakırcı

Kaynak Kişi - 54

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Kurt / 60

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Bakırcı

EK-5: s.10

Kaynak Kişi - 55

Adı-Soyadı / Yaşı: Fevzi Koçum / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu /Gümüşçü

Kaynak Kişi - 56

Adı-Soyadı / Yaşı: Nuri Dat / 62

Eğitim Durumu / Mesleği: Yüksekokul Mezunu /Tuhafiyeci

Kaynak Kişi - 57

Adı-Soyadı / Yaşı: Halil Polat / 44

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / İletişim- Bilişim

Kaynak Kişi - 58

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Coşkun / 76

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Emlakçı

Kaynak Kişi - 59

Adı-Soyadı / Yaşı: İmam Temek / 73

Eğitim Durumu / Mesleği: Okula Gitmemiş / Kasap

Kaynak Kişi - 60

Adı-Soyadı / Yaşı: Kadir Yılmaz / 58

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Elektrikçi

EK-5: s.11

Kaynak Kişi - 61

Adı-Soyadı / Yaşı: Beyhan B c k  / 62

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakkal

Kaynak Kişi - 63

Adı-Soyadı / Yaşı: Kenan  zdal / 63

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakırcı

Kaynak Kişi - 64

Adı-Soyadı / Yaşı: Vahdet Vural / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Ayakkabıcı

Kaynak Kişi - 65

Adı-Soyadı / Yaşı: Kadir Diril / 60

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu /Pastaneci

Kaynak Kişi - 66

Adı-Soyadı / Yaşı: Zekeriya A ıkkol / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu /Manifaturacı

Kaynak Kişi - 67

Adı-Soyadı / Yaşı: İlhan Eryılmaz / 42

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / İşletmeci

EK-5: s.12

Kaynak Kişi - 68

Adı-Soyadı / Yaşı: Recep Kaya / 41

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Pvc Sistemleri

Kaynak Kişi - 69

Adı-Soyadı / Yaşı: Hasan Kucur / 48

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Elektrikçi

Kaynak Kişi - 70

Adı-Soyadı / Yaşı: Garip Özcan / ?

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Özcan Plastik

Kaynak Kişi - 71

Adı-Soyadı / Yaşı: Tahir Küçük / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Ayakkabıcı

Kaynak Kişi - 72

Adı-Soyadı / Yaşı: Murat Osanmaz / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / ?

Kaynak Kişi - 73

Adı-Soyadı / Yaşı: Ayşe Kılıçarslan / 47

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Kuaför

EK-5: s.13

Kaynak Kişi - 74

Adı-Soyadı / Yaşı: Bilal Özbek / 70

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu /İplikçi

Kaynak Kişi - 75

Adı-Soyadı / Yaşı: Faruk Haksal / 62

Eğitim Durumu / Mesleği: Üniversite Mezunu / Gümüşçi

Kaynak Kişi - 76

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Sena Olgaç / 54

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Toptancı

Kaynak Kişi - 77

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Şükrü Olgaç / 41

Eğitim Durumu / Mesleği: Önlisans Mezunu / Toptancı

Kaynak Kişi - 78

Adı-Soyadı / Yaşı: Yaşar Olgaç / 40

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Toptancı

Kaynak Kişi - 79

Adı-Soyadı / Yaşı: Aydın Yıldız / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Pvc Ustası

EK-5: s.14

Kaynak Kişi - 80

Adı-Soyadı / Yaşı: Necati Güler / 52

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Ahşap Ustası

Kaynak Kişi - 81

Adı-Soyadı / Yaşı: Orhan Cankatar / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Cevizci

Kaynak Kişi - 82

Adı-Soyadı / Yaşı: Enver Gültekin / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Yemenici

Kaynak Kişi - 83

Adı-Soyadı / Yaşı: Ayhan Kervancıoğlu / 58

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Bakırcı

Kaynak Kişi - 84

Adı-Soyadı / Yaşı: Fatma İnce / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Terzi

Kaynak Kişi - 85

Adı-Soyadı / Yaşı: Abbas Köysu / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Tuhafiyeci

EK-5: s.15

Kaynak Kişi - 86

Adı-Soyadı / Yaşı: Ökkeş Yıldız / 57

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakkal

Kaynak Kişi - 87

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet şimşek / 53

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Kunduracı

Kaynak Kişi - 88

Adı-Soyadı / Yaşı: Ali Kuş / 40

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Kebapçı

Kaynak Kişi - 89

Adı-Soyadı / Yaşı: Yasin Yaşar / 44

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Market şşletiyor

Kaynak Kişi - 90

Adı-Soyadı / Yaşı: Yusuf Bacanak / 43

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Kuru Temizlemeci

Kaynak Kişi - 91

Adı-Soyadı / Yaşı: şükrü Elçi / 58

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakkal

EK-5: s.16

Kaynak Kişi - 92

Adı-Soyadı / Yaşı: Engin Çelik / 31

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / ?

Kaynak Kişi - 93

Adı-Soyadı / Yaşı: Mahmut Çiftçi / 42

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Kasap

Kaynak Kişi - 94

Adı-Soyadı / Yaşı: Hasan Taş / 48

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Market İşletiyor

Kaynak Kişi - 95

Adı-Soyadı / Yaşı: Yusuf Durnaoğlu / 71

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Terk / Tatlıcı

Kaynak Kişi - 96

Adı-Soyadı / Yaşı: Nuri ... / 61

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Terzi

Kaynak Kişi - 97

Adı-Soyadı / Yaşı: Sadık Çalışkan / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Terzi

EK-5: s.17

Kaynak Kişi - 98

Adı-Soyadı / Yaşı: Uğur Kaya / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu /Kasap

Kaynak Kişi - 99

Adı-Soyadı / Yaşı: Muharrem akmak / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Fırıncı

Kaynak Kişi - 100

Adı-Soyadı / Yaşı: Sinan Savaş / 50

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / ?

Kaynak Kişi - 101

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Özdemir / 39

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Oto Tamirciai

Kaynak Kişi - 102

Adı-Soyadı / Yaşı: Osman Özdemir / 37

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Fırıncı

Kaynak Kişi - 103

Adı-Soyadı / Yaşı: Yalçın Gül / 34

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Pvc Ustası

EK-5: s.18

Kaynak Kişi - 104

Adı-Soyadı / Yaşı: Sait Akdağ / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Marangoz

Kaynak Kişi - 105

Adı-Soyadı / Yaşı: Murat Yeldan / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Fotoğrafçı

Kaynak Kişi - 106

Adı-Soyadı / Yaşı: Ali Bahçeci / 45

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Gıda

Kaynak Kişi - 107

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Atik / 55

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Tamirci

Kaynak Kişi - 108

Adı-Soyadı / Yaşı: Hakkı Solak / 41

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu /Gıda

Kaynak Kişi - 109

Adı-Soyadı / Yaşı: Cuma Başaran / 53

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / Fıstıkçı

EK-5: s.19

Kaynak Kişi - 110

Adı-Soyadı / Yaşı: Fatih Yıldırım / 43

Eğitim Durumu / Mesleği: Lise Mezunu / ?

Kaynak Kişi - 111

Adı-Soyadı / Yaşı: Mehmet Yıldız / 52

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Mezunu / Bakkal

Kaynak Kişi - 112

Adı-Soyadı / Yaşı: Mustafa Bışirici / 43

Eğitim Durumu / Mesleği: Ortaokul Mezunu / Fırıncı

Kaynak Kişi-113

Adı- Soyadı / Yaşı: Ahmet Çelik / 58

Eğitim Durumu / Mesleği: İlkokul Terk / Market İşletiyor